

Влада
Републике Србије

Комисија
за нестала лица

НЕСТАЛА ЛИЦА ПРОЦЕС КОЈИ ТРАЈЕ

IMPRESSUM

НЕСТАЛА ЛИЦА • ПРОЦЕС КОЈИ ТРАЈЕ

Аутори:

мр Вељко Одаловић
др Љиљана Крсчић
Зорица Аврамовић Живковић
Божидар Појковић
Весна Бошковић
Маја Васовић

Коаутори:

Проф. др Сузана Маџејић
Ивана Бошковић
Јована Филиповић

Уредио/лекторисао:

Владо Ђукановић

Дизајн/прелом:

Маријана Маркоска

Штампа:

Промо Ыринић, 11090 Београд,
Ситанка Пауновића Вељка 9

Тираж:

100

Београд, 2026.

ISBN 978-86-905670-1-0

Влада
Републике Србије

Комисија
за нестала лица

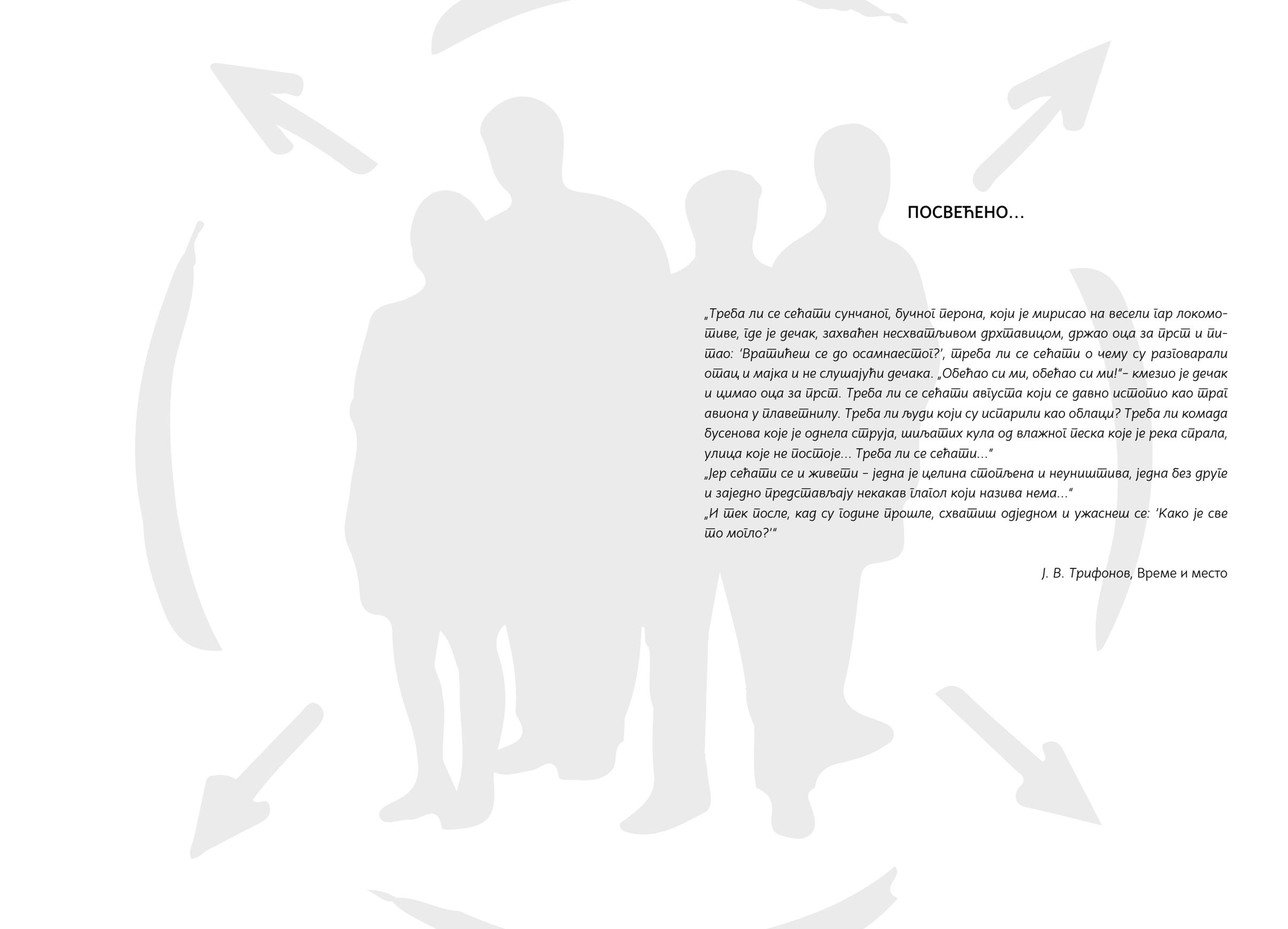
НЕСТАЛА ЛИЦА ПРОЦЕС КОЈИ ТРАЈЕ

Финансира
Европска Унија

Ова публикација је настала уз помоћ пројекта Подришка ЕУ изградњи поверења на Западном Балкану, који финансира Европска унија а сироводи Пројам Уједињених нација за развој (УНДП). Садржај ове публикације је искључива одговорност Комисије за нестала лица и не одражава нуж- но ставове Европске уније ниш УНДП-а.

ПОСВЕЋЕНО...

„Треба ли се сећаџи сунчаној, бучној ћерона, који је мирисао на весели тар локомо-
тивне, где је дечак, захваћен несхваћљивом дрхћавицом, држао оца за ћрсћ и ћи-
ћао: 'Враћћћеш се до осамнаесћћој?', ћреба ли се сећаћи о чему су разћоварали
оћћац и мајка и не слушајућћи дечака. „Обећао си ми, обећао си ми!“- клезио је дечак
и цимао оца за ћрсћ. Треба ли се сећаћи авћусћћа који се давно исћћоћћио као ћраћ
авиона у ћлавесћћнилу. Треба ли људи који су исћћарили као облаци? Треба ли комада
бусенова које је однела сћћруја, шиљћћћих кула од влажној ћеска које је река сћћрала,
улица које не ћосћћоје... Треба ли се сећаћи...”

„Јер сећаћи се и живећћи – једна је целина сћћоћћена и неунишћћива, једна без груће
и заједно ћресћћављају некакав ћлаћћол који назива нема...”

„И ћћек ћосле, кад су ћодине ћрошле, схваћћиш одједном и ужаснеш се: 'Како је све
ћћо моћћло?'"

J. B. Трифонов, Време и место

Урош Предић, Сироче на мајчином гробу, 1888., дешаљ, Народни музеј Београд

Садржај

Увод	9
Декларација о улози државе у решавању питања несталих лица	18
Заједничка декларација о несталим лицима	24
Правни и институционални оквир у Републици Србији за решавање питања лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на територији бивше СФРЈ и АП КИМ	37
Нестала лица и међународно хуманитарно право	38
Смртно страдала лица и постојање са смртним остацима	40
Нестала лица и права људских права	40
Кривично законодавство и нестала лица	43
Документи који регулишу сарадњу у решавању питања несталих лица	45
Институционални оквир за решавање питања несталих лица у Републици Србији	47
Број лица која се воде као нестала	55
Република Хрватска	55
Босна и Херцеговина	56
АП Косово* и Метохија	56
Процес решавања питања несталих лица	57
Значај судске медицине за решавање проблематике несталих лица	61
Експертне смртних остатака жртва на територији Републике Србије	66
Експертне на територији Републике Србије у вези са оружаним сукобима на територији бивше СФРЈ	67
Гробље Лисје, Нови Сад (62)	69
Гробља Сремска Митровица, Рума и Инђија (122)	70
Гробље Шабац (52)	70
Београд, Гробља Лешће и Обреновац (80)	71
Београд, Гробља Нова Бежанија и Орловача (62)	72
Смедерево, Панчево и Ковин (39)	73
Гробља Сомбор и Суботица	73
Гробља Нова Варош и Прибој	74
Језеро Перућац	74
Крушевац	76
Аранђеловац	76
Месно гробље Босиш	76
Шиг	77
Експертне и прегледне шере на територији Републике Србије у вези са сукобом у АП КИМ	78
Бајаница	78
Петрово село	78
Перућац	79
Рудница 1, Рашка	80
Рудница 2 – врх каменолома – брежуљак и падине 1 и 2	82
Мачкашница	83
Сијарина, Медвеђа	83
Свирице, Медвеђа	83
Медевце, Медвеђа	84
Козарево 1 и 2	85
Сателитски снимци - Козарево	86
Карадак, Рашка	86
Јаловиште, Рашка	86
Кичевак, Рашка	88
Штавал, Сјеница	90
Извиђање и лоцирање нове локације – Рудник Штавал	91
Дейонија Голо брдо, Кожље	91
Локација бања, Нови Пазар	95
Процес изражавања лица која се воде као нестала у АП Косову и Метохији	97
KFOR	97
UNMIK	99
EULEX	99
Активност радне групе за нестала лица	100
Експертне и прегледне шере смртних остатака жртва на подручју АП КИМ	101
Радоњишко језеро	103
Волујак 1	107
Малишево	108
Волујак 2	109
Клечка 1	111
Ђаковица, Брековац, муслиманско гробље	113
Православно гробље Приштина	114
Гробље Тусус, Призрен	116
Драгодан 1	117
Драгодан 2	118
Ѓњилане	118
Клечка 2	119
Истиок	120
„Бункер“, Ђаковица	121
Пограђе, Ѓњилане	123
Ливочко језеро, Ѓњилане	125
Жиливоде, Обилић	128
Село Доброш, Јуник	130

* За Европску Унију, ова ознака не прејудуцира ставове о стајану и у складу је са Резолуцијом СБНУ 1244/1999 и Мишљењем Међународног суда правде о декларацији о независности Косова. За УНДП, сва помињања Косова треба да буду схваћена у контексту Резолуције Савета безбедности 1244 (1999).

Јеловац, Клина	131
Кошаре	132
Село Дојнице, Призрен	137
Лаиушник	138
Лутово, Истиок	139
Клобукар, Ново Брдо	141
Јавор, Сува Река	142
Реја, Подујево	142
Жућа кућа	143
Сарадња са Републиком Хрватском у решавању питања лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на територији бивше СФРЈ (1991–1995)	150
Експертне на територији Републике Хрватске где су биле покопане жртве српске националности	157
Гробље Книн	157
Гробље Грачац	158
Гробље Кореница	159
Масовна гробница Ризвануша	160
Горњи и Доњи Лајац	161
Горњи Лајац	161
Доњи Лајац	161
Гробље Жишник	161
Гробље Петриња	162
Гробље Двор	164
Гробље Медари	165
Гробље Кукуњевци	165
Гробље Окучани	166
Гробље Врбовљани	167
Гробље Свећа Мара, Шибеник	168
Градско гробље у Задру	169
Гробље Доњи Рајић, Новска	171
Месно гробље у Машићкој Шаповини	172
Гробље Горње Селиште	173
Гробље Шаш	175
Гробље у Глини	175
Гробља на подручју Личко-Сењске жупаније	176
Гробља на подручју Карловачке жупаније	177
Преглед локација где су извршена заједничка извиђања и теренске провере са хрватском страном	178
Сарадња са надлежним шелима за изражавање несталих у Босни и Херцеговини	181
Учешћивање Комисије за нестала лица на конференцијама, окружним сједницама и др. на тему несталих лица	185
Сарадња са Црном Гором	188
Нестала лица и европске иницијативе	190
Регионална сарадња и сарадња са међународним организацијама	192
Сарадња са Међународним комитетом Црвеног крста (МККК)	194
Окружни сједнице за нестала лица у оквиру дијалога Београда и Приштина	198
Сарадња са Међународном комисијом за нестала лица (МКНЛ)	200
Промена стајану Међународне комисије за нестала лица	202
Потписивање оквирног плана за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије	203
Представљен први извештај групе за нестала лица	208
МКНЛ – апликација „Пријава локације“	210
МКНЛ – програм за управљање подацима ННДМС	210
Програм Уједињених нација за развој (УНДП)	211
Годишњи састанак УНДП о јачању владавине права, одржавању мира и постојању развоја	211
Сарадња са Међународним резидуалним механизмом за кривичне судове	215
Сарадња са породицама, удружењима породица несталих лица и другим невладиним организацијама	217
Удружења која окупују породице несталих лица са територија бивших југословенских република и АП Косова и Метохије у Републици Србији	219
Удружење родитеља и породица ухапшених, заробљених и несталих лица СРЈ	219
Болно сећање на јединог сина, мајка ирина олејар	223
Славко Миодраћ, рођен 18. 12. 1931. године, Кањани, општина Дрниш, живео у Вуковару	223
Документационо информативни центар ВЕРИТАС	224
Судбине / „Суза“ бр. 44 / 2014. године	228
Страдање породице Новковић у „Олуји“	228
Удружење породица киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији	229
Киднаповане Срба из села Рејимље и Оштеруша	231
Удружење породица киднапованих и убијених 1998–1999–2000–2003–2004. на Косову и Метохији	236
„Ево моје главе, децу ми не дирате“	238
Удружење породица поинулих и несталих из западне Славоније	241
Удружење породица косметских страдалника – „Косметски страдалници“	242
Нестанак Ристинић Свећозара и Вишомира	244
Удружење оштећених, убијених и проинаних са Косова и Метохије „Паштрик“	249
Прича о трагедији породице Мухарема Ибраја из Ђаковице	250
Регионална координација удружења породица несталих лица са подручја бивше Југославије	255
Ресурсни центар за нестала лица	258
Сарадња и значај медија у процесу разоткривања истине о несталим лицима	260
Прилој 1	264
Прилој 2	267
Прилој 3	268
Прилој 4	281
Изрази захвалности	283
Да се не заборави	284

УВОД

Сваки оружани сукоб са собом носи тешке, застрашујуће последице; оне погађају стотине хиљада људи који су изгубили најближе, који су били принуђени да напусте своје домове, од којих многи никада неће моћи да се врате јер немају где. Многи су стекли трајни инвалидитет од последица оружаних дејстава или претрпљене тортуре. Поред тога, оружане сукобе карактерише и велики број присилних нестанака људи, што представља један од најтежих видова кршења људских права, јер у себи садржи кршење више основних људских права која су човеку, као људском бићу, дата рођењем и као таква гарантована највишим националним и међународним правним актима и инструментима. Људска права су цивилизацијска тековина, резултат вековне борбе за права и правду за сваког појединца и уграђена су у темељ савремених друштава. Присилни нестанци имају разорно дејство на породицу и њене чланове, локалну заједницу, али и друштво у целини. За преживеле чланове породица то је лична трагедија; од тренутка нестанка смењује се ужас који у себи носи слутњу и наговештај немилосрдног краја са надом да се ипак још нешто може учинити за спас онога кога су изгубили и који је њима био све. Следе покушаји да се дође до било каквог одговора који би ублажио бол, неизвесност и патњу, али право одговора и решења нема или се на њега чека годинама, деценијама, а можда га за њиховог живота неће ни бити и тај терет ће се пренети на будућа поколења. Породице несталих лица деценијама живе у замрзнутој патњи, без истине о судбини свих најближих, без могућности да достојно сахране њихове посмртне остатке, обележе гробно место, да их ожале и да наставе са животом који неумитно пролази. Многи су изгубили децу, супружнике, родитеље, браћу, сестре, оне које су им били подршка и нада, хранитељи, оне које су волели и који су њих волели. Многа питања остају без одговора. Економска и политичка криза на простору бивше СФРЈ (изазвана, између осталог, порастом национализма и сепаратизма у Републици Словенији и Републици Хрватској како би се створили услови и направила атмосфера за њихово отцепљење) довела је, између осталог, до серије инцидентата, застрашивања лица српске и других националности, опсаде објеката и напада на касарне и припаднике бивше Југословенске народне армије (ЈНА), која је у то време била једина легитимна и мултинационална војска тадашње заједничке државе СФРЈ. Након осамостаљења Словеније, око 26.000 људи из других југословенских република остало је без држављанства или права на боравак у Словенији (тзв. „избрисани“). Ситуација у Републици Хрватској је била додатно погоршана чињеницом да је српски народ, као жртва геноцида који је спровео усташки режим током Другог светског рата, био поново изложен масовним кршењима људских права, отпуштањима са посла, привођењима из кућа и са радних места, па и ликвидацијама, посебно истакнутих грађана.

Током 1991. године, до доласка мировних снага, на подручју Републике Хрватске евидентирано је око 2700 лица српске и других националности, која су страдала од хрватских паравојних формација. На подручју Републике Хрватске становништво српске националности и припадници бивше ЈНА, укључујући и војнике на одслужењу редовног војног рока, били су изложени нападима, етничком чишћењу и ликвидацијама или су одвођени у логоре и мучилишта (убиство породице Зец у Загребу, злочини над српским цивилима у Кипу, Марином селу, Пакрачкој пољани, напади, убиства и етничка чишћења на подручју Источне Билогоре и у Грубишном Пољу, напад и етничко чишћење 26 српских села у Пожешкој котлини, злочини над српским цивилима у Вуковару, Паулин двору и Сарвашу, одвођење и ликвидације цивила и напади на касарне у Бјеловару, Карловцу, укључујући и ликвидацију резервиста на Коранском мосту, у Госпићу, Осјеку, Сиску, Задру и другим местима).

За време оружаних сукоба на територији бивше СФРЈ један од најозлоглашенијих логора (формиран 1992. године на месту некадашње ратне луке ЈНА) био је логор Лора код Сплита, где су свирепо мучени и ликвидирани заробљеници српске, али и других националности, најпре са простора Републике Хрватске, а касније Босне и Херцеговине и Црне Горе. Хрватска страна није доставила ниједан одговор на више пута поновљене захтеве Комисије за утврђивање чињеница и решавања случајева несталих лица који се могу довести у везу са овим логором.

Даља ескалација кризе на простору бивше СФРЈ, која је 1991. године на подручју Републике Хрватске, а касније и Босне и Херцеговине прерасла у интензивне оружане сукобе, суочила је и зараћене стране и међународну заједницу са многобројним тешким хуманитарним последицама: прекинутим породичним везама, великим бројем лица лишених слободе, несталим, смртно страдалим, избеглим и прогнаним лицима, као и оружаним нападима на колоне бивше ЈНА током мирног повлачења из БиХ (Сарајево и Тузла). Процењује се да је током оружаних сукоба у БиХ страдало око 100.000 људи, док је расељено око 1.800.000. Број жртава у БиХ се још утврђује и верификује. Према подацима Републичког центара за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица Републике Српске, број српских жртава (на основу 89.273 обрађена документа) износи 34.930, у периоду 1991–1995. године¹. Према подацима Центра, највећи број је страдао током 1992. године, њих 13.323. Више од 2500 лица српске националности страдало је на најбруталнији начин у злочинима који су се догодили на подручју Сребренице, Братунца и Зворника током 1992. и 1993. године, што је потребно до краја истражити како би се починиоци привели правди, али и у контексту догађаја и злочина који су се догодили у Сребреници и око ње у јулу месецу 1995. године, са посебним освртом на улогу међународног фактора у овим трагичним догађајима².

¹ <https://www.rcirz.org/>

² Резолуцијама Савета безбедности УН 819 и 824 (1993) године усвојене су безбедне области у Сарајеву, Тузли, Жепи, Горажду и Сребреници (и у градовима око њих), у којима су били распоређени припадници мировних снага из састава холандског батаљона.

Паралелно са ескалацијом сукоба на простору бивше СФРЈ трајао је и процес политичког решавања сукоба у виду низа покушаја, вођени су преговори у којима су, поред страна у спору, у улози посредника учествовале и међународне организације. Тежина ситуације и све извесније избијање сукоба у Босни и Херцеговини довели су до тога да Савет безбедности УН предузме низ мера, укључујући упућивање мировних снага УН на основу Споразума о плану мировних операција у Југославији (тзв. Венсов план)³. Савет безбедности УН озваничио је тај план Резолуцијом 743 од 21. фебруара 1992. године, основао снаге УН за заштиту (UNPROFOR) и установио Заштићене области УН у Републици Хрватској (ЗОУН), са основним циљем да све особе које живе у њима буду заштићене од страха и оружаних напада.

Применом мировног плана завршила се једна и почела друга фаза оружаних сукоба у Републици Хрватској. Венсов план је више пута мењан, његова имплементација на терену одвијала се тешко и споро, уз многа кршења одредби тог плана, посебно оних које су се односиле на заштиту становништва у ЗОУН. Иако се су се јединице бивше ЈНА у складу са Резолуцијом повукле из Хрватске и линије раздвајања стабилизовале, само до краја 1992. године евидентирано је неколико стотина кршења примирја. Ван административних линија тих области, у рубним подручјима, остало је преко стотину места насељених са више од 50.000 становника, углавном српске националности, која су већ у априлу 1992. године била изложена нападима хрватских снага. То је био почетак серије инцидената.

У јуну 1992. године у нападу хрватске војске на положаје српске територијалне одбране на Миљевачком платоу, у присуству UNPROFOR-а, погинуло је 40 српских територијалаца. Породицама није било дозвољено да одмах преузму посмртне остатке погинулих, а српским заробљеницима је било наређено, под претњом смрти, да тела погинулих другова баце у крашку јаму. Посмртни остаци 12 лица, чија идентификација није била могућа у то време, покопани су на книнском гробљу као НН лица. Хрватска страна ни до данас, и поред више захтева породица и Комисије да се изврши њихова ексхумација ради коначног утврђивања идентитета методом анализе ДНК, није предузела конкретне активности.

У жеку реализације Венсовог плана и Резолуције 762. од 26. јуна 1992. године, искористивши заокупљеност Међународне заједнице ситуацијом у Босни и Херцеговини, Хрватска је извршила још један упад у ЗОУН, сектор Југ, 22. јануара 1993. године (тзв. Масленичка операција). У овом нападу највише су страдала српска села Ислам Грчки, Кашић и Смоковић, док су Срби из етнички мешовитих села били протерани или убијени. На овим просторима је, поред извршеног етничког чишћења, погинуло 348

³ План је предвиђао да снаге УН преузму контролу над областима у Хрватској које су биле насељене српским становништвом и које су биле појришће оружаних сукоба, демилитаризацију тих области које овим планом постојају заштићене области УН (ЗОУН, UNPAs), повлачење бивше ЈНА из Хрватске, надгледање рада локалних органа власти и поштовање људских права до постојања коначног политичког решења сукоба.

српских војника и цивила, међу којима 35 жена и троје деце, док је у збеговима, као директна последица напада, умрло преко 150 цивила.

Када се почело са реализацијом Ердутског споразума и када је усвојена Резолуција бр. 815 Савета безбедности, 9. септембра 1993. године, Хрватска је изненада извршила напад на српска села јужно и југоисточно од Госпића, у подручју Медачког џепа. У овој акцији хрватске војске укупно је погинуло и нестало 88 лица, од чега 46 војника, 8 полицајаца и 36 цивила, међу њима 17 жена. Хрватска страна је 17. септембра 1993. године предала српској страни 52 тела. Резултати прегледа тела и природе повреда упућују на закључак да се радило о систематском убијању заробљених и рањених. Припадници UNPROFOR-а су, након што су у директној борби ушли у ово подручје, извукли још 18 тела, од којих је већина била измасакирана. Тек у априлу 2000. године истражитељи Хашког суда ексхумирали су прву српску масовну гробницу на локацији Обрадовић Варош у Госпићу, где су у септичкој јами пронађени посмртни остаци 11 жртава из ове операције, од којих је 6 идентификовано методом анализе ДНК.

Поменути напади имали су за последицу стотине мртвих, хиљаде протераних, а кулминирали су током акција хрватске војске и полиције „Бљесак“ и „Олуја“.

Акција хрватске војске и полиције „Бљесак“ (започела је 1. маја 1995. године на територији Западне Славоније која је била у саставу тадашње Републике Српске Крајине) изведена је са намером етничког чишћења простора Западне Славоније. У време напада, подручје Западне Славоније било је под заштитом снага УН. За само 36 сати протерано је око 15.000 Срба, више од 300 их је убијено или нестало. Око 1500 припадника Српске Војске Крајине је заробљено, а већина је одведена у логоре у Бјеловару и Вировитици. Избегличка колона Срба који су се спасавали пред хрватском војском и полицијом била је гађана авионским бомбама и топовским пројектиlima. Потом је уследила и акција хрватске војске и полиције „Олуја“, у којој је погинуло и нестало преко 1850 Срба, а протерано најмање 220.000 становника некадашње Републике Српске Крајине. Операција оружаних снага Републике Хрватске, уз подршку НАТО те јединица Хрватског већа одбране и Армије БиХ, започела је 4. августа 1995. године агресијом на простор некадашње Републике Српске Крајине. Срби су тада кренули у до тада највећу сеобу, већина у Републику Србију, а један део у Републику Српску. И поред престанка отпора војске Републике Српске Крајине, хрватска војска са савезницима наставила је да систематски убија Србе који или нису хтели или нису могли да напусте вековна огњишта, као и лица у избегличким колонама која су се повлачила према Републици Српској. Део српског становништва, које су чинили углавном стари и немоћни, отеран је у логоре.

Овим акцијама је простор на којима су живели Срби опустошен, а њихове куће опљачкане, порушене и запаљене; нису биле поштеђене ни цркве ни српски културно-историјски споменици ни антифашистички споменици. У то време Савет безбедности Уједињених нација још није био донео никакве казнене мере против хрватских власти и војске, осим „снажне осуде хрватске војне офанзиве великих размера“.

Током оружаних сукоба у Хрватској у периоду од 1991. до 1995. године погинуло је и нестало око 7000 лица српске националности, а за период од 1991. до 1997. године број избеглих и ратом угрожених износи 350.123⁴. Највећи број, око 65% лица српске националности у Хрватској, страдао је у периоду од 1992. до 1995. године у Заштитеним областима УН.

Такође, у пролеће 1992. године, после серије појединачних инцидента, Босну и Херцеговину су захватили интензивни оружани сукоби са најтежим одликама грађанског рата, праћени тешким кршењима међународног права, а велики број жртава (погинула, нестала, расељена и избегла лица) убрзао је интернационализацију тих сукоба и укључивање великог броја фактора, и у сукоб и у његово решавање.

Последице оружаних сукоба и кршења хуманитарног права у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ захтевале су хитно реаговање, а број оних којима је била потребна помоћ и који су је очекивали стално се увећавао.

Међународне хуманитарне организације (првенствено Међународни комитет Црвеног крста) покушавале су у више наврата, због проблема у квалификацији сукоба, а са намером да се примене заштитна правила МХП, да између страна у спору успоставе хуманитарни дијалог који се не би дотицао питања политичке природе⁵.

Постизањем Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, који је после тронедељних преговора у ваздухопловној бази Рајт-Патерсон код Дејтона, у америчкој држави Охајо, парафиран 21. новембра 1995. године, а пописан 14. децембра 1995. године у Паризу, званично су престали оружани сукоби у Босни и Херцеговини (1992–1995), а тиме и на простору бивше СФРЈ. У оквиру дејтонског процеса потписан је и билатерални Споразум о сарадњи у тражењу несталих лица између СР Југославије и Републике Хрватске, на нивоу министара иностраних послова. Тим споразумом, као и релевантним одредбама Дејтонског споразума, осигуране су претпоставке и основе сарадње у решавању питања лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ.

⁴ Податак Комесаријата за избелице и миграције.

⁵ У шом смислу МКЦК је иницирао поштовање посебне споразума страна у спор, у форми Меморандума о разумевању између Југославије и Хрватске, 27. новембра 1991. године, ради поштовања споразума о правилима која ће се поштоваати у сукобу који је био у шoku. Углавном се ради о правилима које МХП примењује у међународним оружаним сукобима, мада је у Меморандуму наведено да примена ових одредаба неће поштоваати равни стања снага у сукобу.

Изгледало је да ће се по окончању сукоба на простору Републике Хрватске и Босне и Херцеговине међународна заједница бавити решавањем бројних отворених питања и последица тешких сукоба. Нажалост, последице не само да нису саниране већ је решавање територијалних питања и затварање у оквиру новостворених држава (Републике Хрватске и Босне и Херцеговине) знатно отежало решавање питања несталих лица. У исто време долази до значајне ескалације сукоба на територији АП КиМ, где терористичка организација тзв. Ослободилачка војска Косова (ОВК), уз подршку разних међународних структура, интензивира нападе на припаднике државних органа и институција Републике Србије, који су легално деловали у АП КиМ. Паралелно са тим, тзв. ОВК интензивира нападе на цивилно становништво српске националности. На мети ове терористичке организације нашли су се и припадници осталих етничких заједница (Роми, Египћани, Ашкалије, Муслимани, Горанци, али и Македонци, Црногорци и Бугари, који су живели на простору АП КиМ). На мети су посебно били припадници албанске националности који нису подржавали активности екстремистичких група окупљених око ове терористичке организације.

Интернационализација сукоба започела је успостављањем Косовске верификационе мисије (КВМ) 1998. године одлуком донетом на 193. пленарном заседању Сталног савета ОЕБС, чији је задатак био да надгледа поштовање Резолуције 1199 Савета безбедности УН, као и да истражује, прикупља документацију и извештава о жалбама које су се тичале кршења људских права. Мандат ОЕБС је био утврђен „Споразумом о ОЕБС-КВМ“, који је склопљен између ОЕБС и СРЈ 16. октобра 1998. године. Крајем децембра 1998. године било је око 400 чланова међународног и 250 чланова локалног особља који су радили за ОЕБС. КВМ је током свог боравка у АП КиМ документовала велики број случајева кршења људских права, што је објављено у званичном извештају ОЕБС под називом „Косово: како виђено, тако речено“. Објективност рада ове мисије била је доведена у питање када је за њеног шефа постављен Вилијам Вокер (главни амерички представник у овој мисији). Његов извештај о случају Рачак (15. јануара 1999. године) представљао је прекретницу која је послужила као изговор за кулминацију ратне реторике усмерене против СРЈ, као и непосредни повод за почетак НАТО агресије, уз неуспело потписивање Споразума у Рамбујеу. КВМ се повукла 20. марта 1999. године, непосредно пред почетак НАТО удара. Интервенција је извршена без одобрења Савета безбедности УН и почела је 24. марта 1999. године ваздушним нападима, најпре на војне циљеве, а затим и на привредне и цивилне објекте, укључујући школе, здравствене установе, медијске куће, верске објекте и споменике културе, што је проузроковало велике људске губитке, присилне нестанке и отмице.

Сукоби интензивно трају све до потписивања Кумановског споразума и доношења Резолуције 1244 Савета безбедности УН 10. јуна 1999. године. Када је успостављено међународно цивилно и безбедносно присуство у складу са овом резолуцијом, ве-

ровало се да ће терор над Србима, Албанцима и осталим припадницима етничких заједница престати. Нажалост, терор се појачао па су се највећи и најтежи злочини дешавали пред очима више од 40.000 припадника међународних снага безбедности чији је мандат био да зауставе сукобе и обезбеде мир и сигурно и безбедно окружење за све становнике АП КиМ. Највећи број убистава, киднаповања, протеривања и пљачке имовине, као и бројна друга злодела које су починили припадници тзв. ОВК у време мандата међународне мисије, говори о још једном неуспеху међународних снага.

Од 10. јуна 1999. године представници ОЕБС-а су у многим ситуацијама учествовали у асанацији терена и проналажењу посмртних остатака на простору АП Косова и Метохије. У већини случајева сачињавани су извештаји, али судбина пронађених посмртних остатака остала је до данас непозната.

Комисија за нестала лица је увек указивала на значај ове документације и извештаја са терена које су састављали представници ОЕБС, а који се налазе у седиштима ОЕБС у Аустрији и Пољској, за решавање случајева несталих лица, али без резултата. Представници ОЕБС су више пута разговарали са командантима зона тзв. ОВК на тему посета нелегалним затворима о чијем је постојању ОЕБС добио доказе (види Прилог 1)⁶.

Суочавање са последицама оружаних сукоба и њихово ублажавање, осим хуманитарног аспекта, има и велики значај у политичком смислу ради постизања трајног и стабилног мира, који је услов сваког просперитета. Република Србија поклања посебну пажњу решавању питања несталих лица у оружаним сукобима, као хуманитарном питању од непроцењивог значаја за породице несталих лица, али и у политичком и цивилизацијском контексту, као значајном индикатору стварне демократизације друштва и државе и њене спремности да се суочи са последицама кршења људских права изазваних оружаним сукобима и да их предузимањем адекватних мера ублажи. Такође, обавеза власти је да процесуира и пред лице правде изведе све осумњичене за отмице, злочине и друго насиље, јер починиоци морају сносити одговорност у складу са националним законодавством и међународним правним нормама, а жртве и породице жртава морају добити друштвено признање и адекватну компензацију.

Решавање питања несталих лица на простору бивше СФРЈ, укључујући и случајеве нестанака и отмица на простору Аутономне покрајине Косова и Метохије представља важно хуманитарно и политичко питање, које би могло позитивно утицати на напредак у другим областима и процесима значајним за цео регион, као што су повратак расељених и избеглих лица, поновно успостављање поверења између народа, етнич-

⁶ Документи ОЕБС који потврђује постојање илегалних затвора изв. ОВК.

ких и верских заједница, унапређење процеса помирења и трајна стабилизација у региону. Ускраћивање информација о отетим и несталим лицима представља грубо кршење људских права чланова њихових породица, док киднаповање и друго насиље представљају злочине за које сви починиоци морају сносити одговорност. У том контексту посебно забрињавају случајеви нестанка и киднаповања на територији Аутономне покрајине Косова и Метохије и њихова веза са трговином људским органима, на које указују сазнања и информације бившег главног тужиоца Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију Карле дел Понте (у књизи „Лов“) и наводи из Извештаја специјалног известиоца Савета Европе Дика Мартија о случајевима киднаповања 300 лица српске и других националности и њиховом одвођењу у Албанију, где су били подвргнути хируршким захватима ради нелегалне трговине људским органима. С обзиром на то да овакви злочини не представљају само грубо кршење норми међународног хуманитарног права, већ и основних људских права, гарантованих темељним документима Уједињених нација (УН), они треба да буду предмет посебне пажње УН и других релевантних међународних организација, како би се осигурало њихово откривање, пронашли посмртни остаци жртава, а починиоци привели правди. Септембра 2011. године ЕУ је основала Специјални истражни тим, чији је задатак да спроведе пуну кривичну истрагу о наводима из извештаја специјалног известиоца Дика Мартија, поднетог Парламентарној скупштини Савета Европе јануара 2011. године. У складу са обавезом наметнутом Међународним споразумом између тзв. „Републике Косова и Европске уније о Мисији ЕУ за владавину права на Косову“, основани су Специјализовано тужилаштво и специјализована већа, у чијој је надлежности процесуирање злочина против човечности, ратних злочина и других кривичних дела која су била предмет истраге Специјалног истражног тима.

Ова публикација излази у тренутку сложених међународних и унутрашњих политичких и економских односа и процеса, који представљају значајна и нова искушења за власти у региону. У таквим околностима не сме се дозволити да питање несталих лица буде потиснуто и друштвено запостављено. Иако су оружани сукоби престали пре више од две деценије, њихове последице су и даље присутне, а превазилажење сукоба се одвија тешко и споро. Велики број људи који су погођени њима и даље очекује помоћ и подршку, као и истину и правду за оне којих више нема или се још увек воде као нестали. Стога треба наставити са сталним и систематским напорима да се сагледају и превазиђу директне и индиректне последице оружаних сукоба. Ти напори треба да дају конкретне резултате на нивоу локалне заједнице, државе и региона. Напредак у решавању питања несталих лица условљен је спремношћу свих одговорних власти у региону да дају допринос и пруже подршку активностима које су значајне за процес помирења, да креирају повољну политичку климу и усвоје моделитете трајне и отворене међусобне сарадње, уз уважавање највиших професионалних стандарда у свим сегментима процеса, ради постизања конкретних, поузданих

и трајних решења. Такође, значајна је улога релевантних међународних организација и шире међународне заједнице у овим процесима, као и њихова одговорност да се овом питању приступа по хуманитарном принципу, у обиму и динамици који би омогућили да се проблем несталих лица решава без двоструких мерила и политизације и да се тако обезбеди правда за све жртве.

Само под тим условима породице несталих лица могу веровати да друштво и држава препознају и уважавају њихову трагедију, продужену патњу и болну неизвесност у којој годинама живе, не само на нивоу декларативног изјашњавања већ и у облику конкретне помоћи (решавање случајева несталих лица и обезбеђивање сваке друге помоћи).

Породице и удружења породица несталих лица из региона су, у намери да се процес решавања питања несталих лица убрза и учини ефикаснијим, покренули иницијативу и годинама се залажу за одржавање конференције о несталим лицима на високом политичком нивоу. Та иницијатива је добила подршку на регионалним састанцима надлежних тела за тражење несталих лица Републике Србије, Републике Хрватске, Босне и Херцеговине и Црне Горе (који се одржавају једанпут годишње од 2004. године, када је ту праксу увео МКЦК, а касније се укључила и Међународна комисија за нестала лица), пре свега као значајна за наставак и убрзање процеса, јер он постаје све сложенији и тежи.

Иницијатива Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ) за потписивање Декларације о улози државе у решавању питања несталих лица услед оружаних сукоба и кршења људских права, коју су покренули председници четири државе из региона (Србије, БиХ, Црне Горе и Хрватске) 29. августа 2014. године у Мостару, делом представља резултат наведених регионалних активности на унапређењу процеса тражења несталих лица. Истовремено, потписивање Декларације је била прилика да се истакну значајни резултати које су постигле власти у региону у решавању овог питања, јер је решено око 72% од око 40.000 случајева лица која су се водила као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и АП КиМ. То представља резултат вредан поштовања и у међународним размерама, који треба да охрабри и друге земље који се суочавају са овим тешким хуманитарним питањем.

ДЕКЛАРАЦИЈА О УЛОЗИ ДРЖАВЕ У РЕШАВАЊУ ПИТАЊА НЕСТАЛИХ ЛИЦА УСЛЕД ОРУЖАНИХ СУКОБА И КРШЕЊА ЉУДСКИХ ПРАВА

DECLARATION ON THE ROLE OF THE STATE IN ADDRESSING THE ISSUE OF PERSONS MISSING AS A CONSEQUENCE OF ARMED CONFLICT AND HUMAN RIGHTS ABUSES

Considering States' obligations stemming from principles embraced by instruments such as the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the Geneva Conventions on Protection of Victims of War (1949) and their Additional Protocols (1977), the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, international covenants and other instruments safeguarding the dignity and human rights of all persons;

Recognizing that many persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses will not be found alive, but that their mortal remains are hidden, often in remote locations; Recognizing that survivors of armed conflict have suffered severe hardship and often injustice, and that large numbers of missing persons can prolong the trauma of a painful past, exacerbate the fragility of peace and reconciliation processes and may be an impediment to the development of democratic society through accountable and just institutions;

Considering that the failure to provide answers on the fate and whereabouts of missing persons to their families prolongs their suffering and threatens their human rights and needs to be redressed through efficient, reliable and transparent processes;

Recalling that the largest effort to systematically locate and reliably identify persons missing as a consequence of armed conflicts and human rights abuses has been undertaken in Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro and Serbia, and wishing to encourage other States to address the problem of missing persons through similar processes that are based on fundamental human rights principles and the rule of law, which characterize a just and peaceful society;

Aiming to promulgate basic principles and practices in addressing the issue of missing persons, We, the Representatives of States joining in this Declaration, herewith affirm and declare:

1. A commitment to addressing the issue of missing persons as a consequence of armed conflict and human rights abuses as a responsibility of the State to ensure a lasting peace and to promote cooperation and reconciliation within democratic societies that uphold and protect human rights. We recognize that resolving the fate of the missing in a manner that is commensurate with human rights and the rule of law is an integral part of these objectives.
2. Our determination to uphold a profound commitment to the rights of survivors, including the right of families of the missing to know the fate and whereabouts of persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses.
3. A commitment to strengthen domestic capacities to effectively address the problem of missing persons, to ensure access to information on the whereabouts of missing persons, and to enable the participation of civil society in these efforts, and especially that of survivors of armed conflict and human rights abuses, first of all the families of missing persons.

4. Our conviction that cooperation between governments is necessary and that the exchange of information is encouraged and is often a necessary condition for establishing efficient, reliable and transparent processes of locating and identifying the missing, and that such cooperation ought to be based on adequate agreements incorporating, *inter alia*, the principles of this Declaration. In this regard, the cooperation with international and other organizations engaged in this human rights issue is also desired and encouraged.
5. In recognition of the problem of missing persons as a significant human rights concern, we affirm that all efforts to redress the problem ought to conform to the requirements of human rights obligations and the rule of law, including the requirement to protect the dignity and privacy of individuals, and to locate, recover, examine and identify the missing by methods that are accurate, reliable and commensurate with standards of justice, including those of criminal justice.
6. Our determination to work towards establishing the truth about the circumstances of persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses, and to facilitate all processes that aim to counter any enduring sense of impunity.
7. Our strong commitment to fully assist the role of the judiciary, in particular that of the criminal justice system, in addressing the problem of missing persons through the prosecution of perpetrators of crimes that have caused persons to disappear or to remain missing, and to foster international and regional judicial cooperation to that end.
8. Our commitment to pursuing legislative measures as part of domestic legislation to implement the principles set forth in this Declaration and to advance their universal recognition, *inter alia*, through international instruments to this effect.
9. This Declaration shall not derogate from obligations to protect the rights and freedoms recognized or existing pursuant to law, conventions, and regulations or custom on the pretext that the present Declaration does not recognize such rights or that it recognizes them to a lesser extent.
10. In signing this Declaration, the Parties encourage others to follow suit. This Declaration is hence open to others to join the Signatory Parties to this Declaration in supporting the principles and commitments contained herein.
11. This Declaration is originally drafted and signed in the English language and may be translated into other languages. In case of a conflict between the English text and that of any translation, only the English text shall be considered authoritative.
12. The International Commission on Missing Persons, as the organization that throughout its work has led the effort of expounding the principles set forth herein, shall notify the Signatory Parties of others joining in this Declaration.
13. The International Commission on Missing Persons shall transmit certified copies of this Declaration to all Signatories of this Declaration.
14. This Declaration shall take effect on the date of signature.

Република Србија, Република Хрватска, Босна и Херцеговина и Црна Гора потписале су 29. августа 2014. године у Мостару Декларацију о улози државе у решавању питања несталих лица услед оружаног сукоба и кршења људских права, која има за циљ да подстакне процес проналажења несталих лица и дефинише одговорност и улогу држава у решавању тог питања.

Фило Танџи, З. Жесџић

Декларацију су потписали тадашњи председници Републике Србије Томислав Николић, Републике Хрватске Иво Јосиповић, председавајући Председништва Босне и Херцеговине Бакир Изетбеговић и Црне Горе Филип Вуџановић. Овим документом државе су потврдиле преданост решавању питања особа несталих услед оружаног сукоба и повреда људских права у оквиру одговорности државе да осигура трајни мир и унапреди сарадњу и помирење у демократским друштвима која подржавају и штите људска права.

Председник Републике Србије Томислав Николић истакао је том приликом да Србија никада неће одустати од потраге за несталим лицима нити од захтева да се процесуирају и санкционишу одговорни. За решавање овог проблема не постоји застарелост која значи заборав, рекао је Николић, и додао да ће Србија учинити све да се нестала лица на територији Србије пронађу, али и да очекује од осталих потписница да учине исто. „Чињеница да ћемо данас, уочи Међународног дана несталих, упркос свим тешкоћама, потписати Декларацију даће додатни подстрек напорима да се решимо моралног терета несталих лица. Можда се и други у свету угледају на нас“, рекао је Николић.

Председник Хрватске Иво Јосиповић рекао је да решавање питања несталих за хрватску владу представља хуманитарни приоритет. „Данас су моје мисли с породицама несталих и имамо моралну и правну обавезу да решимо то питање и окончамо њихову бол“, рекао је Јосиповић, који се захвалио Међународној комисији на доприносу да се овај проблем решава брже и ефикасније.

Председавајући Председништва Босне и Херцеговине Бакир Изетбеговић рекао је да достигнућа у погледу решавања питања несталих на територији Босне и Херцеговине могу послужити као пример и за остале земље региона. Указујући на посвећеност Босне и Херцеговине овом питању, Изетбеговић је навео да је у Сарајеву формиран државни институт који се бави његовим решавањем.

Председник Црне Горе Филип Вујановић истакао је да се број несталих у тој држави мери десетинама, што доказује, како је рекао, да је Црна Гора била изван ратних разарања. „Наш потпис показује нашу спремност за интензивирање наших активности“, рекао је Вујановић, истакавши и да сваки злочин треба да буде кажњен.

Отварајући скуп, председавајући Међународне комисије за нестала лица Томас Милер истакао је да је ово историјски дан и указао на то да је од 40.000 лица која су нестала током оружаних сукоба током деведесетих година у бившој Југославији пронађено и идентификовано преко 72%. Он је рекао да су земље региона показале значајну способност да преузму процес тражења великог броја несталих путем локалних институција и међународних механизма.

Представник ОЕБС Жерар Штудман честитао је државама потписницама што су потписивале декларацију и што препознају одговорност коју државе имају у процесу тражења несталих лица. На овај начин иде се, како је рекао, ка нормализацији односа, враћању поверења и утирању пута ка будућности. „Суочавање са проблемима из прошлости представља почетак процеса помирења и отварање пута ка заједничкој европској будућности. Суочавање са прошлошћу је суочавање са будућношћу“, истакао је Штудман.

Председавајућа Регионалне координације породица несталих лица са подручја бивше Југославије Љиљана Алвир позвала је државе потписнице да спроводе Декларацију како она не би остала „мртво слово на папиру“, истакавши да је крајњи тренутак да се међудржавне разлике ставе на страну.

Церемонији потписивања присуствовали су представници породица несталих, укључујући чланове регионалне координације асоцијација породица из бивше Југославије, чланови међународне заједнице и др.

„Проблем несталих лица представља веома осетљиво хуманитарно питање и захтева одговоран, континуиран и систематичан приступ и сарадњу свих релевантних субјеката – држава, међународних организација, цивилног друштва и удружења несталих. Свака жртва, свака породица несталој лица, без обзира на националност, веру, језик и друге особености, завређује нејерисан и одговоран однос свих релевантних субјеката надлежних за утврђивање судбине несталих.

За породице несталих које још живе у неизвесности у погледу судбине својих најмилијих, подаци о броју утврђених случајева представљају малу утеху. Зато смо данас овде да поручимо породицама, родбини и пријатељима несталих, као и целокупној јавности, да ћемо уложити све што можемо да се сваки појединачни случај нестанка реши, а да починиоци буду изведени пред лице правде и адекватно кажњени.

Република Србија ће наставити да савесно и одговорно приступи решавању овој питања, свесна да прошло време не сме да умањи, већ најбоље, појача наше напоре у правцу свеобухватној решавања тешкој наслеђа прошлости. Република Србија је потписала све релевантне међународне документе у области хуманитарној и људских права, укључујући Међународну конвенцију о заштити особа од присилних нестанака, један од најважнијих аката којим је на глобалном нивоу дефинисан проблем несталих.

Србија никада неће одустати од потраге за несталим лицима, нити од захтева да се процесуирају и санкционишу одговорни. За решавање овој проблема не постоји застарелост која значи заборав. Ми ћемо, са своје стране, урадити све да се лица нестала на територији Србије пронађу, али очекујемо и од осталих потписница да учине исто. Остварујући овај циљ, Комисија за нестала лица Владе Републике Србије већ скоро две деценије, у комуникацији и координацији са надлежним националним институцијама, породицама несталих, државама региона, међународним партнерима и представницима цивилног друштва, ради на утврђивању судбине несталих. Уверен сам да ће данашњи скуп и потписивање Декларације пружити додатни подстирак свим релевантним националним институцијама моје и осталих држава у незаобилазној регионалној сарадњи у области правосуђа, хуманитарној права и људских права.“

Из излагања Председника Србије Томислав Николића на церемонији приликом потписивања Декларације о несталим лицима, 9. августа 2014. године у Мостару.

ЗАЈЕДНИЧКА ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕСТАЛИМ ЛИЦИМА

Даљи подстицај решавању питања несталих лица уследио је кроз Берлински процес⁷ на Лондонском самиту за Западни Балкан 10. јула 2018. године, где је стављен акценат на помирење и решавање питања која проистичу из сукоба на простору бивше Југославије, укључујући и питање несталих лица, што представља један од приоритета.

Том приликом земље Европске уније и учеснице Самита Западног Балкана потписале су, на нивоу премијера, Заједничку декларацију о несталим лицима, која представља кључни документ зато што подржава права свих породица несталих лица на истину, правду и обештећење. Премијери Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, тзв. Косова, Албаније, Македоније, Републике Хрватске, Немачке, Француске, Уједињеног Краљевства, Аустрије, Италије, Словеније и Пољске истакли су подршку напорима на проналажењу 12.000 лица⁸ која се још увек воде као нестала услед оружаных сукоба на подручју бивше Југославије.

Поштинисници Заједничке декларације о несталим лицима

⁷ Берлински процес је политичка иницијатива на високом нивоу који је 2014. године покренула немачка канцеларка Анјела Меркел, а предсјавља мултилатерални механизам креиран са циљем да помоћне припрему рејона Зајадног Балкана за будуће чланство у ЕУ и да се фокусира на неке од кључних изазова са којима се рејон суочава.

⁸ Податак МКНП на основу броја узорака крви коју се дале породице за идентификацију посмртних остатака методом анализе ДНК, који се односе на једно лице.

Annex

Joint Declaration on Missing Persons in the Framework of the Berlin Process

We, the Heads of Government of the Berlin Process participants, meeting in London in the framework of the Conference on the Western Balkans,

Acknowledging the utmost importance to account for those who went missing during the conflicts on the territory of the former Yugoslavia and the necessity to investigate the circumstances of their disappearance, and to bring the perpetrators to justice, in the hope that this might bring closure for the families concerned and contribute to lasting reconciliation, peace and stability

Noting the protocols, agreements and mechanisms of cooperation between the Berlin process participants concerned on cooperation in accounting for missing persons

Noting Resolution 71/201 on Missing Persons adopted by the United Nations General Assembly in December 2016

Recalling the best practice principles set out in the 2014 Declaration on the Role of the State in Addressing the Issue of Missing Persons as a Consequence of Armed Conflict and Human Rights Abuses

Emphasising the importance of a non-discriminatory and impartial approach to addressing all cases of missing persons on the territory of the former Yugoslavia, regardless of nationality, ethnicity, religion or their role in the conflicts in the 1990s

Welcoming the establishment of dedicated institutions, the creation of legal frameworks and the development of technical capacities in the Berlin Process participants concerned to account for the missing

Welcoming the considerable efforts and the unprecedented progress made to date in accounting for more than 70 percent of the approximately 40 000 persons missing as a result of the conflicts on the territory of the former Yugoslavia in the 1990s

Noting the urgent need to intensify efforts to locate and / or identify the remaining

approximately 12 000 unresolved cases, in particular through greater regional collaboration and cooperation in and between the Berlin Process participants concerned

Strongly welcome the pledge by the Berlin Process participants concerned

- to ensure impartial and effective investigations into missing persons cases in accordance with international human rights standards and to resolve as many missing persons cases as possible over the next five years;
- to engage pro-actively all domestic institutions that are responsible for or involved in locating and / or the identification of missing persons to explore all possible avenues to obtain new information about gravesites, including a commitment to adequately resource the search of archives for relevant information, and the transmission of this information to the appropriate central institution;
- to provide the competent central institution from each of the Berlin Process participants responsible for the search and / or identification of missing persons with adequate human and budgetary resources to fulfil their mandate;
- to ensure the active engagement of families of the missing in the process of searching and / or locating the missing;
- to ensure that reliable and accurate information on the process of locating and identifying the missing is made publicly available;
- to commit to develop further domestic forensic institutions and ensure continued institutional support and funding for this;
- to ensure that families are able to exercise their rights, including by harmonising and fully implementing domestic legislation in line with international laws and standards;
- to adequately address the needs of the families of missing persons;
- to refrain from any politicisation of the missing persons issue

Western Balkans Summit
London 2018

We the undersigned, gathered in London on this day, 10 July 2018,
hereby adopt:

*Joint Declaration on Regional Cooperation and Good
Neighbourly Relations in the Framework of the Berlin Process;*

*Joint Declaration on Missing Persons in the Framework of the
Berlin Process; and*

*Joint Declaration on War Crimes in the Framework of the Berlin
Process.*

Edi Rama

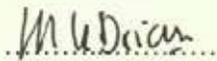
Sebastian Kurz

Denis Zvizdić

Andrej Plenković

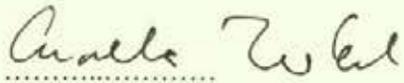

Jean-Yves Le Drian

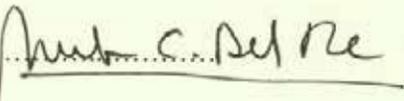

Representing Emmanuel Macron

Angela Merkel

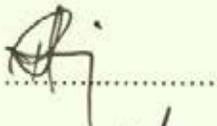

Emanuela Del Re

Representing Giuseppe Conte

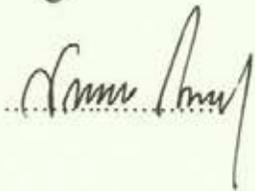
Ramush Haradinaj

Zoran Zaev

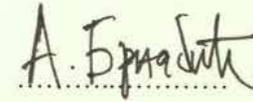
Duško Marković

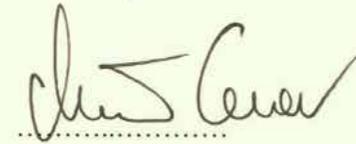
Mateusz Morawiecki

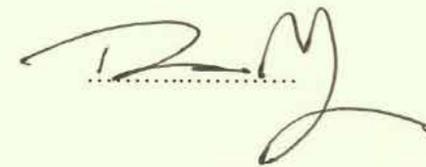
Ana Brnabić

Miro Cerar

Theresa May

Потписивању Заједничке декларације претходио је састанак представника домаћих институција које се баве тражењем несталих лица (из Републике Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, са Косова*⁹ и из Републике Хрватске), у Министарству за спољне послове и послове Комонвелта, са сер Аланом Данканом, министром за Европу и Америку Уједињеног Краљевства, и гђом Катрин Бомбергер, главном директорком Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ), како би се постигао договор око будуће сарадње у усаглашавању Оквирног плана за решавање питања лица несталих у сукобима на подручју бивше Југославије.

Са сасијанка одржаној у Лонгону

Председник Републике Србије Александар Вучић, заједно са председником Комисије за нестала лица Вељком Одаловићем и специјалним изаслаником председника Републике Србије за решавање питања несталих лица на простору Републике Хрватске Вераном Матићем, примио је 9. септембра 2019. године представнике Координације српских удружења породица несталих, убијених и погинулих лица Душана Челића, председника Координације, Драгана Пјевача, председника Управног одбора Координације, и Исидору Граорац, секретара Републичке организације породица заробљених и погинулих бораца и несталих цивила Републике Српске.

Пријем у председнишћу делегације Координације српских удружења породица несталих лица са простора бивше Југославије

⁹ Овај назив није повезан са ишћањем ситијуса Косова и у складу је са Резолуцијом 1244/1999 Веће безбедности УН и Мишљењем Међународног суда правде о пројашењу независности Косова.

Представници Координације затражили су веће ангажовање државе када су у питању права породица несталих, убијених и погинулих лица, укључујући материјалну и нематеријалну помоћ, као и подршку у доношењу Закона о несталим лицима. Том приликом указали су на све негативнији став тела надлежних за тражење несталих лица на простору бивше Југославије у вези са проналажењем посмртних остатака лица српске националности.

Председник Републике Србије Александар Вучић подржао је захтеве представника Координације који се односе на доношење Закона о несталим лицима и на потребу да се у решавање овог проблема интензивније укључе и други државни органи, истакавши да су Република Србија и он лично незадовољни динамиком проналажења несталих лица.

Са обележавања Међународног дана несталих лица у Скупштини града Београда

Као и претходних година, у организацији Координације српских удружења породица несталих лица са простора бивше Југославије, у Београду је 30. августа 2018. године обележен Међународни дан несталих лица.

Тим поводом, у Скупштини града Београда одржана је Комеморативна академија, којој је присуствовала председница Владе Републике Србије Ана Брнабић. Она је том приликом поручила да нестали и њихове породице не смеју бити таоци неууређених политичких односа међу државама у региону и да, ако је регион заједнички, онда мора бити заједничка и обавеза да се то болно питање коначно реши удруженим снагама, посебно нагласивши да је то једно од последњих нерешених питања које представља последицу рата.

У свом излагању посебно се осврнула на тежину бола с којим се носе породице које после толико година још увек не знају где су њихови најмилији и каква их је судбина задесила. Према њеним речима, све приче породица морају остати као подсетник како не би престало трагање за несталима и како се злочини не би заборавили.

Она је поручила да ће учинити све да сарадња са другим странама у трагању за несталима буде растерећена политизације и да се третира као црвена, цивилизацијска линија преко које се не сме прелазити у дневнopolитичкој комуникацији. Држава мора да омогући подршку и помоћ Комисији за нестала лица и другим институцијама које се баве овом проблематиком, да повећа њихове капацитете и побољша услове рада те да омогући сарадњу са другим државама.

На крају је закључила да решавање питања несталих лица представља питање достојанства једног друштва и начина на који ће градити будућност, наводећи да без заштите овог питања ни наше друштво, које је много учинило, ни сва друштва у окружењу неће бити у стању да превазиђу прошлост и да се окрену будућности.

ДЕКЛАРАЦИЈА О НЕСТАЛИМ ЛИЦИМА

У оквиру Дијалога Београда и Приштине посредованог ЕУ питање судбине несталих лица покренуто је 2020. године, када су начелно усаглашени принципи на којима би се заснивало његово решавање. Међутим нова Влада ПИС у Приштини је одбила договорене принципе уз захтев да питање несталих лица поново буде предмет преговора.

Имајући у виду хуманитарни значај овог питања, Београд је пристао на његово поновно разматрање са циљем да се пронађе решење једнако прихватљиво за обе стране. То је посредник ЕУ покушао да учини сачинивши предлог Декларације о несталим лицима 20. фебруара 2022. године. На предложени текст Београд није имао приговор и у потпуности се сагласио, али и овога пута Приштина је предлог одбацила и уз то захтевала још 10 измена у тексту. Највећи камен спотицања био је око термина „нестала лица“, будући да је Приштина инсистирала да се у Декларацији употреби назив „enforced disappearance“ (присилни нестанак). Са жељом да се питање несталих лица без одлагања реши, Београд је заузео конструктивни приступ, компромисно пристајући на готово све предложене измене Приштине, изузев оне која се односи на проблематичну конструкцију „enforced disappearance“. Правно упориште за неприхватање овог термина Република Србија је нашла у члану 2 Међународне конвенције о заштити свих лица од присилних нестанака из 2006. године који га дефинише као „хапшење, притварање, отмицу или било који други облик лишавања слободе од стране државних органа или лица или групе лица која поступају по овлашћењу, уз подршку или сагласност државе, након чега се одбија да се призна лишавање слободе или се скрива судбина несталог лица или место на коме се оно налази, чиме се такво лице ставља ван заштите закона“. Одобравање оваквог термина би значило да Република Србија, као једини субјекат у Дијалогу Београда и Приштине који има статус државе, сноси одговорност за све нестанеке под присилом који су се догодили током сукоба на АП КиМ.

Сваки компромисни предлог и покушај уступка који је Београд понудио уместо спорног термина на састанцима који су се одржавали током 2022. године резултирао је категоричним одбијањем од стране Приштине.

И поред наизглед непремостивих разлика у ставовима, стране су успеле 4. априла 2023. године да се усагласе око коначног текста Декларације о несталим лицима. Преостало је само њено усаглашавање на састанку на високом нивоу, што је и уследило 2. маја 2023. године у Бриселу, када је Декларација о несталим лицима званично усаглашена.

Истрајним залагањем и напором Београд је успео да се у Декларацији не употреби термин „enforced disappearance“, већ „forcibly disappeared“ (принудно нестали) који Међународна конвенција о заштити свих лица од присилних нестанака не препознаје и сходно томе Република Србија се не може сматрати одговорном за нестанак лица под дејством оружаних снага ван контроле СРЈ. Приликом усаглашавања текста, а ради додатне сигурности Републике Србије и спречавања злоупотребе садржаја, појашњене су и семантичке разлике између термина „принудно нестали“ који се налази у финалној верзији Декларације и термина „присилни нестаници“ на ком је иницијално, али безуспешно Приштина инсистирала.

Београд је успешно спречио покушај успостављања директне међународно-правне одговорности Републике Србије, а изборио се и да Декларацијом буде потврђен рад Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ, којом председава Међународни комитет Црвеног крста (у даљем тексту: „Радна група“) као једини и незаменљив механизам за решавање овог хуманитарног питања, путем којег је решено више од 1.800 случајева несталих лица. Истовремено, њоме је договорено да: Београд и Приштина обезбеде пуну имплементацију до сада преузетих обавеза кроз механизам Радне групе; блиско сарађују у откривању гробних места и праћењу ископавања; учине доступном целокупну документацију од значаја за решавање питања несталих лица; формирају Заједничку комисију, којом председава ЕУ, а као посматрач учествује Међународни комитет Црвеног крста (МКЦК). Иако је према Декларацији, што је ЕУ више пута током преговора децидно потврђивала, Комисија надлежна само да помогне Радној групи у решавању спорних питања која се не могу превазићи у оквиру редовног и устаљеног деловања Радне групе, Приштина покушава да обесмисли рад Радне групе јер одбија да учествује у процесу који је успостављен од стране СРГ ВН и којем председава МКЦК. Због тога и даље онемогућава супстантивни наставак ангажмана на проналаску несталих лица на терену. У наредном периоду очекује се наставак разговора о формирању Заједничке комисије за нестала лица, као и заказивање састанка Радне групе, којом председава Међународни комитет Црвеног крста, како би се превазишао застој у решавању питања несталих лица и коначно умирале породице које већ више од 20 година трагају за истином о судбини својих најмилијих.

Declaration of President Aleksandar Vučić and Prime Minister Albin Kurti on Missing Persons

Emphasizing the importance of resolving the fate of the remaining missing persons to bring closure to the suffering of their loved ones and to foster lasting reconciliation and peace.

Bearing in mind that this Declaration follows the ICRC understanding of missing persons, which includes persons forcibly disappeared.

Recalling that all categories of missing persons will be treated with the equal priority.

Acknowledging the important work done through the Working Group on Missing Persons, chaired by the International Committee of the Red Cross (ICRC).

Encouraging cooperation with other relevant actors in the field of Missing Persons, in particular ICMP.

Recognising the issue of missing persons as a humanitarian one,

Nothing the urgent need for additional efforts to alleviate the human suffering of the families.

We jointly commit:

- To ensure full implementation of respective commitments in the field of Missing Persons
- to closely cooperate on identifying burial sites and follow-up on the excavations
- to ensure full access to reliable and accurate information that helps to locate and identify the remaining missing persons within the timeframe 1 January 1998 - 31 December 2000. This includes all materials, notes, orders, documents, videos, audio recordings, and any other documents including those having classified status, under the possession of institutions of both parties, relevant to this context,
- to make available all domestic and international documentation of significance in determining the fate of the remaining missing persons,
- to use satellite data, LIDAR and other advanced technology in detecting mass graves,
- to enable and encourage active engagement of families of missing persons in the process of identifying their fates,
- to adequately ensure the rights and address the needs of the families of missing persons,
- to establish and work together through a Joint Commission chaired by the European Union and observed by the ICRC with the aim of supporting the effort to resolve the fate of the remaining missing persons,
- to monitor and support the work and the progress made by the Working Group on Missing Persons through the Joint Commission. In this context, the parties will review and update the Terms of Reference and General framework of the Working Group.

The operational details will be agreed in the next meeting of the EU-facilitated Dialogue on normalization of relations.

REPUBLIC OF SERBIA
PRESIDENT

Statement accompanying the Declaration on Missing Persons

The term “forcibly disappeared” is not strictly legal term, but rather underlines circumstances under which a person disappeared, regardless of the different legal qualifications under international and national laws. This clarification is provided to avoid any misunderstandings or interpretation of the term “forcibly disappeared” as “enforced disappearance” which have clear legal meaning defined by the International Convention for Protection of All Persons from Enforced Disappearance (2006). A person might “forcibly disappeared” as a consequence of an acts committed by the individual, military, paramilitary, political, or other group or organization in connection with the conflict.

Brussels, 2 May 2023

Aleksandar Vučić

ПРАВНИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА РЕШАВАЊЕ ПИТАЊА ЛИЦА КОЈА СЕ ВОДЕ КАО НЕСТАЛА У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА НА ПРОСТОРУ БИВШЕ СФРЈ И АП КИМ

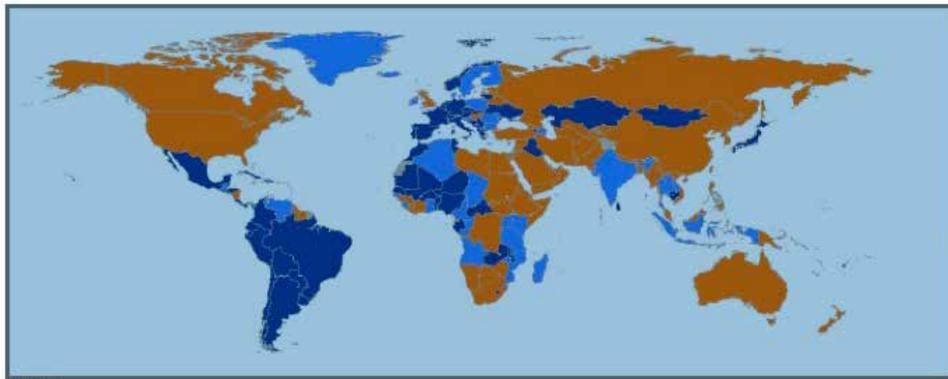
Уставом Републике Србије¹⁰ јемче се и као таква непосредно примењују људска и мањинска права зајемчена општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима, а јемства неotuђивих људских и мањинских права у Уставу служе очувању људског достојанства и остварењу пуне слободе и једнакости сваког појединца. Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно са важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење (члан 18. став 2). У другом делу Устава, под називом Људска и мањинска права и слободе, јемчи се право на слободу и безбедност.

Према Уставу Републике Србије, потврђени међународни уговори су саставни део правног поретка Републике Србије, примењују се непосредно и морају бити у складу са Уставом (члан 16. став 2). Закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права (члан 194. став 4).

Република Србија је чланица осам основних међународних конвенција за заштиту људских права¹¹; у фебруару 2007. године је потписала, а 2011. године и ратификовала Конвенцију о заштити свих лица од присилних нестанака. Србија је чланица и четири Женевске конвенције о заштити жртава рата (из 1949. године) и Допунских протокола уз те конвенције (из 1977. године) и има обавезу да поштује норме и правила међународног права које се односе на нестала лица у оружаним сукобима и конфликтима, укључујући и уважавање мандата, правила и принципа рада Црвеног Крста и МКЦК.

¹⁰ Службени гласник РС*, број 98/2006.

¹¹ Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Међународна конвенција о укидању свих облика расне дискриминације, Конвенција о елиминасању свих облика дискриминације жена, Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или постојања, Конвенција о правима деце, Конвенција о правима особа са инвалидитетом, Конвенција о заштити свих лица од присилних нестанака.

Country Status

- State Party (82)
- Signatory (48)
- No Action (87)

Definition and meta-data: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRI/indications/Metadata/CatificationStatus.pdf>
 Source: Database of the United Nations Office of Legal Affairs (OLA) <https://treaties.un.org>
 For application of treaties to overseas, non-self-governing and other territories, shown here in grey, see <https://treaties.un.org>

Note: The boundaries and the names shown and the designations used on these maps do not imply official endorsement or acceptance by the United Nations. Final boundary between the Republic of Sudan and the Republic of South Sudan has not yet been determined. Dotted line represents approximately the Line of Control in Jammu and Kashmir agreed upon by India and Pakistan. The final status of Jammu and Kashmir has not yet been agreed upon by the parties.

Илустрација броја чланица и потписница Конвенције, извор <https://treaties.un.org/>.

НЕСТАЛА ЛИЦА И МЕЂУНАРОДНО ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Међународно хуманитарно право (у даљем тексту: МХП) предвиђа право породица да сазнају истину и судбину својих чланова. Ово право је афирмисано усвајањем Допунских протокола (из 1977. године) уз Женевске конвенције о заштити жртава рата којим је успостављено право породица да буду информисане о судбини својих несталих. У Одељку III Допунског протокола I уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. године¹², који се односи на нестала и умрла лица, у члану 32. наводи се: „У примени овог одељка делатност Високих страна уговорница, страна у сукобу и међународних хуманитарних организација наведених у Конвенцијама и овом Протоколу заснива се у првом реду на праву породица да сазнају судбину својих чланова.“

Према дефиницији Међународног комитета Црвеног крста, која је објављена у Правној студији „Породице несталих у Србији и Црној Гори, њихове потребе и права“, у категорију несталих лица спадају „лица чије породице немају о њима вести, односно која су пријављена као нестала на основу поузданих информација, услед оружаних сукоба или унутрашњег насиља у земљи“, док термин „нестали у акцији“ означава „војнике или борце који су нестали током војних операција“.

¹² Иако се Протокол односи на међународне сукобе, у члану 4. се наводи да примена Конвенција и овог протокола, као и закључење споразума предвиђених овим инструментима, неће имати дејства на њихови статуси страна у сукобу. На немеђународне сукобе се примењује заједнички члан 3. свих Женевских конвенција, као и Дојунски протокол II (из 1977. године) уз Женевске конвенције о заштити жртава рата, који треба да обезбеде минимум заштите рањивих категорија у оружаним сукобима.

МХП предвиђа посебна правила о мртвим и несталим лицима управо полазећи од права породице да сазнају судбину свог несталиг члана, а не од заштите ових лица. Међутим, МХП садржи правила која могу да обезбеде да ова лица не остану дуго у статусу несталих, осим ако то она сама изричито не желе. Полази се од става да су нестала лица, фактички, или жива или мртва. Ако су жива, може се претпоставити да се налазе у власти непријатељске силе или су слободна, али су услед оружаних дејстава или других разлога одвојена од својих породица, тј. породице са њима не могу ступити у контакт.

У овом случају на њих се могу односити све одредбе Женевских конвенција које се односе на заштиту категорије лица којима они припадају (цивили, ратни заробљеници, рањеници итд.). Уколико је пре стицања статуса несталиг лица дошло до прекида у комуникацији са члановима породице (прекид поштанског саобраћаја, покрети становништва, вођење оружаних дејстава), породичне везе треба што пре успоставити уз помоћ службе тражења националних друштава Црвеног крста, све док стране поштују обавезу да омогуће услове за слање поштанских преписки и спајање породица. Уколико се ради о лицу које су супротне стране лишиле слободе или је лице хоспитализовано, стране које га држе у власти су у обавези да одговоре на питање о заштићеном лицу. То се може обавити: саопштењем о заробљавању, хоспитализацији и хапшењу, дописном картом о заробљавању односно интернацији или породичном преписком.

Из наведеног произилази да лица која су по правилима МХП лишена слободе не могу дуго остати у статусу несталиг лица, јер су надлежне власти у обавези да одговоре на питања о заштићеном лицу.

Податке о лицима која се воде као нестала и захтеве који се односе на ове податке стране достављају било директно, било посредством МКЦК или националних друштава Црвеног крста. У оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ МКЦК је применио праксу да захтев за тражење поднесе породице несталих лица преко националних друштава Црвеног крста, или директно МКЦК-у, посредством њихових регионалних делегација и локалних канцеларија, због чега су пријаву нестанка лица МКЦК-у морали обавити чланови породице несталиг лица.

СМРТНО СТРАДАЛА ЛИЦА И ПОСТУПАЊЕ СА ПОСМРТНИМ ОСТАЦИМА

Уколико је нестала особа умрла, ситуација је сложенија и теже је обавестити породицу. Наиме, МХП не предвиђа обавезу страна у сукобу да идентификују сваког умрлог, јер то у оружаним сукобима практично није могуће. Стране су зато у обавези да покушају да прикупе информације које би помогле идентификацији умрлих. Да би се олакшало проналажење несталих лица која су умрла, као и њихова идентификација, МХП предвиђа могућност да стране постигну споразум са екипама за тражење, чијим би се одредбама ближе регулисала права и дужности екипа за проналажење посмртних остатака.

МХП предвиђа правила која обавезују стране у сукобу да са посмртним остацима погинулих лица поступају са поштовањем, у складу са обичајним, етичким и цивилизацијским нормама. Посмртним остацима умрлих лица мора се исказати поштовање, они морају бити адекватно сахрањени, а гробови обележени и одржавани. Када околности и односи међу странама дозволе, МХП предвиђа да стране закључе споразуме који би члановима породица и службама за гробове олакшали приступ гробним местима и да донесу практичне прописе у вези са овим приступом како би се обезбедила стална заштита и уредно одржавање гробних места, односно враћање посмртних остатака и личних ствари умрлог у земљу порекла на њен захтев или захтев породице. Страна на чијој се територији налазе гробови може вршити ексхумацију посмртних остатака (уколико се ексхумација не обавља у циљу њиховог враћања у земљу порекла или породици) само у случају када ексхумацију захтевају јавни интереси, под чиме се подразумевају санитарски разлози и разлози истраге. И у том случају се са посмртним остацима мора поступати с поштовањем, а земља порекла мора бити обавештена о намери да се изврши ексхумација и морају добити тачна обавештења о месту предвиђеном за њихову поновну сахрану.

НЕСТАЛА ЛИЦА И ПРАВА ЉУДСКИХ ПРАВА

Имајући у виду да у свету свакодневно расте број лица која се воде као нестала, као последица међународних оружаних сукоба и унутрашњег насиља, овај проблем је постао и предмет кодификације права људских права. Резолуцијом Генералне скупштине УН 1992. године усвојена је Декларација за заштиту свих особа од присилних нестанака, а 2003. године установљена је Радна група Комисије за људска права за задатком да преговара и усагласи међународно обавезујући инструмент чији би циљ био спречавање присилних и недобровольних нестанака.

Као резултат наведених активности и фокусирања пажње на проблем присилних нестанака у савременом свету, резолуцијом ГС УН А/RES/61/177 усвојена је 2006. године Међународна конвенција за заштиту свих лица од присилних нестанака. Конвенција је ступила на снагу 2010. године, а Република Србија је ратификовала Конвенцију 18. маја 2011. године. Конвенција данас има 48 држава потписница и 62 државе уговорнице.

Од држава региона, Конвенцију су ратификовале БиХ (2012), Црна Гора (2011) и Албанија (2007), док су Република Хрватска, Словенија и БЈР Македонија потписнице Конвенције од 2007. године. Конвенцијом је успостављен Комитет за нестала лица, а њега чини 10 експерата које номинују државе. Комитет је надлежан за надгледање спровођења Конвенције. Република Србија је поднела први Иницијални извештај о спровођењу ове конвенције Комитету 2013. године.

Такође, при УН постоји Радна група за присилне и недобровольне нестане (у даљем тексту: РГ), као једна од првих специјалних процедура у области људских права успостављених у УН. Основала ју је 1980. године тадашња Комисија за људска права. Мандат Радне групе подразумева помоћ породицама несталих лица у утврђивању судбине несталих. Група прима и истражује представке о несталима које подносе породице несталих или невладине организације које их заступају. Радна група разматра прихватљивост представки и успоставља дијалог са владама у циљу разрешавања индивидуалних случајева нестанака. Поред хуманитарног мандата, наведеном резолуцијом је Радној групи за присилне или недобровольне нестане поверен и мандат да врши надзор над спровођењем Декларације и помаже владама у њеној имплементацији (кроз посете државама и саветодавним услугама РГ, уколико држава то затражи). Радна група на позив обавља посете државама и том приликом одржава састанке са представницима владе, невладиног сектора, експертима у овој области и представницима удружења несталих лица. Раније посете региону бивше СФРЈ биле су: СР Југославији (1993), Хрватској (1994), Босни и Херцеговини (1997. и 2010).

Последња посета Радне групе региону била је у јуну 2014. године. На званични позив Републике Србије, који је 2011. године упутио Вељко Одаловић, председник Комисије, Радна група УН за присилне нестане боравила је у радној посети Републици Србији од 19. до 26. јуна 2014. године, док је посета АП КиМ обављена од 24. до 26. јуна. У оквиру посете региону, Радна група је прво посетила Републику Хрватску, а након посете Републици Србији и Црну Гору. Делегацију Радне групе су чинили Ариел Дулицки (Аргентина), актуелни председавајући-извештач Јасминка Џумхур (Босна и Херцеговина) и Осман ел Хаџе (Либан).

У оквиру ове посете, Радна група УН за присилне нестанке одржала је састанак са Комисијом за нестала лица Владе Републике Србије 20. јуна 2014. године. Том приликом председник Комисије Вељко Одаловић ближе је упознао представнике Радне групе са мандатом Комисије, потписаним међународним уговорима и документима о сарадњи у тражењу несталих лица, о сарадњи са УНМИК-ом и привременим институцијама на АП КиМ те надлежним телима за тражење несталих лица у Републици Хрватској и Босни и Херцеговини. Посебно је наглашен проблем који се односи на велики број неидентификованих тела у мртвачницама у региону, што је делимично последица погрешних идентификација посмртних остатака идентификованих класичном методом непосредно после оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ и конфликта у АП КиМ. Истакнут је проблем евидентирања несталих лица, јер постоји велики број оних које породице нису пријавиле према критеријумима МКЦК и који се не налазе у Књизи лица несталих на територији Републике Хрватске. Посебно је указано на проблеме са којима се суочавају породице у АП КиМ, укључујући и трговину органима. Радна група је том приликом похвалила напоре и залагања Комисије у решавању проблематике несталих лица.

Чланови Радне групе су исказали посебну заинтересованост за проблематику породица несталих лица и права која те породице остварују у Републици Србији. Том приликом им је указано да у Републици Србији не постоји посебан пропис који регулише одређена права породица лица несталих у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ (у периоду 1991–1995) и у АП КиМ (у периоду 1998–2000) и да у оквиру надлежности Комисије породице несталих могу остварити право на једнократну новчану помоћ приликом идентификације посмртних остатака несталих лица. Према Закону о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца, породице несталих лица могу остварити следећа права: породична инвалиднина, увећана породична инвалиднина, здравствена заштита и друга права у вези са остваривањем здравствене заштите, као што су бесплатна и повлашћена возња и накнада за исхрану и смештај за време путовања и боравка у другом месту. Такође, истакнуто је да, према Закону о правима цивилних инвалида рата, породице несталих лица одређена права по том основу могу да остваре као чланови породице цивилне жртве рата, али је за остваривање права по наведеном закону неопходно покретање поступка за проглашење несталих лица за умрло. Према том закону, породице цивилне жртве рата могу остварити следећа права: месечно новчано примање, право на бесплатну и повлашћену возњу, накнаду за исхрану и смештај за време путовања и боравка у другом месту по позиву надлежног органа и накнаду погребних трошкова. На нивоу локалне самоуправе (покрајине, градови и општине), органи локалних власти могу својим прописима уредити одређена права и олакшице за чланове породица несталих лица (бенефиције приликом плаћања одређених комуналних дажбина, остваривање права на бесплатан или повлашћен превоз у јавном градском саобраћају и др.).

Институционални оквир у поступању у вези са одредбама Конвенције за присилне нестанке у Републици Србији чине судови опште надлежности (Врховни касациони суд, апелациони судови, виши судови и основни судови), судови посебне надлежности (Управни суд, Виши прекршајни суд и прекршајни судови), тужилаштва опште надлежности (Републичко јавно тужилаштво, апелациона јавна тужилаштва, виша јавна тужилаштва и основна јавна тужилаштва), Тужилаштво за ратне злочине, Министарство спољних послова, Министарство за државну управу и локалну самоуправу, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство унутрашњих послова, Дирекција полиције – Управа криминалистичке полиције, Управа граничне полиције, Управа за међународну оперативну полицијску сарадњу, Безбедносно-информативна агенција, Министарство одбране, Војнобезбедносна агенција, Канцеларија за Косово и Метохију, Управа за извршење кривичних санкција, Заштитник грађана, Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности те Служба тражења Црвеног крста Србије. У праћење примене Конвенције активно су укључене и невладине организације које се баве овом проблематиком.

КРИВИЧНО ЗАКОНОДАВСТВО И НЕСТАЛА ЛИЦА

Стручно, одговорно и ефикасно вођење истрага у циљу откривања локалитета на којима су похрањени посмртни остаци лица страдалих у оружаним сукобима у бившој СФРЈ и процесуирање одговорних могу дати пресудан допринос у расветљавању судбине лица која се још увек воде као нестала те у утврђивању чињеница и околности које су претходиле нестанку.

Обавезу утврђивања свих релевантних чињеница и околности нестанка у вези са тешким кршењем људских права захтева право на истину, које је признато бројним међународним документима. Тако, на пример, право на истину прокламује Савет за људска права Уједињених нација у Резолуцији А/НСР/РЕС/9/11 од 24. 9. 2008. године („[...] међународна заједница мора да призна жртвама тешких кршења људских права, њиховим породицама и друштву у целини, право на истину у највећој могућој мери [...]“), док Ажурирани Скуп принципа за заштиту и промоцију људских права кроз борбу против некажњивости Е/СН.4/2005/102/Add.1 према извештају Дијане Орендлихер од 8. 2. 2005. године афирмише „неотуђиво право на истину о тешким кршењима људских права“.

Према ставовима заузетим у пресудама Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП), неиспуњавање наведене обавезе од стране државе и њених органа препознаје се као кршење одредби Европске Конвенције о људским правима (у даљем тексту: ЕКЉП). Изостанак ефикасне истраге у циљу решавања судбине несталих лица представља наставак кршења обавезе државе да штити право на живот,

како то дефинише чл. 2 ЕКЛП. Ефикасна истрага, према пресудама овог суда, мора бити званична, транспарентна, независна и непристрасна, као и способна да утврди околности конкретног случаја. Испуњавање ових стандарда не може се остварити без учешћа правосудног система, посебно суда и тужилаштва. Такође, ЕСЛП је нашао да је ћутање надлежних државних органа насупрот стварне забринутости чланова породица несталих лица понашање које представља нечовечно поступање у складу са чл. 3 ЕКЛП.

Значај решавања судбине лица несталих у вези са оружаним сукобима у бившој СФРЈ за све земље у региону јасно је изражен, а водећа улога правосудних органа на том пољу јасно дефинисана у *Декларацији о улози државе у процеси решавања питања особа несталих услед оружаног сукоба и повреда људских права*. Декларацијом потписаном 28. 8. 2014. године, државе потписнице (Република Србија, Република Хрватска, Босна и Херцеговина и Црна Гора) изразиле су *преданост да иду безрезервну помоћ правосудним институцијама, посебно казненоправном систему у процесу решавања проблема несталих лица кроз процесуирање починилаца злочина услед којих је дошло до нестанка особа од којих многе још нису пронађене, као и да у циљу сврху подстицања међународну и регионалну сарадњу на нивоу правосудја*. Пет година након потписивања поменутог Декларације, једно суђење у Републици Србији је довело до проналаска масовне гробнице.

ДОКУМЕНТИ КОЈИ РЕГУЛИШУ САРАДЊУ У РЕШАВАЊУ ПИТАЊА НЕСТАЛИХ ЛИЦА

Ради правног регулисања сарадње у решавању случајева лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и конфликту у АП КиМ, потписано је више документа о сарадњи у тражењу несталих лица са другим странама у процесу те релевантним међународним организацијама (у складу са њиховим мандатом:

- Споразум између Савезне Републике Југославије и МКЦК (потписан 14. јуна 1994. године у Београду);
- Споразум о сарадњи Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске у тражењу несталих лица (потписан 17. новембра 1995. године у Дејтону) и Протокол о сарадњи између Комисије Савезне владе СР Југославије за хуманитарна питања и нестала лица и Комисије за заточене и нестале Владе Републике Хрватске (потписан 17. априла 1996. године у Загребу);
- Заједнички документ UNMIK-а и Савезне Републике Југославије потписан новембра 2001. године у Београду; Протокол о заједничким верификационим тимовима за скривене затворе; Протокол о размени форензичких експерата и експертиза; Протокол о прекограничној репатријацији идентификованих посмртних остатака (потписани 11. фебруара 2002. године у Београду);
- Споразум о донацији закључен између Координационог центра за Косово и Метохију (КЦ) Савезне владе СРЈ и Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ). Предмет споразума: финансирање од стране МКНЛ активности КЦ на ексхумацијама и идентификацији посмртних остатака људи који се сматрају несталим на Косову и Метохији, потписан 19. и 23. октобра 2001. године;
- Споразум о сарадњи закључен између Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ) и Комисије Савезне владе СР Југославије за хуманитарна питања и нестала лица. Предмет споразума: судбина лица несталих у оружаним сукобима на просторима бивше СФРЈ између 1991. и 1995. године, потписан 5. и 19. априла 2002. године;
- Споразум о сарадњи у тражењу несталих лица између Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ) и Комисије Савезне владе СР Југославије за хуманитарна питања и нестала лица (потписан у Београду 5. априла 2003. године), којим је регулисана сарадња у процесу ексхумација и идентификација посмртних остатака методом анализе ДНК;
- Општи оквир и Радна правила Радне групе за лица која се воде као нестала у вези са догађајима на Косову у оквиру дијалога Београд–Приштина; овим документима се ближе регулише сарадња са UNMIK-ом у решавању питања несталих лица у АП КиМ (усвојени 2004. године у Београду);

- Протокол о сарадњи у тражењу несталих лица између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе (потписан 25. априла 2012. године у Београду) и Радна правила и процедуре за реализацију Протокола о сарадњи (потписана 9. јуна 2023. године у Подгорици);
- Споразум о наставку сарадње у процесу ексхумације и идентификације несталих лица између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица (потписан 17. јуна 2014. године);
- Протокол о сарадњи у тражењу несталих лица између Владе Републике Србије и Савета министара Босне и Херцеговине (потписан 4. новембра 2015. године у Сарајеву) и Радна правила и процедуре за реализацију Протокола о сарадњи (потписано 30. јула 2019. године у Сарајеву);
- Споразум о статусу и функцијама Међународне комисије за нестала лица, закључен између Међународне комисије за нестала лица и Републике Србије (потписан 16. децембра 2015. године у Хагу);
- Декларација о унапређењу односа и решавању отворених питања између Републике Србије и Републике Хрватске (потписана 20. јуна 2016. године у Суботици);
- Споразум између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица о учешћу Комисије за нестала лица Владе Републике Србије у пројекту Међународне комисије за нестала лица „База података активних случајева лица несталих услед оружаних сукоба на територији бивше Југославије“ (26. октобар 2017. године);
- Заједничка декларација о несталим лицима у оквиру Берлинског процеса (потписана 10. јула 2018. године у Лондону), коју су потписале државе чланице Европске уније и учеснице Берлинског процеса за регион Западног Балкана;
- Оквирни план за решавање питања лица несталих у сукобима на подручју бивше Југославије (потписан 6. новембра 2018. године у Хагу), који су потписале домаће институције Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, тзв. Косова и Републике Хрватске – чланице Европске уније.
- Меморандум о разумевању између Комисије за нестала лица и Међународног комитета Црвеног крста (потписан 6. септембра 2022. године у Београду);
- Декларација председника Александра Вучића и премијера Аљбина Куртија о несталим лицима (усаглашена 2. маја 2023. године у Бриселу).

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР ЗА РЕШАВАЊЕ ПИТАЊА НЕСТАЛИХ ЛИЦА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Питањем лица заробљених и несталих током оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ бавиле су се углавном комисије, војне и цивилне, на локалном, регионалном, ентитетском и централном нивоу власти.

Почетком оружаних сукоба, у септембру 1991. године, почеле су да се формирају комисије за размену заробљеника и предају посмртних остатака погинулих и при војним јединицама. Све док је на подручју Републике Хрватске и тадашње Републике Српске Крајине била присутна ЈНА (до 19. маја 1992. године) размене су упоредо (понекад заједно, а понекад одвојено) обављале цивилне и војне комисије. Неке размене организоване су *ad hoc* на највишем државном нивоу. Свакој размени заробљеника или предаји посмртних остатака претходили су чести, дуги и исцрпни преговори представника сукобљених страна, скоро увек уз присуство представника међународних организација.

У складу са релевантним одредбама међународног хуманитарног права, у бившој СФРЈ, односно СРЈ од 1991. године, за тражење лица која су била заробљена, погинула или су се водила као нестала били су надлежни следећи органи: Служба тражења Југословенског Црвеног крста, Центар за хуманитарна питања при Министарству одбране, Савезно министарство за рад, здравље и социјалну политику, Државна комисија за прикупљање података ради утврђивања злочина геноцида и других злочина против човечности и међународног права који су почињени над становништвом српске и других националности у време оружаних сукоба у Хрватској и другим деловима земље, Комитет за прикупљање података о злочинима против човечности и међународног права и др.

Представници Савезног извршног већа СФРЈ, ЈНА, Републике Србије и Републике Хрватске потписали су 27. новембра 1991. године Меморандум о сагласности, под покровитељством Међународног комитета Црвеног крста, којим су се обавезали да ће примењивати све четири Женевске конвенције. На основу члана 8. овог документа, који се односи на тражење несталих лица и посмртних остатака, у децембру 1991. године основана је Мешовита комисија са мандатом да координира активности Службе тражења, да интервенише по неким специфичним захтевима и у сложеним случајевима те да разматра сваки приложени случај.

Имајући у виду сложеност и значај питања лица несталих у оружаним сукобима на простору бивше Југославије, од 17. новембра 1994. године решавањем питања лица несталих на простору бивше Југославије баве се комисије, посебна међуминистарска

радна тела владе, која чине председник и представници надлежних органа и организација укључених у процес тражња несталих лица. Састав, мандат и организација ових тела пратили су промене и организацију државне администрације, уз одржавање начела континуитета у својим активностима:

- у периоду од 17. новембра 1994. године до новембра 2003. године решавањем овог питања бавила се Комисија Савезне владе СРЈ за хуманитарна питања и нестала лица, а стручне и административно-техничке послове за потребе Комисије обављало је Савезно министарство за рад, здравље и социјалну политику;
- у периоду од новембра 2003. до јуна 2006. године Комисија за нестала лица Савета министара Државне заједнице Србија и Црна Гора имала је мандат да се бави и решавањем питања лица која се воде као нестала у конфликту у АП Косову и Метохију.
- Влада Републике Србије образовала је својом Одлуком¹³ из јуна 2006. године Комисију за нестала лица, са мандатом да прати, проучава и утврђује предлоге за решавање питања несталих лица; прикупља податке и даје обавештења о несталим лицима у оружаним сукобима и у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и Аутономне покрајине Косово и Метохија; учествује у извршавању обавеза које произлазе из међународних уговора и споразума који се односе на решавање питања несталих лица; координира рад надлежних органа и организација у поступку тражења несталих лица, ексхумација и идентификација; остварује сарадњу са надлежним органима, породицама и удружењима несталих лица ради решавања статусних питања несталих лица и хуманитарна питања њихових породица. Комисија је преузела све активности и обавезе Комисије Савета министара за нестала лица Државне заједнице СЦГ, чиме су у континуитету настављене активности претходних владиних тела која су образована од 1991. године ради решавања проблема несталих, заробљених и погинулих лица у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ. Комисија је међуресорно тело Владе, а чине је председник и представници једанаест ресора: Министарства спољних послова, Министарства одбране, Министарства унутрашњих послова, Министарства правде, Министарства државне управе и локалне самоуправе, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарства финансија, Тужилаштва за ратне злочине, Канцеларије за Косово и Метохију, Комесаријата за избеглице и миграције Републике Србије и Црвеног крста Србије.
- Председника и чланове Комисије именује Влада посебним решењем. Начин рада и одлучивања Комисије уређује се Пословником о раду Комисије.
- Законом о управљању миграцијама¹⁴ утврђене су надлежности, а Комесаријат за избеглице и миграције обављао је стручне и административно-техничке послове

¹³ Службени гласник РС*, бр. 49/2006, 73/2006, 116/2006, 53/2010 и 108/2012.

¹⁴ Службени гласник РС*, бр. 107/2012

за потребе Комисије. Имајући у виду обим, сложеност и специфичност послова који се обављају у Комесаријату за избеглице и миграције за потребе рада Комисије, а све у циљу обезбеђивања свеобухватног, професионалног и системског приступа решавању овог питања, образовано је Одељење за нестала лица, које има две уже унутрашње јединице: Групу за нестала лица на простору АП КИМ и Групу за нестала лица на територији бивше СФРЈ. Ови послови обухватају вођење јединствене евиденције лица несталих у оружаним сукобима и у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ у периоду од 1991. до 1995. године, односно Аутономне Покрајине Косово и Метохија у периоду од 1998. до 2000. године, вођење евиденције о ексхумираним, идентификованим и неидентификованим посмртним остацима из појединачних и масовних гробница, издавање потврда о чињеницама о којима Комисија води службене евиденције, исплату трошкова ексхумације, идентификације, погребне опреме и превоза посмртних остатака идентификованих лица до места сахране у Републици Србији, односно до границе (уколико се ради о прекограничном преносу посмртних остатака), као и трошкова услуга експерата судске медицине или тимова експерата ангажованих за потребе рада Комисије за нестала лица, исплату једнократне новчане помоћи за трошкове сахране у висини накнаде погребних трошкова утврђене законом којим се уређује пензијско и инвалидско осигурање те додељивање средства за финансирање програма удружења породица несталих лица у складу са прописима којима се уређује финансирање програма од јавног интереса која реализују удружења. Средства за рад Комисије обезбеђују се из буџета Владе Републике Србије.

- Комисија за нестала лица од почетка процеса тражења несталих лица непосредно сарађује са Службом тражења Црвеног крста Србије. Трагање за несталима је једна од најстаријих делатности Црвеног крста, који већ 143 године спроводи хуманитарну мисију пружања помоћи и подршке угроженима. Циљ Службе тражења је да свим особама које су невољно раздвојене од својих сродника услед оружаних сукоба, природних несрећа и несрећа изазваних људском руком те економских и нерегуларних миграција омогући и помогне да поново успоставе прекинути контакт, као и да се расветли судбина особа које се воде као лица нестала у оружаним сукобима или природним несрећама. Приоритетна делатност Службе тражења Црвеног крста Србије је рад на расветљавању судбине лица несталих у сукобима на простору бивше Југославије. Служба тражења сарађује са Комисијом на дневном нивоу у вези са свим питањима која се тичу несталих лица и њихових породица, укључујући покретање захтева за тражење и попуњавање ante mortem података, контактирање чланова породица у циљу обавештавања о свим актуелностима везаним за случај нестанка члана породице, проверавање и усаглашавање спискова несталих те ажурирање спискова ради издавања књига несталих и др.

- Процес решавања питања лица несталих на простору АП КиМ трајао је и током конфликта. Исељавање неалбанског становништва са КиМ, оружани терористички напади, киднаповања, убиства, рушења, паљења и оштећења српских кућа, културно-историјских споменика и верских објеката интензивирали су се после доласка Међународних безбедносних снага, које су имале благонаклон став према албанским терористима и екстремистима. Република Србија је у оваквим условима и околностима захтевала да се предузму хитне мере како би се спречили злочини, терор и створило безбедно окружење. Такође, приступила је организованом и планском прикупљању информација како би евидентирала све злочине почињене у АП КиМ, а посебно над лицима српске и неалбанске националности, кроз конституисање комисија, бироа и других тела која су се бавила овим питањем:
- Штаб Министарства унутрашњих послова за АП КиМ је, по повлачењу надлежних војно-полицијских снага СРЈ, када су целокупну одговорност за безбедност преузели Међународне безбедносне снаге КFOR и UNMIK, током састанака са КFOR-ом (23. јуна 1999. године и 15. јула 1999. године) успео да наметне полицијско-безбедносна питања, постојање илегалних затвора те вођење истраге у циљу проналажења киднапованих и несталих лица. У оквиру Комисије за примену Војно-техничког споразума, на предлог чланова Штаба, формиране су Поткомисија за полицијско-безбедносна питања и Поткомисија за нестала лица, које су у каснијем периоду прерасле у Поткомитет за полицију и безбедност и Поткомитет за киднапована и нестала лица.
- Савезни Комитет за Косово и Метохију (у даљем тексту: Комитет) је био савезна организација и колегијални орган који је Владином Уредбом¹⁵ и накнадно донетим закључцима¹⁶ овлашћен за непосредну сарадњу са представницима Мисије УН на Косову и Метохији. У складу са својим овлашћењима, Комитет се бавио питањима заштите људских и имовинских права, киднапованих и несталих лица, повратка прогнаних лица, хуманитарним и здравственим питањима, обновом оштећених цркава и манастира и др. У оквиру Комитета били су формирани Поткомитет за људска права и имовинско-правне односе, Контакт група за нестала лица и Контакт група за притворена лица, у сарадњи са представницима UNMIK-а.
- Ради ефикаснијег решавања проблема на Косову и Метохији, Савезна влада СРЈ и Влада Републике Србије су на заједничкој седници донеле 2. 8. 2001. године одлуку о образовању Координационог центра Републике Србије за Косово и Метохију (у даљем тексту: Координациони центар), са седиштем у Београду и Грачаници. Задатак Координационог центра био је организовање државних органа, организација и тела у решавању питања од значаја за АП КиМ уз потпуно уважавање резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација (која је донета 10. јуна

1999. године). Оваквим приступом била је омогућена компатибилност савезних и републичких органа са Привременом административном мисијом УН на КиМ (UNMIK), а у циљу заштите наших државних и националних интереса. У Координационом центру – Одељењу за правосуђе и људска права проблематиком несталих лица се бавили Биро за нестала и киднапована лица (који је у свом саставу имао Радну групу за прикупљање података, Радну групу за обраду података и Радну групу за трагање) и Биро за ексхумацију и идентификацију (који је у свом саставу имао Одељење за ексхумацију, Одељење за ДНК идентификацију и Центар за идентификацију).

Координациони центар је успоставио сарадњу са Међународном комисијом за нестала лица (МКНЛ) и потписао са њом Споразум о донацији¹⁷.

Оба Бироа требало је да успоставе контакт са UNMIK-овим Бироом за нестала лица и Јединицом за нестала лица. Преко Јединице за нестала лица UNMIK-а инсистирало се на добијању података којима је располагао КFOR за период јун-октобар 1999. године, јер се у том периоду догодило највише киднаповања. Постоје индикације да су тадашње јединице КFOR-а однеле комплетну документацију у матичне земље. Неопходно је било извршити и притисак на Хашки трибунал и ОЕБС, с обзиром на то да су они све до октобра 2000. године спроводили ексхумације без идентификација, а након тога су тај посао предали UNMIK-у, који за то није био припремљен.

- Неопходно је било убрзати процес трагања, као и процес ексхумација у АП КиМ. Постојала је потреба да се у АП КиМ направи заједничка служба састављена од представника Јединице за нестала лица UNMIK-а и наших радних група за трагање, ексхумацију и идентификацију. Било је потребно наћи начин који би спречио појединце и организоване групе да, уз помоћ међународних мешетара, на различите начине уцењују и малтретирају родбину несталих лица. Посебно, било је неопходно испитати и наводе о трговини људским органима.
- Координациони центар је преко својих бироа постигао виши степен сарадње са UNMIK полицијом и администрацијом у области расветљавања судбине киднапованих и несталих лица, што је правно и политички верификовано потписивањем три Протокола 11. 2. 2002. године, за чије закључивање је Савезна влада на 33. седници 24. јануара 2002. године дала сагласност: Протокола о заједничким верификационим тимовима за скривене затворе, Протокола о размени форензичких експерата и експертизе и Протокола о прекограничној репатријацији идентификованих посмртних остатака¹⁸.
- Полазећи од хуманитарног значаја и сложености питања, а ради интензивирања процеса решавања судбине лица несталих на територији Аутономне покрајине

¹⁵ Службени лист СРЈ, бр. 67/2000.

¹⁶ Накнадно донети закључци 92-3/2001.

¹⁷ Овим споразумом је уређена је сарадња и помоћ МКНЛ у процесу ексхумација и идентификација посмртних остатака мртвог анализе ДНК.

¹⁸ Протоколи су доступни на сајту Комисије за нестала лица: www.kznl.gov.rs.

Косова и Метохије, у оквиру дијалога Београд–Приштина 2004. године формирана је Радна група за лица која се воде као нестала у вези са догађајима у АП Косову и Метохији. Састанци Радне групе се одржавају под покровитељством Специјалног представника генералног секретара УН (у даљем тексту: СПГС) у контексту Резолуције 1244 (1999) Савета безбедности. Радном групом председава Међународни комитет Црвеног крста, а у њеном саставу су београдска и приштинска делегација. Београдску делегацију именује Влада Републике Србије, а чине је председник (по функцији је то председник Комисије за нестала лица), представник из Кабинета председника Републике Србије, представник Канцеларије за Косово и Метохију и еминентни стручњак (форензичар). У раду Радне групе учествују представници МКНЛ, а у својству посматрача чланови дипломатског кора земаља које имају своје мисије у АП КиМ, ОЕБС и представници удружења породица несталих лица из АП КиМ. Радна група има мандат да пружи подршку процесу тражења несталих лица која се воде као нестала у АП Косову и Метохији и да сходно томе обавести њихове породице, а може да се бави и правним и административним потребама породица несталих лица.

- Њен рад ближе се одређује Општим оквиром и Радним правилима Радне групе. Општим оквиром одређени су правни основ, циљ, временски период, улоге и обавезе, циљеви, процедуре, улога МКЦК и СПГС и дата је могућност деловања на комплементаран начин са Поткомитетом за киднапована и нестала лица, који је формиран у контексту Заједничког документа (потписаног 5. новембра 2001. године) и који се фокусира на ексхумацију, идентификацију и превоз посмртних остатака на основу три Протокола потписана између Координационог центра за Косово и Метохију и UNMIK-а. Радним правилима одређени су састав, председавајући, мандат и процедуре, састанци, регулисање трошкова рада, језици, утврђивање дневног реда, достављање документације, кворум, начин већања и доношења одлука и др. На Општи оквир и Радна правила сагласност је дала Влада Републике Србије. Радна група представља једини и незаменљиви механизам решавања проблематике лица несталих у АП Косову и Метохији, јер омогућава заједнички рад и сарадњу Београда и Приштине на решавању случајева свих несталих лица.
- У складу са Радним правилима Радне групе, 2005. године је формирана Радна подгрупа за форензичка питања, која има мандат да руководи форензичким процесом и да га унапређује те да убрза процес идентификација и ексхумација, а која за свој рад одговара Радној групи. Циљ Радне подгрупе је да унапреди сарадњу између кључних актера који се баве решавањем судбине несталих лица, оствари већу координацију и комуникацију између њих и омогући брзо враћање идентификованих посмртних остатака породицама ради организовања достојанствене сахране. Такође, Радна подгрупа утврђује проблеме који се јављају у оквиру форензичког процеса, предлаже решења и доноси одлуке о форензичким питањима.

- У оквиру Радне подгрупе за форензичка питања 2016. године формиран је Тим за анализу, чији је задатак да анализира све расположиве информације у вези са догађајима и конкретним случајевима несталих лица које могу довести до проналаска посмртних остатака. Тим за анализу чине по један представник београдске и приштинске делегације, Међународног комитета Црвеног крста и EULEX-а;
- Одбор за Косово и Метохију Народне скупштине Републике Србије донео је, на седници одржаној 17. октобра 2016. године, Одлуку о образовању Радне групе за прикупљање чињеница и доказа у расветљавању злочина над припадницима српског народа и осталих националних заједница на Косову и Метохији. На првој седници Радне групе формиран је Стручно-аналитички тим, чији је задатак да обједини и систематизује податке које прикупи Радна група. Комисија активно учествује у раду ових тела у складу са својим мандатом.
- Услед недостатка документације и информација од значаја за решавање питања несталих лица, Комисија је формирала Експертску групу за решавање случајева лица несталих на простору бивше СФРЈ (Експертска група)¹⁹. Експертска група има за циљ унапређење сарадње државних органа укључених у процес истраге и процесуирања ратних злочина, а ради убрзања размене података који су од значаја за откривање судбине несталих лица. Основни задатак Експертске групе је прикупљање, обрада, размена и анализа података у вези са локацијама, догађајима и конкретним случајевима несталих лица. Експертску групу чине представници Комисије за нестала лица, Тужилаштва за ратне злочине, Министарства правде, Службе за откривање ратних злочина – МУП, Министарства одбране, Војнобезбедносне агенције, Војнообавештајне агенције и Безбедносно-информативне агенције.
- На основу договора председника Републике Србије и Републике Хрватске, председник Александар Вучић именовано је 2018. године Верана Матића за специјалног изасланика за решавање питања несталих лица са Републиком Хрватском, а председница Колинда Грабар Китаровић именовала је Ивицу Вркића за посебног саветника за питање несталих лица. Тиме су, иако државни органи Републике Србије и Републике Хрватске чине све ради проналажења несталих лица и расветљавања њихових судбина, још једном потврдили своје опредељење да је решавање питања несталих лица најважније хуманитарно питање у односима Републике Србије и Републике Хрватске и дали подршку његовом решавању.
- Чињеница да је од завршетка сукоба на простору бивше Југославије протекло много времена, што отежава истрагу и процесуирање ратних злочина, представљала је разлог да се донесе Национална стратегије за процесуирање ратних злочина (у

¹⁹ Одлуком Комисије бр. 021-01-51/2017-01 од 25.12.2017. године, а у складу са Одлуком о образовању Комисије за нестала лица („Службени гласник РС”, бр. 49/06), чланом 13. Пословника о раду Комисије за нестала лица (03 број 06-00-1/2017-10 од 15.01.2007. године), циљем дефинисаним тачком 5. Националне стратегије за процесуирање ратних злочина („Службени гласник РС”, бр.19/2016) и јошвишеушим договором на округлом сјелу одржаном 30. новембра и 01. децембра 2017. године, у Врџнику.

даљем тексту: Национална стратегија)²⁰.

Стога је неопходно брижљиво планирање и доследно спровођење свеобухватних мера чији је циљ да осигурају да се злочини истражују, а поступци за ратне злочине законито спроводе, у разумном року, уз пуно поштовање права свих субјеката поступка. Национална стратегија представља свеобухватну спону између Акционог плана за Поглавље 23 у оквиру преговарачког поступка за приступање Европској унији и Тужилачке стратегије за истрагу и гоњење ратних злочина у Републици Србији. Национална стратегија садржи и прецизне рокове за реализацију планираних активности. Неки од показатеља да се Национална стратегија успешно спроводи, између осталог, биће и смањен број несталих лица чија судбина није разјашњена.

Влада Републике Србије је 25. августа 2017. године образовала Радно тело за праћење спровођења националне стратегије за процесуирање ратних злочина, које ради у саставу Комисије и у складу са тачком 5. Националне стратегије спроводи активности у оквиру три циља²¹. До сада је усвојено шест извештаја.

- У складу са Националном стратегијом за процесуирање ратних злочина у Републици Србији²² и Тужилачком стратегијом за истрагу и гоњење ратних злочина у Републици Србији, Комисија за нестала лица и Тужилаштво за ратне злочине потписали су Меморандум о сарадњи²³. Меморандум је потписан ради успостављања процедуре за ефикаснију размену документације, података и информација у вези са околностима нестанка лица и могућим локалитетима појединачних и масовних гробница. Овим актом се уређује и међусобна сарадња ових институција у погледу обавештавања о активностима и догађајима који се односе на успостављање и квалитет сарадње са органима, организацијама и институцијама на регионалном и међународном нивоу, у погледу закључака и препорука усвојених на конференцијама и у погледу заједничког учешћа на конференцијама и стручним скуповима од значаја за решавање случајева несталих лица и процесуирање ратних злочина.

20 Влада Републике Србије је 20. фебруара 2016. године донела Националну стратегију, за период 2016 – 2020 „Службени гласник Републике Србије”, бр. 19/2016

21 Ibid.

22 Ibid.

23 Број 021-01-41/2018-01 од 12. 6. 2018. године.

БРОЈ ЛИЦА КОЈА СЕ ВОДЕ КАО НЕСТАЛА

Процењује се да је у оружаним сукобима на простору бивше Југославије нестало око 40.000 лица. Међународном комитету Црвеног крста (МКЦК) пријављена су 35.060 случаја лица која су се водила као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и конфликту у АП КиМ, а према подацима ове организације из децембра 2025. године у региону се 9.593 лица још увек воде као нестала. Листе (књиге) несталих лица МКЦК²⁴ раде се по територијалном принципу (месту, односно територији нестанка) и садрже основне идентификационе податке, као и податке о времену и месту нестанка лица чији су нестанак породице пријавиле МКЦК или националним друштвима Црвеног крста. Како породице још увек нису пријавиле све случајеве несталих, број лица евидентираних у књигама МКЦК не може се сматрати коначним²⁵, иако је општеприхваћен и представља значајан почетни корак у решавању питања несталих лица (препорука ВН)²⁶.

Република Хрватска

Међународном комитету Црвеног крста је пријављено укупно 6.573 несталих лица, од чега је, према подацима МКЦК из децембра 2025. године, отворено 1.853 случајева. На списку тражења несталих лица Републике Србије (држављана Републике Србије и лица за која су породице захтев за тражење поднеле преко Југословенског Црвеног крста) у Републици Хрватској налази се 358 лица. Такође, Република Србија има легитимни интерес за решавање судбине несталих лица српске националности која су била држављани Републике Хрватске, а међу којима су и лица нестала у акцијама хрватске војске и полиције „Бљесак“ и „Олуја“, у складу са потписаним Споразумом и Протоколом о сарадњи, имајући у виду да највећи број њихових породица сада живи у статусу избеглих лица у Републици Србији, те да су многи већ трајно регулисали свој грађански статус на њеној територији. Ових лица је 578 и пријављена су у складу са критеријумима МКЦК, док 602 случајева породице нису пријавиле МКЦК и ради се на њиховој верификацији у договору са хрватском страном²⁷.

24 Интернетне странице листе (књига) несталих лица МКЦК:
<https://familylinks.icrc.org/croatia/hr/Pages/Home.aspx>,
<https://familylinks.icrc.org/bosnia/bs/Pages/Home.aspx>
<https://familylinks.icrc.org/kosovo/sr/Pages/Home.aspx>

25 У прилози шесте говори и чињеница да се идентификују и породицама предају посмртни остаци лица која нису била евидентирани од стране МКЦК, као и да је прво издање ове књиге за Републику Хрватску објављено тек 2007. године.

26 Резолуција Генералне скупштине ВН о „Несталим лицима“ 63/183

27 На сасланку одржаном у Београду 13. и 14. марта 2007. године са хрватском страном је постигнут договор да ова књига буде основ за анализу евиденција обе државе како би се избегло дуплирање случајева и са евиденције скинула лица чији је случај решен те како би се у евиденцију (која ће бити ажурирана одређеном динамиком) унела сва лица која се не налазе у књизи, а испуњавају услове по критеријумима МКЦК. Према договору постигнутом на сасланку одржаном у Загребу 18. јуна 2013 године, хрватској страни су у децембру 2013. године предајени спискови са 748 лица која се налазе у евиденцији Комисије за нестала лица, али породице нису пријавиле случајеве МКЦК, како би се листе несталих лица ускладиле према стандардима МКЦК.

Босна и Херцеговина

Број лица несталих на територији Босне и Херцеговине која су пријављена Међународном комитету Црвеног крста износи 22.422. Од тог броја, према подацима МКЦК из децембра 2025. године, остала су 6.149 отворена случаја. Република Србија тражи 51 своја држављана (припадника бивше ЈНА и цивила) који су нестали на територији БиХ током оружаних сукоба (1991–1995). Такође, Република Србија има легитимни интерес за решавање судбине 161 нестала лица, углавном држављана БиХ, имајући у виду да највећи број њихових породица сада живи у статусу избеглих лица у Републици Србији и да су поднеле захтев за тражење у Црвеном крсту Србије.

АП Косово и Метохија

Током конфликта у АП Косову и Метохији након 1998. године нестало је око 6.066 лица, а судбина још није позната за 1.587 лица, од којих је 567 лица српске и неалбанске националности. Такође, Комисија располаже подацима за још 30 лица која су нестала у вези са конфликтом у АП КиМ и ти случајеви су у фази верификације. Киднаповања у АП КиМ почела су 1998. године, а након доношења Резолуције Савета Безбедности бр. 1244 и потписивања Војно-техничког споразума у Куманову (10. јуна 1999. године) киднаповања и нестанци у АП КиМ нису престали, него су се током јуна и јула 1999. године знатно интензивирали, а жртве су били цивили српске и других неалбанских националности. Од почетка 1998. године до почетка оружаног сукоба (1. јануар 1998 – 23. март 1999. године) нестала су 144 лица, од којих је 66 идентификовано, а 78 се још увек воде као нестала. Током НАТО агресије (24. март – 9. јуна 1999. године) нестало је 108 лица, од којих је 34 идентификовано, а 74 се и даље воде као нестала. После доласка међународне мисије (10. јун 1999 – 31. децембар 2000. године) нестало је 703 лица, од којих је 288 идентификовано, а 415 се још увек воде као нестала.

Кроз механизам Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ, којом председава МКЦК, израђена је усаглашена и консолидована листа тражења несталих лица, у чијој изради су учествовали сви релевантни субјекти, укључујући и удружења породица несталих лица. Књига је израђена према критеријумима МКЦК, који у њој обавља измене, а ажурирана листа се усваја на седницама Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ.

Поред тога, у Републици Српској се као нестала лица води још око 1.650 лица српске националности, што са лицима из евиденције Комисије укупно износи око 3.400 несталих лица српске националности у региону.

ПРОЦЕС РЕШАВАЊА ПИТАЊА НЕСТАЛИХ ЛИЦА

Поступак евидентирања несталих лица вршио се према критеријумима и процедурама МКЦК, а после преузимања одређених надлежности евидентирање спроводи Црвени крст Србије у сарадњи са Комисијом, у оквиру својих надлежности. Књиге несталих лица које се објављују по територијалном принципу за Босну и Херцеговину, Републику Хрватску и АП Косово и Метохију прихватиле су све стране у процесу и оне представљају значајан почетни корак у решавању питања лица која се воде као нестала.

Процес ексхумација и идентификација посмртних остатака представља битан сегмент процеса тражења несталих лица. Провере терена и ексхумације на територији Републике Србије спровode се у складу са законским регулативама надлежних виших судова и тужилаштава, уз поштовање највиших професионалних стандарда. На поступање са посмртним остацима страдалих лица примењују се Законик о кривичном поступку и други прописи који регулишу ову материју (санитарни прописи и прописи који се односе за заштиту здравља). Сви пронађени посмртни остаци се криминалистичко-технички обрађују, о чему се сачињава фото-техничка документација. Посмртни остаци се затим судскомедицински обрађују, а обдукцију обављају вештаци судске медицине. Форензичке истраге се обављају у складу са националним прописима, правилима и стандардима струке. Форензичке истраге се спровode по наредби надлежних судова и свака страна у поступку има право на приговор. Посмртни остаци се након тога прописно обележавају, сахрањују на гробљима, постављају се спољашња гробна обележја и скицира се место укопа, а ако се ради о већем броју посмртних остатака, они се сахрањују на посебним парцелама, што се документује. Након увођења ДНК методе у процес идентификације 2001. године, из свих посмртних остатака узимају се узорци за ДНК анализу. У случајевима када је брза идентификација могућа или се она очекује, посмртни остаци се смештају у институте за судску медицину, где се чувају у прописаним условима, или у наменске објекте (специјално опремљене за те потребе). Примопредаја посмртних остатака породицама или заинтересованим странама обавља се у складу са прописаним процедурама. Обезбеђује се прописна погребна опрема, породице присуствују коначној идентификацији која се обавља у институтима за судску медицину или неком другом наменском објекту и том приликом им стручњаци предочавају резултате ДНК анализе, дају увид у целокупну расположиву фотографску и другу документацију те обезбеђују превоз посмртних остатака до места сахране ако се он врши у Републици Србији, односно до границе, ако се ради о прекограничном преносу посмртних остатака. Уколико чланови породице изрази жељу, омогућава им се да виде посмртне остатке.

Примопредаја посмртних остатака између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Управе за заштитне и нестале Министарства бранишела Републике Хрватске на граничном прелазу Бачка Паланка – Илок

Предаја посмртних остатака жртва српске националности из АП КиМ породицама на Административној линији Мердаре, Каиџа 3

Активности Комисије и других државних органа укључених у процес отворене су за јавност и не постоје ограничења без обзира на било какву различитост, што илуструје и чињеница да су у свим најзначајнијим сегментима процеса заинтересованим странама омогућени учешће и мониторинг.

На основу потписаних протокола и постигнутих договора о мониторингу, током спровођења ексхумација на територији Републике Србије омогућено је присуство представницима заинтересованих страна (телима за тражење несталих лица Републике Хрватске, Босне и Херцеговине, UNMIK-а/EULEX-а, привремених институција из АП КиМ) и њиховим стручњацима форензичарима, на свим локацијама за које су исказали интерес. Екхумацијама су, у функцији надзора, присуствовали и представници међународних институција и организација, Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију (МКТЈ), ОЕБС-а, МКЦК. На основу потписаног споразума, учешће у процесу било је омогућено и стручњацима форензичарима Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ), а узорци за ДНК анализу су узимани у складу са њиховим прописаним стандардима. Присуство екхумацијама омогућено је и организацијама цивилног друштва и удружењима породица несталих лица.

Применом наведених процедура постигнути су велики резултати у процесу проналажења, посебно у процесу идентификације посмртних остатака на територији Републике Србије. У склопу екхумација спроведених на територији Републике Србије екхумирано је 900 посмртних остатака који су пронађени у четири гробнице – Батајница, Перућац, Петрово Село и Рудница (Рашка). Ради се о посмртним остацима лица албанске националности, који су премештени из гробница у АП КиМ, од чега је 875 идентификовано (97%), што представља висок проценат идентификације и у светским размерама, потврђује изузетно професионално поступање и стручност у овом процесу, као и опредељеност Републике Србије да решава проблематику несталих лица без обзира на било коју различитост. Екхумирана су и 483 посмртна остатака НН лица сахрањених у редовној процедури на градским гробљима у периоду 1991–1995. године, било да су пронађени у рекама или су лица умрла у медицинским и другим установама, од којих је идентификовано 289 лица (60%). Мониторинг је омогућен свим заинтересованим странама, а од 1383 екхумираних посмртних остатака идентификовано је и предато породицама 1127 (84%), што потврђује висок степен професионализма, стручности и транспарентности у процесу²⁸.

У поступку тражења несталих лица, што обухвата и екхумације, идентификације и примопредаје посмртних остатака, Комисија за нестала лица обавештава породи-

²⁸ Комесаријаш, Комисија и други државни органи имају обавезу да се приликом аутоматске обраде података државају одредби Закона о заштити података о личности. Вођење јединствене евиденције лица несталих у оружаним сукобима и у вези са оружаним сукобима на територији бивше СФРЈ у периоду од 1991. до 1995. године и АП Косова и Метохије у периоду од 1998. до 2000. године, вођење евиденције о екхумираним, идентификованим и неидентификованим посмртним остацима из јојединичних и масовних гробница и издавање потврда о чињеницама о којима се воде службене евиденције реулисани су законом.

це о чињеницама смрти њихових чланова, пружа помоћ породицама које треба да приступе поступку идентификације, организује преузимање посмртних остатака, обезбеђује документацију за унос посмртних остатака у Републику Србију те сноси трошкове превоза и део трошкова сахране посмртних остатака. Комисија у сарадњи са МКЦК и удружењима организује припремни састанак и одлазак породица несталих лица у Републику Хрватску ради присуства идентификацијама. Такође, Комисија има редовне контакте са породицама несталих лица како би их информисала о актуелном стању случајева и прикупила нова сазнања и чињенице које могу помоћи у решавању судбине њихових несталих чланова.

У Одељењу за нестала лица Комесаријата за избеглице и миграције налазе се документација, базе података и архива Комисије. Комисија има, захваљујући својим активностима, велики број података и обимну документацију, од које је највећи део у електронској форми, са базом података о лицима несталим у Републици Хрватској, Босни и Херцеговини и на територији АП Косова и Метохије и базом антеморталних податка. База података је централизована и омогућава ефикасно руковање подацима те олакшава сарадњу и размену података и информација са другим надлежним органима и заинтересованим странама у процесу.

У билатералним документима о сарадњи са другим странама постоје одредбе које се односе на заштиту података (посебно оне које се односе на медицинску документацију – ДНК извештаји и др.). Споразум о сарадњи у тражењу несталих лица између Међународне комисије за нестала лица и Комисије Савезне владе СР Југославије за хуманитарна питања и нестала лица, Протокол о размени форензичких експерата и експертиза који је потписан са UNMIK-ом и правила рада Радне подгрупе за форензичка питања садрже одредбе које се непосредно односе на сарадњу у форензичком процесу и заштиту осетљивих податка. Ситуација у процесу ексхумација и идентификација жртава оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ веома је сложена јер се посмртни остаци ексхумирају након више година и у таквом стању да класичне методе идентификације нису довољне, па су методом ДНК анализе створене могућности за сигурну идентификацију посмртних остатака. Комисија Савезне владе СР Југославије за хуманитарна питања и нестала лица потписала је Споразум о сарадњи са Међународном комисијом за нестала лица (у априлу 2002. године) и тиме ушла у њихов регионални ДНК програм.

ЗНАЧАЈ СУДСКЕ МЕДИЦИНЕ ЗА РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМАТИКЕ НЕСТАЛИХ ЛИЦА

*Medici non sunt proprie testes, sed maius est iudicium (eorum) quam testimonium.
Лекари нису само сведоци, већ је вреднија њихова процена од сведочења.
(Codex Iustinianus)*

Прејлед посмртних остатака у мртвачници у Приштини

Утврђивање смрти, одређивање узрока смрти, откривање узрока и тежине телесних повреда и поуздана идентификација представљају поступке који имају изузетан значај за решавање проблематике несталих лица и процесуирање починилаца ратних злочина.

Професионална и етичка дужност судскомедицинског експерта је да утврди медицинске чињенице, које ће уобличити у експертну истину употребљиву за решавање сваког правног питања. Живот тражи истину због себе, а правду за себе, па се истина стално тражи и притом жели правда. Истинољубивост као једна од нужних особина судског лекара захтева савесно истраживање у сваком случају вештачења због његове посебности и многих непознаница. Утврђивање медицинске чињенице служи правди за којом је човек тежио од свога настанка.

Ратови и несреће трају ограничено време, а након тога се пребројавају жртве и почиње потрага за њиховим телима, најчешће покопаним на непознатим локацијама са непознатим идентитетом, било да се ради о појединачним гробним местима или масовним гробницама. Тада се ангажују стручни судскомедицински тимови, састављени од експерата различитих струка (лекари, антрополози, форензички археолози, припадници криминалистичко-техничке полиције), које подржава велики број међународних организација, међувладиних или невладиних, а све са циљем да се настрадале особе идентификују и предају породицама како би их достојно сахраниле. Поред идентификације, посебан значај се придаје утврђивању узрока смрти, начину наношења повреда, идентификацији повредног оружја и оруђа, што је у функцији утврђивања злочина, посебно ратног.

Судскомедицинско вештачење је изузетно комплексно у рату, а посебно у послератним условима, где су морал, етика и хуманост вештака на највећој провери. Рат оставља раскомадана људска тела, делове тела, масовне гробнице, измешане људске кости, микротрагове сагорелог људског тела итд. После оружаних сукоба на балканским просторима масовне гробнице и места индивидуалног покопа се тешко и споро откривају, прикривају се, па судскомедицински вештачи са антрополозима, геолозима, стоматолозима, криминалистима и другим члановима тима наилазе на измешане остатке људских костију које треба диференцирати и идентификовати. Нема предмета вештачења у судској медицини са толико енигми као што су овакви посмртни остаци, које тако дуго са тугом очекује родбина покојника.

Форензичке истраге су постале императив у разјашњавању судбина несталих лица. Форензичке односно судскомедицинске истраге масовних гробница и појединачних гробних места представљају сложене операције које се изводе у оквиру или за потребе истраге неког догађаја који је довео до смрти већег броја лица, у контексту оружаног сукоба или ситуације унутрашњег насиља. Коришћење поуздане, међународно признате науке у судској медицини за решавање случајева нестанка је успешно не само зато што породицама несталих даје индивидуални одговор већ и зато што прецизно документује почињене злочине, односно ствара историјску документацију. Хумани аспект судскомедицинског рада и идентификацију жртава треба схватити као бригу о несталим лицима, без обзира на њихову националну и верску припадност. Један од прворазредних хуманитарних, социјалних и етичких проблема у Републици Србији јесте идентификација људи смртно страдалих у оружаним сукобима на простору бивше Југославије.

Идентификације на простору бивше Југославије и данас, више од две деценије по окончању оружаних сукоба, отежавају пре свега проток времена од момента смрти, недостатак информација и немогућност проналаска могућих масовних гробница које су делом премештане, као и недостатак докумената релевантних за идентификацију, делимична доступност међународне архиве о обдукцијама НН посмртних остатака које су непосредно након сукоба обављали различити међународни форензички тимови, расељеност чланова породица, чињеница да су преминули чланови породице који могу потврдити идентификацију и сл.

Примарни циљ форензичке истраге је утврђивање идентитета несталих лица, а након тога предаја његових остатака породици у складу са Женевским протоколима. То је веома сложен и компликован процес који се одвија мултидисциплинарно и етапно. Форензичко истраживање се обавља у следећим етапама:

- У првој етапи, која представља прелиминарну истрагу, одвијају се припремне радње да би се приступило проналажењу и ексхумацији посмртних остатака несталих

особа. Неопходно је да постоји валидна **евиденција несталих лица**. То обухвата формирање базе података о несталим лицима и њиховом нестанку на основу изјава сведока, разговора са члановима породица несталих лица, представницима власти итд. како би се прикупиле све доступне информације које ће указати на предмет истраге.

- **Антемортални подаци** (АМ подаци) – Идентификација се не може обавити ако не постоје основе за поређење. Антемортални подаци (све оно што одликује сваку појединачну особу) представљају важну карику у процесу идентификације и они су прикупљани од породица лица несталих у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и АП Косова и Метохије, у сарадњи са Међународним комитетом Црвеног крста и другим организацијама. У питању су подаци о телесним карактеристикама несталих лица, особеним знацима, зубном статусу, здравственом стању и др., који могу бити значајни у поступку идентификације неидентификованих посмртних остатака. Упоредо са прикупљањем АМ података, од сродника несталих лица узимани су референтни узорци крви за ДНК анализе. И поред свих напора да се прикупе што квалитетнији подаци од породица жртава, они су по правилу недовољни за утврђивање идентитета особа које су нестале пре десет и више година. Породица се можда једва сећа одеће коју је особа имала на себи или комада накита које је жртва имала при задњем сусрету, па недовољно поуздани подаци или усмеравање на погрешне детаље могу представљати само проблем у процесу идентификације. Стање зуба је веома важно у идентификацији, али и зато су подаци од породица веома оскудни (често су фотографије особе на којој се виде зуби једини значајан податак за идентификацију).
- **Лоцирање и проналазак гробница** – За сада највећи проблем у форензичким истрагама представља проналажење и идентификовање места укопа посмртних остатака несталих лица. Ова, друга етапа представља археолошку истрагу и током ње се приступа локацији или терену где се проналазе докази о сахрањивању несталих особа, обављају разговори са лицима која су вршила закопавања, након чега се приступа ископавањима. Лоцирање гробница је веома захтевна процедура нарочито због тога што су углавном копане без неког реда, обично у близини места где су људи настрадали, без сведока. Вегетација се временом мења и читав терен добија нова обележја. Посебан проблем представљају гробнице у којима су вршена ископавања, а тела премештана на друга места. Тада се проналазе празне гробнице са остацима одеће и деловима костију.
- **Ексхумација** захтева професионалан и одговоран приступ. Приликом ексхумације масовне гробнице неопходно је да јој присуствује и да је води специјалиста судске медицине како би се што коректније извадила сва тела из гробнице и доставила на детаљну анализу. Ово је посебно важно у случајевима великих масовних гробница у којима су тела помешана, а сваки детаљ може бити пресудан за идентификацију.

Најпре се морају ископати сва тела, а затим, ако је могуће, одредити минималан број особа које се налазе у гробници (тада је изузетно важно да у форензичком тиму постоји антрополог). Ексхумација посмртних остатака обухвата мапирање гробног места у координатну мрежу стандардним археолошким техникама. Фотографишу се позиција људских остатака те оријентација и однос између различитих особа и ствари, а све фотографије садрже датум и идентификациони број. Такође се фотографишу и мапирају сви пратећи елементи уз леш (одећа, коса, сандук, пројектили и сл.). Тела се пакују у пластичне кесе, обележене датумом и бројем, а исто се ради и са пратећим елементима. Главни задатак у овим процесима је реконструкција чињеница у околини гробног места и сакупљање свих битних информација које би се могле показати корисним за одређивање узрока и начина смрти, као и за идентификацију жртава.

- Следећа етапа обухвата **постмортални преглед** (судскомедицински и антрополошки) и лабораторијске процедуре којима се приступа идентификацији посмртних података и утврђивању свих релевантних података значајних за кривичну истрагу (узрок смрти, начин умирања, број повреда, употребљено оруђе или оружје и сл.). Судскомедицинска обрада се може обављати на терену, али је најбоље, ако је то могуће, да се обави у сали за обдукцију. Обавља је специјалиста судске медицине сам или тимски, уз присуство антрополога, одонтолога, рендгенолога и пратећег особља, првенствено фотографа, записничара и помоћника обдуцента, како би се процес обраде несметано одвијао и детаљно и коректно документовао. Такође, обавља се преглед одеће и личних предмета нађених уз посмртне остатке, њихово паковање и прописно обележавање. Судскомедицински протоколи, укључујући фотографске и видео доказе те све друге доказе сакупљене са лица места и са посмртних остатака, предају се надлежним структурама власти које руководе комплетним процесом.
- **Прелиминарна идентификација** – У току свих претходних етапа истраге у највећем броју случајева се долази до података о могућем идентитету особа које су судскомедицински обрађене. Идентификација посмртних остатака ексхумираних из масовних гробница применом традиционалних форензичких метода отежана је због стања у којем се налазе посмртни остаци и због недостатка медицинских и зубних картона који садрже детаљне податке. Класичне форензичке методе подразумевају прикупљање и анализу антеморталних података и личних предмета, као и антрополошке методе. Ипак, узимајући у обзир начин на који су људи умрли, накнадно премештање посмртних остатака и чињеницу да је од њихове смрти по правилу протекао дужи временски период, приликом идентификације посмртних остатака није се могуће ослонити само на ове методе. Успешност идентификације посмртних остатака је знатно побољшана применом најновијих открића у области анализе ДНК.

- **ДНК идентификација** – При идентификацији посмртних остатака, ДНК профил из узорка костију упоређује се са ДНК профилем узорка крви узетог од члана породице нестале особе. Узорци биолошког материјала за анализу узимају се углавном из дугих костију, зуба, лобањских костију или ребара, а обрађују се у референтним лабораторијама. Узорке крви прибавља стручно особље од чланова породица или сродника.

Неколико капи крви из прста ставља се на картицу филтер папира и остаје крвна мрља. Део узете крвне мрље шаље се у ДНК лабораторију на обраду, а резултати се похрањују у ДНК базу података. Да би се заштитио идентитет особе која је уз писмени пристанак дала крв, на картице се ставља шифра (бар-код) која се може само компјутерски прочитати, тако да имена и етничко порекло давалаца остају непознати особљу које ради ДНК анализу. Често није могуће извести анализу стандардних хиперваријабилних STR локуса у једарној ДНК, па је неопходно обавити анализу маркера у митохондријалном геному. Деградација и контаминација ДНК су најчешћи проблеми са којим се форензички стручњаци срећу када раде са ДНК екстрахованом из узорака костију и зуба посмртних остатака ексхумираних из масовних гробница или жртава масовних катастрофа. Од када је примена метода на бази PCR омогућила да се анализирају екстремно мале количине ДНК изоловане из костију или зуба, било је више покушаја да се непознати скелетни остаци идентификују помоћу компаративне генетичке анализе са њиховим претпостављеним сродницима. Свакодневно се развијају и испитују методе изолације и анализе ДНК из веома старих скелетних узорака, па је успешно изведена и анализа Y-STR маркера.

Процес ДНК идентификације подразумева више етапа и предуслова: 1) прикупљање узорака, њихова конзервација, транспорт и складиштење, 2) питања праћења и ланца надзора, 3) лабораторијска постројења, 4) мере обезбеђења квалитета и контроле квалитета, 5) расподела посла, 6) екстракција и типизација ДНК, 7) интерпретација резултата, 8) аутоматизација, 9) софтвер за праћење података и руковање подацима, 10.) формирање саветодавног тела и примена његових препорука, 11) едукација и комуникација и 12) питања заштите приватности. О свему овоме треба водити рачуна.

- **Коначна идентификација** – Позитивна идентификација тражене нестале особе заједно са утврђивањем узрока смрти најчешћи је крајњи циљ судскомедицинске обраде. Када се заврши идентификација, тела се предају породицама или надлежним телима за тражење несталих лица.

ЕКСХУМАЦИЈЕ ПОСМРТНИХ ОСТАКА ЖРТАВА НА ТЕРИТОРИЈИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Значајан помак у решавању судбине несталих представља спремност свих релевантних фактора да поделе информације о несталим лицима којима располажу. Полазни принцип је да свака држава има обавезу да првенствено решава питање несталих лица на својој територији без обзира на њихову националну, етничку и верску припадност. Поштујући наведени принцип, надлежни органи Републике Србије су спровели процес ексхумација посмртних остатака НН лица која су била сахрањена на територији Републике Србије, а која су се могла довести у везу са оружаним сукобима на простору Републике Хрватске, БиХ и АП КиМ, ради утврђивања њиховог идентитета методом анализе ДНК и предаје посмртних остатака породицама.

На подручју Републике Србије од 2001. године у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ укупно су ексхумирана и обдукована 489 тела, од којих је идентификовано и предато заинтересованим странама 299 тела (105 Републици Хрватској, 172 надлежним комисијама у БиХ, 1 тело Црној Гори, а 21 породицама у Републици Србији), док је на подручју централне Србије од 2001. године у вези са оружаним сукобима у АП КиМ из гробница измештених са територије АП КиМ укупно ексхумирано и обдуковано 914 тела. Сви посмртни остаци су предати UNMIK-у и EULEX-у на даљу надлежност.

Ексхумације су спроведене по наредби надлежних виших судова и Тужилаштва за ратне злочине, у организацији Комисије и уз сарадњу са надлежним органима (МУП, МО, институти за судску медицину и др.).

На свим ексхумационим локацијама на територији Републике Србије, у складу са потписаним документима о сарадњи и договорима постигнутим на основу њих, омогућен је мониторинг свим заинтересованим странама, представницима међународних организација (МКЦК, МКНЛ, МКТЈ, ОЕБС, UNMIK, EULEX) у складу са њиховим мандатом, као и представницима невладиног сектора на локацијама за које су исказали интерес.

Заинтересованим странама је, у складу са потписаним документима и договорима постигнутим на основу њих, предата расположива документација (идентификациони протокол²⁹, потврда о смрти, извод из матичне књиге умрлих, ДНК извештај и др.) за свако ексхумирано тело.

²⁹ Идентификациони протоколи су документи који се праве на основу прикуљене полицијске, судске и судско-медицинске документације, а садрже податке из те документације који су значајни за идентификацију посмртних остатака, укључујући и фото-документацију.

Током ексхумација техничку и другу асистенцију пружали су представници МКНЛ, у складу са потписаним Споразумом, и њим су предавани коштани узорци за ДНК анализу.

Предаја идентификованих посмртних остатака обављана је у најкраћем могућем року. У надлежним установама на територији Републике Србије не постоје идентификовани посмртни остаци који нису предати породицама или надлежним телима за тражење несталих лица.

Такође, Република Србија је поступила по свим захтевима других страна у процесу који се односе на лоцирање, обележавање, теренске провере локација могућих масовних гробница и појединачних гробних места и спровела је ексхумације на локацијама где је провером утврђено постојање посмртних остатака.

Ексхумације на територији Републике Србије у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ

На градским гробљима на територији Републике Србије у вези са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ, у периоду од 2002. до 2019. године, ексхумирани су посмртни остаци укупно 489 НН лица. Преглед ексхумираних и идентификованих посмртних остатака дат је у Прилогу 2.

Ексхумације су вршене плански, на подручју надлежних виших судова, односно на градским гробљима где је био сахрањен велики број НН лица, полазећи од севера ка југу, од подручја која су била најближа просторима захваћеним оружаним сукобима. Такође, ексхумације су обављане и по појединачном захтевима надлежних тела за тражење несталих лица Републике Хрватске и БиХ³⁰.

Ексхумирани су посмртни остаци свих лица која су на тим подручјима сахрањена у периоду 1991–1995. године, било да су посмртни остаци допловили рекама, или су лица преминула у болницама и другим установама, или су мртва доведена ради идентификације и обдукције у надлежне медицинске установе. Ексхумације су вршене на предлог Комисије, по наредби надлежних, тада окружних судова у Новом Саду, Сремској Митровици, Шапцу, Београду, Панчеву, Сомбору и Прибоју те Војног суда у Београду, уз ангажовање стручњака, форензичара за судску медицину из Института за судску медицину у Новом Саду, Института за судску медицину ВМА, Института за судску медицину у Београду и Завода за судску медицину у Нишу.

³⁰ Ради се о евакуисаним или избелим лицима која су у периоду 1991–1995. године преминула у болницама, теренским центрима или ситарачким домовима на територији Републике Србије (Сомбор, Суботица, Нови Сад, Шид, Инђија, Прибој, Нова Варош и др.).

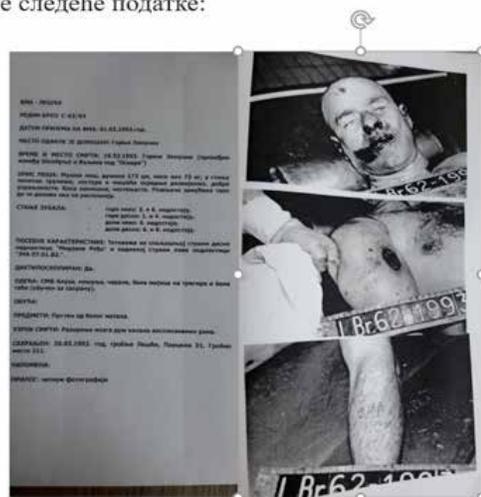
Присуство ексхумацијама омогућено је представницима надлежних владиних тела за тражење несталих Републике Хрватске и БиХ, представницима МКЦК, представницима МКТЈ, ОЕБС-а и невладиног сектора, на локацијама за које су исказали интерес.

Свим заинтересованим странама је предат идентификациони протокол за свако ексхумирано тело, а асистенцију током ексхумација и узимање узорака за ДНК анализу пружало је, у сарадњи са стручњацима из Републике Србије, особље МКНЛ, у складу са потписаним споразумом о сарадњи.

Идентификациони протоколи

Идентификациони протоколи садрже следеће податке:

1. ознаку случаја,
2. датум пријама на ВМА,
3. место одакле је донешен,
4. време и место смрти,
5. опис леша,
6. стање зубала,
7. посебне карактеристике,
8. дактилоскопија,
9. одећа,
10. обућа,
11. предмети,
12. узрок смрти,
13. сахрањен и
14. прилог (најчешће фотографије)

Идентификациони протокол

Током 2002. године обављене су ексхумације посмртних остатака НН тела која су, у периоду 1991–1995. године, речним токовима допловила са подручја захваћених оружаним сукобима и која су, након полицијске и судскомедицинске обраде, сахрањена на градским гробљима у Новом Саду (60), Сремској Митровици, Руми и Инђији (111), Шапцу, Владимирцима, Богатићу, Лозници (52).

ГРОБЉЕ ЛИСЈЕ, НОВИ САД (62)

Ексхумације на грађском гробљу Лисје, Нови Сад

У марту 2002. године извршене су ексхумације посмртних остатака 60 НН тела чији су посмртни остаци пронађени у реци Дунаву и сахрањени на градским гробљима на подручју Новог Сада. У склопу провера у вези са сабирним центрима у Стајићеву и Бегејцима, у Новом Саду су 2009. године ексхумирани посмртни остаци 2 НН лица, који су пронађени на подручју општине Зрењанин, а након полицијске и судскомедицинске обраде сахрањени на градском гробљу Лисје у Новом Саду. До сада је са овог гробља идентификовано и заинтересованим странама предато укупно 47 лица.

Посмртни остаци лица који су допловили са рајом захваћеног подручја

ГРОБЉА СРЕМСКА МИТРОВИЦА, РУМА И ИНЂИЈА (122)

У септембру 2002. године извршене су ексхумације посмртних остатака укупно 111 НН тела чији су посмртни остаци пронађени у реци Сави и сахрањени на градским гробљима на подручју Сремске Митровице. У јулу 2010. године су извршене додатне ексхумације посмртних остатака сахрањених на градском гробљу у Руми, а у септембру 2013. године у Инђији. До сада су са подручја општине Сремска Митровица идентификована и заинтересованим странама и породицама предата укупно 94 лица.

Заједничка гробница у коју су смештени сви ексхумирани посмртни остаци са гробља у Инђији

ГРОБЉЕ ШАБАЦ (52)

Хладњаца у коју су одложени ексхумирани посмртни остаци (донација УН)

У новембру 2002. године извршене су ексхумације посмртних остатака 52 НН тела чији су посмртни остаци пронађени у рекама Сави и Дрини и сахрањени на градским гробљима на подручју Шапца, Владимираца, Богатића и Лознице. До сада су са ових локација идентификована и заинтересованим странама предата укупно 24 лица.

БЕОГРАД, ГРОБЉА ЛЕШЋЕ И ОБРЕНОВАЦ (80)

Посмртни остаци Н.Н. лица који су ексхумирани на гробљу Лешће

У мају 2004. године извршене су ексхумације посмртних остатака тела која су ради идентификације доведена на Војно-медицинску академију у Београду са подручја захваћених оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ. Такође, ексхумирани су и посмртни остаци једног броја лица која су са тих простора била доведена на лечење у ову установу, где су преминула и након тога сахрањена као НН лица на гробљу Лешће (74) у Београду и градском гробљу у Обреновцу (6). До сада је са гробља Лешће идентификовано 52 лица, док су преостали неидентификовани посмртни остаци поново ексхумирани 2012. године ради ревизије тих случајева, што је подразумевало и обраду од стране форензичара судске медицине Института за судску медицину ВМА у Београду; ти неидентификовани посмртни остаци одложени су у осаријум (заједничку костурницу) који се налази на овом гробљу. Са гробља у Обреновцу до сада је идентификовано 5 лица. Са ова два гробља заинтересованим странама и породицама предата су укупно 57 лица.

Преглед ексхумираних посмртних остатака Н.Н. лица

БЕОГРАД, ГРОБЉА НОВА БЕЖАНИЈА И ОРЛОВАЧА (62)

Посмртни остаци Н.Н. лица ексхумираних на гробљу Орловача

У новембру 2006. године извршене су ексхумације посмртних остатака 62 НН тела која су, у периоду 1991–1995. године, речним токовима допловила са подручја захваћених оружаним сукобима и сахрањена на градским гробљима Нова Бежанија и Орловача у Београду. Неидентификовани посмртни остаци поново су ексхумирани 2012. године ради ревизије ових случајева, што је подразумевало и обраду од стране форензичара судске медицине Института за судску медицину Медицинског факултета у Београду и одложени су у осаријум (заједничку костурницу) који се налази на овом гробљу. До сада је са ових гробља идентификовано и заинтересованим странама предато укупно 25 лица.

Излегал гробних месина на коме су сахрањени посмртни остаци означени са бр. С567/95

СМЕДЕРЕВО, ПАНЧЕВО И КОВИН (39)

У мају 2007. године извршене су ексхумације посмртних остатака 23 НН тела чији су посмртни остаци пронађени у реци Дунаву и сахрањени на градским гробљима у Смедереву (10), Панчеву (4) и Ковину (9). У октобру 2013. године извршене су додатне ексхумације у Ковину (14), а у децембру 2016. године у Смедереву (2). До сада је са ових локација идентификовано и заинтересованим странама и породицама предато укупно 5 лица.

Ексхумације на гробљу у Ковину

ГРОБЉА СОМБОР И СУБОТИЦА

По захтеву хрватске стране за проверу информације о посмртним остацима сахрањеним на подручју Сомбора, Комисија је у складу са преузетом обавезом извршила проверу и о резултатима у писменој форми обавестила хрватску страну на састанку 5. и 6. маја 2004. године у Београду. Провера је обављена за сва лица која су у Сомборску болницу доведена са подручја Републике Хрватске током оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ, а која су током лечења преминула и сахрањена на гробљима у овом граду о трошку болнице, односно надлежне социјалне установе. Ексхумације су спроведене током 2006. и 2010. године и хрватској страни су предати посмртни остаци 5 лица за која је она исказала интерес.

ГРОБЉА НОВА ВАРОШ И ПРИБОЈ

На захтев босанске стране, 2007. године су извршене ексхумације посмртних остатака 5 лица сахрањених на градским гробљима у Новој Вароши и Прибоју. Ради се о лицима која су лечена и преминула у здравственим установама, а након тога сахрањена на овим гробљима. Посмртни остаци ових лица предати су босанској страни.

ГРОБЉЕ НИШ

На захтев хрватске стране, у јулу 2010. године су извршене ексхумације посмртних остатака сахрањених на градском гробљу у Нишу (10). Са овог гробља хрватској страни су предати посмртни остаци 1 лица.

ЈЕЗЕРО ПЕРУЋАЦ

Када је ниво језера Перућац спуштен за 18 метара због ремонта на Хидроелектрани Перућац 2010. године, створени су услови за претрагу његових обала ради проналажења посмртних остатака који се могу довести у везу са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ. У периоду од 10. до 17. септембра 2010. године надлежни органи Републике Србије спровели су претрагу на десној обали језера Перућац, на територији Републике Србије, од места Џанићи до Брусничког потока и том приликом су пронађени посмртни остаци на 11 локација (у Кањону на потезу од 11. до 22. километра). Наведеним активностима, у складу са Споразумом о сарадњи, присуствовали су представници Међународне комисије за нестала лица, а мониторинг је био омогућен и представницима Института за нестале особе БиХ. Посмртни остаци који су пронађени током ове претраге превезени су, по наредби Вишег суда у Београду, у Институт за судску медицину у Београду ради даље судскомедицинске обраде и узимања узорака за ДНК анализу. Методом анализе ДНК потврђен је идентитет 14 лица (држављана Републике Србије, БиХ и Црне Горе страдалих у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ у периоду 1991-1995. године), међу којима су били и посмртни остаци две жртве отете из воза (који је саобраћао на релацији Београд-Бар) 23. фебруара 1993. године у месту Штрпци. Посмртни остаци два лица биће предати породицама у Републици Србији. Посмртни остаци једног лица су, у сарадњи са надлежним владиним телом за тражење несталих лица Црне Горе, предати породици у Црној Гори 23. марта 2011. године. Посмртни остаци 11 лица, држављана БиХ, предати су Институту за нестале особе Босне и Херцеговине 18. априла 2004. године.

Обала језера Перућац, претрага шерена

Место на обали језера где су пронађени посмртни остаци

КРУШЕВАЦ

На захтев босанске стране, 2008. године извршена је ексхумација посмртних остатака 1 лица сахрањеног на градском гробљу у Крушевцу. Посмртни остаци су након ексхумације предати босанској страни.

АРАНЂЕЛОВАЦ

На основу информације Фонда за хуманитарно право да су посмртни остаци 1 лица, војника страдалог на подручју Вуковара током оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ, сахрањени на гробљу Рисовача у Аранђеловцу, Комисија је у складу са својим мандатом извршила проверу и ексхумацију посмртних остатака сахрањених на овом гробљу као НН лице. Након прибављања резултата ДНК анализе и утврђивања идентитета, посмртни остаци овог лица су предати породици у Републици Србији ради сахране.

МЕСНО ГРОБЉЕ БОСУТ

Рад ексхумације судске медицине на месном гробљу у Босуту

На захтев босанске стране, 2012. године су извршене ексхумације посмртних остатака 2 лица сахрањена на месном гробљу у Босуту. Ради се о лицима која су преминула у избегличкој колони 1995. године и сахрањена на овом гробљу као НН лица.

ШИД

Отварање рова и проналазак посмртних остатака на Католичком гробљу у Шиду

Након додатних провера на градским гробљима у Шиду и извршеног заједничког извиђања локације са хрватском страном 18. јула 2013. године, током 1. и 2. октобра 2013. године спроведена су пробна ископавања и ексхумација посмртних остатака једног НН лица на Католичком гробљу у Шиду. Након идентификације посмртни остаци су предати хрватској страни.

Уз присуство посматрача и сведока из Републике Хрватске, 2. октобра 2013. године извршено је извиђање и маркирање појединачног гробног места на месном Католичком гробљу у Гибарцу код Шида, ексхумација је обављена 8. октобра 2013. године, а посмртни остаци су предати хрватској страни.

Додатне ексхумације на Старом православном гробљу у Шиду, спроведене су 25. марта 2021. године. Приликом ексхумације изузети су коштани узорци за ДНК анализу са посмртних остатака 3 Н.Н. лица. Тела су била укопана у појединачним гробним местима и могу се довести у везу са лицима која су смртно страдала приликом повлачења колоне избеглица из Републике Хрватске у току акције хрватске војске и полиције „Олуја“, у августу 1995. године.

Ексхумације и претраге терена на територији Републике Србије у вези са сукобом у АП КиМ

По наредби Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду извршене су ексхумације посмртних остатака лица албанске националности и претраге терена на следећим локацијама:

БАТАЈНИЦА

Из секундарних гробница које су ексхумиране на локацији Батајница у периоду од 2001. до 2002. године, а које су обележене ознакама од Ба 01 до Ба 08³¹, ексхумирани су и форензички обрађени посмртни остаци преко 705 лица албанске националности. Сви посмртни остаци (идентификована лица и НН лица) предати су до 30. јуна 2006. године UNMIK-у ради предаје породицама.

На овој локацији, по наредби Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду, 9. и 10. октобра 2014. године извршене су додатне претраге терена и том приликом нису пронађени посмртни остаци.

Међународни комитет Црвеног крста је 07. октобра 2022. године доставио Београдској делегацији сателитске снимке који би могли да помогну у лоцирању секундарне масовне гробнице у Батајници за коју се претпоставља да није проверавана током прве ексхумације 2001-2002. године. Сателитски снимци покривају период од 11. марта 1999. до 03. јануара 2013. године.

Након анализе добијених снимака и спроведених активности на ексхумацији током 2001. и 2002. године биће направљен детаљан план рада за проверу ове локације.

ПЕТРОВО СЕЛО

У периоду од 24. јуна 2001. до 4. јула 2001. године, у близини Петровог села, у општини Кладово, ексхумирано је и форензички обрађено 76 посмртних остатака лица албанске националности, у складу са међународним стандардима.

³¹ Хронологија ексхумација: Ба 01 (2-26. јуна 2001), Ба 02 (10. јула - 21. септембра 2001), Ба 03 (20. јуна - 26. јула 2002), Ба 04 (30. јула - 2. август и 5-6. септембра 2002), Ба 05 (2. август - 26. новембра 2002), Ба 06 (19. август - 2. септембра 2002), Ба 07 (4. новембра - 16. децембра 2002), Ба 08 (21-26. новембра 2002).

Током 9. и 10. децембра 2014. године, по наредби Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду, а на основу изјаве сведока, извршене су додатне претраге терена на две локације у Петровом селу, у близини сеоског гробља, како би се утврдило евентуално постојање могуће масовне гробнице.

Претраге терена нису довеле до проналаска посмртних остатака.

Ископани ровови - нису пронађени посмртни остаци

ПЕРУЋАЦ

У периоду од 6. до 14. августа 2001. године, на локацији која се налазила на обали реке Дервенте, у близини њеног ушћа у језеро Перућац, пронађена је секундарна гробница из које је ексхумирано 48 посмртних остатака, који су претходно извађени из језера. Посмртни остаци ексхумирани су и форензички обрађени у складу са међународним стандардима.

По наредби Већа за ратне злочине Вишег суда у Београду, а на захтев приштинске делегације Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима у АП КиМ, уз присуство свих заинтересованих страна, 9. и 10. августа 2010. године извршена је додатна претрага терена десне обале језера Перућац у дужини од 8 км, и то приобалног дела ширине око 30 м у оквиру кога је претражен приступачни део од око 15 м. Осталих 15 м уз воду није претражено због разглибљеног муљевитог слоја.

Један од циљева претраге био је и лоцирање тачног места где се у језеру налазио камион хладњача у коме су била тела косовских Албанаца. Ово место је тачно лоци-

рано и на дну језера, на дубини од око 20 м, пронађени су шасија и други остаци камиона. Ронилачка јединица МУП Србије прегледала је место проналаска камиона и низводни појас у зони проналаска, а том приликом нису пронађени посмртни остаци.

Наведене активности су спроведене у време када је ниво језера био спуштен због ремонта електропостројења на Хидроелектрани Перућац.

Даљу претрагу воденог дела и корита језера није било могуће обавити због дубине језера и непостојања адекватне опреме за лоцирање посмртних остатака на подводном муљевитом тлу.

РУДНИЦА 1, РАШКА

Снимак из ваздуха, Рудница

Прво извиђање могуће масовне гробнице Рудница, које је обављено 2. јула 2004. године, иницирала је Централна истражна јединица UNMIK-а. Том приликом су представници UNMIK-а спровели детаљан преглед локације, а договорено је да се обаве додатне консултације са извором информације и обезбеди његов излазак на терен. Приштинска делегација доставила је фебруара 2006. године координате локације и фотографије, након чега је обављен заједнички обилазак локације Рудница. На основу достављене документације, у периоду од 5. до 9. јуна 2007. године, по наредби Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду, извршена је провера терена у присуству свих заинтересованих страна и том приликом нису пронађени посмртни остаци.

На седници Радне групе одржаној 19. фебруара 2010. године, приштинска делегација је доставила нове информације о наводној масовној гробници у Рудници (Рашка). На основу нових информација, по наредби Већа за ратне злочине Вишег суда у Београду, 6. јуна 2010. године на овој локацији су узети узорци земљишта испред пословне зграде из 11 јама на дубини и до 8 м, а испод зграде из 4 јама на дубини од 4 м.

Узорци земљишта са локације Рудница

Узети узорци земљишта послати су у Београд, у Институт за научна истраживања са циљем да се докаже присуство органских материја које могу указати на постојање гробнице, али анализом то није потврђено.

Након више обављених састанака представника Републике Србије и EULEX-а, у периоду од 17. до 19. октобра 2013. године извршена је, по наредби Већа за ратне злочине Вишег суда у Београду, претрага терена платоа испред пословне зграде. Како ни тада претрага није довела до проналаска посмртних остатака, наставак активности уследио је у периоду од 10. до 14. децембра 2013. године и 13. децембра 2013. године пронађени су посмртни остаци.

Истражни судија је 17. децембра 2013. године ангажовао форензичке експерте, који су на локацији потврдили да су у насталом вертикалном профилу, након пробних машинских ископавања и у грубо рашчишћеној основи непосредно уз профил, уочени посмртни остаци, делови одеће и других предмета, а археолошка експертиза стратиграфије упућивала је на постојање масовне гробнице на овом месту.

Зашчишћени посмртни остаци - локација Рудница

Археофорензичка ископавања, антрополошке и судскомедицинске анализе на овој локацији реализоване су у периоду од 23. априла до 25. јуна 2014. године. Током 57 радних дана истражена је велика површина са дубином ископа 2–2,5 м. На основу археолошке анализе, локација Рудница била је секундарна масовна гробница. Том приликом су из посмртних остатака узета 164 коштана узорка, који су предати представницима МКНЛ ради анализе методом ДНК.

Посмртни остаци су одмах предати EULEX-у, а по добијању ДНК резултата (укупно су идентификована 54 лица албанске националности) EULEX их је предао породицама ради сахране.

РУДНИЦА 2 – ВРХ КАМЕНОЛОМА – БРЕЖУЉАК И ПАДИНЕ 1 И 2

На основу извештаја добијеног од EULEX-а, Тужилаштво за ратне злочине Републике Србије донело је наредбу о увиђају на наведеним локацијама ради утврђивања радњи које су неопходне за прецизирање тачног локалитета евентуалне масовне гробнице.

Претрага терена на локалитету врх каменолома Брежуљак извршена је у периоду од 30. јуна до 3. јула 2014. године, а на локацијама Падина 1 и Падина 2 у периоду од 7. до 21. августа 2014. године.

Косе равни вештачке падине нису биле приступачне за било каква мерења и испитивања (бушења, ровна откопавања, коса закопавања). Претрага је обављена само у подножју равних косина, односно с контакта платоа и пар метара према врху. Претраге терена на наведеним локацијама нису довеле до проналаска посмртних остатака.

МАЧКАТИЦА

На основу захтева приштинске делегације Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима у АП КиМ, као и информација пласираних средином децембра 2004. године у медијима те саопштења које је издао Фонд за хуманитарно право да су на југу Србије у фабрици Мачкатица током 1999. године наводно спаљивана тела косовских Албанаца, по наредби Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду, извршена је током 2005. године претрага терена у циљу утврђивања тачности навода.

Између осталог, обављен је и увиђај у фабрици Мачкатица и том приликом није утврђено постојање локације са спаљиваним посмртним остацима нити је утврђена могућа локација масовне гробнице.

СИЈАРИНА, МЕДВЕЂА

На захтев приштинске делегације Радне групе, по наредби Већа за ратне злочине Вишег суда у Београду, 8. и 9. септембра 2011. године извршена је претрага терена на локацији у селу Сијарина (атар Шанчеви), општина Медвеђа.

Приликом претраге терена, коју су обавили експерти форензички археолози и антрополози EULEX-а, експерти судске медицине београдске и приштинске делегације Радне групе за нестала лица и експерти Међународне комисије за нестала лица, утврђено је да се на наведеној локацији не налазе посмртни остаци нити је откривено присуство органских материја које би могле да укажу на постојање масовних гробница.

СВИРЦЕ, МЕДВЕЂА

Обележена локација за истражу

На захтев приштинске делегације Радне групе, а на основу изјаве сведока, 6. августа 2013. године извршено је извиђање и обележавање могуће масовне гробнице на локацији Свирце, у општини Медвеђа, због сумње да су ту укопани посмртни остаци лица албанске националности. По наредби Већа за ратне злочине Вишег суда у Београду, 4. октобра 2013. године обављена је претрага терена, али она није довела до проналаска посмртних остатака.

МЕДЕВЦЕ, МЕДВЕЂА

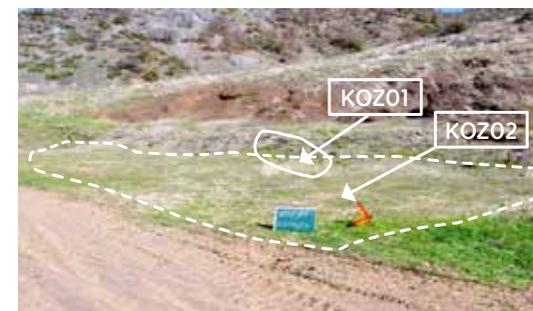

Ископан ров – нису пронађени посмртни остаци

На основу информације да коалиција „Реком“ располаже сазнањима о постојању могуће масовне гробнице на локалитету Медевце у општини Медвеђа, Тужилаштво за ратне злочине је донело наредбу да се 17. октобра 2018. године обави претрага терена на наведеној локацији. Приликом претраге терена нису пронађени посмртни остаци.

КОЗАРЕВО 1 И 2

На основу наредбе Тужилаштва за ратне злочине, локација је проверена ради потврђивања тачности информације коју је дао мештанин Новог Пазара, а која се односила на постојање масовне гробнице у којој су закопана 24 лица албанске националности. Локација је први пут посећена у јуну 2014. године, а други пут 29. јануара 2015. године. Коначна провера је уследила 23. априла 2015. године и том приликом су спроведене активности на машинском ископавању земљишта у виду траншеје. Локација је подељена на два дела и оба су истог дана истражена са негативним резултатом.

Обележена места за проверу

Када је провера локације завршена, приштинска делегација је изнела сумњу да локација није добро одређена па су, на основу наредбе Тужилаштва за ратне злочине, 7. августа 2015. године обављене додатне провере терена у реону Козарева и козаревачке реке. Том приликом нису пронађени трагови који би указивали на постојање масовне гробнице.

Проверена локација

САТЕЛИТСКИ СНИМЦИ-КОЗАРЕВО

Међународни комитет Црвеног крста је 16. априла 2024. године доставио Београдској делегацији четири сателитска снимка од 6. јуна 1999. године, која би могла да помогну у лоцирању секундарне масовне гробнице у Козарево, Нови Пазар. Преглед примљених снимака из ваздуха је показао промене терена на подручју које још није испитано. Приштинска делегација је у октобру 2024. године посетила наведену локацију. Договорено је да се у наредном периоду започну активности на провери локације Козарево.

КАРАДАК, РАШКА

По наредби Тужилаштва за ратне злочине, 18. октобра 2018. године на локацији Карадак, у општини Рашка, извршена је претрага терена и том приликом нису пронађени посмртни остаци.

ЈАЛОВИШТЕ, РАШКА

На основу захтева приштинске делегације да се претражи локација Јаловиште, у општини Рашка, на којој постоји могућност да су укопани посмртни остаци лица албанске националности, представници UNMIK-а обезбедили су гео-радар и наведена локација је испитана 10. августа 2018. године, уз присуство свих заинтересованих страна. Резултати претраге терена гео-радаром констатовани су у извештају стручњака и на основу њих су обележена места која указују на промене у структури земљишта.

Пре провере локације Јаловиште урађено је и рударско вештачење, којим је утврђено да се ради о јаловини од сепарације и прочишћене руде бивше фирме „Сува Руда“. Сва доведена руда из више рудника се сепарирала и пречишћавала хемијским путем, а сав тај отпад (јаловина) депоновао се у рудничком пољу Јаловиште. Да би се дошло до места могуће масовне гробнице, било је потребно прочистити и урадити нове путеве.

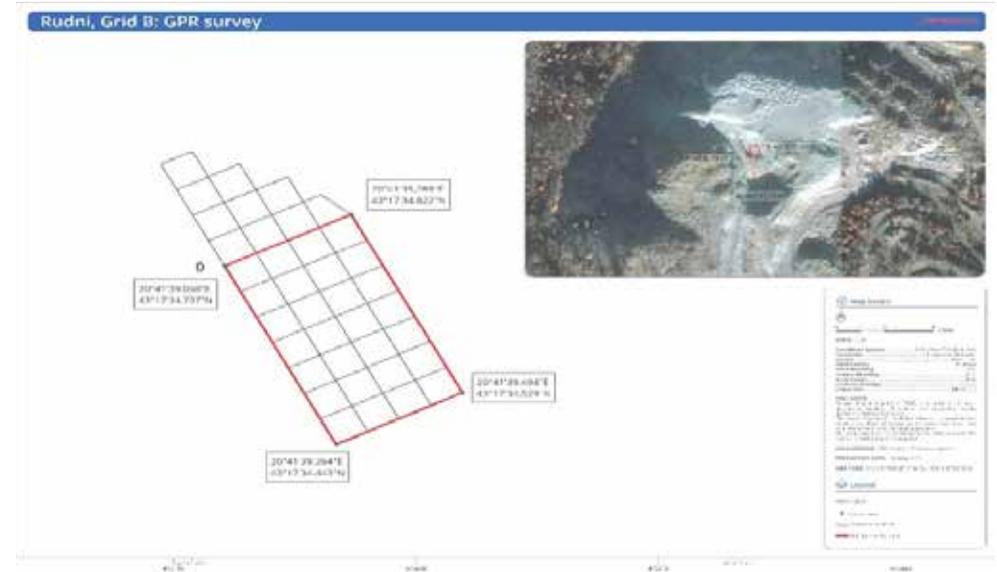
На основу наредбе Тужилаштва за ратне злочине, у периоду од 30. септембра до 2. октобра 2019. године обављена је претрага терена на локацији Јаловиште. Том приликом су, због специфичности наслага у јаловишту (које подсећају на воденасту глину) и у складу са усаглашеним ставовима свих присутних експерата на локацији, урађене две траншеје. На локацији нису пронађени посмртни остаци.

КИЖЕВАК, РАШКА

Након добијених информација и на захтев приштинске делегације да се претражи локалитет откривка рудника Кижевак у Рашкој, јер постоји могућност да су ту укопани посмртни остаци лица албанске националности, а на основу наредби Тужилаштва за ратне злочине, обављено је више претрага терена ради утврђивања радњи које су неопходне за прецизирање локалитета евентуалне масовне гробнице, и то: од 9. новембра до 12. децембра 2015. године, од 29. марта до 20. маја 2016. године, од 6. до 23. септембра 2016. године, од 15. новембра до 2. децембра 2016. године, од 18. априла до 20. јуна 2017. године.

Овако велики број теренских провера био је условљен величином и местом локације, чињеницом да је рудник био у функцији неколико година након јуна 1999. године, изменама и ерозијом тла што је довело до промена терена, као и непоузданошћу изјава сведока.

Ради утврђивања чињеничног стања на овој локацији, представници UNMIK-а обезбедили су гео-радар, којим је локација испитана 9. августа 2018. године, уз присуство свих заинтересованих страна. Резултати претраге терена гео-радаром констатовани су у извештају стручњака и обележена су места која указују на промене у структури земљишта. У складу са резултатима извештаја, настављене су активности на претрази терена 22. јула 2019. године, које су прекинуте 9. августа 2019. године, до добијања нових информација.

Активности на наведеној локацији настављене су 28. октобра 2020. године, а исте године 16. новембра пронађени су посмртни остаци. На основу наредбе Вишег суда у Београду, 30. новембра уследила је ексхумација посмртних остатака, а 26. маја 2021. године након обављених археолошких истраживања, као и антрополошких, аутописјких и форензичких прегледа посмртних остатака завршен је процес ексхумације. По утврђивању идентитета посмртних остатака путем анализе ДНК методе, 30. септембра 2021. године на административном прелазу Мердаре, Приштинској делегацији предати су идентификовани посмртни остаци 7 лица албанске националности и делови посмртних остатака 2 лица који чине реасоцијацију претходно идентификованих лица са локације Рудница.

ШТАВАЉ, СЈЕНИЦА

На основу информација о могућем месту масовне гробнице, које је Приштинска делегација доставила Радној групи за лица која се воде као нестала у вези са догађајима у АП Косову и Метохији, 10. маја 2022. године започет је процес претраге терена на локацији рудник Штаваљ. Имајући у виду значај и транспарентност у раду на овој локацији, омогућена је посета представницима Ресурсног центра породица несталих Срба и Албанаца.

Након 13 дана спровођења активности на овој локацији, 25. маја окончана је претрага терена, која није резултирала проналаском посмртних остатака, где је постојала сумња да се налазе лица албанске националности страдалих у сукобима у АП КиМ.

Приштинска делегација је сматрала да претрага овог терена није комплетна, па су на основу изјава сведока са којима су контактирали означили још један локалитет непосредно поред већ претражених, а стручњаци EULEX-а изразили сумњу да је потребно и тај локалитет претражити, уз назнаку да је потребно набавити и сателитске снимке комплетног терена. Београдска делегација ниједног тренутка није изразила сумњу у наводе Приштинске делегације, нити је опструирала било какве активности на овој локацији и све време је активно учествовала у размени информација. Након добијене информације да није могуће добити сателитске снимке, а због постојеће сумње да је претрага која је претходно обављена некомплетна, Београдска делегација је у сарадњи са Јавним тужилаштвом за ратне злочине, која је издала наредбу за увиђај новог места на локалитету рудник Штаваљ – друго поље, општина Сјеница, приступила припремним радњама, ради утврђивања до сада прикупљених чињеница које су неопходне за прецизирање тачног локалитета евентуалне масовне гробнице.

Претрага терена је спроведена у периоду од 6. до 17. новембра 2023. године и нису пронађени посмртни остаци нити други трагови који би могли да укажу на постојање могуће масовне гробнице.

ИЗВИЂАЊЕ И ЛОЦИРАЊЕ НОВЕ ЛОКАЦИЈЕ – РУДНИК ШТАВАЉ

Комисија за нестала лица је 6. августа 2025. године примила информацију од Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ) о потенцијалној масовној гробници, о којој су подаци достављени путем Онлајн центара за упите – Пријава локације. Информација са конкретним подацима је достављена и Приштинској делегацији која је заједно са представницима Београдске делегације, EULEX-а и Службе за откривање ратних злочина МУП-а посетила означену локацију 21. новембра 2025. године. Локација се налази унутар комплекса Рудника угља Штаваљ.

Као што је приказано на сателитском снимку (слика доле), у близини пријављене локације и даље постоји неистражено подручје које би могло захтевати форензичко испитивање.

На слици је означено место потенцијалне масовне гробнице.

ДЕПONIЈА ГОЛО БРДО, КОЖЉЕ

Депонија Голо брдо се налази 3 км од пута који води од Рибарића према Новом Пазару, димензија 400 x 400 м са више етажа од којих је највиша преко 100 м.

Покрива потребе одлагања ђубришта из Тутина и Новог Пазара. Карактеристично је, да се ради о локацији која је доста удаљена од главних путева и настала је крчењем шуме у којој се налази.

Приказ депоније из ваздуха

Депонија се простире испод равни пута у великој дужини, ширини и дубини. Неопходно је нагласити да су услови рада на овој неуређеној локацији веома тешки и опасни по људство.

У периоду од 21. августа до 5. септембра 2024. године, по наредби Јавног тужилаштва за ратне злочине на локацији депонија Голо брдо, у присуству представника Приштинске делегације, МКЦК, EULEX-а, спроведене су активности на расчишћавању терена и прављењу приступних путева, као и претрази терена. Локацију су посетили и представници Ресурсног центра за нестала лица из Приштине, испред породице несалих косовских Срба и Албанаца.

Након свих предузетих активности није било могуће лоцирати бетонску брану са колектором и кућицом у самој депонији, што је био првобитни циљ. Активности су прекинуте и планиран је њихов наставак у наредном периоду, када се укажу повољне временске прилике.

Наставак претраге терена планиран је половином јула 2025. године, али због избијања пожара на овој локацији, нису започете активности на време. Пожар је локализован крајем августа исте године.

Будући да је локација изузетно комплексна и тешка, информације које су добијене од Приштине нису биле довољно прецизне да би се са сигурношћу утврдило прецизно место за ископавање.

На локацији Голо брдо у селу Кожље, недалеко од Новог Пазара настављене су активности на претрази терена 10. септембра 2025. године. Поред представника Београдске делегације, наставку су присуствовали и представници Приштинске делегације, Међународног комитета Црвеног крста, УН и EULEX-а. Депонија Голо брдо представља један од захтева Приштине који је као обавезу раније преузела Београдска делегација на седници Радне групе за нестала лица.

Слика активности ископавања на локацији депонија Голо брдо (Кожље) 12. септембра 2025.

Слика из ваздуха локације депонија Голо брдо (Кожље). Црвени квадрант означава ниво 2, а зелени ниво 3. Усликано 27. октобра 2025. године. Црвени полигон показује приближну површину смећа које треба уклонити како би се омогућило безбедан приступ ишрањеји за дубље копање.

Слика активности ископавања на локацији дејонија Голо брдо (Кожље) 27. октобра 2025.

Слика активности ископавања на локацији дејонија Голо брдо (Кожље) 25. новембра 2025.

Радови су спровођени у изузетно отежаним условима, јер је било неопходно да све три машине – два багера и булдожер – паралелно уклањају једнаку количину материјала. Током извођења радова дошло је до појаве клизишта и обрушавања, због чега је првобитни план морао бити измењен. Ради очувања стабилности терена и безбедности ангажованог особља и механизације, изведене су серпентине и додатно прилагођени прилазни путеви.

Утврђено је да су реални услови на терену били значајно сложенији и тежи од првобитно предвиђених, што је изискивало више времена, као и ангажовање додатних финансијских средстава, механизације и људства. Стручњаци који су свакодневно пратили активности на терену указивали су на висок степен ризика, непредвидивост услова рада и чињеницу да се погоршани временски услови, као и појава воде у зони ископавања, директно одражавају на безбедност особља и стабилност машина, услед повећане могућности проклизавања и настанка незгода.

Активности на претрази терена ове локације трајале су до 27. новембра 2025. године. Укупно се радило 43 радна дана, откопано је приближно 15.000 m³ чврсте масе, односно око 58.500 m³ растресите масе, при чему је достигнута дубина од око 25 метара. Због лоших временских прилика претрага терена је привремено прекинута и наставиће се када се за то стекну услови.

ЛОКАЦИЈА БАЊА, НОВИ ПАЗАР

У присуству експерата форензичке археологије, стручњака за ЛидАР испитивања и припадника МУП-а Србије, 19. новембра 2025. године обављено је сателитско испитивање локације Бања, Нови Пазар.

На терену је извршено снимање из дрона употребом LiDAR технологије. LiDAR (Light Detection and Ranging) је метода ласерског скенирања путем мерења растојања од сензора до посматраног објекта. Помоћу ње се могу креирати тродимензионални дигитални модели за потребе анализе у трагању за несталим лицима.

Након анализирања серије произведених мапа на локацији уочена је и издвојена једна зона од посебног интереса са потенцијалом за детаљнију форензичку обраду. Препорука експерата била је да се обави теренска провера обележене зоне у оквиру тог просторног комплекса.

Слика активности ископавања на локацији Бања (Нови Пазар) 28. новембра 2025.

Претрага терена на локацији Бања, Нови Пазар, по наредби Јавног тужилаштва за ратне злочине, спроведена је 28. новембра 2025. године у присуству представника EULEX-а. Приштинска делегација се том приликом није одазвала упућеном позиву. На претходно обележеном месту ископан је ров дужине 19 м и ширине 5 м. Ове активности нису резултирале проналаском посмртних остатака несталих лица.

Процес тражења лица која се воде као нестала у АП Косову и Метохији

Тражење лица несталих у АП КиМ је приоритетно хуманитарно питање за Републику Србију, а процес решавања се одвијао кроз сарадњу са међународним мисијама које су биле одговорне за безбедност, успостављање јавног реда и мира, правосуђе и оперативну контролу у области владавине права и у најтежим политичким и безбедносним околностима. Сарадња се одвијала кроз различите механизме, а честе промене у међународном присуству и пренос надлежности са једне мисије на другу објективно су доводили до успоравања процеса решавања несталих лица.

KFOR

Правни основ деловања KFOR-а у АП КиМ произилази из Војно-техничког споразума и Резолуције Савета безбедности УН 1244. KFOR се Војно-техничким споразумом обавезао да ће обезбедити адекватну контролу граница СРЈ према Македонији и Албанији, што никада није учињено, већ су оне биле потпуно отворене, посебно у првим месецима по доласку KFOR-а. То је омогућило да велики број илегалних миграната из Албаније без већих потешкоћа дође у АП Косово и Метохију, што је утицало на повећање броја отмица, пребацавања отетих Срба, неалбанаца и лојалних Албанаца у Албанију, као и хладнокрвних убиства невиних људи који су остали у својим домовима, и то наочиглед припадника мировних мисија.

Наочиглед војника KFOR-а наоружане групе косметских Албанаца су од јуна 1999. године извршиле неколико хиљада напада, око 2500 убиства, преко 1300 отмица Срба и других неалбанаца, порушиле или спалиле 150 цркава и манастира. Протерано је око 250.000 Срба и других неалбанаца са простора АП КиМ. О овим догађајима сведоче бројни очевици, фотографије, аматерски и ТВ снимци.

Неретко се дешавало да, у моменту извршења наведених кривичних дела, војници KFOR-а не реагују, односно да не покушају да спрече злочин и ухапсе извршиоца кривичног дела. Такво понашање војника KFOR-а није се очекивало и било је несхватљиво Србима и другим неалбанцима, који су се најчешће налазили у улози жртве. Они су недвосмислено очекивали помоћ и заштиту KFOR-а, који је требало да заштити њихов живот и опстанак (посебно 1999. и 2000. године). Много људи је настрадало због тога што су веровали у адекватну заштиту од стране KFOR-а или су се надали таквој заштити³².

³² На пример, конвоји који су били под прајшњом KFOR-а редовно су били мета минобацачких и снајперских најада или су уидали у заседе албанских штерориста, који су из њих су киднајовали Србе.

Такође, велики број људи је настрадао у својим становима и кућама, које је KFOR требало да штити и редовно обилази, јер су албански терористи насилно упадали у станове и куће и отимали или на лицу места убијали све које би затекли. Људи су у првих неколико месеци остајали затворени у становима и кућама, верујући да ће, ако позову KFOR, бити сигурни и заштићени. Али у највећем броју случајева не би стигли ни да окрену телефон најближе испоставе KFOR, а ако би их и позвали, патроле би стизале тек после пола сата или након неколико часова, када би већ било касно. KFOR је постављао контролне пунктове или сталне патроле на некој локацији тек ако би се догодили напади већих размера.

За спровођење Војно-техничког споразума успостављена је Заједничка имплементациона комисија (JIC), која се налазила у саставу Главне команде KFOR.-а То је било једино тело и механизам сарадње између „Снага СРЈ“ и KFOR-а, уз чије су посредовање први посмртни остаци припадника војске и полиције Југославије пребачени из АП Косова и Метохије у централну Србију.

Чињенице и бројке се неретко замењују или се заборавља да се највећи број злочина догодио након доласка KFOR-а и UNMIK-а у АП КиМ и поред 41.965 војника који су требало да штите недужне.

Country	Personnel	Country	Personnel
ARGENTINA	113	MOROCCO	279
AUSTRIA	476	NETHERLANDS	1,380
AZERBAIJAN	34	NORWAY	744
BELGIUM	734	POLAND	628
CANADA	1,132	PORTUGAL	337
CZECH REPUBLIC	147	RUSSIA	3,384
DENMARK	823	SLOVAKIA	40
FINLAND	677	SPAIN	964
FRANCE	3,627	SWEDEN	724
GEORGIA	34	SWITZERLAND	137
GERMANY	4,331	TURKEY	952
GREECE	1,091	UAE	1,242
HUNGARY	310	UNITED KINGDOM	3,094
ICELAND	1	UKRAINE	272
IRELAND	101	UNITED STATES	8,444
ITALY	4,472	HQ KFOR	1,021
JORDAN	51		
LITHUANIA	30		
LUXEMBOURG	2		
TOTAL 41,965			

3 DEC 99

У периоду од фебруара 1998. до јуна 1999. године на подручју АП Косова и Метохије припадници тзв. ОБК су противправно лишавала слободе Србе, Албанце и друго неалбанско становништво и затварала их у приватне куће, зграде, школе, фабрике и разне друге објекте који су служили као логори. Затвореници су били изложени испитивању, психичком и физичком злостављању, а на крају брутално убијани. Илегални затвори налазили су се на подручју оперативних зона Лаб, Паштрик, Дреница, Дукађини, Карадак, Неродимље и Шаља. Према подацима којима располаже Комисија, постојала су укупно 143 логора у АП КиМ, а у Републици Албанији 8 логора. Преглед логора по зонама одговорности дат је у Прилогу 3.

UNMIK

На основу Резолуције Савета безбедности Организације Уједињених нација 1244, на простору АП КиМ успостављена је Међународна цивилна полиција Уједињених нација (UNMIK CIVPOL).

У првој фази распоређивања међународних снага безбедности у АП КиМ, KFOR је био задужен за успостављање јавног реда и мира. UNMIK полиција се касније, у фазама и постепено, распоређивала у АП КиМ. Тек средином 2000. године UNMIK полиција је у потпуности преузела дужности од KFOR-а на класичним пословима полиције јавне безбедности.

Генерални секретар УН у извештају Савету безбедности од 19. јула 1999. године истиче да је питање несталих лица посебно акутан проблем када је реч о људским правима у АП Косову и Метохији. Новембра 1999. године, при UNMIK полицији је основана Јединица за нестала лица, која је била задужена за истраживање могућих локација где се налазе нестала лица или где су укопани посмртни остаци жртава. Јединица за нестала лица, заједно са Централном јединицом за кривичну истрагу UNMIK полиције, а касније наменска Јединица за истрагу ратних злочина, биле су надлежне за кривичне аспекте предмета лица несталих у АП Косову и Метохији.

У маја 2000. године формирана је Комисија за проналажење и идентификацију жртава и предају посмртних остатака, којом је председавао UNMIK. Канцеларија за нестала лица и судску медицину при UNMIK-овом Одељењу правде, која је основана у јуну 2002. године, постала је једини орган који је овлашћен да утврђује где се налазе нестала лица, идентификује њихове посмртне остатке и враћа их њиховим породицама. Приоритети ове канцеларије односили су се на ексхумацију свих неексхумираних посмртних остатака са познатих локација, обдукцију свих посмртних остатака који су у то време били смештени у обдукционом центру у Ораховцу и анализу локација са којих је Хашки трибунал ексхумирао 4019 посмртних остатака (од којих је више од половине идентификовано класичном методом и предато породицама). Неопходно је било извршити ексхумацију преко 1000 посмртних остатака како би се узели узорци за ДНК анализу.

EULEX

Од 9. децембра 2008. године, Мисија владавине права Европске уније на Косову и Метохији (EULEX) преузела је надлежности UNMIK-а у области полиције и правосуђа у АП КиМ и оперативну контролу у области владавине права.

Уместо Канцеларије за нестала лица и судску медицину, у јуну 2010. године формирано је Одељење за судску медицину, чији су циљеви расветљавање судбине несталих лица, процена и ексхумација појединачних и масовних гробница, обдукција посмртних остатака како би се утврдио узрок смрти и извршила идентификација методом анализе ДНК, континуирано обавештавање породица несталих лица о напретку и враћању идентификованих посмртних остатака породицама те ажурирање статистичких података о лицима несталим у АП КиМ.

У јуну 2018. године Савет Европске уније је донео одлуку о измени мандата мисије EULEX у АП КиМ, која је са извршних задатака промењена на задатке надгледања, менторства и саветовања у пренетим надлежностима.

Активности Радне групе за нестала лица

У периоду од 2001. до децембра 2025. године од UNMIK-а, EULEX-а и Приштинске делегације преузети су посмртни остаци 388 лица српске и неалбанске националности. Од овог броја, пре 10. јуна 1999. године нестало је 100, а након тога 288 лица. Највећи број ових тела је пронађен на основу информација које је UNMIK добио од надлежних тела Републике Србије, што указује на то да привремене институције самоуправе у Приштини не улажу довољно напора у решавање проблема несталих лица.

Комисија за нестала лица добила је мандат да се бави овим питањем 2003. године, а од 2004. године сарадња са привременим институцијама самоуправе у Приштини одвија се кроз механизам Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ, којом председава МКЦК и кроз чији рад су постигнути значајни резултати:

- одржано је 55 седница Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ, 61 седница Радне подгрупе за форензичка питања и 23 састанка Тима за анализу;
- усаглашена је и израђена консолидована листа тражења несталих лица, која је садржала 3272 случајева;
- до сада је решено 1685 случајева лица која су се водила као нестала;
- покренуте су значајне иницијативе и реализоване конкретне активности у вези са ексхумацијама и идентификацијама посмртних остатака, извиђањем и теренским проверама могућих локација гробних места и гробница;
- остварен је увид у релевантну документацију МКТЈ и KFOR-а;
- предате су расположиве информације које могу помоћи у решавању случајева несталих лица (Република Србија је МКЦК предала 2 417 информација од значаја за решавање конкретних случајева несталих лица);

- омогућен је јасан увид у преузете и извршене обавезе сваке стране;
- успостављена је пракса континуираног одржавања састанака приштинске и београдске делегације са представницима удружења породица несталих лица;
- Радна група се показала као одржив механизам дијалога и у најсложенијим политичким околностима; она је у датим условима једини и незаменљив механизам решавања проблематике лица несталих у АП Косову и Метохији. Утврђена Радна правила Радне групе за лица која се воде као нестала у догађајима у АП КиМ представљају добар оквир на основу кога се активности у тражењу несталих лица могу наставити и постићи конкретна решења за убрзање активности;
- Једнострано, нелегално проглашење независности КиМ изазвало је негативне последице и у сарадњи између учесника у процесу решавања питања лица несталих у АП КиМ. Смањен је обим и успорена је динамика активности у овој области. Такође, и даље постоји застој у процесу ексхумација посмртних остатака на простору АП КиМ, као и спорост у процесу идентификација. Комисија и београдска делегација у Радној групи за нестала лица улажу континуиране напоре да се процес тражења несталих лица у АП КиМ настави и убрза, имају сталну иницијативу и инсистирају на доследном поштовању договора и извршавању преузетих обавеза.
- Међународно присуство и међународни мониторинг су изузетно значајни за решавање проблема несталих лица и без њих се овај процес на подручју АП Косова и Метохије не може остварити, па стога треба инсистирати на даљем присуству релевантних међународних организација у складу са њиховим мандатом (МКЦК, МКНЛ, EULEX).

Ексхумације и претраге терена посмртних остатака жртава на подручју АП КиМ

Процес ексхумација посмртних остатака и идентификација жртава започет је још током сукоба. Међутим, у већем обиму процес ексхумација почео је да се спроводи након успостављања администрације УН у АП Косову и Метохији. Од јуна 1999. године ексхумације су спроводили ad hoc тимови међународних стручњака за судску медицину које је ангажовао Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (у даљем тексту: МКТЈ), а они су их спроводили према методологији и за потребе МКТЈ, без сарадње са надлежним телима и стручњацима из Републике Србије.

Главни циљ истраге МКТЈ у АП КиМ је био да се успостави систематско прикупљање форензичких доказа за подизање оптужница против представника власти СРЈ, без идентификације жртава које су ексхумирали и обдуковали.

Између јуна и новембра 1999. године ексхумирано је 2108 тела на 195 локација. У другој фази, спроведеној између априла и новембра 2000. године, МКТЈ је ексхумирао још 1557 тела и 285 непотпуних посмртних остатака са 325 локација. МКТЈ је 17. јула 2001. године известио да су ексхумирана укупно 4392 тела из 876 гробница у АП КиМ. Тимови стручњака за судску медицину који су радили за МКТЈ обавили су обдукције и друге видове форензичких експертиза (антропологија, форензичка одонтологија и др.) на 3620 тела, а затим је извршена идентификација 2099 жртава чији су посмртни остаци враћени породицама ради сахране. Приближно 1500 неидентификованих тела је затим поново закопано на два UNMIK-ова гробља и на другим општинским гробљима за „каснију“ идентификацију³³.

Специјални представник Генералног секретара (СПГС) за Косово* навео је 2007. године у извештају Савету безбедности УН следеће: „У овом процесу ексхумирано је 4019 тела, од којих је идентификовано 2001, а неидентификовано 2018 посмртних остатака, који су касније сахрањени на непознатим локацијама. МКТЈ није доставио UNMIK-у, који је надлежан за та питања у покрајини, документацију о ексхумацијама, идентификацијама и локацијама укопа неидентификованих особа. Радна група за нестала лица два пута је тражила од МКТЈ да достави ову документацију, али без икаквог успеха.“³⁴

Напредак у проналажењу и идентификовању тела која су ексхумирали и касније сахранили истражни тимови МКТЈ скоро седам година је ометало одбијање да се документација која се односи на то достави UNMIK-у.

Недостатак документације о овом послу, одређене контрадикторности и нејасноће у делу података и неузимање узорака за ДНК анализу наметнуло је UNMIK-овим и српским форензичарима нужност реексхумација и идентификација.

На основу заједничког документа потписаног између СРЈ и UNMIK 5. новембра 2001. године успостављен је протокол о размени форензичких експерата и експертизи у циљу убрзавања процеса идентификације посмртних остатака, при чему циљеви овог протокола не обухватају сарадњу у криминалистичким истрагама везаним за ове случајеве. Након постизања споразума између власти тадашње Савезне Републике Југославије, међународних институција управе на Косову и Метохији и привремених институција на КиМ током 2002. године, приликом ексхумација на локацијама за које је било индиција да су на њима сахрањени посмртни остаци лица српске и неалбанске националности, у тимове за ексхумацију се укључују и српски стручњаци, међу којима и стручњаци Медицинског факултета у Косовској Митровици.

³³ Извор: Amnesty Int., Serbia: Burying The Past: Impunity For Enforced Disappearances And Abductions In Kosovo, 8. јун 2009. Index number: EUR 70/007/2009, <https://www.amnesty.org/>.

³⁴ Ibidem

У периоду од 2001. до октобра 2019. године од UNMIK-а и EULEX-а су преузети посмртни остаци 378 лица српске и неалбанске националности. Посмртни остаци жртава српске и неалбанске националности ексхумирани су на следећим локацијама у АП КиМ.

РАДОЊИЋКО ЈЕЗЕРО

У периоду од почетка априла до почетка септембра 1998. године, у атарима села Глођане, Рзнић и Дашиновац (општина Дечане) терористичка организација тзв. ОВК извршила је бројне злочине над цивилним становништвом, које је насилно отимано, одвођено у село Глођане, физички малтретирано, мучено и на крају убијено. Убиства су се дешавала на месту где се завршава канал Дечанске Бистрице, која напаја Радоњићко језеро, као и у селу Дашиновцу и на економији у селу Рзнић.

Претрагом ширег подручја села Рзнића и Дашиновца откривени су посмртни остаци или делови тела стрељаних лица. Одмах након проналаaska посмртних остатака обавештен је истражни судија Округног суда из Пећи, који је 11. 9. 1998. године заједно са екипом експерата судске медицине изашао на лице места и извршио увиђај.

ПРЕДМЕТ: Информација о телима пронађених у рејону Радоњићког језера

У току 1999. године, у рејону Радоњићког језера, поред и у каналу Дечанске Бистрице, која налаја језеро, пронађена су 34 тела и делова тела, два тела у рејону с. Дашиновац - општина Дечани и једно у рејону с. Рзњић - општина Дечани.

Истражни судија извршио је увиђај на лицу места, а патолози судске медицине извршили су обдукцију 37 тела.

Идентификовано је 12 тела:

1. Стошић Велкоар од оца Стоша, рођен 11.02.1935. године у с. Бело Поље - општина Пећ;
2. Вујошевић Вукосава од оца Радована, рођена 09.08.1937. године у с. Љумбарда - општина Дечани;
3. Злеховић Милован од оца Вилка, рођен 05.08.1935. године у с. Љумбарда, са пребивалиштем у селу Горњи Ратиш - општина Дечани;
4. Ковач Дара од оца Радована, рођена 18.10.1932. године из с. Љумбарда;
5. Антић Илија од оца Милоша, рођен 18.07.1934. године у с. Лођане - општина Дечаћи;
6. Радуновић Милош од оца Батрића, рођен 19.02.1938. године у с. Љумбарда, са пребивалиштем у с. Дашиновац - општина Дечани;
7. Радошевић Слободан од оца Мирка, рођен 08.10.1943. године у с. Ријека Марсенића - општина Беране, са пребивалиштем у с. Дашиновац;
8. Сефај Хаџи од оца Мисина, рођен 11.07.1940. године у с. Пљанчор - општина Ђаковица;
9. Фрокај Илире од оца Марка, рођена 25.05.1967. године у Пећи, са пребивалиштем у с. Пљанчор;
10. Гаши Хајрула, рођен 1951. године у Призрену;
11. Фрокај Тузи од оца Тузе, рођен 29.08.1961. године у с. Пљанчор и
12. Хођај Исуф од оца Зенаља, рођен 13.01.1938. године, у с. Црмљане - општина Ђаковица, са пребивалиштем у Ђаковици улица Дуванска Колонија 66.

Албанске терористичке банде кидналовале су жртве, зверски их злоостављале, а затим стреланем из ватреног оружја лишили живота. Констатоване су фрактуре делова тела, а жртве су везиване бодљикавом жицом и каналима.

Тела 25 неидентификованих жртва, сахрањена су на гробљу у Ђаковици. Идентификована тела предата су породицама ради сахране.

РУКОВОДИЛАЦ ПОКРАЈИНСКОГ
ТИМА ЗА ВЕЗУ СА КФОР
Драган Божданић

Нађена тела и делови тела, као и одећа, обућа и лични предмети, транспортовани су у просторију за обдукције и идентификације у Ђаковици, где је након обдукције утврђено да су сва лица убијена ватреним оружјем и да су сви претходно физички мучени. На појединим телима су нађени докази да су отета лица била опасана бодљикавом жицом, везаних руку, а код појединих су се виделе омче око врата од жице и равних каблова.

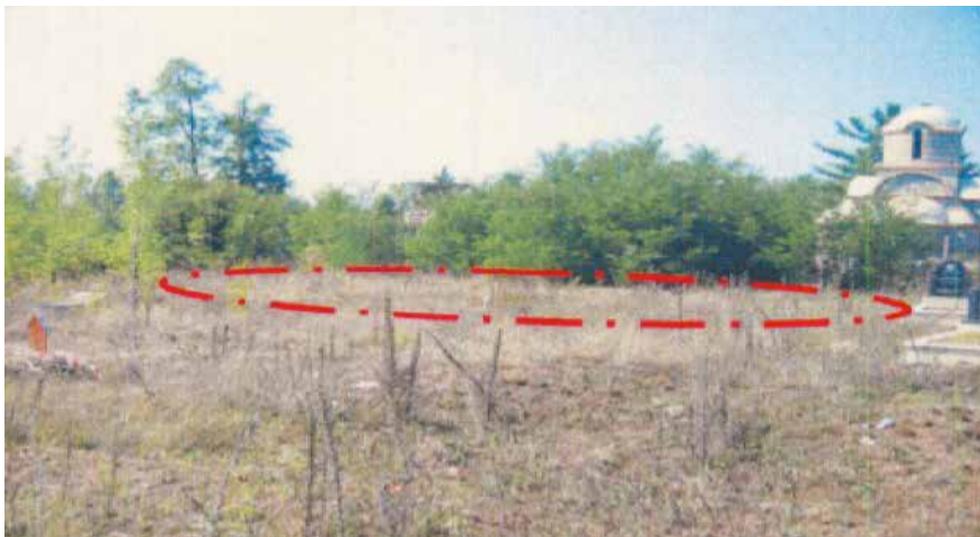
Истражни и форензички тимови на челу са истражним судијом из Пећи су најпре обишли економију у селу Рзњић. Једно тело је пронађено у каналу за одвод воде, који је одозго затворен бетонским плочама. На економији је, у једној од две штале, пронађено седам електричних каблова са спољашњом изолацијом од црне пластике који су били везани одвојено мртвим чворовима за хоризонтално постављену металну шипку, поред седам појилица за стоку. На слободним крајевима ови каблови су били пресечени.

Економија у селу Рзњић

Након економије, исти тим је обишао и локацију поред канала за наводњавање. На земљишту поред канала, уз бетонски зид и у стрмини изнад њега, пронађено је девет тела. Изнад ових тела, а на бетонском зиду канала са спољне стране, налазила су се оштећена од пројектила. У непосредној близини пронађено је још посмртних остатака убијених цивила.

Локација на којој су сахрањени неидентификовани посмртни остаци из Радоњићког језера

Неколико тела пронађено је у кањону стрмих литица. Место проналаска посмртних остатака и делова гардеробе недвосмислено указују на чињеницу да су тела бацана са врха литице. Посмртни остаци су уз помоћ ронилаца и пронађени, низводно од почетка кањона, заглављени испод стена, између грања и у муљу.

Након идентификације извршене класичном методом, 12 посмртних остатака је предато породицама ради сахране, а 25 неидентификованих посмртних остатака је сахрањено на православном гробљу у селу Пискоте, општина Ћаковица.

Дана 29. априла 2002. године ексхумирани су неидентификовани посмртни остаци из Радоњићког језера, узети су узорци за ДНК анализу и потом поново враћени у гробна места на православно гробље у селу Пискоте, Ћаковица.

Након што је један број посмртних остатака идентификован методом ДНК анализе, током њихове ексхумације на наведеном гробљу (ради предаје породици) затечена су оскрнављена и уништена гробна обележја. На захтев српских експерата, на овој локацији је поново извршена ексхумација 28. августа 2003. године, а посмртни остаци су пребачени у Ораховац. Идентификовани посмртни остаци су предати породицама. Мишљење српских експерата је да се, с обзиром да има још несталих лица из тог периода и наведених места, треба вратити на место догађаја и још једном претражити околину.

ВОЛУЈАК 1

Волујак 1 масовна гробница

У селу Волујак, општина Клина, на месту званом Волујачка Чука, у огромној стени у којој се налази јама дубине око 20 метара, 3. октобра 1998. године пронађени су посмртни остаци 5 НН лица. Широм претрагом терена пронађено је више костију људског порекла, као и делови цивилне одеће и обуће. У непосредној близини пронађена је и друга јама дубине око 6 метара, где су затечене дрвене мердевине које су највероватније служиле албанским терористима за силажење у јаму у којој су држали отета лица. У непосредној близини ових јама ископани су и ровови одакле су албански терористи вршили нападе ватреним оружјем.

Пронађени посмртни остаци су смештени у Институт за судску медицину у Приштини. Након извршене ексхумације 60 посмртних остатака на локацији ДРАГОДАН 2 у Приштини и њихове обдукције и идентификације, утврђено је да се међу њима налазе и посмртни остаци жртава српске националности пронађених на локацији ВОЛУЈАК 1. Посмртни остаци су након идентификације предати породицама ради сахране.

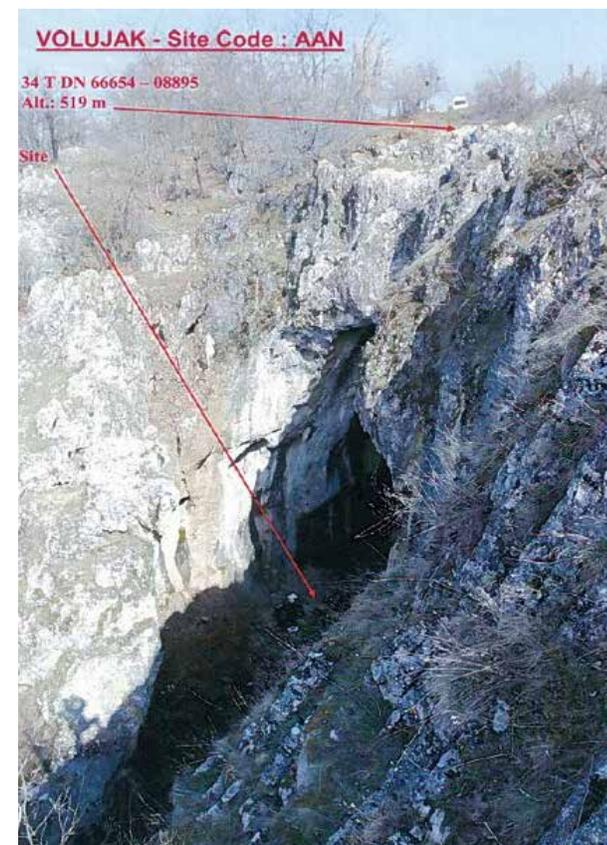
МАЛИШЕВО

Масовна гробница Малишево

Локација се налазила на око 5 километара северно од Ораховца, у непосредној близини Дома здравља у Малишеву. У мају 2005. године ексхумирани су посмртни остаци 13 лица српске националности. Судскомедицинском експертизом утврђен је узрок смрти и код свих жртава био је повезан са прострелним ранама и повредама насталим коришћењем механичких предмета. Све жртве су били цивили, мушког пола, из Ораховца, од којих је 10 лица отето 17. јула 1998. године у Ораховцу, једно 29. јуна 1998. године у Црнољеву, а два крајем маја 1998. године у селу Млечане. Након коначне идентификације посмртни остаци су предати породицама.

ВОЛУЈАК 2

Волујак 2 масовна гробница

Једна од највећих терористичких акција тзв. ОВК изведена је 17. и 18. јула 1998. године на села Ретимље и Оптеруша, у општини Ораховац. У ноћи између 17. и 18. јула 1998. године тзв. ОВК је извршила жесток напад на оба села; како је изостала адекватна помоћ војске и полиције, мештани ова два села су одлучили да се предају.

Током сукоба више мештана је тешко рањено, а убијен је Анђелко Костић. Након одлуке да предају оружје и преговарају са терористима, у село су дошле јединице тзв. ОВК (углавном састављене од мештана околних албанских села), које су дозволиле сахрану Анђелка Костића. Јединице тзв. ОВК су затим одвојиле мушкарце од жена, мушкарце одвезле у непознатом правцу, а жене према селу Зочиште, у општини Ораховац.

Из села Зочишта жене су успеле да се пребаце до манастира Свети Врачи. Сутрадан је тзв. ОВК поново напала манастир, а када су се сва лица која су се налазила у манастиру предала (углавном жене, деца и монаси), аутобусом су их пребацили у неки засеок у планини, где су провели ноћ, да би их сутрадан преузели представници Међународног комитета Црвеног крста и превезли до Приштине. Тада је овај случај и пријављен. Судбина присилно одведених мушкараца није била позната све до откривања масовне гробнице Волујак 2.

Волујак 2 – јама где су пронађени посмртни остаци

Канцеларија за нестала лица и форензику UNMIK-а располагала је информацијом да је 4. априла 2001. године откривена масовна гробница и да су пронађени делови људских скелета, гардеробе и других предмета на ободима јаме на локацији Волујак. Након узимања узорка за ДНК анализу, посмртни остаци су сахрањени на муслиманском гробљу у Пећи. ДНК анализом је потврђен идентитет жртава које су одведене из села Ретимље и Оптеруша, због чега је било неопходно да се наведена локација поново и детаљније претражи.

Српска делегација је 19. априла 2005. године обишла локацију Волујак и открила масовну гробницу, која се делом налазила у пећини, а делом испред ње (пећина је дужине око 700 метара, са улазним отвором од око 20 метара, каскадно се спушта ка

дну и конусно сужава са местимичним проширењима; дном пећине тече поток који је направио пар природних бунара, пречника око 5 метара, у којима се вода прелива из једног у други, а бунари се не могу прећи без адекватне опреме). Неидентификовани посмртни остаци су пронађени на самом уласку у пећину, који је прекривен већим слојем земље са циљем да се прикрију тела. У пећини су пронађене олупине од моторних возила, аутомобилске гуме и други отпад, као и већа количина костију животињског порекла.

Након свих спроведених активности на екшумацији посмртних остатака, приступило се обдукцији и реасоцијацији пронађених костију.

У пећини Волујак пронађени су посмртни остаци 30 лица, а идентификовано је 26 лица (24 мештана села Ретимље, Оптеруше и Ораховца, међу којима су вишечлане породице Костић, Божаних, Николић, Бурџић).

Идентификована тела је преузео UNMIK 13. октобра 2006. године и према изричитој жељи породица посмртни остаци 24 лица сахрањени су истога дана (14. октобра 2006. године) на гробљу Орловача у Београду. Посмртни остаци два лица су, у складу са жељом породице, сахрањена на другим локацијама.

КЛЕЧКА 1

Дана 28. августа 1998. године у селу Клечка, општина Липљан, припадници тзв. ОВК су сурово мучили, сакатили и свирепо убили 10 српских цивила (двоје деце између 8 и 11 година, троје старца, два младића и три жене, које су силовали). Посмртни остаци жртава пронађени су на брду у непосредној близини касарне где су били смештени припадници тзв. ОВК.

Пронађени посмртни остаци, делови одеће и обуће пренети су у Институт за судску медицину у Приштини ради вештачења.

Налази вештака доказују да су код већине костију преломи и оштећења настали дејством оштрице, делом и тупине тешког и јако замахнутог механичког оруђа, након чега су кости изложене дејству високе температуре, највероватније посмртно³⁵. Нажалост, још увек ниједном органу ни телу који се баве решавањем питања несталих лица нису достављене никакве релевантне информације које би биле од значаја за идентификацију ових посмртних остатака.

Доказ о свирепости почињеног злочина над недужним цивилима је изјава једног од починилаца злочина, Љуана Мазрекуа, рођеног 9. 10. 1978. године у Малишеву, од оца Мухарема и мајке Шаље, дата 1. августа 1998. године у Приштини³⁶.

35 Записник са увиђаја на лицу места сачинила је Даница Маринковић, истражни судија Окружног суда у Приштини.

36 „Након осмице 10 цивила, у село Клечка смо стигли око 15:30 часова, паркирали смо се у шуми на око 150 метара од шоба који се налазио у шуми у објекту који смо назвали „Бејова кула“, смештена на плацу од 20 ари који је делом озидан каменом у висини од 2 м, а делом ограђен шрњем. Сама кућа је двоспратна зидана каменом са поља мешара дебелим зидовима и накнадно ошвореним подрумом где су држали заробљеници. Изашли смо поред возила, а цивили су седели у аућима. По опису поменутих 10 цивила је истражнике изгледало овако:

1. Прво деце је било мушко, старости 10 година, обучено у фармерке, крајка мајица, паџике на ноћима, тамније шена, модерно ошишан, тако што је доњи део главе ошишан на линије а торњи са нормалном косом;
 2. Друго деце је такође било мушко, старости 8-9 година, обучено у фармерке, шарена мајица разних боја, паџике на ноћима, средње ошишан са раздельком, белој шена;
 3. Прва жена је старости око 30 година, висине од прилике 1,68 м, плаве косе, средње дужине до рамена, бело преломљена, на себи је имала црне фармерке, уске појасне хеланки, црне сандале и белу мајицу без рукава;
 4. Друга жена је старости око 30 година, висине око 1,75 м, црне равне косе до поља леђа са шешкама на ситрану, тамније шена, на себи је имала хаљину крајких рукава до земље, црне ципеле на ноћима;
 5. Трећа жена је старости 25-26 година, висине око 1,68 м, црвенкасте косе, крајка мушка фризура, на себи је имала црну сукњу, белу кошуљу са крајном и црне ципеле;
 6. Први ситарац је старости око 50 година, висине око 1,70 м, дебело велики ситомак, преседе дужи бркови, најпређи рођелав, преседе коса, на себи је носио црне од дебелог шифа панталоне, црне као војничке цокуле, кошуља ошворено плаве боје са појасима, прслук ошворено зелене боје, сако сиве боје и на руци је носио пластични дијални сајл црне боје;
 7. Други ситарац је старости око 52 године, висине око 1,70 м. Пунији без бркова, црна преседа коса, на себи је носио сиве панталоне, ојанке на ноћима, кошуљу дугих рукава беле боје, шифани прслук у истој боји као панталоне, на руци је носио прстен и сајл;
 8. Трећи ситарац је старости 46-50 година, висине од 1,90 до 2,00 м, најпређи рођелав, са брковима средње дужине, на себи је носио црну беретку, ошворено браон шифане панталоне, браон сандале, карирану кошуљу ошворено плаве боје, крајких рукава, на руци је имао прстен и пластични сајл са казалима;
 9. Први младић је старости 24-25 година, висине око 1,8 м, нормалне праће, доња половина главе је била веома крајко ошишана са дугим зулфима, а на торњем делу главе црна смеђа шаласија коса која је прелазила преко доње ошишане главе. На себи је носио фармерке, црну ручијасту мајицу, паџике беле боје, сајл који је имао комбиновани дијални део и казалике са мешалним поклопцем и дебело златни ланац са ознаком хороскопа;
 10. Други младић је старости око 27-28 година, висине око 1,6 м, нормалне праће, црна коса на ситрану нормалне дужине, зулфи дужи на шипи, на себи је имао плаве фармерке са белом линијом са ситране и голе ноћавице са изрезом, црне ципеле са дебелом ђоном и мешалном шналом, црна агидас мајица, дебљи златни ланац, сајл и два златна прстена.
- Описана лица смо прво мошката, које смо нашли у шуми, шукли око поља саја, да би након што одморили 15 минута, после чега смо мушкарце одвојили једно 10 метара од жена. Жене су силоване, а једном од младића која су држали војници смо одсекли уво, а другом нос. Након што је уследило масовно клање и бодјење ножевима. Ја сам између осталог регом која сам стигао убадао бајонетом, једном деце сам извадио око. Једној жени смо одсекли дојку, а деци уши, прсте. У свему шоме се чуло јако вршишање и кукњава ја су се локални сељани јојавили јокушавајући да нас зауставе, али смо их ми враћили. Након што смо их све поклали, сахранили смо их на једној ливади у шуми, шачије на око 200 метара од шоба, тако што смо ископали три раке и појали их унутра, као и све одсечене делове шела“.

ЂАКОВИЦА, Брековац муслиманско гробље

У периоду од 30. септембра до 2. октобра 2002. године у селу Брековац, општина Ђаковица, ексхумирано је укупно 28 посмртних остатака. Након урађене обдукције и антрополошког раздвајања остатака који нису били комплетни, утврђено је да је на локацији укупно пронађено 26 тела и 9 делова тела. Након више година највећи број посмртних остатака је идентификован, а идентификација је показала да су на тој локацији сахрањивана тела убијених Срба и Албанаца.

Прва информација је указивала на сахрану три женска и једног мушког тела на локацији Брековац – муслиманско гробље, а затим је уследила истрага која је довела до ексхумације много већег броја тела. Јединица за нестала лица УН је приликом истраге разговарала са великим бројем особа. Кључну изјаву дало је лице које је било одговорно за ново гробље и које је указало на чињеницу да 43 НН тела није ексхумирао МКТЈ, већ их је KFOR пронашао током 1999. године, допремио у болницу у Ђаковици, одакле су од августа до новембра 1999. године однета и сахрањена на крају албанског гробља у Брековцу.

Истражитељи Јединице за нестала лица УН су посетили болницу у Ђаковици како би пронашли било какву документацију или информацију о неидентификованим посмртним остацима. Том приликом су обавили разговоре са више лица која су у време доношења посмртних остатака у болницу била задужена за мртвачницу и поступање са посмртним остацима, али су добили само делимичне и непоуздане одговоре. Такође, књиге протокола из мртвачнице, као и сав писани материјал су нестали из болнице.

Након обављених разговора са наведеним лицима, истражитељи из Јединице за нестала лица УН су посетили италијански контингент KFOR-а како би добили више информација, одакле су их упутили у Г2 у Пећ, где су биле смештене архиве.

Једине информације које су биле од користи дао је директор ЈКП Чабрат, који је био одговоран за сахрањивање тела на подручју Ђаковице. Он је изјавио да је 137 тела пронађено током сукоба, да су сва сахрањена на гробљу у Брековцу те да нису ни била у мртвачници у Ђаковици. После сукоба, истражитељи МКТЈ су ексхумирали и идентификовали већи број тела и предали их породицама ради сахране.

Београдска делегација је неколико пута на састанцима Радне подгрупе за форензичка питања тражила да се уради анализа ексхумације на Брековцу и свих добијених информација, укључујући проналазак писаних информација и књига протокола из болнице и мртвачнице, и да се све то стави на увид београдској делегацији.

ПРАВОСЛАВНО ГРОБЉЕ ПРИШТИНА

МКТЈ, UNMIK и EULEX су након сукоба у АП КиМ спровели неколико ексхумација на гробљима Драгодан (православно гробље, муслиманско гробље и локација у непосредној близини муслиманског гробља).

У периоду од 23. до 31. августа 2005. године UNMIK је на православном гробљу у Приштини спровео ексхумацију 32 тела, од којих се 26 тела још воде као НН лица.

Прегледом дневника приштинске мртвачнице (1998–2000) и остале доступне пратеће документације утврђено је да су сва тела која су прошла кроз мртвачницу након обраде предата ЈКП Приштина ради сахране на наведеним гробљима.

Анализом документације која је пратила ексхумацију на православном гробљу у Приштини утврђено је да посмртни остаци потичу из мртвачнице у Приштини и Дома старца у Приштини, где су их допремили KFOR и UNMIK након асанације терена.

За одређени број тела постоји документација о прелиминарном идентитету, али ће се коначна идентификација извршити методом ДНК анализе.

Ова локација је предмет рада Тима за анализу, који је утврдио да се у мртвачници и после 14 година налази 29 неидентификованих посмртних остатака, а узрок томе је немогућност да се пронађу чланови породица. Протеклих месеци активним радом је пронађено 10 чланова породица за чије се отете чланове верује да су ексхумирани на овој локацији; у наредном периоду се очекују резултати ДНК анализе како би се након идентификације обавиле достојне сахране.

Појединачна гробна места на православном гробљу у Приштини

И поред тврдњи да су на овој локацији сахрањени посмртни остаци лица која су преминула у Дому старца у Приштини, обдукцијом је утврђено да је смрт једног броја ових лица била насилна, услед дејства ватреног оружја или тупих предмета.

Активно се ради на проналаску породица како би се узели крвни узорци за ДНК анализу.

ГРОБЉЕ ТУСУС, ПРИЗРЕН

За време и непосредно после сукоба у АП КиМ, око 212 Албанаца и 80 неалбанаца нестало је на подручју Призрена. Највећи број неалбанских жртава киднапован је за време распоређивања међународних снага или непосредно после тога. KFOR је пронашао изванредан број тела у самом граду Призрену, као и у околним селима, а имајући сазнања да су у питању жртве српске националности сахранио их је на православном гробљу у Призрену. Међутим, одређени број жртава је у погребно предузеће донет право из мртвачнице. Тела су углавном сахрањена у необележене појединачне гробове.

Локација се налази неких 200–300 м од главног улаза, са десне стране, у делу обраслом зеленилом, између првог реда гробова и ограда гробља.

Током сукоба и након доласка мировних мисија, више особа које су радиле у ЈКП „Стандард“ у Призрену дало је информације о великом броју посмртних остатака које су, ради сахрањивања на гробљу Тусус, донели KFOR и UNMIK. На основу њихових изјава спроведене су ексхумације. Такође, на овом гробљу ексхумације је вршио и МКТЈ, а документација у вези са тим тек сада постаје доступна Комисији за нестала лица. На лоцирању преосталих гробница и на анализама до сада извршених ексхумација ради Тим за анализу Радне подгрупе за форензичка питања.

До сада је на православном гробљу у Призрену обављено више ексхумација посмртних остатака, и то: у октобру 2002. – 28 тела, 25. јуна 2003. – три тела, 28. маја 2004 – једно тело, 26. августа 2004. – два тела, 10. октобра 2006. – једно тело, 23–24. маја 2007. – 10 тела.

ДРАГОДАН 1

Појединачна гробна места које је KFOR сахрањивао по бројевима из Протокола мртвачнице у Приштини

Током 1999. године припадници KFOR-а и UNMIK-а су са различитих локација доносили посмртне остатке жртава у мртвачницу у Приштини, које је ЈКП уз логистичку подршку KFOR-а сахрањивало као неидентификована лица, а која су обележавана бројевима из књиге Протокола из мртвачнице у Приштини.

МКТЈ је током 2000. године са ове локације ексхумирао посмртне остатке 182 жртве, обдуковао их, узео узорке за ДНК анализу и сахранио у појединачне гробнице.

Сахрањени посмртни остаци од стране Хашког трибунала

Идентификовани посмртни остаци су предати породицама, а у мртвачници у Приштини се још увек налазе посмртни остаци око 50 неидентификованих тела.³⁷

³⁷ Тим за анализу иренујно ради на ирикуљвању свих доступних информација које анализом моју довести до нових ексхумација и идентификација.

ДРАГОДАН 2

Сахрањени посмртни остаци од ситране ЈКП по бројевима из Протокола мртвачнице у Приштини

Анализом документације пронађене у мртвачници у Приштини и документације МКТЈ утврђено је да се у близини локације Драгодан 1 налази још једна локација на којој је UNMIK обављао ексхумацију у периоду од 16. до 23. јуна 2003. године.

Том приликом је ексхумирано 49 тела, а идентификација је показала да се ради о лицима албанске и српске националности која су се налазила на консолидованој листи несталих. Један број посмртних остатака са ове локације још увек је неидентификован и налази се у мртвачници у Приштини.

ГЊИЛАНЕ

Истражитељ Регионалне истражне јединице UNMIK полиције отворио је 7. јула 2000. године контејнер који је стајао у кругу болнице у Гњилану (закључан катанцем и ланцем), у коме је открио 7 кеса са посмртним остацима 8 лица. Идентитет жртава није био познат, али се претпостављало да се ради о жртвама српске националности, из периода после 12. јуна 1999. године. О проналаску контејнера су одмах обавештени ОЕБС и амерички KFOR како би се расветлили порекло контејнера и идентитет жртава.

Такође, била је обавештена и Централна истражна криминалистичка полиција са седиштем у Приштини, од које је затражено да се изврши обдукција посмртних остатака. Према подацима Одељења за цивилне послове америчког KFOR-а, својевремено је амерички KFOR поседовао мобилну мртвачницу (у виду приколице), коју је користио од јуна до августа 1999. године, а због побољшања услова у локалној болни-

ци у Гњилану, фински Црвени крст је набавио зелени контејнер и предао га болничкој администрацији 15. септембра 1999. године. На састанку Регионалне истражне јединице UNMIK полиције и истражног Одељења америчког KFOR-а, који је одржан 8. јула 2000. године, договорено је да KFOR асистира у идентификацијама тела методом препознавања путем фотографија. С обзиром да KFOR није имао могућности да обавља обдукције у бази Бондстил, одлучено је да се тела пронађена у контејнеру пребаце у мртвачницу МКТЈ, где ће се обавити обдукција, а након обдукције тела ће бити предата на надлежност Централној истражној криминалистичкој јединици ради интернирања (одређивања места накнадног сахрањивања).

Посмртни остаци пребачени у мртвачницу МКТЈ у Ораховцу су обдуковани 12. јула 2000. године и том приликом су узети узорци за ДНК анализу ради идентификације. Након ове прве обдукције, тела су сахрањена на православном гробљу у Гњилану као НН лица.

У складу са потписана три протокола о сарадњи са UNMIK-ом, фореизнички експерти које је ангажовала Република Србија извршили су у новембру 2003. године поновну ексхумацију посмртних остатака са православног гробља у Гњилану и поново обавили обдукцију у мртвачници UNMIK OMPF у Ораховцу. Том приликом је извршен поновни преглед посмртних остатака са циљем утврђивања повреда и узрока смрти. Коначна идентификација показала је да се ради о посмртним остацима 8 лица српске националности, која су предата породицама ради сахране.

КЛЕЧКА 2

КЛЕЧКА
GPS: 34 T DN 88973 - 04762
± 5 m - Alt: 912 m

У периоду од 23. до 25. септембра 2009. године на локацији рупе ископане у шуми, на подручју Клечке, у општини Липљан, спроведена је ексхумација посмртних остатака 5 лица, који су пронађени на дубини од приближно 0,70 метара.

У јами са посмртним остацима пронађена је метална оштрица пољопривредног српа која је, као што је обдукциони извештај утврдио, служила као хладно оружје коришћено у убиству најмање два лица, док су три лица убијена ватреним оружјем. Обдукциони извештај, поређење антеморталних и постморталних података, као и ДНК анализа су показали да се ради о посмртним остацима лица српске националности, припадника Војске Југославије.

Након идентификације је обављена предаја посмртних остатака породицама ради сахране.

ИСТОК

Према информацијама добијеним од породице, нестала лица Радоје, Миодраг и Станица Вулић су се дана 3. јула 1999. године налазила у кући Станоја Љушића како би заједно сачekali припаднике шпанског контингента KFOR-а, од којих су добили обећање да ће их безбедно транспортовати до главног пута за Рожаје. Припадници шпанског контингента KFOR нису дошли на време, а у међувремену су сва лица убијена и запаљена је кућа у којој су се налазила.

Након увида Комисије у извештај Јединице за нестала лица VН утврђено је да су припадници шпанског контингента KFOR-а заједно са шпанским форензичарима 3. јула 1999. године извршили увиђај у кући Станоја Љушића, која у том тренутку није била

запаљена и у њој су се налазила тела четири одрасле особе. Две особе су задобиле фрактуре лобање које су последице мучења, а друге две су упуцане у главу. У извештају су навели да су тела била препознатљива и описали су повреде које су форензичари установили.

Нико у селу и околини од српског становништва није био сведок овог масакра зато што да су сви напустили подручје када су се војска и полиција повукли.

Тела су остављена без обезбеђења у кући у којој су нађена, а у току ноћи су запаљена заједно са кућом. Угљенисане посмртне остатке сахранио је KFOR на православном гробљу у Истоку. Посмртни остаци су 7. маја 2002. године ексхумирани, обдуковани и утврђено је да антрополошки није било могуће раздвојити и спојити кости по индивидуама, већ је узето онолико узорака за ДНК анализу колико је било могуће да би се добили профили. ДНК анализом је утврђен идентитет три особе, док је судбина 4 лица из овог догађаја још увек непозната.

„БУНКЕР“, ЋАКОВИЦА

Индустријска зона у Ћаковици, 3,2 км северно од града, 380 м северно од главног пута Ћаковица-Призрен и 80 м северно од улазне калдрисане фабрике Мешалик

Италијански контингент KFOR-а пронашао је 11. јула 1999. године и документовао проналазак три тела испред бункера који се налази у индустријској зони испред фабрике Металик у Ђаковици. Сlike које су пратиле извештаје су приказивале три тела испред отвора бункера, тј. улаза у бункер.

Шведски форензички тим, који је ангажовао МКТЈ, посетио је 17. јула 1999. године локацију и описао три тела на улазу у бункер и једно тело унутар бункера, заједно са остацима убијених паса.

Италијански контингент KFOR-а је поново посетио локацију 30. јула 1999. године и у извештају споменуо три тела испред бункера и неодређени број тела унутар бункера.

У извештајима наведених међународних организација није наведено када су посмртни остаци однети са локације, где су однети и да ли су однети сви посмртни остаци. На основу расположивих сазнања и чињенице да у извештајима није наведено да ли су и где посмртни остаци однети, форензички тим EULEX-а пронашао је локацију 26. октобра 2017. године, а новембра 2017. године су из унутрашњости бункера извађени посмртни остаци који могу да се повежу са три особе³⁸.

У периоду од 16. априла до 16. маја 2018. године настављена је ексхумација посмртних остатака. Локација је прво очишћена од ђубрета, скинута је плоча која затвара бункер, разваљен је део зидова и започето је извлачење течности заједно са ђубриштем, псећим костима, кесама и флашама.

³⁸ У извештају EULEX-а је наведено шта је све од посмртних остатака пронађено на локацији.

Том приликом у бункеру су пронађени посмртни остаци седам лица. Коначна идентификација је обављена методом анализе ДНК и потврђен је идентитет петочлане породице Шутаковић, од којих је било троје малолетне деце, и два члана породице Петровић.

Посмртни остаци једног лица који су на овој локацији пронађени 1999. године још увек нису идентификовани.

Постоје основане сумње да се у близини ове локације налазе бар још две локације које се морају проверити.

ПОГРАЂЕ, ГЊИЛАНЕ

Тим ОЕБС-а из канцеларије у Гњилану, на челу са истражитељима Брајаном Џапом, Клаудијом Мосер и два преводиоца албанског порекла, посетио је 24. јула 1999. године локацију Подграђе у Гњилану, на коју су заменик председника ЛДК Гњилане и капетан Тол из KFOR-а Гњилане указали као на могућу масовну гробницу.

Исти тим је 25. јула 1999. године посетио села Ловце, Подграђе и Угљаре и разговарао са људима који су претпостављали да су на локацији сахрањене убијене особе које су претходно нестале у селу Влаштици.

У периоду од 7. августа до 10. августа 1999. године на овој локацији ексхумирани су посмртни остаци 11 лица.

Током обдукције у џеповима жртава су пронађена документа која недвосмислено указују да се ради о Србима киднапованим у Гњилану и околини, а утврђено је да су мучени и стрељани. Коначна идентификација обављена је методом анализом ДНК.

Место где су пронађени посмртни остаци

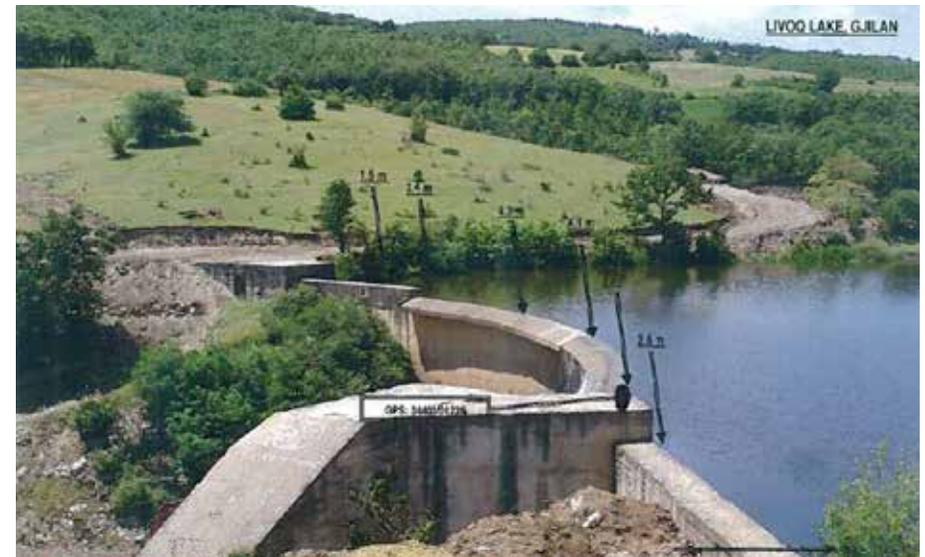
По захтеву надлежних тела Републике Србије и Београдске делегације у Радној групи за лица која се воде као нестала у догађајима на КиМ извршена су извиђања и теренске провере на следећим локацијама:

ЛИВОЧКО ЈЕЗЕРО, ГЊИЛАНЕ

Ливочко језеро се налази западно од града Гњилана. Језеро се снабдева водом од мале притоке Јужне Мораве и сезонских падавина. Зидови насипа су на североисточној страни језера.

Ливочко језеро је претраживано како би се провериле информације о неодређеном броју посмртних остатака бачених у језеро отприлике са средине обале. Посмртни остаци су наводно били у џаковима.

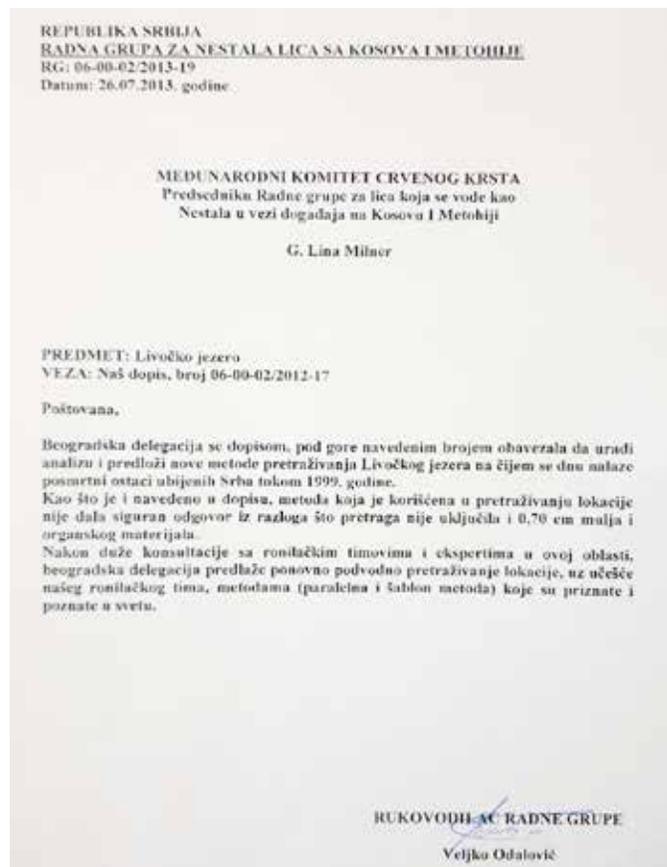
Рониоце за потрагу и спасавање координисали су и надгледали експерти судске медицине EULEX-а.

Профил дубине језера поред зида

Четири рониоца специјализована за потрагу и спасавање претражили су 10. маја 2011. године област око зидова насипа, од обале до обале. Претраживање је започето одмах код зида и обриса дубине дна језера. Након тога су се рониоци постепено померали од зида на максималну удаљеност од 10 метара. Ова процедура је поновљена 8 пута, чиме је потврђено да је читаво подручје претражено на најбољи начин, узимајући у обзир све потешкоће и околности.

Београдска делегација је била незадовољна методом претраге, сматрајући да ова локација није претражена на свеобухватан начин, па је предложила да се локација Ливочко језеро поново претражи и да се укључе ронилачки тимови који ће ову локацију испитати у складу са међународним стандардима.

Са намером да се примени најновија технологија, уз коришћење сонарног радара и радара за пробијање тла, у истрагу се укључио Специјализовани суд за злочине почињене од стране ОВК и позвао специјални међународни тим (холандски) да утврди места локације са највише потенцијала и да изда упутстава ронилачком тиму за даље поступање. Претрага на овом делу локације трајала је од 12. до 13. новембра 2013. године.

Утврђено место локације, појас од 10 метара испред бране, био је подељен на 9 сектора, али они нису били јасно обележени, а координате које је требало да идентификују сваки сектор нису забележене. Подручје је непрецизно маркирано са неколико бова, највероватније како би се рониоцима показало где је крај подручја.

Током претраге пронађена је једна пластична кеса пуна металног отпада, која је предата тужиоцу на даље поступање. Такође, утврђено је (према речима ронилаца) да се на дну језера налази слој отпада од 0,5 до 1 метра, који их може спречити да провере седимент испод тог слоја како би утврдили присуство посмртних остатака.

Са намером да се очисти дно језера, рониоци су поставили мрежу на дно и вукли је краном до обале. Након два неуспела покушаја, одлучено је да се користи метални кавез који ће рониоци напунити и краном извући на обалу језера. Из првог кавеза извађен је садржај и утоварен на камион. У другом кавезу пронађена је ручна граната коју је преузео тим US EOD.

Граната пронађена у језеру

На крају дводневне претраге, ронилачки тим из холандске полиције донео је одлуку да се претрага на овој локацији прекине, јер безбедносни услови нису дозвољавали даљу претрагу.

Локација Ливочко језеро и даље један од приоритетних захтева београдске делегације у Радној групи за нестала лица и она очекује од EULEX-а и приштинске делегације да се та локација коначно и детаљно провери.

ЖИЛИВОДЕ, ОБИЛИЋ

Фотографија њодручја са локацијом

На основу информација да се у једној од шест јама у комплексу рудника угља, на дубини од око 25 метара, између села Жиливоде и Бивољак, налази масовна гробница жртава српске националности, које су киднаповане током 1998. године, представници UNMIK-а и МКТЈ одржали су више састанака са сведоком како би се потврдила веродостојност његових изјава и утврдила тачна локација.

Након што је прецизирано могуће место масовне гробнице и добијена сагласност од UNMIK правосуђа, 7. јула 2008. године започете су активности на провери локације Пестово – Жиливоде. Локација се налазила у једном вештачки направљеном удубљењу ширине око 80 метара, дужине око 120 метара и дубине око 30 метара. Током претраге терена на локацији дошло је до обрушавања обода јаме након ископаних 10 метара у дубину. Тада је процес морао да буде заустављен како не би дошло до поновног обрушавања и угрожавања безбедности учесника у процесу.

Током наведеног периода више пута су прекидане активности на претрази терена, а највећи проблеми су настали када су се временски услови погоршали па су слојеви земље, песка и глине достигли максималну zasiћеност водом. Дренажа није била изводљива ни природним ни вештачким путем. Камioni кипери су тонули у блато због оптерећења. Такође, активности на претрази терена су привремено прекидане због недостатка финансијских средстава.

У периоду од јула 2008. године до 30. јула 2012. године обављена је провера локације Жиливоде, општина Обилић.

Након вишегодишњег рада на провери ове локације, дана 14. јула 2012. године дошло је до пожара, чији је пламен достигао 12 метара.

Након што је пожар локализован, настављена је провера локације и 30. јула исте године активности су прекинуте уз објашњење да ће се наставити уколико се прибаве прецизније информације.

СЕЛО ДОБРОШ, ЈУНИК

Дана 4. децембра 2012. године извршена је провера локације у селу Доброш, општина Јуник, како би се утврдили наводи сведока да су на описаном месту укопани посмртни остаци лица српске националности која су се налазила на консолидованој листи несталих. Сведок је дао прецизне податке и нацртао скицу места укопа, које се налазило на око 200 метара северно од пута Јуник – село Доброш и североисточно од пашњака који је на обали малог језера.

На локацији нису пронађени посмртни остаци.

ЈЕЛОВАЦ, КЛИНА

Локација се налази 5 метара северно од пута који води источно од села Јеловац.

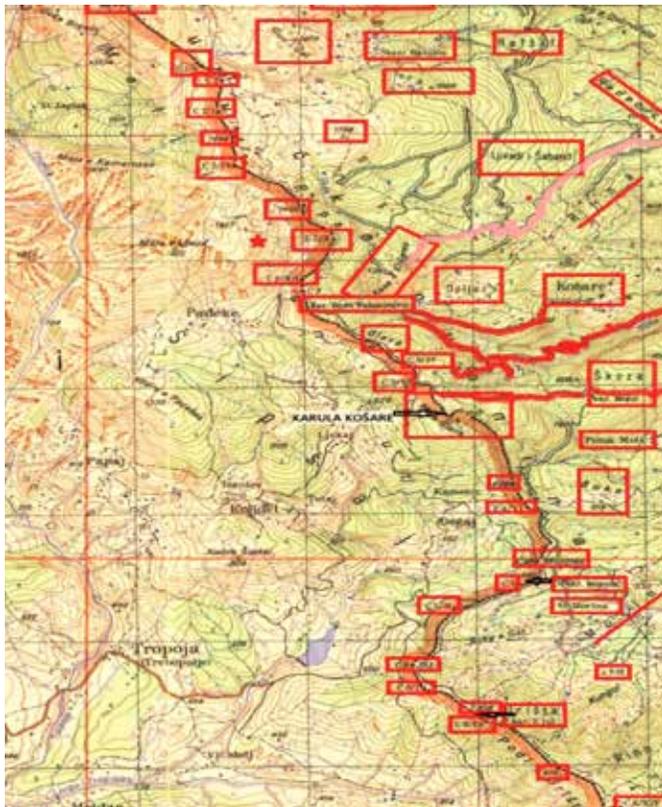

Дана 20. јуна 1998. године из села Јеловац, општина Клина, киднапована су два брата (Драгољуб и Радомир Воштић), који су кренули у поље да косе траву, недалеко од своје куће. Истог дана чланови породице су на пољу пронашли само прибор за кошење и њихову гардеробу.

На основу информације да су на наведеној локацији укопани посмртни остаци два брата, 23. јуна 2013. године извршена је провера терена и том приликом нису пронађени посмртни остаци.

КОШАРЕ

Током 1999. године међународна цивилна невладина организација „Хендикеп“ је, уз логистичку подршку KFOR-а, у рејону Кошара ексхумирала 7 тела војника Војске Југославије (ВЈ) и једно тело у цивилној одећи. Ексхумирани посмртни остаци превезени су у базу Бондстил, а представници KFOR-а су на административној линији Мердаре посмртне остатке предали представницима ВЈ/МУП. Након обдукције на ВМА у Београду и идентификације, тела су предата породицама.

Систематско чишћење мина у реону Кошара започето је 2000. године и том приликом су пронађена још три тела војника ВЈ, које је KFOR на административној линији Мердаре предао представницима ВЈ/МУП. Посмртни остаци су на ВМА у Београду обдуковани и након идентификације предати породицама.

Имајући у виду да минско поље заузима велики део простора реона Кошара и да је само мали број мина пронађен, београдска делегација је више пута Радној групи за нестала лица, односно приштинској делегацији, достављала шеме минских поља како би се реон Кошара комплетно деминирао и како би се обавила претрага терена.

Поред пронађених посмртних остатака војника ВЈ, још увек се трага за седморицом који су нестали у истом периоду.

Поновно деминирање једног дела терена обавила је невладина организација „Хало труст“ у периоду од октобра до новембра 2010. године, као и у мају 2011. године. Исте године у октобру, представници београдске делегације су заједно са представницима приштинске делегације обишли локацију Кошаре како би се уверили да се спроводе активности на деминирању. Том приликом изразили су незадовољство што, и поред прецизних шема минских поља, деминирање није завршено како би се дошло до посмртних остатака.³⁹

³⁹ На сваком сасијанку Радне групе за нестала лица, београдска делегација је захтевала да се што пре заврши деминирање и пронађу посмртни остаци несталих војника. У наредном периоду, на захтев београдске делегације, очекује се посећа локацији Кошаре.

ЛОКАЦИЈА КОШАРЕ МАЈА ГЛАВА

Београдска делегација је добила јавно објављен видео - снимак који приказује припаднике тзв. „ОВК“, како сахрањују тела настрадалих војника ВЈ током 1999. године на локацији Маја Глава-Кошаре, у граничном појасу са Албанијом.

Београдска и Приштинска делегација су посетиле рејон Кошара у октобру 2020. године и тада су договориле да Приштинска делегација изврши припремне радње како би се истражила поменута локација.

Претрага локације Маја Глава реализована је 6. јула 2022. године и није резултирало проналаском посмртних остатака.

Маја Глава - обележено потенцијално место у којима војника

ЛОКАЦИЈА КОШАРЕ ИСПОД ПУТА ТВВ -1

Након спроведене претраге на локацији Маја Глава, 7. јула 2022. године започете су активности претрази на локације Кошаре ТВВ-1, која се налази у непосредној близини локације Маја Главе. Приштинска делегација је тврдила да наведена локација одговара приказу са достављеног видео-снимка. Претрага на локацији је завршена 28. јула 2022. године и нису пронађени посмртни остаци.

Обележена локација Кошаре у непосредној близини локације Маја Главе

Слика из видео снимка која је служила као оријентир где би требало да се налазе укопана тела Н.Н. војника

Претражена локација Кошаре

ЛОКАЦИЈА КОШАРЕ ИЗНАД ПУТА TVB-2

Претрага локације испод пута била је заснована на тумачењу видео - снимка као највероватније место укопа Н.Н. војника, али ипак није дала позитиван резултат. Договорено је да се спроведе истраживање и претрага локације Кошаре у делу изнад пута, која је започета 29. јула 2022. године.

Означена локација изнад пута Кошаре TVB - 2

Претра овог дела локације изнад пута завршена је 1. августа 2022. године и констатовано је да се на том месту не налазе тражени посмртни остаци.

ЛОКАЦИЈА КОШАРЕ 2, ЋАКОВИЦА

Београдска делегација је позвана да 29. октобра 2024. године присуствује провери локације у селу Кошаре, Ћаковица. Пре него што су започете активности провере локације обављено је деминирање означеног терена. Након тога 31. октобра 2024. године је започета провера терена на који је указао сведок доступан Приштинској делегацији. Београдска делегација није имала никаква претходна сазнања о наведеној локацији.

Локација је испитана прокопавањем три траншеје неправилног облика у циљу провере целог дворишта, почев од места које је сведок показао, а затим и дела површине изван дворишта како би се пронашла тела настрадалих Н. Н. војника ВЈ.

Након детаљног прегледа, анализе и изјашњавања форензичких археолога локација је 1. новембра 2024. године затворена. У договору са представницима Приштинске делегације и присутним стручњацима, који су спровели претрагу терена, указано је на потребу за даљим истраживањем и прикупљањем додатних информација у циљу наставка потраге за несталим војницима ВЈ.

СЕЛО ДОЈНИЦЕ, ПРИЗРЕН

Група припадника тзв. ОВК ушла је 27. јуна 1999. године у село Дојнице, окупали мештане и одвели их, а куће и штале су запалили.

Један сведок догађаја изјавио је да је тог дана (27. јуна 1999. године) око 7 часова напустио село и отишао да коси траву на свом имању, које се налази око 1 км изван села. Око 9 часова из правца села зачула се рафална паљба, а после неког времена почео је да се диже густ дим. После 17 часова, када се све смирило, вратио се у село и видео да су куће и штале спаљене, а село напуштено. Сведок је отишао у Призрен и обавестио припаднике KFOR-а о овом догађају. Сутрадан се у пратњи KFOR-а вратио у село Дојнице, где су наишли на Срећка Ћекића, који је тог јутра извео стоку у оближњу шуму и видео да су припадници ОВК сместили мештане на тракторску приколицу и одвели их у правцу села Скоробиште. Он је након тога побегао, али се после неког времена вратио у село Дојнице, јер му је један од познаника из села Скоробиште нудио заштиту. Дана 5. јула 1999. године из правца села Дојнице се зачула паљба из аутоматског оружја, а следећег дана, 6. јула 1999. године, „познаник“ је отишао до села и пронашао убијеног Срећка Ћекића, испред његове куће; том приликом он је његове посмртне остатке укопао у дворишту испод дрвета крушке.⁴⁰

Судбина отетих мештана села Дојнице још увек није позната.

⁴⁰ Извештај Канцеларије за нестала лица и форензику УН, предмет: Дојнице, шифра локације: АЦТ.

ЛАПУШНИК

Припадници тзв. ОВК су у јулу 1998. године противправно заробили најмање 35 српских и албанских цивила из општина Штимље, Глоговац и Липљан и присилно их одвели на фарму у Лапушнику, у тзв. заробљенички логор.

Отета лица су 25. јула 1998. године одведена са фарме у Лапушнику у село Бериша и том приликом је пуштено њих 10–13, а остали су убијени. Стрељање су преживеле две особе.

Један од преживелих је 2001. године показао Јединици за нестала лица УН локацију на којој су били закопани убијени албански цивили.

На основу те информације, истражитељи Јединице за нестала лица УН и Јединице за ратне злочине УН су, у периоду од 22. до 24. августа 2001. године, на локацији брдо Бериша ексхумирали 8 посмртних остатака, а 11. априла 2002. године на истој локацији су ексхумирани посмртни остаци још једног лица; сва лица су била албанске националности.

За ова киднаповања и убиства у МКТЈ је вођен процес против Лимаја и његова два сарадника, а сведочио је више лица која су била пуштена из логора или преживела

стрељање⁴¹. Сведоци су током суђења навели да су за време заточеништва били приморавани да закопавају посмртне остатке убијених затвореника. Изјаве ових сведока указивале су да су заробљеници српске националности највероватније убијани у периоду од тренутка киднаповања до 25. јула 1998. године.

Судбина лица српске националности која су била у логору није позната ни 15 година касније, јер наводи нису истражени до краја.

ЛУГОВО, ИСТОК

Дана 30. јула 1999. године на обали реке Исток, општина Исток, на око 900 метара од пута, пронађена су три женска тела⁴².

Прво тело је пронађено у полураспаднутом стању са 13 видљивих убода начињених оштрим предметима и са елементима који су били довољни за прелиминарну идентификацију.

⁴¹ У другој, измењеној ојшћужници јројив Фајмира Лимаја и Исака Муслиу се наводи: „Маја 1998. ја све до ојшћурике 26. јула 1998, у ојшћинама Шћимље, Глојовац, и Липљан /Липјан/ на Косову, Фајмир ЛИМАЈ и Исак МУСЛИУ су, делујући индивидуално и у дојовору са снајама ОВК-а јод својом командом и конћролом, јланирали, јодсћициали, наредили, јочинили или на дрући начин јомајали и јодржавали јланирање, јријрему или извршење кривичних дела зајшварана и округној јосћујања јрема срћским и албанским цивилима. Фајмир ЛИМАЈ и Исак МУСЛИУ су шакође знали или је било разлоја да знају да се њихови јодређени сјремају да јочине или да су јочинили кривична дела зајшварана и округној јосћујања, а нису јредузели нужне и разумне мере да сјрече шаква дела или да казне њихове јочиниоце. Харадин БАЛА је јочинио или на дрући начин јомајао и јодржавао извршење кривичних дела зајшварана и округној јосћујања над срћским и албанским цивилима. 22. Током јоренаведеној временској јериода, снаје ОВК-а јод командом и конћролом Фајмира ЛИМАЈА јројивјравно су заробиле најмање јридесет јећ срћских и албанских цивила из ојшћина Шћимље, Глојовац, и Липљан на Косову и јрсилно их одвеле у заробљенички лојор Лајшћник“.

⁴² Извешћјај шведској форензичкој шћима од 30. 7. 1999. јодине, шифра S17, којој јошврђује ове наводе.

Друго тело је пронађено на неких 90 метара удаљености од првог и осим повреда оштрим предметом није имало елементе за прелиминарну идентификацију.

Треће тело је пронађено у реци и такође је имало повреде нанете оштрим предметом.

Неки од чланова породица лица киднапованих и несталих у АП Косову и Метохији препознали су једну од жртава, па се са сигурношћу може тврдити да се ради о лицима српске националности.

С обзиром да у извештају не постоји информација о даљем поступању са посмртним остацима, потребно је пронаћи локацију на којој су ова три тела сахрањена, како би се посмртни остаци ексхумирали и након идентификације предали породици ради сахране.

Ово је један од случајева који потврђују неодговорност и нехуманост представника међународне мисије у поступању са пронађеним посмртним остацима у циљу уништавања доказа о почињеним злочинима над лицима српске и неалбанске националности.

КЛОБУКАР, НОВО БРДО

На позив Приштинске делегације, представници Београдске делегације присуствовали су, 8. септембра 2022. године, у селу Клобукар, општина Ново Брдо, претрази терена, ради утврђивања чињеничног стања да се на овој локацији налазе посмртни остаци лица српске националности, која се воде као нестала у сукобу у АП КиМ. Предмет претраге је био сеоски бунар, на основу информације коју су доставиле породице несталих лица. Претрага терена је трајала један дан и није резултирала проналаском посмртних остатака несталих лица.

Приказ бунара са локације Клобукар

ЈАВОР, СУВА РЕКА

На позив Приштинске делегације, Београдска делегација је 8. децембра 2022. године, у селу Јавор, општина Сува Река, присуствовала претрази терена, ради провере информација о постојању масовне гробнице, у циљу проналаска посмртних остатака лица страдалих током сукоба у АП КиМ. Информација о постојању масовне гробнице на овој локацији је заснована на анализи сателитских снимка добијених од стране немачког контингента КФОР-а и закључка експерата EULEX-а. Претрага терена није довела до проналаска посмртних остатака лица која се воде као нестала, што је и потврђено на основу археолошке процене стања земљишта од стране стручњака из те области.

Обележена локација за проверу

РЕПА, ПОДУЈЕВО

Завршна шраншеја на локацији Репа

Потрага за посмртним остацима, жртве српске националности, страдале током сукоба у АП КиМ, спровођена је више пута у периоду од 25. маја 2023. до 10. јула 2024. године у селу Репа, општина Подујево. Увидом у извештај КФОР-а дошло се до сазнања да је КФОР у другој половини јуна 1999. године пронашао и сахранио посмртне остатке на имању око 150 – 200м удаљености од породичне куће жртве. Након више пута поновљених претрага није било могуће лоцирати посмртне остатке.

ЖУТА КУЋА

Наводи из књиге „Лов“ Карле дел Понте, главног тужиоца Хашког трибунала од 1999. до 2007. године, која је објављена 2008. године:

„У Тужилаштво су стизали извештаји по којима су војници ОВК прибеђавали насиљу и застрашивањима да би истерали српске и ромске породице из родних места, а побили оне који су тамо остали. Добијали смо и извештаје по којима су војници ОВК користили заробљенике као живе шмиљове. Затим извештај о месту егзекуције која се налази близу једног језера. Затим извештаје о лешевима жртва и о заробљеницима који су пребацивани у Албанију.

Касније ће Тужилаштво добити обавештење да су истраживатељи и функционери UNMIK-а добили од њихових новинара информацију да су у току лешних месеци 1999. Албанци Косовари превезли камионом преко границе Косова и Северне Албаније 300 осталих особа. Ови заробљеници су прво били заштовани у једном ханџару и у другим објектима на локалитетима као што су Кукеш и Тројоје. Но-

винарски извори кажу да су идентификовани као Албанци Косовари и да су неки од заробљеника били млађи и физички у бољој форми, да им је достављана храна, да су их прегледали лекари и да никада нису тучени и да су били пребачени у групе зашторске објекте у Бурељ и околину, од којих је један био барака иза неке жуте куће, двадесетак километара јужно од града. Једна соба у оквиру те жуте куће, говорили су новинари, била је опремљена као операциона сала и овде су хирурзи вадили органе заробљеницима. Ови органи су затим, према тим изворима, слашени на аеродром у Линас код Тиране па затим у хируршке клинике у иностранство да би били трансплантирани пацијентима који су илаћали; један од ових очевидца је лично извршио једну од ових операција на аеродром. Жртве којима је изваћен бубрег су поново зашваране у бараку док не буду убијене због осталих виталних органа; на тај начин и остали заробљеници у бараци су били свесни судбине која их је очекивала и, према том извештају, престрављено су реклићали да одмах буду убијени. Међу заробљеницима који су, наводно, довоћени у ту бараку било је жена са Косова, из Албаније, из Русије и осталих словенских земаља, а два извора причају да су поимали да се сахране тела мртвих око жуте куће и на оближњем тробљу”.

Пошеницијално место у којем жртва протривине органима

Након објављивања књиге Карле дел Понте, београдска делегација је упутила захтев председавајућем Радне групе за нестала лица да предузму све мере како би се наводи испитали.

REPUBLIKA SRBIJA
KOMISIJA ZA NESTALA LICA
RADNA GRUPA ZA NESTALA LICA SA KOSOVA I METOHIJE
RG: 03:06-00-02/2008-5
Datum: 21.04.2008. godine

MEĐUNARODNI KOMITET CRVENOG KRSTA
Predsedniku Radne grupe za lica koja se vode kao
Nestala u vezi događaja na Kosovu I Metohiji

G.Fransoa Štam

PREDMET: Zahtev za prikupljanje informacija

Објављивање књиге Карле дел Понте „LOV“ изазвало је велико uznemirenje шире јавности у Србији а посебно породица kidnapovanih и nestalih lica sa prostora Kosova и Metohije.

Porodice se svakodnevno obraćaju Radnoj grupi sa zahtevom za pružanje više informacija o navodima Karle del Ponte da je veliki broj kidnapovanih и nestalih završio u logorima u Albaniji.

Njeni navodi da se trgovalo ljudskim organima и da su ti organi uzimani upravo sa tela kidnapovanih и nestalih lica zahtevaju hitne odgovore jer su porodice izbezumljene и u šoku.

Kako je ova Radna grupa svojim mandatom ovlašćena da traži sva kidnapovana и nestala lica и u obavezi da Vam kao predsedavajućem Radne grupe dostavi sve raspoložive informacija a sve u funkciji rasvetljavanja sudbine kidnapovanih и nestalih lica, dostavljam Vam prevedene delove knjige koji se odnose upravo na gore navedeno u knjizi Karle del Ponte.

Dostavljam prevod stranica 290-292 и 297-298 pomenute knjige.

Kako se u knjizi navodi Karla del Ponte je imala kontakte и sa predstavnicima KFOR-a (generalom Fabiom Minijem) и истражитељима и funkcionerima UNMIK-a.

Takođe navodi da je određene истражне radnje sproveda u Albaniji, pa Vas molim da kao Radna grupa u čijem je ovo mandatu prikupi sve raspoložive informacije и na sledećoj Radnoj grupi upozna obe strane.

Molim Vas da ovaj naš zahtev prosledite и prištinskoj delegaciji od koje očekujem da će nas u ovome podržati jer smatram da bi rasvetljavanje istine o ovim navodima bilo od interesa za obe naše delegacije, Radnu grupiu ali и širu javnost.

Kako se naša Radna grupa bavi traženjem kidnapovanih и nestalih sa Kosova и Metohije, bez obzira na bilo koju različitost, moramo se rukovoditi našim humanitarnim aspektom и иницијално да ни једна од ових чињеница које су наведене не остане не расветљена. Nadam se da će и остали органи и институције предузети све neophodne radnje koje su u njihovom mandatu и da će javnost uskoro biti upoznata sa činjenicama.

	RUKOVODILAC RADNE GRUPE Veljko Odalović

UNMIK и MKTЈ су 4. фебруара 2004. године у „Жутој кући“ у Бурељу извршили испитивање пода у кухињи помоћу хемијског теста луминола. Неколико места у простору са стране и испред пећи је одмах показало позитивну реакцију на поменути хемикалију. Такође, реакција се јавила и у десном углу, што је указивало на постојање правоугаоног прекривача пре него што су се крваве флеке појавиле на поду.

Докази су тражени и у непосредном окружењу куће. Око 15 м од јужног дела куће налазила се падина дуга 3 метра, која је водила до потока. У овом делу нађени су предмети у депонији ђубрета који су узети као доказни материјал.

У UNMIK-овом документу који садржи детаље посете шефа Одељења за истраге Хашког трибунала и директора Одељења за правосуђе UNMIK-а наводи се да је почевши од средине 1999. (можда и нешто раније) између 100 и 300 људи киднаповано и пребачено камионима и комбијима у илегалне затворе у области северноалбанских градова Кукеш и Тропоје. Већина тих људи су били српски мушкарци са Косова, заробљени између јуна и октобра 1999. Од августа 1999, неки од тих заробљеника (24–100) су пребацивани из северне Албаније у „помоћне“ илегалне затворе (приватне куће и напуштене индустријске комплексе) у средњој Албанији, углавном у близини вароши Бурељ, неких 110 км југозападно од Кукеша. Заробљеници су такође пребацивани у илегалне затворе у близини Пешкопија, око 50 км источно од Буреља.

Даље се наводи да су заробљеници одведени у централну Албанију, одакле су у малим групама пребацивани у приватну кућу јужно од Буреља, која је била уређена као импровизирана клиника. Тамо је медицинско особље уз коришћење медицинске опреме вадило органе из тела заробљеника, а заробљеници би потом „умирали“. Њихова тела су сахрањивана у непосредној близини. Извађени органи су транспортовани на аеродром Ринас, у близини Тиране (неких 75 км југозападно од Буреља), одакле су авионима испоручивани у иностранство. Остали заробљеници (осим Срба) који су довођени у ту „клинику“ (и ликвидирани ради органа) биле су у мањем броју жене са Косова, из Албаније и из Источне Европе. Последња испорука заробљеника на локацији те куће-клинике забележена је у пролеће или рано лето 2000. године.

Дана 15. априла 2008. године у Парламентарној скупштини Савета Европе поднета је иницијатива за доношење резолуције о нехуманом поступању са људима и незаконитој трговини људским органима на Косову.⁴³

У свом извештају од 12. децембра 2010. године, специјални извештач Савета Европе Дик Марти је навео да, према информацијама које је прикупила Скупштина и на основу досадашњих резултата истраге која је у току, постоје бројне конкретне и међусобно усаглашене индикације које потврђују да је изванредан број Срба и косовских Албанаца био заробљен и држан на тајним локацијама на територији северне Албаније, у затворским објектима под контролом ОВК. Ова лица су била изложена нехуманом и деградирајућем поступању пре него што су коначно нестала.

Бројне индикације по свој прилици потврђују да су, у периоду непосредно по окончању оружаног сукоба, а пре него што су међународне снаге реално могле да преузму контролу над регионом и поново успоставе какав-такав ред и закон, неким заробљеницима вађени органи, који су потом слати у иностранство ради трансплантације. Поменуто одстрањивање органа вршило се на територији Албаније на једној клиници у близини места Фуше Крује.

⁴³ Док. 11574 Парламентарне скупштинске Савешта Европе од 15. априла 2008. године – Нехумано поступање са људима и незаконита трговина људским органима на Косову.

Специјални истражни тим основан је 2011. године са задатком да спроведе независну кривичну истрагу везану за наводе сенатора Дика Мартија. Клинт Вилијамсон, главни тужилац Специјалног истражног тима, навео је 29. јула 2014. године у свом извештају да, без обзира на околности које су до рата довеле, не постоји ништа што оправдава намерне нападе на недужне појединце. Оно што се десило након сукоба није имало никакве везе са одбраном Косова или борбом за слободу. Ово је бруталан напад на значајан део цивилног становништва и био је усмерен готово на све Србе који су желели да остану на Косову, а од којих су многи били стари и немоћни. Због пропуста међународних и националних судова да казне починиоце злочина током и непосредно након оружаних сукоба на Косову и Метохији, западне државе су одлучиле да формирају посебан правосудни апарат који ће се бавити првенствено наводима из извештаја сенатора Дика Мартија.

Специјализовани суд је формиран као део „косовског“ правосудног система, који има четири већа (коморе): најнижу при Основном суду у Приштини, другостепену при Апелационом суду, трећестепену при Врховном суду и последњу при Уставном суду „Косова“. На тај начин је омогућено да свим оптуженима буде суђено на начин како то предвиђа „косовски“ правни систем, како не би могли да изјаве жалбе поводом евентуалне сумње у „различитост“ поступка у оквиру истог правосуђа. Осим тога, Суд има и Специјално тужилаштво, као и Секретаријат суда. Имајући у виду оправдани страх да би оптужени могли да застраше или ликвидирају сведоке, попут Харадинаја, предвиђено је да се рад у осетљивим предметима одвија у Холандији. Такође, зарад што већег степена објективности суђења, особље суда чине искључиво међународни службеници (претежно из ЕУ и САД), које именује шеф EULEX-а.

Поводом објављивања сазнања и информација у књизи „Лов“ Карле Дел Понте и извештаја специјалног известиоца Савета Европе Дика Мартија о случајевима киднаповања 300 лица српске и других националности и њиховом одвођењу у Албанију, где су били подвргнути хируршким захватима ради нелегалне трговине људским органима⁴⁴, Комисија наставља континуирано залагање и инсистирање да се ови монструозни злочини расветле до краја, да се пронађу посмртни остаци жртава и да се починиоци приведу правди. У том погледу Комисија је урадила следеће:

- обратила се, у мају 2008. године, Високом Комесару за људска права Луис Арбур са захтевом да предузме све мере из свог мандата ради расветљавања овог тешког злочина;

⁴⁴ Парламентарна скупштина Савета Европе је у јуну 2008. године именовала сенатора Дика Мартија за известиоца Правног комитета ПССЕ за истрагу навода из књиге бивше тужитељке Хашког трибунала Карле дел Понте о случајевима трговине људским органима на КиМ и у Албанији током сукоба 1999. године. После вишегодишњег рада и неколико посета региону, известилац Дик Марти је сачинио извештај „Нехумано постојање и нелегална трговина људским органима на Косову“, који садржи озбиљне оптужбе на рачун водећих политичара из Приштина. У ПССЕ је 25. 1. 2011. год. великом већином гласова усвојена резолуција која садржи низ препорука за гаље ангажовање EULEX-а, ЕУ, Албаније, Србије и власти у Приштини, а поводом озбиљних оптужби и навода о трговини људским органима изнећих у извештају Д. Мартија.

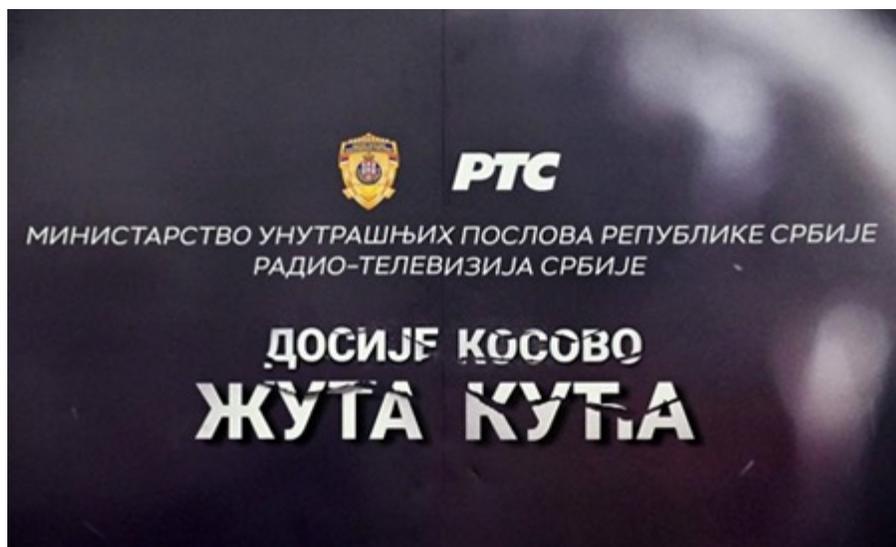
- отворила је ово питање на Радној групи за лица која се воде као нестала током догађаја у АП КиМ и упутила захтев Радној групи и приштинској делегацији за прикупљање свих релевантних информација и сазнања о овим догађајима;
- истакла је неопходност и значај решавања овог питања у склопу мониторинга Парламентарне скупштине Савета Европе (ПССЕ), у марту 2010;
- доставила је релевантну документацију известиоцу Комитета за политичка питања и демократију ПССЕ Бјорну фон Сидову током његове посете Београду, у јануару 2012. године;
- упознала је представнике Европске комисије на пленарном састанку Унапређеног сталног дијалога ЕУ и Републике Србије, који је одржан 29. јануара 2013. године, са неопходношћу да се убрза истрага о нелегалној трговини људским органима, као и са њеним значајем за решавање случајева несталих лица;
- преко председавајућег Радне групе за нестала лица на КиМ затражила је и одржала састанак са главним тужиоцем специјалног истражног тима⁴⁵ за испитивање трговине људским органима у АП КиМ. Породице несталих лица имају велика очекивања од извештаја главног тужиоца Специјалног истражног тима Клинта Вилијамсона, коме је било поверено да поведе кривичну истрагу навода из извештаја специјалног известиоца Дика Мартија о трговини људским органима у АП КиМ. У Изјави главног тужиоца од 29. јула 2014. године наводи се да за сада нису успели да дођу до више информација које би их довеле до локација са телима, што је за породице несталих лица од кључног значаја, односно до стварања претпоставки за даље кривичноправно процесуирање одговорних. Комисија очекује да обећана даља посвећеност овом питању, која је истакнута у Изјави, доведе до конкретних резултата. Комисија очекује да ће тимови који су преузели вођење процеса (истрага) тај процес и довести до краја. Други важан аспект јесте правда, коју породице с правом очекују.

Филм „Жута Кућа“

Премијера документарног филма „Жута кућа“ одржана је 23. марта 2023. године у Београду. Филм је резултат сарадње РТС и Министарства унутрашњих послова Републике Србије и део је серијала „Досије Косово“. Заснован је на извештају бившег специјалног известиоца Европске комисије Дика Мартија, као и на документу UNMIK-а из 2003. године. Наведени документ је настао на основу изјава које су прикупили међународни представници (KFOR, UNMIK, Хашки трибунал и др.) и њихове истраж-

⁴⁵ Ради истраге навода из извештаја Д. Мартија, EULEX је 2011. године основао Специјални истражни тим, на челу са Клинтон Вилијамсоном. Мандат истражног тима је да спроведе независне истраге о наводима у вези са организованим криминалом и ратним злочинима на КиМ. Активност и сазнања истражног тима нису јавни. На основу прикупљених доказа, истражни тим може да доједини оптужницу или објави да нема довољно доказа који би поткрепили наводе из извештаја Савета Европе.

не јединице од непосредних сведока, а тичу се догађаја који су настали после 10. јуна 1999. године, односно након доласка међународних безбедносних снага у АП Косова и Метохије и њиховог преузимања пуне одговорности за стварање безбедносних окружења и разоружавања тзв. ОВК, а све у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности УН. Филм „Жута кућа“ је сведочанство страдања, мучења и агоније отетих Срба, Албанаца и неалбанског становништва, жртва ланца трговине органима. Реализацији филма значајан допринос дала је и Комисија за нестала лица, пружајући расположиве податке и релевантне информације у вези са несталим лицима, чиме је допринела свеобухватности и чињеничној утемељености овог документарног остварења.

Сарадња са Републиком Хрватском у решавању питања лица која се воде као нестала у оружаном сукобима на простору бивше СФРЈ (1991–1995)

Сарадња са Републиком Хрватском у тражењу несталих лица одвија се на основу Споразума о сарадњи у тражењу несталих лица, који је потписан 17. новембра 1995. године у Дејтону, и Протокола о сарадњи надлежних владиних тела за тражење несталих лица, који је потписан 17. априла 1996. године у Загребу. Споразумом и Протоколом су уређени међусобни односи, обавезе и начин заједничког рада владиних комисија до дефинитивног решења свих случајева тражења несталих лица са спискова једне и друге стране. Наведеним документима предвиђена је и размена информација и документације од значаја за решавање проблематике несталих лица. На основу ових докумената, на састанку који је одржан 9. и 10. маја 2001. године у Загребу,

постигнут је договор о мониторингу (присуству посматрача једне стране ексхумацијама и идентификацијама које се врше на територији друге стране), а на састанку одржаном у марту 2007. године у Београду постигнут је и договор о заједничком извиђању и обележавању необележених гробница и гробних места.

У сарадњи са хрватском страном и поред правне уређености сарадње, постигнутих договора, успостављених процедура и великог броја решених случајева и даље постоје отворена питања у овој области.

Захтеви Републике Србије се односе на: верификацију преосталих неверификованих случајева несталих лица према критеријумима МКЦК (оперативна листа), убрзање процеса ексхумација регистрованих гробница у којима су сахрањена лица српске националности у Републици Хрватској, решавање случајева несталих припадника бивше ЈНА, укључујући оне за које су достављене информације о заробљавању, решавање случајева лица страдалих током 1991–1992. године чије су породице нестанак пријавиле тадашњем Југословенском Црвеном крсту (ЈЦК), убрзање процеса идентификација, доставу списка локација на којима су ексхумирани посмртни остаци чији идентитет још није утврђен и доследном поштовању потписаних међудржавних докумената о сарадњи у овој области.

Захтеви Републике Хрватске се односе на: достављање информација о примарним и секундарним гробницама на територији Републике Хрватске; предају преостале документације из Вуковарске болнице; доставу сазнања о несталим лицима која су била у затворима, медицинским и другим установама у бившој СФРЈ, а за која су предати захтеви.

Питање несталих лица је једно од најкомплекснијих отворених питања у билатералним односима са Републиком Хрватском, посебно имајући у виду његов хуманитарни значај, али и утицај на друга важна политичка питања, као што су повратак избеглица, те јачање добросуседских односа и поверења између етничких и верских заједница, и као такво било је тема разговора државних званичника Републике Србије и Републике Хрватске на високом политичком нивоу, што је дало значајан подстицај његовом решавању, укључујући и напредак у решавању неких отворених питања. С обзиром на наведено, очекује се превазилажење насталог застоја у сарадњи у процесу решавања случајева несталих лица са спискова једне и друге стране, а за то кључни значај имају стварање повољне политичке климе, даље јачање институционалне сарадње, укључујући размену расположивих информација и њихову проверу, убрзање процеса ексхумација и идентификација, уз примену високих професионалних и научних стандарда и метода.

Са преговора у Загребу 2009. године

Кроз континуирану, дугогодишњу сарадњу надлежних владиних тела за тражење несталих лица Републике Србије и Републике Хрватске решено је више од 2000 случајева несталих лица са спискова тражења једне и друге стране:

- Преузети су посмртни остаци и добијен 41 идентификациони протокол за страдале припаднике бивше ЈНА током напада и опсада касарни у Хрватској 1991. године;
- Из масовних, заједничких и појединачних гробница на територији Републике Хрватске ексхумирани су посмртни остаци више од 1400 жртава српске и других националности, за које је Комисија исказала интерес;
- Хрватска страна је доставила спискове са именима и местима покопа за 956 жртава из акција хрватске војске и полиције „Бљесак“ и „Олуја“⁴⁶ и предала 669 протокола за неидентификована страдала лица у наведеним акцијама. Упоредном анализом достављених и расположивих података, Комисија је утврдила постојање 1300 гробних места на регистрованим локацијама, о чему је обавестила Републику Хрватску⁴⁷. У периоду 2001–2019. године из ових гробница су ексхумирани посмртни остаци 1203 лица, од чега је 784 идентификовано и предато породицама ради сахране;
- Извршена је ексхумација посмртних остатака жртава страдалих 1991. године које су биле покопане на локацијама у Славонском Броду, Кукуњевцима, Шњегавићу, Машићкој Шаговини и у секундарној гробници Ризвануша код Госпића, где су пронађени посмртни остаци мештана села Паулин Двор, у Обрадовић Вароши, где су ексхумирани посмртни остаци жртава убијених у акцији Медачки џеп 1993. године, и на другим локацијама;
- Породице су посредством Комисије поднеле преко 80 појединачних захтева за ексхумацију и идентификацију;

⁴⁶ „Особе појинуте у војно-редарској акцији „Бљесак“ са местом којом посмртних остатака“.
„Особе појинуте у војно-редарској акцији „Олуја“ са местом којом посмртних остатака“.

⁴⁷ Упоредни преглед регистрованих гробних места где су сахрањена лица српске националности („Бљесак“ и „Олуја“).

- У сарадњи са Управом за заточене и нестале Министарства хрватских бранитеља Републике Хрватске, МКЦК и Црвеним крстом Србије организован је одлазак 69 група породица (више од 2000 чланова породица) које су путовале у Загреб ради коначне идентификације и уноса посмртних остатака идентификованих лица у Републику Србију, у складу са исказаним жељама породица. Комисија обезбеђује документацију неопходну за унос посмртних остатака у Републику Србију, превоз од границе до места сахране у Републици Србији и једнократну новчану помоћ породицама за трошкове сахране.

Идентификација посмртних остатака у Заводу за судску медицину и криминалистику Медицинског факултета у Загребу

- Након акција хрватске војске и полиције „Бљесак“ и „Олуја“ ослобођено је из затвора и тзв. кампова у Републици Хрватској 1500 лица српске националности, од којих је већина уз посредовање надлежних органа, МКЦК и Комисије прешла у тадашњу СР Југославију.

У склопу сарадње на решавању случајева лица која се воде као нестала, хрватској страни је предато следеће:

- 1093 идентификациона протокола са личним стварима за лица страдала у Вуковару 1991. године, на основу којих је ексхумирано 938 и идентификовано више од 850 лица, након ексхумација које су хрватске власти извршиле 1998. године на Новом гробљу у Вуковару;
- идентификациони протоколи за посмртне остатке лица ексхумираних на територији Републике Србије. Омогућен је увид у расположиву полицијску и судскоме-

дицинску документацију у свим случајевима када је било потребно одлучити да ли ће посмртни остаци НН лица бити предмет ексхумација на некој од локација на територији Републике Србије. Хрватској страни се приликом предаје посмртних остатака идентификованих лица предаје и расположива документација (изводи из матичних књига умрлих, потврде о смрти и сл.);

- медицинска документација Вуковарске болнице, укључујући евиденције Вуковарске болнице у којој се налазе подаци са дијагнозама за 1286 лица, књиге пријема, терапије, евиденције умрлих и др.;
- расположиве информације од значаја за решавање случајева несталих лица (Грабово, Богдановци, Маринци, Ласлово, Караџићево, Ернестиново, Тординци, Сотин, Тења и др.).

Извиђање, шеренске провере и ексхумација у месту Сотин, Вуковар

Осим тога, урађено је и следеће:

- У сарадњи са Тужилаштом за ратне злочине Републике Србије и надлежним владиним и правосудним органима Републике Хрватске 2013. године лоциране су две гробнице у месту Сотин, Вуковар;
- Током 2014. године са хрватском страном су извршена заједничка извиђања и лоцирања могућих места укопа у местима Слаковци и Петровци, Република Хрватска.

Достављање сазнања о несталим лицима која су била у затворима, медицинским центрима и другим установама на територији Републике Србије представља редовну активност у сарадњи комисија од почетка њиховог заједничког рада и обавезу Републике Србије, а у склопу ових активности урађено је следеће:

- Хрватској страни су предати посмртни остаци 128 лица са списка тражења Републике

публике Хрватске, који су били сахрањени на градским гробљима на територији Републике Србије, укључујући и оне за које постоје сазнања да су преминула у Казнено-поправним домовима (КПД) на територији Републике Србије;

- Извршене су детаљне провере на градским гробљима у Суботици, Сомбору, Шиду, где су спроведене и ексхумације, Апатину, Бачкој Паланци, Сремској Каменици, Сремским Карловцима, Футогу и Петроварадину;
- Током 2006. године по захтеву хрватске стране извршене су провере у вези са медијски пласираним информацијама о пријему 187 рањеника са подручја Вуковара у Новосадску болницу у новембру 1991. године, који су након тога наводно нестали. Детаљном анализом која је обухватила 4000 пацијената лечених у овој установи по разним основама у наведеном периоду, утврђено је да те информације нису тачне и искључена је могућност нестанка 187 лица након указивања помоћи у болници у Новом Саду. Информација је, у писменом облику, предата хрватској страни на састанку у Београду 13. и 14. марта 2007. године;
- Извршене су додатне провере на месним гробљима у Стајићеву и Бегејцима и градским гробљима у Зрењанину, укључујући провере на месним гробљима у Стајићеву и Бегејцима те у матичним књигама умрлих, и утврђено је да тамо нема сахрањених лица која се могу довести у везу са оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ. Такође су извршене провере на градским гробљима у Зрењанину, и то лица која су сахрањена под именом и презименом у периоду 1991–1995. године о трошку центра за социјални рад; међу њима нема лица која се налазе на списку тражења несталих лица Републике Хрватске. Прикупљена је документација и извршене су провере у вези са проналаском посмртних остатака 7 НН лица пронађених на подручју општине Зрењанин у наведеном периоду. Од ових седам лица за пет је утврђено да нису у вези са оружаним сукобима, а за два да су сахрањена након обдукције у Новом Саду (информација предата хрватској страни на састанку у Загребу 30. јуна 2009. године). Иако није било елемената који би их директно повезали са оружаним сукобима, извршена је ексхумација посмртних остатака два лица која су као НН лица била сахрањена у Новом Саду и узети су узорци за ДНК.
- Током 2010. године, у сарадњи с надлежним органима, спроведене су детаљне провере у Алексинцу и Нишу, након којих је на Градском гробљу у Нишу извршена ексхумација посмртних остатака 9 НН лица и једног идентификованог лица са списка тражења Републике Хрватске;
- Хрватској страни је на састанку у Београду 27. јула 2010. године предат списак размењених и отпуштених лица из Сабирних центара и КП установа на територији Републике Србије током 1991–1992. године (2876 лица). Упоредивањем званичних евиденција размењених и отпуштених лица Републике Србије и Републике Хрватске утврђено је да се наведене евиденције разликују у 58 имена и обе стране

су констатовале да се ова лица не воде у службеним евиденцијама несталих лица једне и друге стране;

- Кроз сарадњу тадашњих комисија и служби тражења националних друштава Црвеног крста затворено је око 300 случајева тражења несталих лица, било да је утврђено да је тражено лице живо и да је поново успостављен контакт са тражиоцем било да је тражилац обавештен да је лице за којим трага умрло и да су му достављени подаци о месту сахране. Евиденције о овим случајевима воде службе тражења националних друштава Црвеног крста;
- Кроз регионалну радну групу за случајеве са нижом статистичком вероватноћом код ДНК поклапања решено је 45 случајева и створени су предуслови за решавање других, размењени су подаци од значаја за идентификацију и уочени су проблеми који отежавају процес.

Договор о мониторингу са хрватском страном, постигнут у мају 2001. године, омогућио је да стручни тим Комисије (у који је укључен форензичар) присуствује ексхумацијама које се врше у Републици Хрватској на локацијама за које је Комисија заинтересована, као и идентификацијама ексхумираних посмртних остатака, које се врше у Загребу уз присуство чланова породица. Процес ексхумација лица српске националности из регистрованих гробница на територији Републике Хрватске започео је 2001. склопу истрага МКТЈ. Међутим, доношењем сета дискриминаторних закона у Републици Хрватској⁴⁸ у односу на грађане српске националности након 2019. године, хрватска страна престаје са поштовањем раније постигнутог договора о мониторингу, занемарујући заједнички утврђену методологију и изостају позиви за мониторинг наше стране. Од тада мониторинг тим Комисије за нестала лица је позван да присуствује само идентификацијама српских жртава у случају када њихове породице живе у Републици Србији док не присуствује идентификацијама оних жртава чије породице имају пребивалиште у Републици Хрватској. Тиме је онемогућено праћење овог процеса и утврђивање тачног броја ексхумираних и идентификованих жртава српске националности.

⁴⁸ Закон о особама несталим у Домовинском рату (2019), Закон о цивилним стравалницима из Домовинског рата (2021) и др.

Ексхумације на територији Републике Хрватске где су биле покопане жртве српске националности

У периоду од 2001. године до 2018. године ексхумирани су посмртни остаци жртава на следећим локацијама.

ГРОБЉЕ КНИН

Изглед гробља у Книну где се налазе ексхумације

Ексхумације жртава страдалих током и након акције хрватске војске и полиције „Олуја“, које су током асанације терена биле покопане на книнском гробљу, спроводили су истражни тим МКТЈ и надлежни хрватски органи у периоду од априла до јула месеца 2001. године.⁴⁹ Ексхумирани су посмртни остаци 301 лица, а након ексхумација, ради убрзања процеса идентификације, од хрватске стране добијени су изводи из обдукционих записника са елементима за идентификацију за 277 ексхумираних посмртних остатака. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 257 лица.

Изглед пронађених посмртних остатака приликом асанације терена

⁴⁹ Према „Пойису особа поинулих у војно-редарственој акцији ‘Олуја’ са местом покоја посмртних остатака“ добијеном од Комисије за зашочене и нестале Владе Републике Хрватске, на локацији гробља Книн сахрањени су посмртни остаци 208 лица српске националности, страдалих током и након акције „Олуја“, од штога 55 са прелиминарним идентификацијом и 153 НН лица. Од хрватске стране су добијени протоколи са елементима за идентификацију за 147 НН лица сахрањених на овој локацији.

ГРОБЉЕ ГРАЧАЦ

Слика гробља у Грачацу пре спровођења процеса ексхумација

Ексхумације на локацији гробља Грачац извршене су у периоду од 20. маја до 12. јуна 2002. године⁵⁰. Поступак ексхумација је био подељен у више фаза, које су све биле документоване фото и видео записима. Све време је на локацији био присутан тим истражитеља МКТЈ, који је надгледао и усмеравао процес. Ексхумирани су посмртни остаци укупно 155 лица⁵¹, од којих су 34 женског пола. Посмртни остаци су били сахрањени у 6 машински ископаних ровова, у PVC врећама. Ровови су машински отворани, а чишћење и вађење посмртних остатака је рађено ручно. Документација, односно идентификациони протоколи су током ексхумација били повезивани са ексхумираним посмртним остацима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су обављали преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, односно металне плочице са ИД бројем, након чега су транспортовани у Институт за судску медицину у Загреб, на даљу судско-медицинску обраду. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 114 жртава ексхумираних на овој локацији.

⁵⁰ Према „Попису особа поинулих у војно-редарственој акцији ‘Олуја’ са местом покоја посмртних остатака“ добијеном од Комисије за зашочене и нестале владе Републике Хрватске у августу 1996. године, на локацији гробља Грачац су сахрањени посмртни остаци 144 лица српске националности, сахрањених током и након акције „Олуја“, од којих 21 са прелиминарним идентификацијом и 123 НН лица. Од хрватске стране је добијено 118 бројкола са елементима за идентификацију НН лица сахрањених на овој локацији.

⁵¹ Ексхумирани су посмртни остаци у 154 PVC вреће, а накнадим прегледом је утврђено да су у две вреће пронађени измешани посмртни остаци две особе те да су у једној врећи која је имала ИД плочицу били сахрањени остаци животињског порекла.

Посмртни остаци припремљени за транспорт у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу

ГРОБЉЕ КОРЕНИЦА

Слика пронађених посмртних остатака на гробљу у Кореници

Ексхумације на локацији гробља Кореница извршене су у периоду од 5. до 10. маја 2002. године.⁵² Поступак ексхумација је био подељен у више фаза, које су све биле

⁵² Према „Попису особа поинулих у војно-редарственој акцији ‘Олуја’ са местом покоја посмртних остатака“ добијеном од Комисије за зашочене и нестале Владе Републике Хрватске у августу 1996. године, на локацији гробља Кореница су сахрањени посмртни остаци 20 лица српске националности, сахрањених током и након акције „Олуја“, сви са ознаком НН. Од хрватске стране је добијено 19 бројкола са елементима за идентификацију за лица сахрањена на овој локацији.

документоване фото и видео записима. Све време је на локацији био присутан тим истражитеља МКТЈ, који је надгледао и усмеравао процес. Ексхумирани су посмртни остаци укупно 27 лица, од којих је једно било женског пола. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су обавили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, односно металне плочице са ИД бројем, након чега су превезени у Институт за судску медицину у Загреб. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 22 жртве ексхумиране на овој локацији.

МАСОВНА ГРОБНИЦА РИЗВАНУША

Надлежни органи Републике Хрватске су у периоду од 13. до 17. маја 2002. године извршили процес ексхумација на локацији Ризвануша, код Госпића, у Лици. На наведеној локацији налазила се секундарна масовна гробница где су били покопани посмртни остаци цивила српске и једног мађарске националности, које је убила хрватска војска у селу Паулин Двор код Осијека у ноћи између 11. и 12. децембра 1991. године. На локацији је био присутан тим истражитеља МКТЈ, који је надгледао и усмеравао процес.

У гробници су пронађени посмртни остаци 17 лица, и то 7 особа женског пола и 10 особа мушког пола. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су обавили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената и код девет посмртних остатака су пронађена лична документа. Пошто су да посмртни остаци жртава били измешани, њихова идентификација је рађена методом анализе ДНК у референтној лабораторији у Републици Хрватској. Међутим, и поред тога није било могуће извршити њихову комплетну реасоцијацију, већ је потврђен идентитет сваке појединачне жртве. Идентификација је обављена 18. јуна 2003. године уз присуство чланова породица у Заводу за судску медицину и криминалистику Медицинског факултета у Загребу. Због немогућности раздвајања посмртних остатака и комплетног склапања сваког појединачног тела, породице жртава одлучиле су да се 15. јула 2003. године у Паулин Двору обави њихова заједничка сахрана.

ГОРЊИ И ДОЊИ ЛАПАЦ

Горњи Лапац

Уред за заточене и нестале Републике Хрватске је у периоду од 3. до 5. новембра 2003. године извршио претрагу срушеног објекта у улици Николе Тесле бр. 14 у центру Горњег Лапца, Република Хрватска. На наведеној локацији су, после уклањања рушевина објекта, пронађени мали заостали делови спаљених људских тела (најмање четири), која су раније уклоњена у подрумској просторији, где су видљиви трагови горења. Сви посмртни остаци су превезени на даљу обраду у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу.

Доњи Лапац

Комисија располаже сазнањима да су надлежни органи Републике Хрватске у периоду од 30. септембра до 1. октобра 2004. године извршили ексхумацију посмртних остатака лица на локацији месног гробља у Доњем Лапцу, Република Хрватска, коме нису присуствовали представници Комисије за хуманитарна питања и нестала лица Савета министара СР Југославије.

ГРОБЉЕ ЖИТНИК

Током ексхумација на локацији Православног Лемајића гробља у Житнику, код Госпића, које су спроведене од 16. до 26. октобра 2006. године, ексхумирано је укупно 58 посмртних остатака⁵³. Од 58 ексхумираних посмртних остатака, код 42 су пронађене ИД плочице, које представљају везу са документацијом и идентификационим протоколима урађеним приликом асанације терена. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су обавили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, односно металне плочице са ИД бројем и узимања узорака за ДНК анализу. Детаљно је истражена цела локација и од свих ексхумираних посмртних остатака узети су узорци за ДНК анализу. Хрватска страна је одлучила да 49 посмртних остатака за које постоји документација или индиције да потичу од страдалих у акцији „Олуја“ буду пренети на даљу судско-медицинску обраду у Загреб, а да се од посмртних остатака 9 лица за која они претпостављају да су сахрањена у ранијем периоду узме узорак за ДНК и да тела поно-

⁵³ Према "Појису особа поинулих у војно-регарсивеној акцији 'Олуја' са месћом йокоја йосмртних остайака" добијеном од стране Комисије за зашочене и нестале у августу 1996. године, на овој локацији су сахрањена 44 лица страдала йоком и након акције „Олуја“, од йој броја 43 НН и једно лице са йрелиминарним йденйййеййом. Од хрваййске стране је добијен 41 йрошйокол са елементйима за йденййфикацију за НН лица сахрањена на овој локацији.

ГРОБЉЕ ДВОР

Православно гробље у Двору пре сировођења ексхумација

Током ексхумација на локацији Православног гробља у Двору, које су трајале од 13–21. октобра 2009. године, ексхумирани су посмртни остаци 64 лица.⁵⁵ Од овог броја 22 особе су женског пола. Локација је детаљно истражена, а ископавања су вршена у два рова и на 12 појединачних гробних места. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу. На локацији су форензичари извршили преглед посмртних остатака и евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената и узети су узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци поново сахрањени на овој локацији под новим ознакама, а гробна места су уредно обележена. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 34 жртве ексхумиране на овој локацији.

Ексхумације у Двору

⁵⁵ Према „Појису особа поинулих у војно-редарсивној акцији ‘Олуја’ са месном покоја посмртних остатака“ добијеном од сирене Комисије за зашочене и несшале у маршу 1997. године, на локацији Двор на Уни сахрањени су посмртни остаци 43 лица, сирадала шоком и након акције „Олуја“, сви под ознаком НН. Од хрвајске сирене добијена су 32 трошокола са елементима за идентификацију за НН лица сахрањена на овој локацији.

ГРОБЉЕ МЕДАРИ

Изглед локације на којој су сахрањени сирадали у акцији хрвајске војске и полицеје „Бљесак“

Током ексхумација на локацији у непосредној близини месног Православног гробља Горња Трнава (Медари), које су трајале од 30. јуна до 1. јула 2010. године, ексхумирани су посмртни остаци 28 лица.⁵⁶ Од овог броја, 15 особа је мушког пола, 10 женског пола и троје малолетне деце (два женског и једно мушког пола). Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, након чега су посмртни остаци превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу, где ће се извршити обдукција и узети узорци за ДНК анализу, а затим ће се спровести коначна идентификација и предаја посмртних остатака породицама. На овој локацији ексхумирани су посмртни остаци седам чланова породице Вуковић, међу којима је и троје деце, које су хрватске снаге убиле првог дана операције „Бљесак“, са другим мештанима у овом селу. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 24 жртве ексхумиране на овој локацији.

ГРОБЉЕ КУКУЊЕВЦИ

Надлежни органи Републике Хрватске су у периоду 8–9. јула 2010. године извршили ексхумацију на локацији месног гробља у селу Кукуњевци код Липика. На наведеној локацији налазила се заједничка гробница где су сахрањене жртве српске националности које су убијене у логорима у Пакрачкој пољани, у Западној Славонији, 1991. године. Према подацима добијеним од хрватске стране, ради се о посмртним остацима 19 лица која су страдала у Пакрачкој пољани 1991. године и која су сахрањена на месном гробљу у Кукуњевцима. Посмртни остаци су 1993. године прегледани и по-

⁵⁶ Према „Појису особа поинулих у војно-редарсивној акцији ‘Бљесак’ са месном покоја посмртних остатака“ добијеном од сирене Комисије за зашочене и несшале у маршу 1997. године, на локацији месног Православног гробља Горња Трнава (Медари) сахрањени су посмртни остаци 27 жршава сирадалих шоком акције „Бљесак“, од шога 15 прелиминарно идентификованих лица и 12 НН лица. Од хрвајске сирене је добијено 11 трошокола са елементима за идентификацију за НН лица сахрањена на овој локацији.

копани, а затим су их истражитељи Хашког трибунала током 1995. године ексхумирали, извршили обдукцију, том приликом узели и узорке за ДНК анализу те поново покопали. С обзиром да није извршена њихова идентификација, поново је обављена ексхумација ради реобдукције и узимања узорака за ДНК анализу.

У гробници су пронађени посмртни остаци 20 лица, и то 17 мушког и 3 женског пола. Преглед тела су извршили форензичари у циљу налажења личних ствари и идентификационих докумената, а посмртни остаци су након тога транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу, где је извршена обдукција и узимање узорака за ДНК анализу. До октобра 2019. године идентификовани су и породицама предати посмртни остаци 13 жртава ексхумираних на овој локацији.

ГРОБЉЕ ОКУЧАНИ

Током ексхумација на локацији Градског гробља Окучани⁵⁷, које су трајале од 16. до 18. децембра 2010. године, ексхумирани су посмртни остаци 34 лица, сва мушког пола⁵⁸. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена у три рова и више пробних и контролних ровова. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, након чега су превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу, на даљу судскомедицинску обраду, где ће се извршити обдукција и узети узорци за ДНК анализу, а затим ће се спровести коначна идентификација и предаја посмртних остатака породицама. До октобра 2019. године идентификовано је и предато породицама 26 жртава ексхумираних на овој локацији.

Слика са ексхумација на гробљу у Окучанима

⁵⁷ Према „Појису особа поинулих у војно-редарсивној акцији ‘Бљесак’ са местом покоја посмртних остатака“ добијеном од сйране Комисије за зајочене и несйале у маршу 1997. године, на локацији Градској гробља Окучани су сахрањени посмртни остаци 28 жрйава сйрадалих шоким акције „Бљесак“, од шйа 14 йрелиминарно идентификованих лица и 14 НН лица. Поред шйа, на локацији Доњи Окучани сахрањени су йосмртни остаци још 4 лица, 3 йрелиминарно идентификована лица, од којих два женској йола, и 1 НН лице. Од хрвайске сйране је за ову локацију добијено 7 йройкола са елементима за идентификацију за НН лица.

⁵⁸ С обзиром да су, на основу захйева йородице и надлежних органа из БиХ, на овој локацији 2007. године ексхумирани йосмртни остаци шри лица, укуйан број ексхумираних је 37.

ГРОБЉЕ ВРБОВЉАНИ

Изглед Градској гробља у Врбовљанима йре сйровођења ексхумација

Током ексхумација на локацији Градског гробља Врбовљани, које су трајале од 10. до 19. маја 2011. године, ексхумирани су посмртни остаци 48 лица, од тога 5 женског пола и 7 којима се пол није могао утврдити⁵⁹. Овим ексхумацијама су присуствовали представници Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, у својству монитора. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена у два рова и више пробних и контролних ровова. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената и узимања узорака за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу, на даљу судскомедицинску обраду. До октобра 2019. године идентификовано је и предато породицама 28 жртава ексхумираних на овој локацији.

Ексхумације у Врбовљанима

⁵⁹ Према „Појису особа поинулих у војно-редарсивној акцији ‘Бљесак’ са местом покоја посмртних остатака“ добијеном од сйране Комисије за зајочене и несйале у маршу 1997. године, на локацији Градској гробља Врбовљани су сахрањени посмртни остаци 52 жрйве сйрадале шоким акције „Бљесак“, од шйа 16 йрелиминарно идентификованих лица и 36 НН лица. Од хрвайске сйране је за ову локацију добијено 36 йройкола са елементима за идентификацију за НН лица.

ГРОБЉЕ СВЕТА МАРА, ШИБЕНИК

Ексхумације на гробљу Света Мара у Шибенику

Током ексхумација на гробљу Света Мара у Шибенику, које су трајале од 28. до 30. новембра 2012. године, ексхумирани су посмртни остаци 31 лица.⁶⁰ Од овог броја 2 су особе женског пола, док за 4 особе није могао да се утврди пол⁶¹. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена на две локације унутар гробља, десно од улаза у централном делу гробља и лево од улаза у западном делу гробља, као и у контролним рововима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. Након коначне идентификације посмртни остаци ће бити предати породицама. До октобра 2019. године идентификоване су 32 жртве ексхумиране на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

Слика са ексхумација на гробљу Света Мара у Шибенику

60 Према „Попису особа поинулих у војно-редарственој акцији ‘Олуја’ са месном покоја посмртних остатака“ добијеном од сйране Комисије за заштитене и нестале у авиусу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 17 лица српске националности страдалих током и након акције „Олуја“, 11 са прелиминарним иденитијетом, од чега 7 женског пола, и 6 НН лица. Од хрватске сйране добијено је и 6 иденитификационих прошокола за НН лица покојана на овој локацији.

61 С обзиром да су, на основу захтева породица и надлежних органа из Републике Хрватске, на овој локацији у периоду од 1996. до 2005. године ексхумирани посмртни остаци 13 лица, укључујући број ексхумираних са ове локације износи 44.

ГРАДСКО ГРОБЉЕ У ЗАДРУ

Током ексхумација на Градском гробљу у Задру, које су трајале од 26. априла до 30. маја 2013. године, ексхумирани су посмртни остаци 56 лица.⁶² Од овог броја 12 особа су женског пола, док за 2 особе није могао да се утврди пол⁶³. Локација православног дела градског гробља је детаљно истражена. Ископавања су вршена на једном појединачном месту сахране и у три рова, као и у контролним рововима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. Након коначне идентификације посмртни остаци ће бити предати породицама. До октобра 2019. године идентификоване су 52 жртве ексхумиране на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама.

Посмртни остаци ексхумирани на гробљу Задар, обележени ознаком НН 34

У периоду од 21. до 24. новембра 2016. године на овом гробљу у Задру извршене су додатне ексхумације посмртних остатака жртава српске националности које су страдале током и након акције хрватске војске и полиције „Олуја“. Том приликом ексхумирани су посмртни остаци 18 лица, од тога 8 особа женског пола, 8 особа мушког пола, док за 2 особе није могао да се утврди пол. Овим ексхумацијама су

62 Према „Попису особа поинулих у војно-редарственој акцији ‘Олуја’ са месном покоја посмртних остатака“ добијеном од сйране Комисије за заштитене и нестале у авиусу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 59 лица српске националности страдалих током и након акције „Олуја“, 15 са прелиминарним иденитијетом и 44 НН лица. Од хрватске сйране добијена су и 43 иденитификациона прошокола за НН лица покојана на овој локацији.

63 С обзиром да су, на основу захтева породица и надлежних органа из Републике Хрватске, на овој локацији у периоду од 1997. до 2002. године ексхумирани посмртни остаци 10 лица, укључујући број ексхумираних износи 66.

присуствовали представници Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, у својству монитора. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена на делу старог православног гробља. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. Након коначне идентификације посмртни остаци ће бити предати породицама. До октобра 2019. године идентификовано је 9 жртава ексхумираних на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

Преглед посмртних остатака на гробљу Загар

ГРОБЉУ ДОЊИ РАЈИЋ, НОВСКА

Током ексхумација на гробљу у селу Доњи Рајић, Новска, које су трајале од 26. до 28. јуна 2012. године, ексхумирани су посмртни остаци 28 лица.⁶⁴ Од овог броја 5 особа су женског пола. Овим ексхумацијама су присуствовали представници Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, у својству монитора. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена у три рова, као и у контролним рововима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. До октобра 2019. године идентификовано је 20 жртава ексхумираних на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

Слика са ексхумација на гробљу у Рајићима

⁶⁴ Према „Појису особа поинулих у војно-редарсивеној акцији ‘Олуја’ са месћом покоја посмртних остатака“ добијеном од сћране Комисије за зайочене и нестале у авустиу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 26 лица срјске националности сћрагалих током и након акције „Олуја“, 12 са прелиминарним идентифићетом, од чега 3 женској пола, и 14 НН лица. Од хрвајске сћране добијено је и 14 идентификационих пршокола за НН лица покојана на овој локацији.

МЕСНО ГРОБЉЕ У МАШИЋКОЈ ШАГОВИНИ

Извиђање локације у Машићкој Шаговини

Током ексхумација на локацији месног гробља у Машићкој Шаговини, Западна Славонија, које су трајале од 15. до 17. октобра 2013. године, из масовне гробнице су ексхумирани посмртни остаци 19 лица, 16 мушког и 3 женског пола. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена у једном рову где су пронађени посмртни остаци и у више пробних и контролних ровова. На наведеној локацији налазила се масовна гробница где су сахрањена лица српске националности (мештани, припадници бивше ЈНА, ТО и добровољци) која су убијена у нападу хрватских оружаних формација 19. децембра 1991. године. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената, те преглед и мерење дугих костију, узети су узорци за ДНК анализу, а након тога су посмртни остаци спаковани у нове PVC вреће, прописно означене новим бројевима који су им додељени током ексхумације, и одложени у шатор, одакле су превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу, на даљу судскомедицинску обраду. Након тога ће се спровести коначна идентификација и предаја посмртних остатака породицама. До октобра 2019. године идентификовано је 14 жртава ексхумираних на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

Изглед масовне гробнице у Машићкој Шаговини

ГРОБЉЕ ГОРЊЕ СЕЛИШТЕ

Током ексхумација на локацији месног гробља у Горњем Селишту, код Глине, које су отпочеле 1. децембра 2015. године и трајале 7 радних дана, ексхумирани су посмртни остаци 56 лица⁶⁵. Од укупног броја ексхумираних посмртних остатака 11 особа је женског пола, 43 особе су мушког пола, док за 2 особе није могао да се утврди пол. Ради се о лицима српске националности која су страдала у акцији хрватске војске и полиције „Олуја“. На овој локацији је било највеће неслагање о броју лица која су на тој локацији сахрањена (према подацима хрватске стране ради се о 15 лица, а према подацима са којима је располагала Комисија за нестала лица Владе Републике Србије ради се о броју од 88 лица). Овим ексхумацијама су присуствовали представници Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, у својству монитора. Ископавања су вршена на две локације. Прва локација је детаљно истражена, у три рова, као и у контролним рововима, и ту су ексхумирани посмртни остаци 47 лица,

⁶⁵ Према „Појису особа поинулих у војно-редарственој акцији 'Олуја' са месном локацијом посмртних остатака“ добијеном од стране Комисије за заштите и нестале у авиусу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 15 лица српске националности страдалих током и након акције „Олуја“, од чега 7 са прелиминарним идентификатором.

док су на другој локацији, коју хрватска страна није била пријавила, а налазила се на простору између спомен-обележја где су вршена редовна сахрањивања, ексхумирани посмртни остаци 9 лица. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих ексхумираних посмртних остатака су узети узорци ради идентификације методом анализе ДНК. Сви ексхумирани посмртни остаци су поново сахрањени на овом гробљу до потврде идентитета методом анализе ДНК, када ће их пребацити у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу ради коначне идентификације уз присуство породица. До октобра 2019. године идентификовано је 14 жртава ексхумираних на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

Вељко Огаловић, председник Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, и Предраг Мајић, министар браништва Републике Хрватске, дају изјаве за медије на локацији

ГРОБЉЕ ШАШ

Током ексхумација на месном гробљу у селу Шаш, општина Сунђ, које су трајале од 8. до 9. марта 2017. године, ексхумирани су посмртни остаци 13 лица.⁶⁶ Од овог броја 3 особе су женског пола, а 10 мушког пола.⁶⁷ Овим ексхумацијама су присуствовали представници Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, у својству монитора. Локација је детаљно истражена, ископавања су вршена у два рова, као и у контролним рововима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. До октобра 2019. године идентификоване су 4 жртве ексхумиране на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

ГРОБЉЕ У ГЛИНИ

Изглед Новог градског гробља у Глини пре спровођења ексхумација

Током ексхумација на Новом градском гробљу у Глини, које су трајале од 18. до 21. априла 2017. године, ексхумирани су посмртни остаци 36 лица.⁶⁸ Од овог броја 6 особа су женског пола, 27 мушког пола, за 2 особе није могао да се утврди пол, док су некомплетни посмртни остаци одговарали једном детету узраста одојчета. Лока-

⁶⁶ Према „Попису особа поинулих у војно-регарсвеној акцији ‘Олуја’ са месћом покоја посмртних остатака“ добијеном од стране Комисије за зашћене и нестале у августу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 15 лица срјске националности страгалих шоком и након акције „Олуја“.

⁶⁷ Том приликом је полиција потврдила да су посмртни остаци једног лица са ове локације ексхумирани у ранијем периоду по појединачном захћеву породице на основу прелиминарно утврђеног идентитета, шако да укључан број ексхумираних тела са ове локације износи 14.

⁶⁸ Према „Попису особа поинулих у војно-регарсвеној акцији ‘Олуја’ са месћом покоја посмртних остатака“ добијеном од стране Комисије за зашћене и нестале у августу 1996. године, на овој локацији су сахрањени посмртни остаци 51 лица срјске националности страгалих шоком и након акције „Олуја“, од шога 7 са прелиминарним идентитетом.

ција је детаљно истражена, ископавања су вршена у пет ровова, као и у контролним рововима. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци превезени у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. Након коначне идентификације посмртни остаци ће бити предати породицама. До октобра 2019. године идентификовано је 14 жртава ексхумираних на овој локацији и њихови посмртни остаци су предати породицама ради сахране.

ГРОБЉА НА ПОДРУЧЈУ ЛИЧКО-СЕЊСКЕ ЖУПАНИЈЕ

Гробље Дољани

Током ексхумација на гробљима на подручју Личко-сењске Жупаније, које су трајале од 9. до 10. октобра 2018. године, са регистрованих гробних места су ексхумирани посмртни остаци 9 лица, жртава српске националности које су stradale у акцији хрватске војске и полиције „Олуја“. Од тог броја 5 особа су мушког пола, 1 женског, док за 3 особе није могао да се утврди пол. Екхумације су вршене на Православном гробљу у Водотечу (3), Градском гробљу у Оточцу – православно део (1), Месном (православном) гробљу у Дољанима (2) и на месном гробљу у Рудопољу (3). Од свих ексхумираних посмртних остатака су узети узорци ради идентификације методом ДНК анализе. У складу са потписаним међудржавним документима са Републиком Хрватском и договорима постигнутим на основу њих, екхумацијама су у својству посматрача присуствовали представници Комисије за нестала лица. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. До октобра 2019. године није било идентификација жртава ексхумираних на овим локацијама.

Прејлед ексхумираних посмртних остатака од експлозивних направа

ГРОБЉА НА ПОДРУЧЈУ КАРЛОВАЧКЕ ЖУПАНИЈЕ

Током екхумација на гробљима на подручју Карловачке жупаније, које су трајале 6 радних дана, од 16. до 23. октобра 2018. године, са регистрованих гробних места ексхумирани су посмртни остаци 15 лица, жртава српске националности које су stradale у акцији хрватске војске и полиције „Олуја“. Према прелиминарним подацима, 5 тела је женског пола, 8 тела мушког пола, а за 2 тела није било могуће утврдити пол. Екхумације су вршене на месном гробљу у Личкој Јесеници (5), гробљу Светог Петра у Дугој Реси (1), месном (православном) гробљу у Малом Козинцу (6), месном гробљу у Горњем Сјеничку (1), месном гробљу Божић у Подгорју Крњачком (1) и месном гробљу у Тушиловићу (1)⁶⁹. Од свих ексхумираних посмртних остатака су узети узорци ради идентификације методом ДНК анализе. У складу са потписаним међудржавним документима са Републиком Хрватском и договорима постигнутим на основу њих, екхумацијама су својству посматрача присуствовали представници Комисије за нестала лица. Након чишћења и вађења посмртних остатака форензичари су извршили преглед евентуално присутних остатака одеће у циљу проналажења личних ствари и докумената. Од свих посмртних остатака су узети узорци за ДНК анализу, након чега су посмртни остаци транспортовани у Завод за судску медицину и криминалистику у Загребу на даљу судскомедицинску обраду. До октобра 2019. године није било идентификација жртава ексхумираних на овим локацијама.

⁶⁹ Утврђено је да су на месном (православном) гробљу у месту Плашки у ранијем периоду по појединачним захтевима породица ексхумирани посмртни остаци 2 лица, на основу прелиминарно утврђеног идентитета.

Месно (јравославно) гробље у Малом Козинцу

Преглед ексхумираних и идентификованих посмртних остатака на територији Републике Хрватске дат је у Прилогу 4.

ПРЕГЛЕД ЛОКАЦИЈА ГДЕ СУ ИЗВРШЕНА ЗАЈЕДНИЧКА ИЗВИЋАЊА И ТЕРЕНСКЕ ПРОВЕРЕ СА ХРВАТСКОМ СТРАНОМ

- Сремски Карловци, на два гробља
- Бач, Вајска – две локације где су вршена пробна ископавања
- Славонски Брод, претрага терена
- Вемејски канал, пробна ископавања
- Машићка Шаговина, извићање
- Локација код Нове Градишке, извићање
- Сотин, две локације, извићање, теренске провере, ексхумација
- Слаковци, извићање
- Петровци, извићање, теренске провере
- Шума Гајеви у реону села Трнава, Горњи Богичевци, теренске провере
- Дарувар, Градско гробље, извићање

Вемејски канал, пробна ископавања

Славонски Брод, претрага терена

Бач, Вајска – њробна ископавања

САРАДЊА СА НАДЛЕЖНИМ ТЕЛИМА ЗА ТРАЖЕЊЕ НЕСТАЛИХ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Сарадња са Босном и Херцеговином је регулисана Протоколом о сарадњи у тражењу несталих лица између Владе Републике Србије и Савета министара БиХ, који је потписан 5. новембра 2015. године у Сарајеву. Иако је Протокол потписан тек 2015. године, постојала је континуирана сарадња надлежних тела за тражење несталих лица, која се одвијала на основу закључака са састанка одржаног 22. августа 2002. године у Београду и закључака са регионалног састанка надлежних владиних тела за тражење несталих лица, који је одржан у Неуму (БиХ) 2004. године⁷⁰.

У склопу активности на унапређењу билатералне сарадње, Комисија за нестала лица Владе Републике Србије је израдила текст Радних правила и процедура за реализацију Протокола о сарадњи у тражењу несталих лица између Владе Републике Србије и Савета министара БиХ, који је након усаглашавања потписан 30. јула 2019. године у Сарајеву. Овим радним правилима и процедурама ближе се уређују међусобни односи, права, обавезе и начин заједничког рада надлежних владиних тела за тражење несталих лица Републике Србије и Босне и Херцеговине у тражењу лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ, у складу са прописима две земље.

Вељко Огаловић, председник Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, и Никола Перишић, председавајући Колегија директора Института за нестале особе БиХ, на церемонији потписивања Радних правила и процедура

⁷⁰ Састанку су присуствовали председници надлежних владиних тела БиХ, Србије и Црне Горе и Хрватске за тражење несталих лица у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ. На састанку су разматрани проблеми везани за решавање коначне судбине несталих лица и могућности проналажења конкретних начина за унапређење сарадње у региону кроз постизање конкретних резултата и прелиминарних решења. Том приликом су донети закључци које су прихватиле све стране и који предсављају оквире за будућу регионалну сарадњу

У Босни и Херцеговини и даље постоје организациони проблеми и нерегулисана сарадња између институција које се баве решавањем питања лица несталих на територији БиХ. Закон о несталим лицима који је донет у БиХ 2004. године још се не примењује у потпуности. Институт за нестале особе (ИНО), који је основан 30. августа 2005. године као државна институција за тражење несталих особа на територији целе БиХ и који је требало да преузме активности, одговорности и дужности постојећих ентитетских комисија, још не функционише у пуном капацитету, иако су за то створени предуслови. Поред тога, очекивања у погледу ефикасности, политичких импликација и будућности рада ИНО су подељена, што додатно компликује већ сложјену ситуацију у овој области. У јуну 2008. године Влада Републике Српске, која има своје представнике у ИНО, донела је одлуку о оснивању Оперативног тима Републике Српске за тражење несталих лица, а у јануару месецу 2013. године, у складу са Законом о републичкој управи Републике Српске, дошло је до спајања Републичког центра за истраживање ратних злочина и Оперативног тима Владе Републике Српске за тражење несталих, саопштено је из Министарства правде РС. Овим спајањем основан је нови орган управе под називом Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица. Институтом за нестале особе, који на нивоу Босне и Херцеговине координира тражење за несталим лицима, председавају три кодиректора и они се бирају по националном кључу.

Кроз сарадњу са надлежним телима за тражење несталих у Босни и Херцеговини решено је 198 случајева несталих лица.

Кроз сарадњу са надлежним телима за сарадњу преузети су посмртни остаци 31 лица са листе тражења Републике Србије, између осталог:

- Посмртни остаци војника бивше ЈНА из тзв. групе Доње Колибе, које су током служења редовног војног рока заробиле хрватске оружане формације 2. 5. 1992. године, код места Доње Колибе у близини Босанског Брода;
- Посмртни остаци пилота бивше ЈНА Радослава Морица, чији је авион оборен у реону Сијековца;
- Посмртни остаци 11 резервиста бивше ЈНА, тзв. „Никшићка група“ и „Шавничка група“, који су заробљени у априлу месецу 1992. године у Мостару и код Чепикућа, а мучени и убијени у затвору Лора у Сплиту, ексхумирани су 30. августа 2003. године из секундарне масовне гробнице на гробљу Међине код Мостара. Накнадно, 2006. године, откривена је и примарна гробница у којој су пронађени и недостајући делови скелета жртава, на локацији Кологај код Дувна. Идентификација је обављена на ВМА у Београду те у Бањој Луци и Никшићу, у присуству чланова породица;

Масовна гробница Међине код Мостара

- Посмртни остаци војника страдалих приликом напада на колоне бивше ЈНА приликом повлачења из Сарајева и Тузле у мају 1992. године, у логору Лора код Сплита, у Сребренци и у Угљевику;
- Посмртни остаци цивила убијених у Сарајеву, Горажду и другим местима;

Осим тога, обављено је више заједничких теренских извиђања на простору Посавине, Купреса и Мостара.

Надлежним телима за тражење несталих лица Босне и Херцеговине предати су посмртни остаци 167 лица која су била сахрањена на територији Републике Србије, ексхумираних на гробљима Лешће, Нова Бежанија и Орловача у Београду, у Сремској Митровици, Шапцу, Новој Вароши, Прибоју, Крушевцу и на другим појединачним локацијама.

Током 2013. године представници Комисије су присуствовали теренским проверама на локацији Хртар град код Вишеграда. Том приликом нису пронађени посмртни остаци.

Ради решавања случајева од заједничког интереса, унапређења правног оквира сарадње и разматрање осталих питања од значаја за међудржавну сарадњу препозната је потреба за одржавањем трилатералних састанака између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, Института за нестале особе Босне и Херцеговине и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе. Ови састанци су одржани 29. новембра 2022. године у Београду и 28. фебруара 2024. године у Дубровнику на којима је констатовано да су стране ујединиле препреке у решавању питања несталих лица и не-сарадња хрватске стране али да је овај формат састанака добар пример и да треба извршити притисак како би се организовао трилатерални састанак надлежних тела за тражење несталих лица Републике Србије, Босне и Херцеговине и Републике Хрватске.

Мујо Хаџиомеровић, Вељко Одаловић и Драган Ђукановић, дају изјаве за медије након шрилатералног састанка одржаног у Београду

УЧЕСТВОВАЊЕ КОМИСИЈЕ ЗА НЕСТАЛА ЛИЦА НА КОНФЕРЕНЦИЈАМА, ОКРУГЛИМ СТОЛОВИМА И ДР. НА ТЕМУ НЕСТАЛИХ ЛИЦА

Округли сто на тему „Страдање Срба у догађајима деведесетих година“

Округли сто на тему „Страдање Срба у догађајима деведесетих година“ одржан је 15. и 16. септембра 2016. године у Бања Луци (Република Српска, БиХ), у организацији Републичке организације породица заробљених и погинулих бораца и несталих цивила Републике Српске и Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица Републике Српске, који су упутили позив за учешће Вељку Одаловићу, председнику Комисије за нестала лица. Округли сто је одржан поводом 25 година од почетка грађанских ратова на простору бивше СФРЈ, поводом 17 година од агресије НАТО на Републику Србију и поводом обележавања 15. септембра, Дана погинулих и несталих лица Републике Српске, уз високо покровитељство председника Републике Српске Милорада Додика. Поред представника Републичке организације породица заробљених и погинулих бораца и несталих цивила Републике Српске и Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица Републике Српске, учешће у раду су узели и представници удружења породица погинулих и несталих лица, представници невладиних организација које се баве документовањем и страдањем лица српске националности у догађајима деведесетих година на простору бивше СФРЈ, публицисти и новинари.

Слика са Округлог стола у Бањој Луци

„Користим ову прилику да се захвалим представницима Републичке организације породица заробљених и поинулих бораца и несјалих цивила Републике Српске и Републичкој центру за исјаживање раја, рајних злочина и шражење несјалих лица Републике Српске на позиву за учешће на округлом сјолу са овако занимљивом и значајном шемом која ће указати домаћој и свейској јавности на размере сјадања српској народа у доађајима деведесетих година на просјору бивше Југославије. Такође, захваљујем се и сјалим учесницима који су се одазвали позиву и који ће даји свој допринос овом ишању, како из угла професије којом се баве, тако и из угла жртве. Сматрам да о овој шми треба да разоварамо, износимо чињенице и догајке којима расјолажемо како бисмо заједно са правној, историјској и демографској асјекта, асјекта жртве и друјих асјекаја сајледали последице оружаных сукоба шокон деведесетих година на просјору бивше Југославије.

Српски народ је од сјаране међународној фактора, злоупотребом чињеница о дешавањима на овим просјорима, кроз пројатангу уз помоћ средсјава јавној информисања сисјематски унишаван и дуи низ година сматран као аресор, док је Република Српска сматрана еноцидном шворвином и као такава је шребало да буде укинута. Сјадања српској народа и њеова жртва су вешто прикривани, што је резултирало ослобађајућим пресудама за почињене рајне злочине наг лицима српске националности у више судских просјуака, пред домаћим и међународним судовима, иако су рајне злочине чиниле све зарађене сјаране. Ефикасности, правичности и неутралности при суђењима за рајне злочине шребало је да пресјављају предуслов за јуну демократизацију друштва кроз афирмацију владавине права и поштовање принципа хуманитарној права као досјинића модерној човечанства.

Суђења пред Међународним кривичним трибуналом за бившу Југославију, који је формиран на начин на који се овакви судови не формирају, и најава оних који су заоварали формирање оваквој трибунала да ће он донети правду и помирење, селективно, бирајући злочине и злочинце, догајно су продубили ајонију на овим просјорима. Овај ад нос суд није све злочине шреширао исто. Пред овим судом покренути је просјуак против комјетној државној, војној и полицијској врха Републике Србије, Републике Српске и Републике Српске Крајине. Највећи број процесуираних је и осуђен на дујодогашње казне зашвора, а немали број ошјужених је умро у зашворима Хашкој трибунала. Република Србија се такође суочила са злочинима појединаца и водила бројне просјуке пред својим судовима. Нажалости, судови у сјалим бившим југословенским републикама, у Републици Хрватској и БиХ, као и међународни судови на просјору Косова и Метохије, нису показали сјремности да за бројне злочине наг српским народом процесуирају одговорне. Једини закључак који из овоја можемо извести је да селективна „правда“, као ре-

зултат рада ових судов, није допринела ушврђивању праве истине, злочина и одговорности злочинаца. Оваква „правда“ ни на који начин не помаже помирењу, сјабилизацији укјиној сјања и будућности заједничкој животи. Док јод злочини не буду прејознати и названи правим именом, а злочинци процесуирани, правда неће бити задовољена.

Република Србија очекује од новоформираној Сјецијалној суда за рајне злочине ОВК у Хају да ће имати довољно храбрости да се суочи са злочинима који су се дојодили на просјору Косова и Метохије наг српским народом и сјалим неалбанским народима и да ће они који су ше злочине починили, без обзира на то да ли у овом шренућку пријадају високим сјруктурама власти у косовским инстијуцијама, бити изведени пред лице правде. То је најмање што у овом шренућку породице жртва очекују. Република Србија је у пошјуности посвећена прикуљању чињеница и доказа који моју да помоћу у расветљавању злочина наг Србима и сјалим националним заједницама на Косову и Метохији. С шим у вези, Одбор за Косово и Метохију Народне скупшине, на Десејој седници одржаној 19. октобра 2015. године, донео је Одлуку о образовању Радне групе за прикуљање чињеница и доказа у расветљавању злочина наг пријадницима српској народа и сјалих националних заједница на КиМ. Састав Радне групе чине преседавајући, чланови и заменици чланова Одбора за Косово и Метохију, као и пресјавници државных органа (Тужилаштво за рајне злочине, МУП – Служба за ошкривање рајних злочина, Комисија за несјала лица, Група за правосуђе, људска права и имовинско-правна ишјања у Канцеларији за Косово и Метохију). Наиме, прикуљене чињенице и доказе Одбор за Косово и Метохију ће досјавити, преко Тужилаштва за рајне злочине, Сјецијалном суду за рајне злочине ОВК на Косову и Метохији.

Република Србија ће насјавити да чини све што је у њеној моћи да сви шешки, масовни и сисјематски вршени рајни злочини буду исјажени, а починиоци кажњени у складу са међународним сјандардима, без обзира на националну, етничку и верску пријадности или сјајус учиниоца и жртве, као и да промовише пошјуну помирења, шолеранције, рејоналне сарађе и добросуседских односа као предуслова шрајне сјабилизације и најрејка чјавој рејона.

Из излагања Вељка Одаловића,
председника Комисије за нестала лица Владе Републике Србије

САРАДЊА СА ЦРНОМ ГОРОМ

Након што је Република Србија постала правни следбеник Државне заједнице Србије и Црне Горе, Комисија за нестала лица Владе Републике Србије је преузела све активности и обавезе Комисије Савета министара за нестала лица СЦГ, која се у оквиру свог мандата бавила овом проблематиком у Републици Србији и Црној Гори. Како Република Србија нема мандат у поступцима тражења несталих лица са територије Републике Црне Горе нити у решавању случајева несталих лица по захтевима других страна на територији Црне Горе, било је потребно правно регулисати сарадњу у области тражења несталих лица, иако Република Србија и Црна Гора нису биле у сукобу.

Чињеница да Комисија нема више мандат да се бави решавањем ових питања у вези са Црном Гором посебно је утицала на иначе сложену ситуацију у којој се налазе породице несталих лица које су протеране са простора АП Косова и Метохије и сада живе на територији Црне Горе. Исто тако, Комисија је поседовала документацију о случајевима несталих лица која су држављани Црне Горе, и оних решених и оних који су још увек у процесу решавања. Комисија за нестала лица је израдила текст Нацрта Протокола о сарадњи Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе, који је Влада Републике Србије прихватила Закључком 05 бр. 018-8512/2009. Нацрт Протокола упућен је преко Министарства спољних послова Комисији за нестала лица Владе Црне Горе 11. јануара 2010. године, а Влада Црне Горе је дала сагласност за потписивање споразума на седници одржаној 10. новембра 2011. године.

Протокол је потписан 25. априла 2012. године у Београду, на састанку надлежних владиних тела за тражење несталих лица Владе Републике Србије и Владе Црне Горе. а сарадња се одвија у складу са овим документом, што подразумева размену документације и информација, сарадњу у обезбеђивању документације и пружање помоћи породицама несталих лица приликом примопредаје идентификованих посмртних остатака.

На билатералном састанку владиних тела за тражење несталих лица Републике Србије и Црне Горе, одржаном 3. новембра 2017. године у Београду, размењене су информације и документација у складу са потписаним Протоколом о сарадњи у тражењу несталих лица и преузетим обавезама на претходно одржаним састанцима, ради решавања питања лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ у периоду од 1991. до 1995. године и конфликту у АП КиМ од 1998. до 2000. године. Ради се о документацији која се односи на решене случајеве нес-

талих лица држављана Црне Горе који су страдали у оружаним сукобима на простору бивше Југославије током 1992. године као припадници бивше ЈНА, тзв. „Никшићке групе“ и „Шавничке групе“. Такође, предата је и расположива документација за држављане Црне Горе који се још увек воде као нестала лица, односно идентификована и сахрањена лица, у вези са конфликтом у АП КиМ, а који се воде у службеним евиденцијама Комисије за нестала лица Владе Републике Србије.

Састанак Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе, 3. новембар 2017. године, Београд

У складу са потписаним Протоколом о сарадњи Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе, договорено је да се следећи састанак одржи у Подгорици, ради унапређења сарадње две стране, и да се на њему наставе активности на размени расположиве документације и информација од значаја за решавање питања несталих лица и ближе усагласе конкретне процедуре у поступку ексхумација, идентификација и примопредаја посмртних остатака.

Радна правила и процедуре за реализацију Протокола о сарадњи између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Комисије за нестала лица Владе Црне Горе, потписана су 9. јуна 2023. године у Подгорици.

Потписивање Радних правила и процедура, Подгорица

НЕСТАЛА ЛИЦА И ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

У оквиру пленарног заседања Унапређеног сталног дијалога ЕУ и Републике Србије (УСД), одржаног 10. јуна 2011. године у Београду, једна од тема било је и питање несталих лица. Представници Европске комисије су нагласили хуманитарни карактер и значај овог питања за ЕУ и истакли да ће оно бити једна од тема дијалога.

О овој теми на пленарном заседању УСД говорио је Вељко Одаловић, председник Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, који је изнео податке о броју лица која се воде као нестала у региону и посебно истакао напоре које Република Србија континуирано предузима у решавању тог тешког хуманитарног питања, без обзира на све различитости. Он је нагласио сложену позицију Комисије, која има захтеве према више страна у региону и обрнуто, указао на различит ниво правног регулисања сарадње у овој области и истакао да је сарадња најпотпуније регулисана са Републиком Хрватском. Присутне је информисао о конкретним активностима које се предузимају на унапређењу сарадње у овој области са хрватском страном и о напорима који се улажу у решавање питања лица несталих у АП КиМ кроз механизам Радне групе за нестала лица на КиМ, коју чине београдска и приштинска делегација, а којом председава МКЦК, као и о значајним, конкретним резултатима тог механизма, јер је од око 3300 несталих лица на почетку процеса до сада решено око 1500 случајева. Такође је нагласио да је Република Србија доказала спремност да решава питање несталих лица на својој територији без обзира на њихову националну, етничку и верску припадност.

Полазећи од препорука Европске комисије садржаних у Годишњем извештају о напретку Републике Србије у процесу европских интеграција за 2012. годину, Комисија за нестала лица је дала предлог мера и активности за унапређење процеса решавања питања несталих лица, који су укључени у Акциони план за испуњавање препорука ЕК (Закључак Владе 05 бр. 337-8811/2012 од 6. децембра 2012. године).

Представници Комисије су учествовали на међуресорним састанцима које је организовала Канцеларија за Европске интеграције у склопу припрема за пленарни састанак Унапређеног сталног дијалога ЕУ и Републике Србије, а који је одржан у Београду 29. јануара 2013. године. Комисија је Канцеларији за европске интеграције редовно достављала и извештаје у вези са спровођењем Акционог плана за испуњавање препорука ЕК и прилоге за Годишњи извештај ЕК о напретку Републике Србије. На пленарном састанку Унапређеног сталног дијалога ЕУ и Републике Србије, који је одржан 29. јануара 2013. године, Вељко Одаловић, председник Комисије за нестала лица, нагласио је да Влада Републике Србије придаје велики значај проблематици несталих лица и да је образовала тело – Комисију за нестала лица – које је практич-

но део Владе и које се бави овим пословима на билатералном и регионалном нивоу. Такође, подвукао је чињеницу да постоји велики број људи из Хрватске, БиХ и Косова који се воде као нестала лица, а њихове породице, које су нашле уточиште у Србији, са правом траже да се ти случајеви реше. Говорећи о сарадњи са другим странама у процесу, назначио је да постоје различити модалитети билатералне и регионалне сарадње у овој области, потреба за њеним унапређењем, конкретни резултати и проблеми у процесу, а у том контексту посебно је истакао велики број ексхумираних тела која нису идентификована: у Загребу око 900, у мртвачници у Приштини преко 400 и око 3000 у Тузли, Сарајеву и Бања Луци. Овај проблем требало би решити кроз унапређени форензички процес и додатно прикупљање информација.

Вељко Одаловић је у вези са трговином људским органима истакао важност овог питања за решавање судбине несталих лица. После докумената и одлуке Парламентарне скупштине Савета Европе изразио је очекивање да ће тимови који су преузели одговорност ово питање решити до краја.

Председник Комисије за нестала лица је 14. маја 2013. године у Бриселу одржао састанак са Пјером Мирелом, директором Дирекције за Западни Балкан Европске комисије, како би га ближе упознао са активностима које Влада Републике Србије предузима у овој области, сарадњи, проблемима и актуелним стањем у решавању овог питања са другим странама у процесу, активностима београдске делегације у Радној групи за лица која се воде као нестала током догађаја у АП КиМ, као и са другим питањима за које су представници ЕК показали интерес током пленарног заседања УСД 29. јануара 2013. године.

Од када је на снагу ступио Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП) Европске уније и Републике Србије (1. септембра 2013. године) одржано је шест састанака Одбора за стабилизацију и придруживање ЕУ. Европска комисија је у својим извештајима о напретку Републике Србије оценила да неразрешена судбина несталих лица у сукобима током деведесетих година и даље представља важно хуманитарно питање на Западном Балкану. Такође, у извештајима се наводи да, и поред огромних напора који се улажу у решавање питања несталих лица, недостатак информација о потенцијалним гробницама и проблеми у идентификацији ексхумираних посмртних остатака још увек представљају кључну препреку за решавање случајева несталих лица. У Извештајима су истакнути неки од конкретних резултата који су постигнути у сарадњи са Републиком Хрватском и са привременим институцијама у АП КИМ кроз механизам Радне групе, којом председава МКЦК⁷¹, али према њиховој процени, сам процес је укупно гледано и даље спор и потребно је снажније политичко опредељење, подржано финансијским и техничким средствима.

⁷¹ SWD (2013) 412 коначни Радни документи особља Комисије – Извештај о најрејку Србије за 2013. годину, Брисел, 16. 10. 2013. године.

РЕГИОНАЛНА САРАДЊА И САРАДЊА СА МЕЂУНАРОДНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Због сложености и карактера сукоба на простору бивше СФРЈ и постојања интереса више страна, укључујући надлежне органе и тела на локалном, регионалном и централном нивоу власти те међународне организације и институције, одређени ниво регионалне сарадње постојао је и током и након завршетка оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ, а сарадња се углавном везивала за решавање одређених случајева или група случајева у граничним подручјима сукоба (Посавина, Купрес, Мостар, Бихаћ и др.)

Међународни комитет Црвеног крста је у својству председавајућег Радне групе за тражење несталих лица, на 16. седници Радне групе одржане у Сарајеву (БиХ) 14. октобра 2003. године, покренуо иницијативу за оснивање Регионалног поткомитета, како би се формирао динамичан форум на коме ће представници владиних комисија за тражење несталих БиХ, Републике Србије и Републике Хрватске размењивати искуства и разговарати о начинима и механизмима који могу допринети бржем и ефикаснијем решавању проблема несталих лица и сарадњи држава у региону на овим питањима.

Први састанак Поткомитета Радне групе одржан је јуна 2004. године у Неуму, други у Сарајеву у новембру 2005. године, трећи у Мостару у јулу 2006. године, када се у рад овог форума укључила и МКНЛ у својству његовог суорганизатора са МКЦК, а четврти 10. октобра 2007. године у Брчком, када је раду форума први пут присуствовала и Комисија за нестала лица Владе Црне Горе. Састанци су се по правилу одржавали једном годишње и на њима су се разматрали конкретни проблеми у вези са решавањем питања несталих лица и могућности њиховог проналажења; начини за унапређење сарадње у региону и за постизање конкретних резултата и прагматичних решења, који се тичу рокова примопредаје идентификованих посмртних остатака; предлог за формирање Радне групе за решавање сложених случајева (где је потребно укључивање више страна) и случајева са нижом статистичком вероватноћом за ДНК анализу; постизање договора око ексхумација на локацијама од заједничког интереса; убрзање идентификације посмртних остатака ексхумираних на локацијама од заједничког интереса, као и размена искустава о другим питањима од значаја за рад владиних комисија и породица несталих лица, као што су питања сарадње са удружењима несталих лица и начини законског регулисања правних и статусних питања несталих лица, са посебним акцентом на проблеме у имплементацији Закона о несталим лицима у БиХ.

Комисија за нестала лица Владе Републике Србије је активно учествовала у активностима на решавању проблематике несталих лица на регионалном нивоу, јер усаглашен регионални приступ омогућава да се проблем несталих лица решава по хуманитарном принципу, што значи у приближном обиму и динамици без обзира на верску, националну и било коју другу припадност несталих лица. Такође, унапређење регионалне сарадње је у интересу свих страна у процесу јер сужава простор за евентуалне манипулације и злоупотребу овог осетљивог питања у политичке сврхе.

Кроз рад овог форума на регионалном нивоу подржано је и покренуто више значајних иницијатива као што је иницијатива удружења породица несталих лица из региона за одржавање конференције о несталим лицима на нивоу председника држава у региону, као значајна подршка наставку и убрзању процеса у оквиру кога су постигнути значајни резултати (решено је више од 70% случајева лица која су се водила као нестала у региону).

Такође, на састанцима се разговарало о убрзању закључивања билатералних протокола о сарадњи у области решавања проблематике несталих лица између Републике Хрватске и Босне и Херцеговине те Републике Србије и Босне и Херцеговине, као и са Црном Гором. Протоколе је потребно потписати ради регулисања сарадње у овој области, имајући у виду њен хуманитарни и политички значај и њену специфичност; протоколи би требало да представљају основу за даље унапређење билатералне и регионалне сарадње у овој области. Међународни комитет Црвеног крста и Међународна Комисија за нестала лица значајно смањују своје активности на Западном Балкану и најављују потпуно повлачење у наредне две године, због чега сарадња надлежних тела држава у региону која се баве решавањем проблематике несталих лица има суштински значај за даље несметано одвијање и унапређење процеса, укључујући:

- израду јединствене регионалне листе несталих лица, која ће у првој фази обухватити активне случајеве на основу критеријума МКЦК о минимуму података, а у другој фази и листу решених случајева. Листа ће првенствено бити користан алат (јер ће се уклонити дупла имена, биће више критеријума верификације, дефинисаће се надлежности у случајевима од заједничког интереса итд.). Листа ће бити отворена, периодично ће се ажурирати и биће објављена на основу консензуса свих учесника у њеној изради;
- обезбеђивање наставка активности у вези са заједничким ДНК програмом Међународне комисије за нестала лица, који подразумева централизовану базу коштаних и крвних ДНК профила и других форензичких података;
- омогућавање мониторинга другим странама у процесу ексхумација и идентификација посмртних остатака жртава;

- олакшавање процедура за прекограничне уносе посмртних остатака;
- заједничко извиђање и лоцирање места појединачних и масовних гробница, размену расположивих информација и координацију активности од значаја за решавање случајева лица која се воде као нестала услед оружаних сукоба.

САРАДЊА СА МЕЂУНАРОДНИМ КОМИТЕТОМ ЦРВЕНОГ КРСТА (МКЦК)

Међународни комитет Црвеног крста је међународна хуманитарна невладина организација, основана као друштво 1863. године у Женеви (Швајцарска). Друштво је оснивач Међународног покрета Црвеног крста и део је његове организације. Главни циљ друштва је да „заштити живот и достојанство жртава рата међународних сукоба и унутрашњег насиља и осигура им помоћ“. Мандат ове организације има упориште у међународном хуманитарном праву, а посебно је значајно деловање и залагање организације на успостављању основних заштитних правила и принципа међународног хуманитарног права, на њиховој доследној имплементације и јачању одговорности субјеката за његову примену током оружаних сукоба и унутрашњег насиља, као и на активностима у афирмацији и делотворнијој дистрибуцији Међународног хуманитарног права (МХП) у миру у превентивне сврхе.

Ескалација кризе на простору бивше Југославије, која је током 1991. и 1992. године прерасла у оружане сукобе са многобројним кршењима међународног хуманитарног права, суочила је МКЦК са питањем спровођења правила МХП у унутрашњим оружаном сукобима и могућношћу обезбеђивања доследне примене Женевских конвенција и допунских Протокола, полазећи од проблема квалификације конфликта и потребе да се успостави хуманитарни дијалог између страна који се не би доносило питања политичке природе.

У том смислу, на иницијативу МКЦК и уз његово посредовање током оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ урађено је следеће:

- успостављен је хуманитарни дијалог између страна у сукобу;
- успостављена је сарадња националних друштава Црвеног крста страна у сукобу и методологија за евидентирање заробљених, несталих, умрлих и погинулих лица, слање породичних порука и успостављање прекинутих породичних контаката;

- омогућен је, уз сагласност надлежних власти, обилазак места где су се налазила лица лишена слободе ради њиховог евидентирања, опсервирања њиховог третмана, стања, услова боравка и пружања неопходне помоћи, о чему је МКЦК сачињавао извештаје које је достављао надлежним властима како би се предузимале адекватне мере;
- МКЦК је пружао техничку и логистичку подршку властима током ослобађања или размена лица лишених слободе.

Након сукоба МКЦК је спроводио следеће активности:

- наставио је са евидентирањем несталих лица, а књиге несталих лица које се објављују по територијалном принципу за Босну и Херцеговину, Републику Хрватску и Аутономну покрајину Косово и Метохију прихватају све стране у процесу и оне представљају почетни, значајан корак у решавању питања лица која се воде као нестала⁷²;
- МКЦК, у сарадњи са надлежним властима, има посебно значајну улогу у организацији одласка породица несталих лица које живе у Републици Србији са статусом избеглица у Републику Хрватску ради присуства идентификацијама и сахранама њихових најближих;
- МКЦК је организовао одласке породица из Републике Србије ради обиласка лица која су била лишена слободе у вези са оружаном сукобима и налазила су се у затворима у Републици Хрватској;
- од 2002. године МКЦК је, у сарадњи са Југословенским Црвеним крстом (Црвеним крстом Србије и Црне Горе) и удружењима породица несталих лица и уз договор надлежних владиних тела Србије и Хрватске за тражење несталих лица, водио акцију прикупљања антеморталних података за нестала лица на простору Хрватске од њихових породица које живе на територији Србије;
- МКЦК је у сарадњи са Црвеним крстом Србије и удружењима породица несталих лица прикупљао антеморталне податке за лица нестала на подручју АП КиМ;
- МКЦК је 2006. године пренео надлежности које се односе на евидентирање несталих лица на Службу тражења Црвеног крста Србије;

⁷² Иако је МКЦК убрзо по завршетку сукоба објавио листе (књиге) несталих за БиХ, АП КиМ и БЈР Македонију, оваква књига је за територију Републике Хрватске објављена је тек у априлу 2007. године. Друго издање Књиге несталих лица у Републици Хрватској МКЦК је објавио 2010. године и у њему је евидентирао укупно 2436 лица (1997 лица која се воде као нестала и 439 захтева за предају посмртних остатака). У периоду од децембра 2006. године до јануара 2010. године решен је 331 случај, а отворено је 383 нових захтева за тражење, што представља значајан број, посебно имајући у виду да је од конфликта прошло скоро двадесет година. У априлу 2012. године објављено је и треће издање ове књиге, у коме је евидентирао укупно 2322 лице (1868 лица која се воде као нестала и 454 захтева за предају посмртних остатака). Заштврено је 215 захтева, а отворена су 102 нова захтева за тражење несталих лица. У мају 2015. године објављено је четврто издање, у коме је евидентирао укупно 2138 лица (1716 лица која се воде као нестала и 422 захтева за предају посмртних остатака). Заштврено су 244 захтева, а отворено је 60 нових захтева за тражење несталих лица.

- пружа значајну психосоцијалну подршку породицама и удружењима породица несталих лица;
- помаже у сагледавању правних и статусних питања са којима се суочавају породице несталих лица и издао је правну студију „Породице несталих лица у СЦГ, њихове потребе и права“ (та студија је допринела бољем разумевању потреба породица несталих, а Комисија је у оквиру свог мандата помогла у актуелизацији овог питања и реализацији препорука);
- пружа финансијску помоћ удружењима породица несталих лица за спровођење одређених активности кроз одобравање поднетих пројеката;
- од 2004. године МКЦК има посебно значајну и одговорну улогу у председавању Радном групом за лица која се воде као нестала у вези са догађајима на Косову⁷³ (деталније о овом механизму сарадње види се у поглављу „Институционални оквир за решавање питања несталих лица у Републици Србији“).
- завршетком Стратегије МКЦК за питање несталих лица 2018–2023. године за Западни Балкан подразумева прекид финансирања активности и део организације која се односи на одлазак породица са подручја Републике Србије на коначну идентификацију посмртних остатака лица која се воде као нестала на у Републику Хрватску. С тим у вези, Комисија и Црвени крст Србије су постигли договор и преузели досадашње активности МКЦК у вези са организацијом и финансирањем ових активности;
- од потписивања Меморандума о разумевању између Комисије и МКЦК, 6. септембра 2022. године у Београду, на тему прибављања релевантних информација и документације о несталим лицима, из архива и база података Међународног резидуалног механизма за кривичне судове као и других релевантних међународних организација и институција, МКЦК доставља извештаје који садрже релевантне информације и документацију која се односи на догађаје, места и судбину лица која се воде као нестала. На овај начин прикупљена документација, информације и подаци се редовно анализирају и стављају у функцију решавања случајева несталих лица, расветљавању њихове судбине и места где се они налазе.

КЊИГА НЕСТАЛИХ ЛИЦА НА ПОДРУЧЈУ Р. ХРВАТСКЕ	БРОЈ НЕСТАЛИХ ЛИЦА	БРОЈ ЗАХТЕВА ЗА ТРАЖЕЊЕ ПОСМРТНИХ ОСТАКА	УКУПНО	ЗАТВОРЕНИ СЛУЧАЈЕВИ	ОТВОРЕНИ СЛУЧАЈЕВИ
I ИЗДАЊЕ, децембар 2006. год.	2144	240	2384		
II ИЗДАЊЕ, јануар 2010. год.	1997	439	2436	331	383
III ИЗДАЊЕ, април 2012. год.	1868	454	2322	215	102
IV ИЗДАЊЕ, мај 2015. год.	1716	422	2138	244	60

Табела: Статистички подаци у односу на издање књиге несталих лица на подручју Р. Хрватске

Књиге несталих лица на простору АП КиМ	Година издања	Број несталих лица – консолидована листа
I ИЗДАЊЕ	2000.	3298
II ИЗДАЊЕ	2001.	3525
III ИЗДАЊЕ	2004.	2557
IV ИЗДАЊЕ	2007.	2047
V ИЗДАЊЕ	2013.	1754

Табела: Статистички подаци укључујући броја активних случајева несталих лица у односу на годину издања књиге несталих лица на простору АП КиМ

⁷³ Овај назив није повезан са ишћањем ситашуса Косова и у складу је са Резолуцијом 1244/1999 Већа безбедности УН и Мишљењем Међународног суда правде о ирошашењу независности Косова.

ОКРУГЛИ СТО ЗА НЕСТАЛА ЛИЦА У ОКВИРУ ДИЈАЛОГА БЕОГРАДА И ПРИШТИНЕ

Један од значајнијих састанака на тему решавања проблематике несталих лица на простору АП КиМ био је Округли сто за нестала лица у оквиру дијалога Београда и Приштине, који је одржан у организацији Међународног комитета Црвеног крста и Заједничке канцеларије за људска права UNMIK-а у Женеви (Швајцарска), од 28. до 30 јуна 2017. године. Поред представника београдске и приштинске делегације у Радној групи, састанцима су присуствовали и представници удружења породица несталих лица српске и албанске националности.

Слика са Округлог стола одржаног у Женеви

Циљ састанака био је да се унапреди процес и да се пронађу нова решења за решавање проблематике несталих лица, јер се на овом хуманитарном питању радило годинама, али је последњих година било све мање решених случајева због недостатка информација о могућим гробним местима и гробницама, што је довело до успоравања процеса. Такође, један од циљева било је суочавање са проблемима који се односе на погрешне идентификације и НН тела. Истакнуто је да је Радна група преговарала о приступу архивама међународних заједница, зато што би то довело до расветљавања многих случајева.

Елемент времена утиче на многе чињенице, јер су многи сведоци преминули, неки су напустили земљу, постоје промене на локацијама, смањен је интерес међународне заједнице, нема довољно притиска на надлежне институције и њихову ефикасност, ограничени су људски ресурси, финансијски ресурси, нема политичке подршке. Овај

округли сто пружио је прилику да породице несталих изнесу своје незадовољство, као и сугестије, предлоге и питања, јер њихов глас има пресудну важност.

У раду Округлог стола узели су учешће:

- Zeid Ra'ad Al Husein, високи комесар Уједињених нација за људска права, који је нагласио јаку посвећеност УН, нарочито Канцеларије Високог комесара за људска права (OHCHR), пружању помоћи при решавању питања несталих лица на Косову и Метохији. Он је, такође, истакао право на истину и правду као кључно начело људских права и напоменуо да недостатак информација већ генерацијама представља препреку миру и помирењу. Изостанак кривичног гоњења донеће једино цинизам и колективну кривицу;
- Zahir Tanin, специјални представник Генералног секретара и шеф UNMIK-а, нагласио је да суштински приоритет UNMIK-а остаје проналажење несталих лица. Одлучност породица несталих лица, која се огледа у њиховом јединству, показује да заједничко деловање није само могуће, већ и да је то неизоставан услов за откривање судбине њихових најближих. Оснивање мултиетничког Ресурсног центра за нестала лица у Приштини представља позитивно дешавање у трагању за несталим лицима.

У оквиру Округлог стола јасно су идентификоване препоруке и изазови: недостатак нових информација, питање погрешних идентификација посмртних остатака, потреба да Радна група за нестала лица изради оквир стратегије пре краја 2017. године, са јасним приоритетима за наредне две године. Договорено је, уз консултације са OHCHR, да ће UNMIK усредсредити напоре на следеће приоритете: идентификовање и стављање на располагање савремене технологије која може да пружи додатне информације о судбини несталих лица; пружање подршке успостављању централног регистра о несталим лицима, уз све расположиве информације, на транспарентан и инклузиван начин. Остала кључна питања се односе на стварање синергије између механизма правосуђа и документације о несталим лицима, укључујући заштиту података и сведока.

Сарадња са Међународном комисијом за нестала лица (МКНЛ)

Међународна комисија за нестала лица (МКНЛ) настала је на иницијативу америчке администрације 1996. године на самиту Г7 у Лиону (Француска), а на почетку свог мандата на простору бивше СФРЈ бавила се унапређењем сарадње између надлежних власти у региону и породица несталих лица и њихових удружења, кроз организовање регионалних конференција о несталим лицима, на којима су представници надлежних државних тела и чланови породица несталих лица имали могућност да у директном дијалогу размене информације од значаја за процес, те кроз подршку и помоћ у развоју националних капацитета за ДНК анализу и форензички процес. Ради правног регулисања сарадње у решавању случајева лица која се воде као нестала у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и конфликту у АП КиМ, потписано је више документа о сарадњи у тражењу несталих лица са МКНЛ у складу са њиховим мандатом:

- Меморандум о сагласности између Савезног министарства за иностране послове Савезне Републике Југославије и Међународне комисије за нестала лица од 8. новембра 2001. године;
- Споразум о донацији закључен између Координационог центра за Косово и Метохију (КЦ) Савезне владе СРЈ и Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица. Предмет споразума било је финансирање активности КЦ на ексхумацијама и идентификацији посмртних остатака људи који се сматрају несталим на Косову и Метохији од стране МКНЛ, а споразум је потписан 19. и 23. октобра 2001. године;
- Споразум о сарадњи закључен између Међународне комисије за нестала лица (МКНЛ) и Комисије Савезне владе СРЈ Југославије за хуманитарна питања и нестала лица. Предмет споразума је била судбина лица несталих у оружаним сукобима на просторима бивше СФРЈ између 1991. и 1995. године, а споразум је потписан 5. и 19. априла 2002. године;
- Споразум о наставку сарадње између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица у процесу ексхумација и идентификација несталих лица (17. јун 2014. године);
- Споразум о статусу и функцијама Међународне комисије за нестала лица закључен између Међународне комисије за нестала лица и Републике Србије (потписан 16. децембар 2015. године у Хагу);

- Споразум између Комисије за нестала лица Владе Републике Србије и Међународне комисије за нестала лица о учешћу Комисије за нестала лица Владе Републике Србије у пројекту Међународне комисије за нестала лица „База података активних случајева лица несталих услед оружаних сукоба на територији бивше Југославије“ (26. октобар 2017. године);
- Заједничка декларација о несталим лицима у оквиру Берлинског процеса (потписана 10. јула 2018. године у Лондону), коју су потписале државе чланице Европске уније и учеснице Берлинског процеса за регион Западног Балкана;
- Оквирни план за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије (потписан 6. новембра 2018. године у Хагу), који су потписале домаће институције Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, тзв. Косова и Републике Хрватске – чланице Европске уније.

Међународна комисија за нестала лица је посебно значајан допринос дала у идентификацији жртава оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ и АП КиМ увођењем, развијањем и централизацијом капацитета за примену метода анализе ДНК, која је због своје поузданости постала општеприхваћена метода идентификације. Имајући у виду сложеност процеса ексхумација и идентификација жртава оружаних сукоба на простору бивше СФРЈ, јер се посмртни остаци ексхумирају након више година и у таквом стању да класичне методе идентификације нису довољне, метода ДНК анализе створила је велике могућности за сигурну идентификацију посмртних остатака. Комисија Савезне владе СРЈ Југославије за хуманитарна питања и нестала лица потписала је Споразум о сарадњи са Међународном комисијом за нестала лица (у априлу 2002. године) и тиме се укључила у њен регионални ДНК програм⁷⁴. Овим програмом било је предвиђено оснивање регионалних центара за ДНК анализу, као и централизоване базе коштаних узорака и узорака крви. За успех пројекта било је битно да сви региони међусобно сарађују, као и да породице свих несталих лица дају узорак крви, а надлежне државне институције узорке костију ексхумираних посмртних остатака, како би се екстраховањем и поклапањем ДНК профила идентификовао што већи број несталих лица, што је остварено у великом, али не и потпуно задовољавајућем обиму. Интегрисањем у ДНК пројекат МКНЛ и давањем коштаних узорака са ексхумираних посмртних остатака Међународној комисији за нестала лица и хрватској страни, Република Србија је учинила све како би се идентификација ДНК методом успешно спровела.

Комисија подржава пројекте Међународне комисије за нестала лица, који могу да допринесу бржој идентификацији посмртних остатака методом анализе ДНК, посебно имајући у виду чињеницу да се највећи број посмртних остатака несталих лица за које Комисија има интерес не налази на територији Републике Србије.

⁷⁴ Заједнички пројекат Републике Хрватске и МКНЛ, потписан крајем 2004. године, дао је значајне, мада не и очекиване резултате, јер је хрватска страна прислала на размену ДНК профила крви, али не и свих коштаних узорака са ексхумираних посмртних остатака на њеној територији.

Промена статуса Међународне комисије за нестала лица

Холандија, Велика Британија, Белгија, Луксембург и Шведска закључиле су 15. децембра 2014. године Споразум о статусу и функцијама Међународне комисије за нестала лица (Оквирни споразум), којим је МКНЛ постала међународна организација са седиштем у Хагу. Споразум је ступио на снагу 10. маја 2015. године, пошто су га ратификовале Шведска и Велика Британија. Оквирни споразум је био отворен за потписивање свим државама до 16. децембра 2015. године, а после тог датума државе су могле да му приступе без могућности учешћа у процесу одлучивања. Краљевина Холандија и МКНЛ закључиле су споразум о успостављању седишта МКНЛ у Хагу.

Кејрин Бомбертер и Петар Вицо на потписивању Оквирног споразума у Хагу

Споразум је 16. децембра 2015. године у Хагу, у име Владе и као заступник Републике Србије, потписао Петар Вицо, амбасадор Републике Србије у Холандији. Република Србија је постала оснивач МКНЛ са могућношћу учешћа у процесу одлучивања. Приступање Споразуму пре Републике Хрватске и Босне и Херцеговине омогућило је Републици Србији да изврши утицај који је од значаја за регионалну сарадњу, односно да пре евентуалног захтева за чланство тзв. „Републике Косово“ благовремено реагује на ово питање или да постави услове под којима би то чланство било прихватљиво.

ПОТПИСИВАЊЕ ОКВИРНОГ ПЛАНА ЗА РЕШАВАЊЕ ПИТАЊА НЕСТАЛИХ ЛИЦА ИЗ СУКОБА НА ПОДРУЧЈУ БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Председници Домаћих институција и директорка МКНЛ приликом потписивања Оквирног плана

У седишту Међународне комисије за нестала лица потписан је, 6. новембра 2018. године у Хагу, Оквирни план за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије. Потписивање Оквирног плана је предвиђено Заједничком декларацијом о несталим лицима. Потписници Оквирног плана су представници домаћих институција надлежних за тражење несталих лица у вези са оружаним сукобима на простору бивше Југославије током деведесетих година Републике Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Републике Хрватске и Косова*⁷⁵.

⁷⁵ „Будући да је територија Косова и Метохије у саставу Републике Србије и да се на основу Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1244 (1999) налази под међународном управом, потписивање и изражавање припадности на обавезивање Републике Србије и/или Владе Косова* на Оквирни план за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије се не може тумачити као признавање независности Косова*, нити се тиме између Републике Србије и Косова* формира уговорни однос у смислу правила Бечке конвенције о уговорном праву (1969) којом је регулисана материја закључења и извршења међудржавних уговора.

Закључивањем и извршавањем Оквирног плана за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије се ни на који начин не прејудуцира питање статуса Косова* као ни надлежности и овлашћења Специјалног представника генералног секретара УН и КFOR-а у складу са Резолуцијом 1244 (1999) и Уставним оквиром за привремену самоуправу на Косову (Уредба UNMIK бр. 2001/9 од 15. маја 2001. године).

Ниједна радња коју влада Косова*, односно Привремене институције самоуправе у Приштини, предузму приликом закључивања и спровођења овог Оквирног плана за решавање питања несталих лица из сукоба на подручју бивше Југославије се не може сматрати валидном уколико прекорачује оквире овлашћења Привремених институција самоуправе у Приштини или задире у овлашћења и дужности која су резервисана за Специјалног представника генералног секретара УН како је одређено Резолуцијом Савета безбедности УН бр. 1244 (1999) и Уставним оквиром за привремену самоуправу на Косову.“

DECLARATION

I, Ivica Dačić, the First Deputy Prime Minister and Minister of Foreign Affairs of the Republic of Serbia,

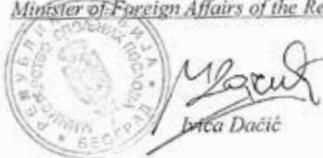
HEREBY DECLARE that the Government of the Republic of Serbia makes the following declaration in relation to signing the Framework Plan to Address the Issue of Persons Missing from Conflicts on the Territory of the Former Yugoslavia:

"Whereas the territory of Kosovo and Metohija is an integral part of the Republic of Serbia and that in accordance with United Nations Security Council resolution 1244 (1999) it is placed under an international administration, indicating consent in respect of the Republic of Serbia to be bound by the Framework Plan to Address the Issue of Persons Missing from Conflicts on the Territory of the Former Yugoslavia cannot be interpreted as recognition of the independence of Kosovo, nor does it mean that a treaty relationship is established between the Republic of Serbia and Kosovo* according to the rules of the Vienna Convention on the Law of Treaties (1969), governing matters related to the signature and application of international treaties.*

Signing and application of the Framework Plan to Address the Issue of Persons Missing from Conflicts on the Territory of the Former Yugoslavia is by all means without prejudice to the status issue of Kosovo or to the powers and responsibilities of the Special Representative of the UN Secretary-General and those of the Kosovo Force (KFOR) under Resolution 1244 (1999) and the Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo (UNMIK Regulation No. 2001/9 of 15 May 2001).*

No actions taken by the Government of Kosovo or by the Provisional Institutions of Self-Government (PISG) in Pristina to sign and apply this Framework Plan to Address the Issue of Persons Missing from Conflicts on the Territory of the Former Yugoslavia cannot be considered valid if exceeding the powers of PISG in Pristina, or if encroaching upon the powers and responsibilities reserved for the Special Representative of the United Nations Secretary-General, as established in UNSCR 1244 (1999) and the Constitutional Framework for Provisional Self-Government in Kosovo".*

*The First Deputy Prime Minister
and
Minister of Foreign Affairs of the Republic of Serbia,*

Ivica Dačić

* This designation is without prejudice to positions on status, and is in line with UNSCR 1244 (1999) and the ICJ Opinion on the Kosovo's Declaration of independence.

Узимајући у обзир билатералне споразуме, протоколе и механизме сарадње и подржавајући њихову пуну примену, Оквирни план има за циљ да се убрза процес, да се интензивира мултилатерална сарадња у циљу тражења и идентификације 12.000 лица која се још увек воде као нестала из сукоба на подручју бивше Југославије и да се у наредних пет година уклоне препреке у решавању што већег броја случајева несталих лица.

Оквирни план се састоји од пет основних активности:

1. Активности на решавању око 4000 случајева без имена или неидентификованих (НН) на целом подручју бивше Југославије;
2. Размена података о случајевима несталих лица између домаћих институција и са породицама несталих уз помоћ Базе података активних случајева лица несталих услед оружаних сукоба на територији бивше Југославије током деведесетих година;
3. Размена информација о могућим локацијама скривених гробница и обављање заједничких ексхумација;
4. Укључивање породица несталих у процес;
5. Организовање заједничких комеморација поводом обележавања Међународног дана несталих лица.

Na današnji dan, 6. novembra 2018. godine, mi nižepotpisani usvajamo Okvirni plan za rješavanje pitanja nestalih osoba iz sukoba na području bivše Jugoslavije.

Na današnji dan, 6. studenoga 2018. godine, mi niže potpisani usvajamo Okvirni plan za rješavanje pitanja nestalih osoba iz sukoba na području bivše Jugoslavije.

Ne të nënshkruarit më poshtë, në ditën e sotme, më 6 nëntor 2018, miratojmë Planin Kornizë për të adresuar çështjen e personave të zhdukur nga konfliktet në territorin e ish-Jugosllavisë.

Na današnji dan, 6. novembra 2018. godine, mi doljepotpisani usvajamo Okvirni plan za rješavanje pitanja nestalih lica iz sukoba na prostoru bivše Jugoslavije.

На данашњи дан, 6. новембра 2018. године, ми долепотписани усвајамо Оквирни план за решавање питања несталих лица из сукоба на простору бивше Југославије.

We the undersigned, on this day, 6 November 2018, hereby adopt the Framework Plan to Address the Issue of Persons Missing from conflicts on the territory of the former Yugoslavia.

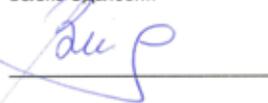
Amor Mašović

Prenkë Gjetaj

Вељко Одаловић

Stjepan Sučić

Dragan Đukanović

For the depositary/za depozitara/
për mbajtësin/за депозитара:

International Commission on Missing Persons

Први сасџанак ГНЛ, 4. децембар 2018. године, Херцеџ Нови (Црна Гора)

На првом састанку ГНЛ одржаном 4. децембра 2018. године у Херцег Новом (Црна Гора) основане су Оперативна група за решавање НН случајева и Оперативна група за базу података.

У складу са планом, домаће институције ће решавати питање НН случајева (неидентификованих посмртних остатака који су смештени у мртвачницама). Поред тога, извршиће се ажурирање евиденције и брисање дуплих уноса из Базе података активних случајева лица несталих услед оружаних сукоба на територији бивше Југославије током деведесетих година и осигураће се функционисање Оперативне радне групе која је успостављена како би извршила преглед случајева у бази података. Надлежна тела ће настојати да дођу до информација које би се могле односити на проналазак и ексхумације масовних и појединачних гробница унутар својих архива и из других извора и редовно ће подносити извештаје о оствареном напретку. Надлежна тела ће редовно достављати ажуриране информације о својим заједничким напорима на састанцима са представницима удружења породица несталих. Регионална координација удружења породица несталих лица са подручја бивше Југославије, организација цивилног друштва која окупља представнике различитих удружења породица несталих, пратиће спровођење плана. Учеснице ће презентовати годишњи извештај о спровођењу плана у оквиру Берлинског процеса за Западни Балкан.

ПРЕДСТАВЉЕН ПРВИ ИЗВЕШТАЈ ГРУПЕ ЗА НЕСТАЛА ЛИЦА

Састанак Групе за нестала лица одржан је на маргинама самита Берлинског процеса, 4. јула 2019. године, у Познању (Пољска), на коме је представљен први Извештај о спроведеним активностима у складу са одредбама Оквирног плана и оствареном напретку од новембра 2018. године до јула 2019. године.

На састанку ГНЛ присуствовали су представници домаћих институција Републике Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Републике Хрватске и тзв. Косова. Подршку раду ГНЛ дали су представници Министарства спољних послова и послова Комонвелта Владе Уједињеног Краљевства Велике Британије, као и представници Регионалне координације удружења породица несталих лица. Састанак је одржан у организацији Међународне комисије за нестала лица.

Слика са представљања првог Извештаја о раду ГНЛ

Заједничким радом на питањима несталих лица ГНЛ побољшава сарадњу у решавању случајева несталих лица и помаже враћању спокоја њиховим породицама. Таква рад гради поверење између домаћих институција и чини веродостојним напоре које свака институција улаже у проналажење и идентификацију несталих лица, што доприноси и деполитизацији самог питања несталих лица.

АКТИВНОСТИ ГНЛ

Од свог оснивања ГНЛ улаже сталне напоре ради унапређења сарадње и међусобног поверења домаћих институција надлежних за тражење несталих лица у циљу постизања бољих резултата и решавања случајева несталих лица. Ради реализације активности предвиђених Оквирним планом ГНЛ је остварио:

- значајне резултате у смањењу броја Н.Н. посмртних остатака који се налазе у мртвачницама широм региона, те је укупан број смањен са око 4.000 случајева на око 2.800 случајева;

- значајну прекретницу 2022. године јавним објављивањем јединствене и интерактивне Базе података активних случајева лица несталих услед оружаних сукоба на простору бивше Југославије;
- постигнут договор да се размена информација о могућим локацијама скривених гробница и обављање заједничких ексхумација врши размењивањем информација на билатералној основи, те да домаће институције о томе могу обавестити ГНЛ;
- већу укљученост породица несталих лица у процес образовањем Форума за породице;
- Још једно значајно достигнуће је остварено у септембру 2022. године када су представници удружења породица несталих лица и чланови ГНЛ заједно одали почаст цивилним жртвама сукоба у бившој Југославији на споменику у Парку Побрежје у Подгорици.

Регионална база података

Првобитно успостављена 2018. године и коришћена од стране домаћих институција као платформа за усклађивање и размену података, База података активних случајева лица несталих у сукобима на подручју бивше Југославије сада нуди ажурирану евиденцију активних случајева несталих лица породицама несталих лица и широј јавности. База података има могућност претраживања по имену, имену оца, презимену и пријављеној територији нестанка и омогућава корисницима да доставе информације о конкретном несталом лицу путем рубрике за повратне информације или да пријаве нестало лице уколико оно већ није унесено у Базу података. Ова на свету јединствена евиденција о несталим лицима, која обухвата више територија, представља пример регионалне сарадње и показује ангажман на пружању чињеничних података. У Бази података коју води ГНЛ тренутно се налази укупно 11.465 уноса. Приступ Регионалној бази података активних случајева лица несталих у сукобима на подручју бивше Југославије можете приступити путем линка:

https://oic.icmp.int/index.php?w=reg_lista_pub_ter_in&l=ba

Слика са јавног објављивања базе података

QR код за приступу бази података

Успостављање јединствене, интерактивне базе података случајева несталих лица осигураће да ажурирана евиденција буде у сваком тренутку доступна широј јавности. Ова база података омогућава породицама несталих лица, грађанима и другим заинтересованим странама да изврше увид и прегледају постојећу евиденцију али и да путем интернета домаћим институцијама надлежним за питања несталих лица у Републици Србији, Босни и Херцеговини, Републици Хрватској, тзв. Косову и Црној Гори доставе повратне информације.

МКНЛ – апликација „Пријава локације“

Једна од значајних регионалних иницијатива, која је остварена уз подршку међународних организација, јесте и анонимна пријава путем апликације „Пријава локације“. Комисија је, у сарадњи са Међународном комисијом за нестала лица, у Републици Србији покренула апликацију „Пријава локације“ која помаже у проналажењу скривених гробница и која ће дати подстицај даљем унапређењу и убрзању процеса, имајући у виду да је тренутно највећи проблем у проналажењу несталих лица управо недостатак информација. Они који имају неке информације овој апликацији могу приступити преко сајта Комисије www.kznf.gov.rs.

МКНЛ – програм за управљање подацима ННДМС

ННДМС је програм за управљање подацима о случајевима неидентификованих посмртних остатака несталих лица који се налазе у мртвачницама који је развио МКНЛ. ННДМС је програм за пружање помоћи учесницима у процесу решавања питања несталих лица, а који нису антрополози или форензички патолози у смислу праћења и вођења Н.Н. случајева. Програм је намењен чувању података значајних за решавање случајева несталих лица, а односе се на информације о локацији ексхумације, месту где су похрањени посмртни остаци, о статусу анализе ДНК методом, као и наративног дела о предузетим радњама у циљу решавања случаја. МКНЛ је уступила Комисији за нестала лица овај значај алат како би организовала, водила и анализира податке који се тичу ексхумираних посмртних остатака на територији Републике Србије. Обука за коришћење ННДМС одржана је у организацији МКНЛ, 8. марта 2024. године у Сарајеву.

Обука о коришћењу ННДМС апликације

ПРОГРАМ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА ЗА РАЗВОЈ (УНДП)

Програм Уједињених нација за развој (*United Nations Development Programme – UNDP*) већ неколико година подржава напоре институција и удружења породица несталих у Србији и другде у региону Западног Балкана на проналажењу лица несталих током оружаних сукоба на територији бивше Југославије. У решавању овог питања, за породице и друштво једног од најболнијих, УНДП је развио посебно партнерство и сарадњу са Комисијом за нестала лица Владе Републике Србије (Комисија).

Од 2017. до 2019. године УНДП је кроз *Пројекат јачања регионалне сарадње у процесу решавања ратних злочина и трагању за несталим лицима*, који је спровођен у Републици Србији, Босни и Херцеговини, Хрватској и Црној Гори, организовао низ билатералних и мултилатералних састанака између Комисије и других институција из земаља региона које су задужене за тражење несталих, у циљу унапређења њихове међусобне сарадње. На овим састанцима су, између осталог, идентификоване препреке за бољу регионалну сарадњу и начини за њихово превазилажење и размењивање информација које су помогле у трагању за несталим лицима. Договорена су Радна правила и процедуре за реализацију Протокола о сарадњи у тражењу несталих лица између Босне и Херцеговине и Србије и тај документ је потписан у јулу 2019. године. Такође, УНДП је пружио подршку међуресорној сарадњи између државних институција у Србији које се баве тражењем несталих лица и дао допринос у тражењу несталих лица. Поред тога, УНДП, кроз активности унапређивања регионалне сарадње у процесу решавања ратних злочина, допринио је и трагању за несталима у мери у којој истраге ратних злочина могле допринети разрешењу судбине несталих.

Годишњи састанак УНДП о јачању владавине права, одржавању мира и подстицању развоја

Годишњи састанак УНДП о јачању владавине права, одржавању мира и подстицању развоја одржан је у Њујорку, од 12 до 15. јуна 2017. године, у седишту Уједињених нација и на њему је председник Комисије Вељко Одаловић учествовао као панелиста у

дискусији на тему „Национална перспектива владавине права, људских права и одржавања мира“. У раду Годишњег састанка учествовали су представници земаља чланица на највишем нивоу, као и ентитети Уједињених нација. Овај догађај је био одржан као платформа за дискусију, како би се подигла свест о значају владавине права и људских права у спречавању сукоба, одржавању мира и подстицању развоја. У контексту конфликта и криза постоје велики захтеви за правдом као и за успостављањем културе поштовања људских права и владавине права.

Вељко Одоговић, председник Комисије за нестала лица, изразио је у свом излагању велико задовољство што под кровом највеће глобалне организације сви заједно брину о миру, стабилности, безбедности, владавини права, развоју те што се разговара о теми која је очигледно и данас на многим просторима, због тежине и карактера сукоба, још увек важна. Владавина права и њено ојачавање је нешто што апсолутно свима треба подједнако и треба да се ради на њеним квалитетима. Чињеница је да о овој теми треба да се разговара због карактера сукоба и морају се помињати прошлости, садашњости, али и будућности. Прошлости нас подсећа на карактер сукоба, јер су сукоби били тежки, са тежким последицама, са бројним жртвама, распадима држава, протераним и расељеним лицима и, нажалост, са великим бројем несталих лица чија се судбина ни данас не зна. Са проблемом на простору бивше Југославије срела се и међународна заједница. Неке одлуке које су доношене нису биле најсрећније и најбоље, али организација УН мора иревентивно да делује јаче него што је деловала чим се преконалају простори који представљају пошеницијална жаришта, пошеницијалне кризе. То је организација која изузетно много ради на терену, изузетно много помаже земљама на решавању оних проблема који су акутни, видљиви и тежки. Оно што је наша садашњост јесте да смо се сви у региону срели са тим последицама, формирали тела, ортане, институције,

које се баве ирвентивно истраживањима и процесуирањем одговорних за раине злочине, јер смо сви дубоко уверени да су – без обзира на то колико је злочина где било, да ли је неко починио више или мање злочина – сви одговорни за раине злочине и да морају да одговарају. Морају да одговарају из разлога што је то важно за будућност. Лидери појединих полиитичких организација у региону, али и лидери који воде поједине државе и просторе несметано се шетају, а сви добро знају да су починили бројне злочине и да нису били достуни правосудним ортанима. Владавина права и људска права треба да имају универзалне институције које ће се бавити њима. Ад хок судови јесу решење, али и нису. Иако су они одговорни за процесуирање злочина по оштим стандардима, правилима и по правима, много је боље да постоје међународне организације које могу на подједнак начин све то да измере. Веома је важна сарадња не само са међународним телима, људима који се баве несталим лицима, него сарадња са иужилаштвима која се баве истраживањем раиних злочина, сарадња са међународним организацијама које су у региону и које изузетно много помажу да се превазиђу многе унутрашње баријере, унутрашњи несјоразуми и унутрашња сјорена. Изузетно је важна сарадња са међународним организацијама као што су МКЦК, МКНП, EULEX и UNDP, не само због финансијског дела већ и због институционалног карактера који може да нас окупи све заједно. Пројекат UNDP, у који су укључени сви иуживоци за раине злочине из региона и сва надлежна тела за итражење несталих лица, изузетно је важан јер се на неколико окруних сјолова и тема о којима се заједно разговарало нашао модел теине сарадње – да иужилаштва једна друштима помажу у иркуиљању доказа за оне који су починили раине злочине, да иужилаштва из истрага иркуиљених доказа помажу комисијама дајући им информације о евентуалним тробницама и тробним местима где су нестала лица сахрањена. Такође, истакао је да је прошло 26 година од првих сукоба на простору бивше Југославије и да је то предупериод да би овај број лица који се данас итражи био актуелан. То говори да у прошлости нисмо у пошности одговорили задатку и да у овом иренушту имамо проблем ирвентивно нових информација, јер карактер сукоба је био такав да су разне војне, иаравојне и остале формације широм простора наших држава починиле бројне злочине. Суочавање са ирошлосту, процесуирање одговорних за раине злочине, њихово иривођење иравди, осуда њихова, све то је важан залај за будућност, јер нема будућности ако то не урадимо. Не смемо се помирити са тиме да се одговорни за злочине слободно шетају и да они данас буду неки нови лидери и модели по којима ће се будуће генерације руководити. 26 је нових генерација на простору бивше Југославије стило, а десетак оних које су имале мање од 10 година већ је на половини живоиног доба, велики број младих људи који није учествовао у расту, који није учествовао у сукобу, који није имао апсолутно никаквог доира са тиме, то су људи чија будућност и будућност њихове деце зависи од нас, колико ми будемо имали снаге, колико будемо имали подршке да у својим редовима откријемо све оне који су починили злочине и

да они за то одговарају. Ми смо на подручју централне Србије пронашли 900 тела косовских Албанаца, која су пренећа са КиМ у централни гео Србије. Сва тела смо идентификовали и прегали породицама. Сва тела која су доловила Дунавом и Савом у периоду 1991–1995. године смо обдуковали и сахранили, а захваљујући МКНЛ, која је путем ДНК методе идентификовала ове погинуле особе, Комисија их је прегала породицама. Неопходна нам је помоћ оних организација које су биле присутне на тим местима, које имају информације о идентифицираним гробним местима, о местима сахрањивања, јер без тога нећемо моћи даље и брже да радимо у проблему. Успели смо да направимо висок ниво регионалне сарадње и међу породицама које су биле најоштећеније и најосирашћеније. И данас смо врло често, што је добро, ми међа њихових критика, јер они од нас сада траже више; ми није у питању различитост једне или групе страна, то су сада адресе тела и надлежних органа. На крају бих се захвалио свима и рекао да верујем да ћемо сви заједно управити кроз пројекте попут овога са UNDP, али и са другим организацијама, заједно имаћи боље резултате и бољу будућност.

Подршка УНДП-а Србији у овој области настављала се и кроз Пројекат унапређења потраге за несталим лицима у Србији, у партнерству са Владом Уједињеног Краљевства, која га је финансијски подржавао, као и Амбасадом Италије. Пројекат је био започет у фебруару 2019. године и окончан 2022. године. У оквиру њега, УНДП је, између осталог, ангажовањем грађевинских машина и других техничких средстава помагао Комисији у ископавањима на локацијама где се сумња да постоје посмртни остаци лица која се воде као нестала. Набављен је дрона са гео-радаром, који је Комисији омогућио брже претраживање терена, укључујући и тешко приступачне локације. Комисији, односно Влади Србије, такође је стајала на располагању стручна и друга подршка УНДП-а за рад на нацрту закона који треба да регулише статус и права породица несталих.

Није занемарена ни директна подршка удружењима породица несталих која делују у Србији. У ту сврху је организовано неколико семинара за активисте ових удружења ради јачања њихових капацитета, посебно у погледу јавне комуникације, акционог планирања, јавног заговарања и пружања психолошке подршке.

Сарадња је настављена, кроз пројекат „Подршка Европске уније изградњи поверења на Западном Балкану“ финансираном од стране Европске уније који се од 2023. године спроводи у региону. У оквиру њега је пружена помоћ Комисији у виду ангажовања грађевинских машина за ископавања на локацијама где се сумња да постоје посмртни остаци. Такође, у оквиру овог пројекта УНДП подржава активности и рад удружења породица несталих лица, и пружа стручну помоћ и подршку надлежним институцијама у Републици Србији на припреми Закона о правима несталих лица и чланова њихових породица.

Овакве активности представљају део глобалних напора УНДП-а, који је већ деценијама присутан и на Балкану и у многим земљама света које се суочавају са изазовима након конфликта и масовних страдања људи. Ови напори су део остваривања глобалних циљева одрживог развоја, које су кроз Уједињене нације усвојиле све чланице ове организације. Један од циљева је унапређење владавине права и људских права, а он обухвата и право на истину о судбини несталих и подршку њиховим породицама. Уз свест о значају који решавање судбине несталих има, пре свега за сваку од породица, а затим и за друштва у Србији и региону, као и за дугорочну стабилност и складне односе међу народима на овим просторима, УНДП је остао посвећен, у сарадњи са другим међународним партнерима, давању доприноса и пружању подршке у решавању ових проблема.

САРАДЊА СА МЕЂУНАРОДНИМ РЕЗИДУАЛНИМ МЕХАНИЗМОМ ЗА КРИВИЧНЕ СУДОВЕ

UNITED NATIONS
International Residual Mechanism for Criminal Tribunals

На основу договора постигнутог на састанку одржаном 23. јануара 2018. године у Хагу (Холандија) између представника Комисије за нестала лица и Механизма за међународне кривичне судове (ММКС) о постизању обострано прихватљивог начина да представници Комисије за нестала лица добију приступ архивама Тужилаштва/ММКС како би пронашли релевантну документацију и информације које би допринеле лоцирању појединачних и масовних гробница где су покопана лица која се воде као нестала, представници Комисије су посетили ово Тужилаштво 7. и 8. новембра 2018. године. Том приликом представници Комисије су прошли обуку за коришћење базе докумената прикупљених за потребе процеса вођених у МКСЈ, како би могли да претражују тај архив и прикупљају расположиве информације и документацију значајну за решавање случајева несталих лица. Током ове посете представници Комисије су издвојили значајну документацију о постојању гробница у вези са лицима несталим у оружаним сукобима на простору бивше СРФЈ и конфликту у АП КиМ, која им је касније и достављена.

У просторијама Комисије за нестала лица у Палати „Србија“ 24. октобра 2018. године одржан је састанак са Сержом Брамерцом, главним тужиоцем Механизма за међународне кривичне трибунале, у оквиру његове тродневне посете Републици Србији. Вељко Одаловић, председник Комисије за нестала лица, информисао је саговорника о свим активностима које Република Србија предузима ради проналажења посмрт-

них остатака несталих лица и њихове идентификације, како би се породицама понудили одговори о судбинама њихових најмилијих. Он је предочио податак да је од 35.000 лица која су се водила као нестала на простору бивше СФРЈ решено преко 72% случајева, као и да се тренутно трага за још 10.280 несталих лица. Подвукао је да је Република Србија одговорно приступила овом питању и да је реализовала захтеве који су јој упућивали сви учесници у том процесу. Пренео је да се актуелно решавају два захтева која је упутила Република Хрватска на последњем билатералном састанку.

Председник Комисије је, с тим у вези, истакао да очекује исте напоре свих надлежних тела за тражење несталих лица, као и пуну координацију, и на регионалном и на међународном плану. У овом процесу, поред сарадње надлежних тела, неопходна је и помоћ релевантних међународних организација, посебно оних које су биле и још увек јесу присутне у региону. Као један од кључних приоритета издвојен је приступ архивама, и националним и архивама међународних организација.

Веран Матић, специјални изасланик Председника Републике за решавање питања несталих лица са Републиком Хрватском, нагласио је да деполитизација процеса тражења несталих лица и решавање питања несталих лица имају суштински значај за постизање свеобухватног помирења и стабилизације односа у региону.

Серж Брамерц је истакао да није потребно додатно уверавање о важности конкретног питања, јер у оквиру њега, поред комплексности и осетљивости, постоји и склоност ка политизацији. Пренео је да је о томе раније водио разговор са Колиндом Грабар Китаровић, председницом Републике Хрватске, а на јучерашњем састанку са Александром Вучићем, председником Републике Србије, такође је дат значај овом питању. Изнео је мишљење да би требало апеловати на широку јавност да пружи ин-

формације које би допринеле решавању конкретних случајева несталих лица. Констатовано је да је Хашки трибунал у фокусу свог мандата имао истраге и процесуирање одговорних за почињене злочине. Сада, када је у фази транзиције од тужилачког органа, има могућности да кроз капацитет Резидуалног механизма пружи додатну помоћ решавању питања несталих лица и да тако буде део позитивног развоја у региону. Као важне кораке на овом плану оценио је усвајање Декларације о несталим лицима на лондонском Самиту, као и предстојеће потписивање Оквирног плана у Хагу. Истакао је спремност да се унапреди непосредна сарадња и одобри приступ архивама Хашког трибунала телима надлежним за тражење несталих лица. Пренео је да је о значају пружања политичке подршке и финансијске помоћи овом процесу већ разговарао са највишим представницима дипломатског кора акредитованим у Београду.

Вељко Одаловић је истакао да је од изузетног значаја оснивање специјализованих већа и специјализованог тужилаштва за ратне злочине почињене на Косову и Метохији и пренео саговорнику да Република Србија свакодневно прикупља доказни материјал у циљу кривичног гоњења и процесуирања свих одговорних. Серж Брамерц се сложио са значајем функционисања конкретних органа и нагласио да је у сталној комуникацији са надлежним представницима.

На крају разговора Вељко Одаловић је саговорнику уручио публикацију под насловом „Помозите да се сазна истина о Жутој кући“ и апеловао да питање свих жртава које се доводе у везу са „Жутом кућом“ коначно добије свој епилог.

САРАДЊА СА ПОРОДИЦАМА, УДРУЖЕЊИМА ПОРОДИЦА НЕСТАЛИХ ЛИЦА И ДРУГИМ НЕВЛАДИНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА

Комисија има дневне контакте са породицама несталих лица ради информисања о актуелном стању случајева и прикупљања нових сазнања и чињеница које могу помоћи у решавању судбине њихових несталих чланова. Комисија обавештава породице о чињеницама смрти њихових чланова, пружа помоћ у организацији преузимања посмртних остатака, обезбеђивању документације, сноси трошкове превоза и обезбеђује једнократну новчану помоћ за трошкове сахране. Такође, Комисија сарађује и са удружењима породица несталих лица, са којима реализује део својих активности и пружа им материјалну помоћ и друге видове подршке.

Председник и представници Комисије учествују на конференцијама за штампу, округлим столовима и другим тематским скуповима које одржавају удружења породица несталих лица.

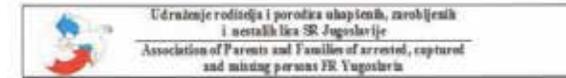
Такође, одржавају се састанци са представницима удружења породица несталих лица у оружаним сукобима на простору бивше СФРЈ и догађајима у АП КиМ са циљем да се информишу о актуелном стању у проблематици несталих лица и другим питањима значајним за њихов рад и активности. Имајући у виду тежак положај породица несталих лица, које су и поред личних трагедија имале снаге да се организују и истрају у борби за истину и правду за своје најмилије, која је комплексна, дуготрајна и неизвесна, али од које они не могу, не желе и не треба да одустану, удружења несталих лица и њихове асоцијације представљају значајну подршку и ослонац у раду Комисије и треба да буду препознати и уважени од стране институција на свим нивоима власти, али и друштва у целини.

Поред наведеног, значајне проблеме генерише чињеница да унутрашње законодавство није у потпуности предвидело оружане сукобе и њихове последице, као и да нису извршене све потребне измене законских акта и административне праксе које би то уважиле. Овај проблем највише погађа породице несталих лица које се, поред трагедије због губитка чланова породице и неизвесности у којој годинама живе, суочавају и са великим правним проблемима у области имовинских права те приступа социјалним накнадама, документима и правима која проистичу из позитивног законодавства. Због непостојања одредби у законима које дефинишу статус несталих лица, чланови њихових породица су суочени са проблемима у обезбеђивању примања кроз пензије, социјалне накнаде, продају имовине свог несталих члана и др. Све то додатно отежава њихово иначе тешко социјално и психолошко стање. Имајући у виду наведено, као и да у Републици Србији није донет Закон о несталим лицима, покренута је иницијатива за доношење овог закона, којим би се регулисала сва претходно наведена питања.

Поред Комисије, помоћ породицама и удружењима породицама несталих лица пружају и други надлежни ресори, Канцеларија за Косово и Метохију, Комесаријат за избеглице и миграције, Црвени крст Србије и друге институције и организације, у оквиру својих надлежности, тако што их укључују у своје програме помоћи.

Поред удружења породица несталих лица, на овој проблематици раде и друге организације цивилног друштва и документациони центри, који се баве документовањем тешких облика кршења људских права у оружаним сукобима, транзиционом правдом и различитим активностима и иницијативама ради постизања трајног мира у региону.

Удружења која окупљају породице несталих лица са простора бивших југословенских република и АП Косова и Метохије у Републици Србији

Удружење родитеља и породица ухапшених, заробљених и несталих лица СРЈ

Удружење родитеља и породица ухапшених, заробљених и несталих лица СРЈ основано је 21. 11. 1993. године у Новом Саду.

Чланове Удружења је погодила иста трагедија – нестанак члана породице пре и током оружаних сукоба на просторима бивше Југославије у периоду 1991–92. године. Први нестанци лица за којима Удружење трага догодили су се пре почетка ратних сукоба, у јулу и почетком августа 1991. у Републици Хрватској, када су у Вуковару тадашње паравојне хрватске оружане формације одводиле најугледније Србе, цивиле, одводиле из њихових кућа и са посла. За неке од њих постоје сведочења да су мучени и убијани; један број је идентификован и сахрањен годинама после нестанка, а судбина неких од њих ни данас није позната.

Осим породица, удружење чине и чланови породица припадника бивше ЈНА који су нестали на подручју Републике Хрватске и БиХ у периоду 1991–92. године. У то време ЈНА је била једина регуларна војска на територији међународно признате целовите државе СФРЈ. Неки од несталих војника су били тек пунолетни, голобради младићи, који се никада нису вратили кући са одслужења војног рока, неки су се школовали да буду часни војници једне државе, пилоти, официри, трећи пак резервисти којима је част и дужност налагала да се одазову војничком позиву. Рат не бира, али смрт чини се некако бира само најбоље.

Капетан прве класа, пилот, МЕДИЋ Драган СЛОВОДАН
 Дат. рођења: 19. августа 1958. године
 Место рођења: Апатин
 Датум заробљавања: 02. маја 1992. године
 Место заробљавања: реон Б. Брода и села Кораће

Луковник - пилот МОРИЦ Антон РАДИСЛАВ
 Датум рођења: 18. фебруар, 1973. године
 Место рођења: Бачка Паланка
 Датум нестанка: 13. април 1992. година
 Место нестанка: између Дервента и Б. Брода, код села Кораће

Дат. рођења: 30. јул 1959. године
 Место рођења: Београд
 Датум нестанка: 05. септембра 1991. године
 Место нестанка: острво Вир

Мајор, пилот МИЛУТИНОВИЋ Момир МИРОСЛАВ
 Датум рођења: 25. април 1955. године
 Место рођења: Сурдулица
 Датум нестанка: 02. октобар 1991. године
 Место нестанка: Пула-Задар

ДОСИЈЕ

ДОСИЈЕ

Многи од њих су живи заробљени, потом зверски мучени и убијени, о чему постоје сведочења. Познати су злогласни логори у Хрватској – Лора, Керестинац и други, у којима су мучени и убијани заробљени војници и резервисти. Посмртни остаци убијених су више пута премештани и спаљивани да би се прикрили злочини који су над њима учињени. Неки од њих су идентификовани и сахрањени деценијама после нестанка.

Судбина 330 припадника бивше ЈНА још увек није позната. Непозната је чак и за оне за које постоје сви подаци о нестанку, о људима, догађајима, местима који се повезују са њиховим нестанком.

У нади да ће пронаћи своје нестале, породице су се спонтано организовале у удружење које годинама кроз различите активности покушава да дође до истине. Треба ло је смоћи снаге и тражити истину коју би сви други некако олако да пређуће.

Требало је подстакнути и домаће и међународне званичнике да решавају судбину несталих, да се поред свих добросуседских и куртоазних изјава запитају како је породицама несталих лица. Требало је годинама информисати и тражити подршку од јавности кроз различита окупљања, конференције, саопштења, организовање потписивања петиција... Требало је оставити и неки писани документ у виду књиге или памфлета, у страху да се нестали не забораве.

Надамо се да је и у Америчком конгресу остао запис са сведочења породица несталих о несрећној судбини њихових најмилијих и о злочинима почињеним над њима. И да ће тамо неко некад кренути траговима тог записа... Надамо се да је и последњи Балкански самит, са темом посвећеном рату на овом простору и разговором представника породица несталих са свим европским званичницима, бар мало помогао да нестали после три деценије не буду заборављени.

Удружење су давне 1993. године основале породице несталих са циљем да заједничким снагама дођу до података о њиховом нестанку, да их пронађу и достојно сахране, да буду подршка једни другима у годинама агоније које ће доћи. А године агоније су се одужиле од дана њиховог нестанка...

Њихове мајке и очеви умиру а да им се није испунила последња жеља – да пронађу и сахране свог сина. Њихови супружници, деца, браћа и сестре живе неке животе налик животу и чекају. Чекају своје право на истину, право на правду, право на осуду злочина.

Болно сећање на јединог сина, мајка Ирина Олејар

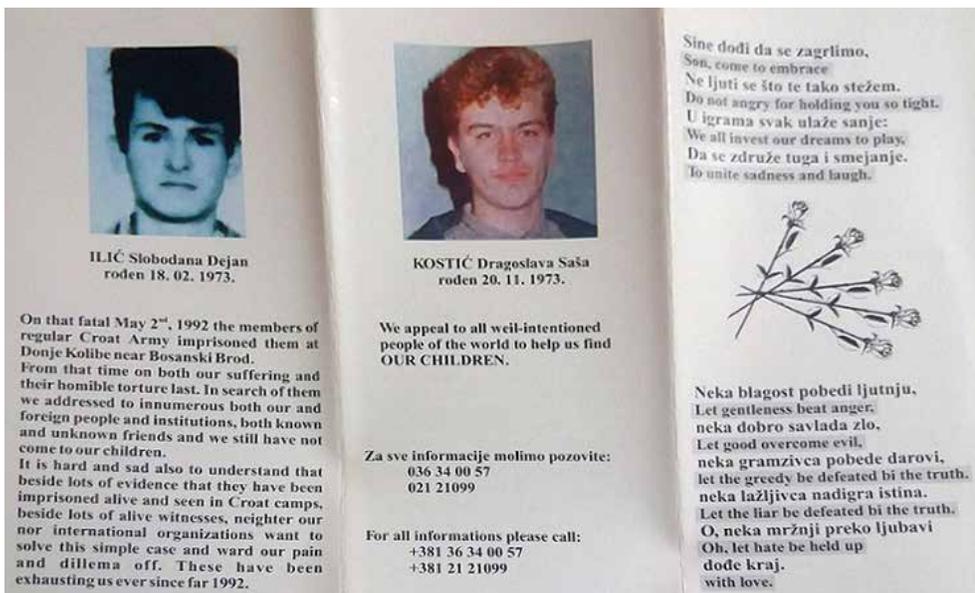
Ромко Олејар (1954–1991), дипломирани економиста, резервни кадетан I класе ЈНА, од оца Јанка и мајке Ирине, рођене Хорваћ, Руски Крстиур

„Сине мој, шебе шражим и оилакујем 28 година. Убили су те зликовци крвавих руку. Умро си мученичком смрћу, а твој оцаи, сазнавши истину о теби, од бола и шуге умире.

Сине мој једини, моја рано вечна, 28 година прегутих, шешких и болних обилазим твој празан гроб. Ти, сине, живиш у мојим сузама. Мој животи није више животи, већ иути по коме немо ходам ка теби, сине.

Наша љубав и бол за шобом су вечни, вечна је и Божија правда која ће ситићи од Боја и Закона. Нема суза које моју оилакаити твоју рано прекинућу младоси. Твоје име је наш понос, а твоја смрт наша рана. Нека твоја племенића душа почива у миру шамо где су те зликовци покојали. Хвала ти за сву љубав и сваку шоплу реч коју си нам пружио.

Дивим се шиприошизму и херојштиву српских војника који су жртвовали своју младоси за домовину Србију у свим ратовима (I и II светски рат), али део те српске војске били су моји најближи из породице Хајдук и Олејар, а 1991. године мој син је заробљен, шипшван, мучен и ширељан у Осијеку, у дворишту полиције 'код гараже'.

Славко Миодраг, рођен 18. 12. 1931. године, Кањани, општина Дрниш, живео у Вуковару

„30. јула 1991. године у 24.00 часа су дошли у Колодворску II и одвели те на информативни разговор. Те ноћи био си шрећи које одводе. Те ноћи си ошисао без поврашка, одвела те хорда зла, шзв. Збор народне тарге Републике Хрватске. Ошисао си, ошисавио сурјуу Божицу, која од шуге и бола умире не сазнавши ништа о теби. Четрнаест година је шрајала пошраја за шобом и тек 2005. године те проналазимо на гробљу у Новом Саду, погознаком НН. Зликовцима није било довољно што су те мучили и убили, већ су те бацили у Дунав који те је донео у Нови Сад. Драи шаша, како је мојуће да си нас учио да помажемо гршима, а по шебе су дошли ти које си помао. Зар су ти они које си хранио хлебом животи одузели? Што си им лоше учинио, зар само зашо што си Србин ниси имао право на животи?

Сећање на војнике бивше ЈНА који су заробљени код Доњих колиба 2. маја 1992.

Отишао си без враћања, али и после 28 година свакој 30. јула стојимо и чекамо правду за тебе, ми, твоје кћерке Срејшенка и Мирјана, са синовима Немањом, Александром, Бојаном и Милошем. Узели су нам тебе без права! Знамо где си ... поносимо на тату и dedu. Буду стокојан, јер ми настављамо борбу за истину и правду. Вечна ти слава и знамо да си уз нас."

ДОКУМЕНТАЦИОНО ИНФОРМАТИВНИ ЦЕНТАР ВЕРИТАС

ДОКУМЕНТАЦИОНО ИНФОРМАТИВНИ ЦЕНТАР
VERITAS
CENTRE FOR COLLECTING DOCUMENTS AND INFORMATION
VERITAS

Веритас је невладина организација коју су крајем 1993. године основали грађани са подручја тадашње Републике Српске Крајине (РСК). До егзодуса Крајишника (август 1995. године) сједиште организације је било у Книну, а од тада се сједиште налази у Београду, са Представништвом у Бањој Луци.

До августа 1995. године активности Веритаса биле су усмјерене на прикупљање докумената о страдању особа српске националности на подручју РСК и њихове имовине у предратном, ратном и поратном периоду те на публикавање прикупљених и обрађених докумената и достављање таквих докумената домаћим и међународним институцијама у вези са покретањем кривичних поступака против починилаца кривичних дјела против човјечности и међународног права.

У новембру 1994. године Веритас је успоставио директан контакт са Међународним кривичним судом за бившу Југославију (ICTY), када је и договорена сарадња.

Након егзодуса, иако у отежаним условима, Веритас се ангажовао и на рјешавању новонасталих проблема Срба из Хрватске (заробљени, погинули и нестали, уништена и опљачкана имовина, регулисање статуса избјеглица и прогнаника у новој средини, повратак избјеглица својим кућама и сл.), а наставио је и сарадњу са ICTY-ем као партнер у свим истрагама за ратне злочине у којима су Срби из РХ жртве.

Веритас је сарађивао и сарађује са свим организацијама и институцијама, домаћим и међународним, које се баве проблемима заробљених, несталих и погинулих на подручју претходне Југославије.

Веритас је сарађивао и сарађује и са међународним хуманитарним организацијама (ICRC, UNHCR, ICMP, OSCE) које су имале или имају своје канцеларије на простору Србије, БиХ и РХ, а у последњих неколико година активно сарађује и са правосудним органима у региону, посебно са тужилаштвима за ратне злочине у Србији и БиХ.

Веритас тренутно, у канцеларијама у Београду и Бањој Луци, има пет стално ангажованих чланова (два у радном односу и три волонтера) и више вањских сарадника разних профила образовања.

Најзначајнији остварени резултати:

- база података о погинулим и несталим Србима са подручја РХ и бивше РСК;
- база података особа процесуираних за ратне злочине пред хрватским правосудјем;
- сарадња са ICTY-ем довела је до подизања оптужнице против хрватских генерала за злочине почињене у „Олуји“;
- сарадња са Правним тимом Републике Србије довела је до подизање контратужбе против РХ за геноцид над Србима из бивше РСК у акцији „Олуја“;
- сарадња са адвокатима из Чикага довела је до подизања тужбе Крајишника против МПРИ пред Федералним судом у Чикагу због накнаде штете по основу саучешништва у геноциду у акцији „Олуја“.

Веритас је од оснивања сарађивао са Комисијом за хуманитарна питања и нестала лица СЦГ, а сарађује и са Комисијом Владе Републике Србије за нестала лица од њеног оснивања.

ПРЕДСЈЕДНИК
[Signature]
Штребас Сава

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА НЕСТАЛИХ И ПОГИНУЛИХ ЛИЦА „СУЗА“

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА НЕСТАЛИХ И ПОГИНУЛИХ ЛИЦА
„СУЗА“
THE ASSOCIATION OF THE FAMILIES OF MISSING AND KILLED
PERSONS „SUZA“

Удружење су, након ратних сукоба давне 1996. године, основале породице које су саме кренуле у потрагу за истином о судбини својих најмилијих. „Суза“ је званично регистрована 14. 2. 1998. године. Породице су схватиле да само удружене могу да крену у борбу за своја права, јер су биле свесне свих препрека на путу откривања истине, одлучне да не посустану, да истрају, све док и последње НН лице не добије име. Удружење прикупља податке и информације о несталим Србима из Хрватске, представља породице и заступа њихове интересе у јавности те пред домаћим и страним институцијама и организацијама. Удружење помаже члановима да лакше превазиђу психосоцијалне и правне проблеме настале нестанком њихових најмилијих, одржава их на окупу, делећи са њима бол и неизвесност.

Циљеви удружења

- Утиче на убрзање решавања судбине несталих кроз процес ексхумација и идентификација;
- Непосредно размењује информације са породицама о свим питањима везаним за нестале;
- Подиже свест чланова породица о улози дружења и свест јавности о проблему несталих;

- Комеморацијама и другим активностима негује културу сећања на погинуле и нестале;
- Помаже породицама да остваре своја права.

Активности

Активности Удружења тичу се решавања судбине несталих и очувања сећања, те у том правцу Удружење:

- одржава комеморације на годишњице масовних страдања, иницира и подржава иницијативе за очување спомена на жртве рата;
- ажурира базу података Срба несталих у Републици Хрватској током рата деведесетих година;
- организује састанке са члановима породица пред одлазак на идентификације у циљу подршке и лакшег суочавања са болном истином;
- организује конференције за новинаре и штампа одговарајуће материјале којима задржава пажња на проблему несталих;
- штампа часопис „Суза“ и објављује спискове са фотографијама несталих, бележи судбине жртава, подстиче чланство на обогаћивање садржаја;
- одржава сарадњу са међународним организацијама које се баве проблемом несталих;
- учествује у раду Српске координације и Регионалне координације удружења породица.

Удружење породица „Суза“ има подршку Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, размењује информације са Комисијом и у свом раду се ослања на њу.

Страдање породице Новковић у „Олуји“

„Анка Бјеливук још ништа не зна о својим родитељима, браћи и снахи који су страдали у избјегличкој колони 1995. године. Још 2009. године Анка је дала крв за ДНК анализу и не пресјаје да се нада да ће надлежни пронаћи посмртне остацике породице Новковић, Анкиних најближих.

Зна се да је породица Новковић кренула у збјеги штактором и да се прикључила избјегличкој колони која се кретала правцем Врњина-Глина-Жировац-Двор на Уни.

Кобној 7. августа, код мјеста Жировац, изненада је заочела је њалба по колони избјеглица из свих расположивих оружја. Хрватске и муслиманске снаге напале су и пресјекле колону у којој је страдало мноо људи. Међу страдалима су били и Новковић Милоша Драгић (рођен 1920. у мјесту Дуњак), његова сурјуа Невенка (рођена 1927. у Вељуну на Кордуну), син му Никола (рођен 1954. у Војнићу) и Николина невјенчана сурјуа Негјељка Машијевић (рођена 1962. године у Пешировој Пољани код Војнића). Негјељка је била у седмом мјесецу трудноће. Цијела једна породица остала је у једном трену.

Без обзира на прејеворе зараћених страна, хрватска страна није поштовала љошину договор о ненападању избјегличке колоне у којој су били стари, болесни, гјеца, сви цивили.

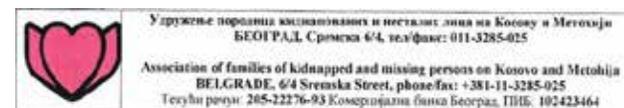
Комисиј за прикуљање доказана о извршеним злочинима против човечности и међународној права, са сједиштем у Београду, у свом документу под насловом 'Геноцид над цивилним становништвом Републике Српске Крајине у августу 1995.' наводи свједочење једној од очевидца њој доказана:

'У Брезовом Пољу смо преноћили, а нареднога дана смо сиили до мјеста званој Жировац, гдје смо наишли на жестоку њалбу од стране Муслимана и Хрвата и гдје је колона била пресјечена. Ја сам био негје у средини колоне, а највише мрвих је било у колони иза мене и сумњам да је ико од њих успио да њобјегне. Један штактор с приколицом био је ѡтођен из авиона и оглеио је у парамарчаг. Нико с њега није преживио. Док се колона кретала из Жироваца, ја сам на више мјеста недалеко од ѡшта наилазио на мрве људе, међу којима је било доста гјеце.'

Како су ѡинули Новковићи, не зна се, гдје су сахрањени њихови посмртни остаци, не зна се. Анка, болесна и ѡужна, још чека и не зна колико ће још трајати

ѡа неизвјесности. Биће јој лакше онога дана када сахрани посмртне остацике својих најмилијих и испише њихова имена на надгробну ѡлоу. Анка чува њихове ликове у свом сјећању. Фотографије нема. И фотографије су остале заједно с породицом. Да ли има гдје трага о Новковићима осим у сјећању Анкином треба да одговоре надлежне институције државе Хрватске.⁷⁶

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА КИДНАПОВАНИХ И НЕСТАЛИХ ЛИЦА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Удружење породица киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији је непрофитабилна, невладина организација хуманитарног карактера и има за циљ расветљавање судбина отетих и несталих. Удружење искључује политички ангажман и страначко промотерство, не лицитира жртвама нити злоупотребљава несрећу.

Ово удружење је основано 14. марта 2000. године у Београду у циљу проналажења и расветљавања судбине киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији од 1998. године до данас, за чију су судбину одговорна наоружана и униформисана лица која себе називају ОВК, а која су након доласка мировних снага легализована у оквиру Косовског заштитног корпуса. Ради боље комуникације са породицама Удружење има своје канцеларије у Нишу, Краљеву, Грачаници, Косовској Митровици и Великој Хочи.

На основу статистичке обраде коју је сачинило наше удружење, од укупног броја киднапованих и несталих лица 20% је нестало пре НАТО агресије, 5% за време агресије, а 75% након доласка мировних снага.

Удружење се бави трагањем за киднапованим и несталим особама, али није у могућности да се стара о економском и социјалном положају породица. Ни након 14 година од престанка сукоба на Косову и Метохији не постоји Закон о несталим лицима у Републици Србији, упркос нашим многобројним захтевима надлежним министарствима.

Удружење присуствује примопредајама земних остатака као подршка члановима породица, а у већини случајева делегације присуствују и сахранама. Удружење обележава датуме масовних киднаповања парастосом и полагањем цвећа.

⁷⁶ Посмртни остаци породице Новковић идентификовани су 21. октобра 2019. године у Заводу за судску медицину и криминалистику Медицинској факултету у Зајребу и прејати породици ради сахране, која је обављена у Републици Хрватској, у селу Војнић.

Удружење од оснивања учествује на свим регионалним конференцијама у организацији МКНЛ, на којима се истицани слични или исти проблеми и препреке у процесу ексхумација и идентификација несталих лица. То нас је подстакло да се умрежимо и јединствено наступамо како би се убрзао процес тражења несталих и олакшало остваривање права њихових породица.

Удружење је чланица Координације српских удружења са простора бивше Југославије, Регионалне координације, Евро-медитеранске организације FEMED, а одржава и редовне састанке са представницима Удружења породица Албанаца, уз подршку МКНЛ.

Председник Удружења
Верница Томановић

КИДНАПОВАЊЕ СРБА ИЗ СЕЛА РЕТИМЉЕ И ОПТЕРУША

Почетком 1998. године руководство ОВК прелази из Албаније на Косово и Метохију и тада почињу озбиљне терористичке акције. Једна од најбруталнијих терористичких акција, праћена рајним злочиним, извршена је над мештанима села Ретимље и Оптеруса, оштина Ораховац, у ноћи између 17. и 18. јула 1998. године. Ослободилачка војска Косова је извршила жестоко напад на оба села, који је трајао све до раних јутарњих саати, а како војска и полиција нису пружиле адекватну помоћ, мештани ова два села су били принуђени да се предају. Током сукоба је тешко рањено више мештана, а убијен је Анђелко Костић. Након преговора са терористима и одлуке да предају оружје, у село су дошле јединице ОВК, углавном састављене од мештана околних албанских села, и оне су дозволиле сахрањивање Анђелка Костића. Након сахране Анђелка Костића, јединице ОВК су, одвојивши мушкарце од жена, мушкарце одвезли у неизнајом правцу, а жене према селу Зочиште, оштина Ораховац. Жене које су одведене у село Зочиште успеле су да се пребаце до манастира Свети Врачи, али је 21. јула 1998. године ОВК поново напала манастир Свети Врачи. Након што су се сва лица која су се налазила у манастиру предала (углавном жене, деца и монаси), аутобусом су их пребацили у неки заселак у Јланини. Заробљена група је ноћ провела у неком већем објекту у засеоку; ту их је суђрадан пронашла екипа Међународној комисијом Црвеној крсти и превезла до Приштине, где је и пријављен овај случај.

Судбина киднапованих мушкараца била је неизнајна све до 19. маја 2005. године, када су њихови посмртни остаци пронађени у њеђини Волујак у близини Малишева. У њеђини Волујак пронађени су посмртни остаци 30 лица, од којих је идентификовано 26, од чега 23 мештанина села Ретимље, Оптеруса и Ораховца. Пре напада ОВК на села Оптеруса и Ретимље, дана 22. 6. 1998. године киднаповано је 10 радника угљенокоја Белаћевац, оштина Обилић, и њихова судбина још увек није разрешена.

О оба наведена догађаја обавештени су председници међународних организација који су имали мисије на Косову и Метохији, али што очигледно није био довољан повод да ОВК буде пролашена терористичком организацијом, што је допринело већем броју јојединачних киднаповања Срба и других неалбанаца, као и Албанаца лојалних актуелним властима.

Тој 17. и 18. јула 1998. године догодила се велика несрећа за све који су рођени и живели у селима Ретимље и Оптеруса. У један сат после поноћи албански терористи су напали Србе у њиховим домовима, и што иако што су у исто време напали оба села. Напад је био жестоко и трајао је целе ноћи, до зоре. Бранили су се јадни Срби,

стари и млади, не би ли сачували своје животе и оџишћа. Међу њим, пошто им помоћ није стизала ни од кога и ни од куда, малобројни Срби из села Оштеруса су одлучили да се предају терористима. Срећом, те ноћи у одбрани нико није погинуо. Било је међу њима рањених, али ван животне опасности. Храбро се држао малолетни Немања Божанић, све док га дејонација од траната није избацила са страта на земљу. Загубио је повреде у очима од парчади расклопана блока.

Срби из села Оштеруса који су те ноћи били нападнути:

1. Божанић Божидар (ошаци)
2. Бурџић Предрај
3. Божанић Новица (син)
4. Банзић Саса
5. Божанић Младен (ошаци)
6. Симић Срећко
7. Божанић Немања (син)
8. Бурџић Милућин
9. Бурџић Саса

Жене које су биле скривене у шћали међу овцама:

1. Божанић Душанка
2. Бурџић Станојка
3. Божанић Добрила
4. Банзић Славица
5. Божанић Драица
6. Банзић Десанка
7. Бурџић Славка
8. Симић Оља

Након предаје Срба, бесни терористи су уз помоћ своје војске ОВК заробили све Србе и Српкиње и одвезли их у правцу Суве Реке. Пребацили су их праћором Божидара Божанића до његовог винограда, који се налазио на периферији села. Одатле су их ремеслили у камион и одвезли до села Семешће. У том селу су их смешлили у приватну кућу са подрумом. Мушкарце су заворили у подрум, где су их

једној по једној исћали и бруално тукли. Жене су чуле јауке својих најближих, али нису смеле да моле за помоћ. Оне нису биле малтретиране те ноћи. Преноћиле су у празној соби на бејону, а мужеви и синови у подруму, под стразом ОВК. Сушраган су одлучили да пусти на слободу жене и немоћног старца Милућина Бурџића, уз услов да предају оруку Србима из села Зочишћа, Зорану Станишићу или Чедомиру Јовановићу. У оруци је исало да ће ослободити Србе из Оштеруса и Рећимља ако се предају Срби из Зочишћа. Жене су предале оруку и заим се ноћу склониле у манастир Свећи Врачи у Зочишћу.

Истој дана када су се мешани Оштеруса предали Шћарима, ови су уз своју праћњу послали Срећка Симића, Србина из Оштеруса, да преда оруку Србима из Рећимља да се предају, јер ће их у сувројном све побићи.

Срби из Рећимља су недељу дана раније већ били у блокади, јер су им оћели младича Јуослава Косћића, који је био на радном месту чувара у Бресћовачким Пагинама. Те ноћи, у ићак, недељу дана након оћмице, наћали су их терористи после 1.00 ч. Бранили су се јадни Косћић и још два Николића не би ли сачували своје животе и оџишћа до зоре. Нажалост, било је рањених, а убијен је Анћелко Косћић, стар 62 године. Пошћо су примили оруку, Срби из села Рећимља су се међусобно договорили и донели одлуку да се предају. Терористи су убрзо стћили и уз помоћ своје војске заробили све Србе. Дозволили су да сахране Анћелка, моћ стрица, под њиховом наоружаном праћњом, по муслиманском обичају: без крста и сандука. Грубо и тужно завршила се његова сахрана. После сахране, у центру села, код цркве, посћројили су мушкарце на једну страну, а жене на сувројну. Дали су воде свима редом. Мајкама и женама су рекли да ће људе одвести у шћаб да поћишу да су се предали и да ће их враћити. Био је тужан расћанак од најдражих. Мајке су молиле да им децу не стрељају, јер нишћа ником нису скривили. Стћали су све људе у камион и одвезли у правцу Оштеруса:

1. Косћић Тодор и Лазар (моја два роћена браћа)
2. Косћић Миодрај и браћ Свећислав
3. Косћић Младен и син Небојша
4. Косћић (ок. Анћелка) Живко
5. Косћић Срећко
6. Косћић Јуослав и браћ Сашко
7. Косћић Димитрије и синови Векослав и Миролуб
8. Косћић Вићко
9. Николић Рајко и син Цветко

Женама су наредили да ђусије сѝоку из шѝала, ѝонесу ѝрѝљаї колико моїу да носе, да закључају враѝа и иду за Зочишѝе или Велику Хочу. Пошѝо су имали ѝарализованої Сѝаноја Косѝића, одвезли су их до ѝола ѝушѝа ѝрема Зочишѝу. Одашѝле су морале саме да се вуку ѝолако до својих најмилијих. Преноћиле су са ѝреѝлашеним Србима у Зочишѝу. Суѝрадан, у недељу, оглучиле су да иду у манасѝир Свѝи Врачи, мислећи да их ѝу неће нико дирати.

Гле, каква ѝужна судбина ѝих жена. Њима су исѝе ноћи сѝиїле и жене из села Оѝѝеруша. Ујуѝру су заједно ѝлакале и ѝричале о својој ѝраѝедији. У цркви је било калуђера који су их нахранили колико су моїли. Заједно са њима молиле су се Боїу и свецима за сѝасење своје и својих најближих које су им ѝерорисѝи одвели.

У ѝоку дана и ноћи, у ѝонедељака, није било најада на село, али је у уѝорак ујуѝру ѝре сванућа ѝала ѝранайѝа на конак цркве и одмах ѝоѝом се зачула јака ѝуцњава из ваѝреної оружја. Преѝлашене јаднице су се склониле у цркву. Причесѝили су се сви у цркви и оглучили да се ѝредају. Калуђери су ѝребацили ѝреко авлије бео чаршав на коме су најисали да они нису за раѝи, већ за мир. Одмах ѝосле ѝоїа разбеснели ѝерорисѝи сѝиїли су у дворишѝе манасѝира. Извршили су ѝреѝрес ѝо свим коначима, док су јаднице, ѝузећи ѝо ѝрави, ѝреживљавале ѝакао. Заробили су све који су се нашли у цркви и ауѝобусом ѝребацили у неѝознаѝо месѝо у ѝланани. Заједно

са женама из села Ретѝимље и Оѝѝеруша били су и сѝарци и сѝарице из Зочишѝа. Тако је судбина сѝојила Пеѝру Косѝић са њеном мајком, Леѝосавом Мишић, сѝаром 84 ѝодина, да буду заробљене у лоїору.

Све њих су смесѝили у неку велику зѝраду. Дали су им воде и хлеба колико су моїли да једу. Нису их ѝукли ниѝи малѝреѝирали. Преноћили су на ѝоду, на сунђерима, збијени једни уз друїе, ѝихо ѝричајући кроз ѝлач. Уз ѝраѝњу наоружаних девојака, жене су ишле до ѝоалѝа, ѝри ѝо ѝри.

Суѝрадан, ни саме не знају како, сѝиїла су кола из Међународної крсѝа да их ослободе. Биле су срећне збої своје слободе, али више брижне и уѝлакане збої судбине својих синова и мужева. Одмах су усѝуїи исѝричале коју су ѝраѝедију доживеле и молиле да им ослободе људе. Помоћ није сѝиїла.

Судбина киднапованих мушкараца била је непозната све до 19. маја 2005. године, када су њихови посмртни остаци пронађени у пећини Волујак у близини Малишева. У пећини Волујак пронађени су посмртни остаци 30 лица, од којих је идентификовано 26, од чега су 23 мештанина села Ретѝимља, Оптеруше и Ораховца идентификовани путем ДНК анализе, предати породицама 13. 10. 2006. године, а сахрањени 14. 10. 2006. године на београдском гробљу Орловача.

Олгица Божанић

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА КИДНАПОВАНИХ И УБИЈЕНИХ 1998-1999-2000...2003-2004. НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Прва киднаповања и отмице на Косову и Метохији терористичка, злочиначка УЧК починила је 1998. године. Киднаповање рудара копа Белаћевац 14. маја 1998. године те киднаповање цивила из Ораховца, Оптеруше и Суве Реке 17. јула 1998. године били су повод окупљања породица које су желеле да сазнају судбину својих отетих чланова. Тако удружени почели смо да тражимо истину.

У НАТО бомбардовању тадашње СРЈ током марта, априла, маја и јуна 1999. године животе су изгубиле хиљаде људи. Јуна 1999. године, по доношењу Резолуције 1244, припадници терористичке УЧК чине, под будним оком мировних снага, најмонструозније злочине киднаповања, убиства, погрома над Србима, Ромима, Горанцима, Муслиманима и Албанцима. Већина чланова породица киднапованих и отетих лица налазила у централној Србији, али ус борбу за истину о својим отетим најближим члановима наставили окупљени у Удружењу. Нажалост, злочини на Косову и Метохији чињени су и 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, а наставили су се све до данашњих дана.

Удружење породица киднапованих и убијених на Косову и Метохији „Косметске жртве“ делује двадесет једну годину у покушају да сазна истину и нађе правду за све косметске жртве које оне које су киднаповали и убили терористичка УЧК и НАТО агресор. Евиденција Удружења садржи податке за 3589 жртава, а поред имена и презимена жртве забележени су датум рођења, датум киднаповања, датум убиства и околности злочина.

На основу прикупљених података Удружења, чланови породица киднапованих и убијених су дали подршку отварању спомен собе „Косметске жртве“ и постављању косметског зида плача испред зграде Тужилаштва за ратне злочине у Београду и Народне скупштине Републике Србије, како би се широј јавности, и домаћој и иностраној, приказале жртве.

Поред борбе за истину и правду косметских жртава, Удружење ради на чувању сећања на њих (издаје се часопис „Косметске жртве“, отворена је спомен-соба „Косметске жртве“, постављен „Зид плача“ код државних институција), залаже се за изградњу споменика свим косметским жртвама, тражи доношење Закона о правима породица цивилних жртава рата итд.

На избледелој слици, јединој опипљивој успомени на породицу Шутаковић из Ћаковице, која је киднапована 13. јуна 1999. године, назире се лица Недељка (1936), његове супруге Даринке (1939), која у наручју држи најмлађег сина Радомана (1989), и двојице старијих синова Александра (1981) и Ђорђа (1986). Копија ове фотографије стоји у досијеу Комисије за нестала лица Владе Републике Србије, а оригинал, као једину успомену на своје најмилије, чувају сестре Лела и Гордана, као и рођаци страдале Даринке.

„ЕВО МОЈЕ ГЛАВЕ, ДЕЦУ МИ НЕ ДИРАЈТЕ“

Недељко Шутаковић рођен је у Ораховцу и све до киднаповања живео је на Косову и Метохији. Са првом женом и две ћерке сјановао је у Ораховцу. После развода са првом суграђином, у годинама које су уследиле, основао је групу породицу, са којом се преселио у Ћаковицу. Његова суграђинка Даринка, родом из Подгорице, добила је сјан од фирме у насељу познатом као „Градић Пејшон“. Недељко је из љубави са Даринком добио три сина. У време када су насилно отишли најстарији Александар и Јорђе је средњу, а Ђорђе и Радоман основну школу у Ћаковици. Били су одлични ђаци, понос својих родитеља и многобројне родбине.

Тих јунских дана, одмах после НАТО бомбардовања СРЈ, Лела Николић (ћерка, која је у то време и сама била у збегу) није могла ни да претпостави какву ће трагедију доживети њени отац, маћеха и браћа.

„Отац и маћеха били су часни и поштовани људи, који су увек свима радо помаћали, а људе никада нису делили по вери и нацији. Имали су јуно пријатеља из разних етничких група, а у том духу су васпитавали и браћу.

Била сам уверена да нико не може да им науди. Данас, после толико година трагања, толико свакодневно се мишам како су имали срца да децу отворе од родитеља и зајочешћој дејинствва? Какви су то људи?“

После 20 година трагања, пет чланова породице Шутаковић, које су албански терористи отели у јуну 1999. године, пронађени су и ексхумирани из масовне гробнице „Бункер“ у Ћаковици, заједно са брачним паром Петровић.

Представници београдске и приштинске делегације Радне групе, представници црногорског Министарства рада и социјалног старања, чланови породица Јеврић и Шутаковић преузели су, 11. септембра 2019. године, после 20 година трагања, пет сандука са телима чланова породице Шутаковић. Петочлану породицу метохијске сиротиње је, на првој станици пута до вечне куће, сачекао епископ будимљанско-никшићки Јованикије (Мићовић), а на вечни починак испратили су их и бивши суграђани који од рата у покрајини живе широм Црне Горе, као и они из Србије.

У ширини кроз коју се проламао звук манастирског звона и жалосно шужење најближих сродника одросили смо се од породице Шушаковић, коју је давно прекрила шата земље, али не и шата заборава. Оситаће вечно у сећањима својих најближих.

Никола Мена

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА ПОГИНУЛИХ И НЕСТАЛИХ ИЗ ЗАПАДНЕ СЛАВОНИЈЕ

Удружење породица несталих и погинулих из Западне Славоније основано је 31. јула 2010. године. Удружење је хуманитарна организација која за циљ има проналажење лица несталих и погинулих у оружаним сукобима, а у вези са оружаним сукобима у периоду 1991–1995. године на подручју Западне Славоније.

Удружење активно трага и ангажује се на проналажењу регистрованих и нерегистрованих локација где су жртве покопане, чини напоре да се побољша материјални и нематеријални положај породица жртава и организује рекреативне и друге активности у циљу психосоцијалне рехабилитације чланова породица.

Удружење негује дух толеранције, хуманизам и међусобно уважавање и разумевање међу људима, сарађује са сродним организацијама и удружењима у земљи и иностранству и залаже се за решавање процеса искључиво у оквиру институција. Удружење ради на одржавању редовне комуникације са породицама како би садржајно и институционално биле укључене у процес проналажења својих најмилијих. Своје активности Удружење заснива на организацији конференција за штампу, трибина, округлих столова са тематиком проблема у проналажењу несталих и погинулих, као и проблема породица жртава.

УДРУЖЕЊЕ ПОРОДИЦА КОСМЕТСКИХ СТРАДАЛНИКА – „КОСМЕТСКИ СТРАДАЛНИЦИ“

Удружење породица косметских страдалника – „Косметски страдалници“ – основано је 11. 2. 2014. године у Београду.

Оснивајући ово удружење, желели смо да скренемо пажњу домаће и међународне јавности на трагедију и егзодус нашег народа, као и да сачувамо од заборава невинне страдалнике. Сарађујемо са свим институцијама и организацијама, домаћим и међународним, које се баве кршењима људских права и остваривањем права наших породица, у циљу постизања статута предвиђених циљева и задатака.

Чврсти смо и непоколебљиви у настојању и борби да се сазна истина шта се стварно догодило са нашим ближњима, као и да дочекамо тренутак када ће они који су организовали, наредили и починили стравичне злочине одговорати на адекватан начин. Остварили смо многобројне сусрете са домаћим и међународним званичницима, који су у оквиру свог мандата надлежни за решавање наших питања и проблема.

Удружење је члан Српске координације и Регионалне координације породица несталих, погинулих и убијених лица са простора бивше Југославије.

- Организовали смо и одржали велики број тематских трибина, округлих столова и конференција за новинаре, а све у циљу анимирања домаће и међународне јавности, бржег проналазак несталих лица, процесуирања ратних злочина и посебно решавања статуса цивилних жртава и породица жртава.
- Организујемо и обележавамо годишњице страдања на местима где су злочини почињени. У оквиру психосоцијалне подршке породицама страдалих лица организујемо и посете црквама и манастирима.
- Припремамо и штампамо часопис „Незаборав“, који обухвата сву нашу проблематику.

Обележавање ѿојрома, Грачаница, 2017.

Суочавајући се са истином и негујући културу сећања на жртве, ми утиremo пут ка бољој будућности потомака, пут ка сарадњи и пријатељству, миру и толеранцији, са поруком да се нешто слично никада и никоме не понови.

- У српској енклави Осојане подигли смо споменик свим жртвама са територије општине Исток.

Обележавање Видовдана на Газиместану, 2018.

Наша је мисија хуманитарног и цивилизацијског карактера и нећемо одустати од својих циљева, од истине и правде, јер једино на тај начин можемо имати некакав мир и спокој.

Све наше активности можете погледати на сајту www.kosmetriskistradalnici.org.rs

Председница Удружења, Наташа Шћепановић

Нестанак Ристић Светозара и Витомира

Ја нисам био присушан, али знам из приче моје мајке, бабе и деде да су војници америчкој KFOR-а 23. јула 1999. године у прејодневним часовима били у кући мој деде и извршили претрес. Мајка и деда су сами били у кући када су дошли припадници KFOR-а, док су отац и баба били у цркви, односно отац је био у пројавници јер је пре почетка бомбардовања радио у пројавници као шртовац. После неког времена отац и баба су дошли кући. При доласку војници су одмах везали оца и бабу. Након завршетка претреса гедине куће отишли су у нашу породичну кућу, која се налази у истој улици, и насавили претрес. Нашу кућу су дејално претресли (малтене сваки пешкир, ћебе су вадиле). Током претреса огнели су нам већу количину злата и новца, а никада нисмо добили потврду о томе шта је одузето, иако смо инсистирали да добијемо такву потврду. Поред тога, одузето нам је и наоружање које је нађено у кући, и оно са дозволом за поседовање и оно добијено од територијалне одбране. Приликом претреса преводилац KFOR-а, који је носио униформу, био је Албанац са именом Равнобаја. У једном тренутку су из моје собе скинули слику са зида, рекли мајци да јој синови носе униформу и ишли је где се они налазе. Слика

је била са мајуре тако да су добро знали да сам ја припадник војске. Испред мајке су бацили слику и тазили је док је нису уништили. Након завршене претреса целу породицу (оца Светозара, мајку Зорку, деда Сјанимира и бабу Цвешу) одвели су потпу у Косовској Каменици, где им је била команда (штаб). Тамо су задржани неко време, а испред зграде се сјонано окупио народ који је пројествовао. Након тога су деда, баба и мајка пуштени, а отац је пребачен у Гњилане и потпу у базу Бондсил.

У Бондсилу је задржан до 27. јула 1999. године, када је у вечерњим часовима доведен у Гњилане и пуштен. Како је било касно, он се успротивио и задржан је нешто у потвору у Гњилану. Сурадани јушро је пуштен из потвора и тада је отишао код своје браће од сирчева Добривоја и Томислава Ристића, који су живели у Гњилану, и то у близини аутобуске станице, где иначе живе Шиптари. Отац се јавио телефоном мајци и рекао да ће сачекати конвој и отићи у родно село Доње Кормињане, које се налази у близини Косовске Каменице, а у коме живи српско становништво. Сирци, из Гњилане и мајка су ми рекли да им је отац рекао да су та, када је пуштен из потвора у Гњилану, два лица у црним униформама потпула све до куће Добривоја и Томислава. Те куће су зајалене 17. марта 2006. године. Мој отац је тога дана отишао до цркве да сазна када ће бити конвој и рекли су му да ће то бити тек за неки дан, та је одлучио да остане код браће. Сурадани је потпуво отишао до цркве да се расиша за конвој, та се враио код браће Добривоја у пројавницу. Тамо се потпу јавио и мој сирци, Витомир и потпурио оца да крену у село. Отац и сирци су одлучили да крену и потпули су ка аутобуској станици. Од тада их нико од фамилије није видео.

Чим смо сазнали да нису стили у село, потпушали смо преко руској KFOR-а да сазнамо нешто, али нисмо успели. Нестанак је потпујављен истога дана свим тада надлежним институцијама – KFOR-у, Црвеном крсту и осталим. Након тога ја сам лично потпушао преко комшија да сазнам нешто, чак сам нудио кућу и имање само да потпуше оца и сирца. Свакодневно сам контактирао телефоном са првим комшијом, који се зове Шефкија Малићи, јер сам потпујавио да он може нешто да сазна о судбини оца и сирца и да може потпуширати тлас о нашој потпуди. У исто време, (потпуредно) преко неких Шиптара сам успео да потпуим у контакти са лицима из ОБК која су у то време била у њиховим штабовима. Већина тих Шиптара је знала добро мој оца, јер је био шртовац и албански је знао потпуфектно. И њима сам рекао за потпуду. Потпурили су да им је жао због тога и да се потпурино на списковима убијених који они имају не налазе отац и сирци, а да спискове заробљених они немају, већ да се то потпурио држи у потпујности у самом врху ОБК. Такође су ми рекли да све акције које се изводе иду из самог врха ОБК и да све зна амерички KFOR. Потпурили су ми да њихове службе обилазе потпуерен и потпуверавају сва лица и ако нису

убијали и ђачкали, неће их нико дирати, већ ће бити за размену са заробљеним Шийтарима. Свакодневно сам био у контакту са комшијама и у једном разговору са Шефкијом рекао сам како он зна да отац никад лоше ништа Шийтарима није урадио, па да и сам зна да је за време бомбардовања цела његова породица савала у нашој кући збој страха, да су све комшије са нашеј телефона звале родбину у иностранству и да је отац сваке ноћи чувао њихове куће како их неко не би нашао или зајалио. У том разговору Шефкија ми је рекао да је он то рекао њима када су били да се расиштују за оца. Ја сам та њишао: „А ко је долазио да се расиштује за мој оца?“, али је он на тренутак ућушао и онда ми је сусетио слушалицу. Од тога дана се никад више нисам чуо са њим, јер кад то сам звао јављала су се деца или жена и говорили ми како он није ту. (Најмене ради ово су информације са две њишуну суровне стране, пако да сам дошао до закључка да су информације које сам добио од приадника ОВК шачне). Нисам ништа конкретно моао да сазнам, иако сам још неко време био у контакту са Шийтарима из Каменице.

Преко рођака Живорага Арсића из Гњилана, Коретишита, који је пакође контактирао своје њознанике, добили смо информацију да су отац и стирец били у интервенту у Гњилану. Њему су то пренели Албанци из Гњилана, његови пријатељи. Постојала су нека обећања да ће наводно отац и стирец бити пуштени и да ће морати одмах да напусте Косово и Метохију, али од тога није било ништа. У фебруару 2004. године обавештени смо да су идентификовани њосртни отац и стирец Вишмира Ристића. У априлу исте године њосртни отац и стирец су предаши стирци и сахрањени у селу Доње Кормијане.

У јануару 2006. Координациони центар нас је обавестио да су идентификовани њосртни отац и стирец мој оца Светозара Ристића. У априлу 2006. године њосртне отац и стирец смо преузели на граничном прелазу Мердаре и сахрањили их у селу Вретишине код Ниша. На основу њаира које смо добили од Координационој центра и UNMIK-а види се да су шела оца и стирец нађена 2000. године у кругу болнице у Гњилану, заједно са још 6 других шела, и да је њокушано да се шела сале. Из извештаја њашолога види се да је смрт и код оца и код стирец наситирила насилним њуштем, разарењем мозга њуштем предметом. Накнадно сам сазнао да су шела нађена 11. 7. 2000. године, да је извршена аутопсија, урађена обдукација и да су након тога закојана на православном гробљу у Гњилану 31. јула 2000. године.

Тело стирец је 4. јула 2004. године екхумирано са православној гробља и њоново је урађена обдукација и ДНК идентификација преко ICMP-а. Иако су њосртни отац и стирец нађени исто кад и стиречеви, идентифициети смо сазнали тек 2006. године, након молбе њућене шефу канцеларије ICMP-а из Босне и Херцеговине њосртину Агнану да нам њомоине око идентификације. Госин Агнан ми је рекао да за оца

нису убачени параметри за ДНК анализу и да ће он инсистирати да се што пре убаце. Након убацивања њодака дошло је и до идентификације оца.

После нешанка оца и стирец 29. јула 1999. године, штално сам био у контакту са разним лицима из различитих служби. Несшанак смо пријавили прво јединице KFOR-а у Каменици и Гњилану, Црквеном одбору, Међународном Црквеном крсту, UNMIK-у и осталима. Био сам у контакту са лицима из свих ових служби, сасшјао се са њима и размењивао информације. Тренутно не моју да се сеим свих лица са којима са контактирао за време шрања.

У једном контакту са координатором МКЦК, њосртном Кристиел Пралони, сазнао сам да се на наш захтев МКЦК у септембру 1999. године обратио Муштинаци-оналној бригади Ишток, Камј Бонгшил, са захтевом за информације о судбини браће Ристић. МКЦК је 13. септембра 1999. године примио њисмени одговор од канцеларије командној генерала који је њошисао бригадни генерал Креј А. Пајерсон. У њом њисму се њошврђује ослобађање Светозара и Вишмира из станице Информативној центра – Војне њолице у Гњилану. Поседуемо њисмо којим нам је 11. марта 2004. године (04/533) њосртна Кристиел Пралони одговорила да су, њо изјави командној генерала, а с њошисом бригадној команданти Креј А. Пајерсона, отац и стирец, ослобођени из станице Информативној центра – Војне њолице у Гњилану. Најомињемо да никада нисмо обавештени ниши њоседуемо сазнања о накнадном хајшењу оца и стирец.

Више њуша сам контактирао и са њосртном Најашом Кандић из Фонда за хуманитарно право, а у једном контакту из априлу 2004. године замолио сам је да њушши њисмо америчкој амбасади за пријем. Она је то и урадила, пако да сам, не сећам се шачно, али априла или маја исте године био примљен на разговор у америчку амбасаду. Како сам пада радио у војсци, обавестио сам прешисавене да идем у амбасаду у вези са нешанком мој оца. Сасшјао сам се са њудима из амбасаде (не сећам се шачно имена, али имам визишкарте и када их будем нашао рећи ћу вам) и њошричали смо о свему. Госртна са којом сам разговарао ми је рекла да ће они исшшати одговорност и да је евидентан њрошис јединице KFOR-а, јер су морали оца врашшши шамо где су та узели. Када је реч о документацији, речено ми је да је њу огнела прва мисија и да се налази у Бриселу. После тога нисам имао више контакта са њим њудима.

Одржавао сам и контакте са њосртном Едвардом Товилом (мислим да је из Канаде), а радио је ваља у UNMIK-у у Приштини као официр. Једном смо се договорили да ме сачека на граници возилом UNMIK-а и одведе код њега у Приштину да ми њомоине преко својих њуди да дођем до неке документације и исшине. То је било

након предаје посмртних остатака сирца. Нисам отишао због страха мајке да ми се нешто не деси на КиМ. Наставио сам контакте са њим и после тога. Неку документацију сам успео да добијем преко тододина Едварда Товила и којије вам достављам. Ради се о документима из базе Бондстил и UNMIK-а из канцеларије Гњилане.

Састајао сам се и са тододином Красимиром из UNMIK-а у њиховим канцеларијама у Београду и са осталим представницима истражитеља, полицајца и остало. Редовно смо са Удружењем несталим и киднапованих лица на КиМ имали састанак са лицима из међународних организација.

Једном приликом, не сећам се тачно, али мислим да је било 2004–2005. године када сам на неком састанку изнео неке податке које сам приватном линијом добио са просидора КиМ од службеника међународних организација, имао сам приписак да кажем одакле ми је информације и ко ми је то дао. Пошто сам знао да не морам ништа да ме ико може натераати да одам извор информација, ја сам остао при томе да нећу рећи. Због тога сам имао проблема (о томе не желим да причам).

Састајао сам се са доста лица, али с обзиром да је доста времена прошло, не могу се свега сећати.

Када је ухапшена гњиланска група у Прешеву и покренути поступак против њих, контактирало ме је Тужилаштво за ратне злочине и саслушан сам као сведок 5. 3. 2009 године. На саслушању су били присутни заменик тужиоца за ратне злочине Миролуб Вишоровић и браниоци окривљених, адвокати Марко Кастраковић, Александар Појара и Здравко Крстић. На саслушању сам изнео све што сам знао а везано је за нестаник моје оца и сирца и суду предао сву прикупљену документацију.

У децембру 2009. године позван сам као сведок на суђење, где сам саслушан и испитиван од сиране Тужилаштва за ратне злочине и адвоката окривљених. На том саслушању сам изнео сумње да особа која може да зна нешто више о судбини оца и сирца јесте преводилац који је био приликом претреса, извесни Равнобаја. У априлу месецу од Савештодавне комисије за људска права добио сам податак да су јединице UNMIK полицаје за нестала лица вршиле истрагу којом је откривено име мојег оца сумњиченог, а ради се о Равнобаји, мушкарцу албанске националности, који је био са војницима америчког KFOR-а током хапшења оца. Наведени документи сам предао суду за ратне злочине.

Ристин Дејан
Dejan Ristic

Удружење отетих, убијених и прогнаних са Косова и Метохије „Паштрик“

Основни циљ оснивања Удружења „Паштрик“ јесте представљање историје породица несталих лица, као и унапређење људских права према оштећеним цивилизацијским стандардима, међународним конвенцијама и домаћим правом. Поред основног циља, као заснивач Удружења, заједно са својим чланством, од оснивања Удружења, писаном речју трудим се да сачувам и одбраним од заборава тогину коју је доживео наш нападени народ.

До сада сам објавио књиге „Мешо у пламену“, „Молебани“, „Признај да си невин“, која је настала 1999. године, „Крстопоље“ и „Дечански брју“. Аутор сам и драмског текста „Мешо и ја“ и документарног филма „Универзум бола“, који говори о страдању Срба на Косову и Метохији у периоду од 1998. до 2007. године.

Поезија бола и страдања је мој унутрашњи животи и она није дефеистичка, већ сведочанска и васкрсла. Душак је ути од мисли до руке која их ставља на папир... Мој начин писања је мој унутрашњи рефлекс страдања српских земаља.

Осим породице, пријатеља и чланова породица страдалих, у Београду ме чини срећним још само поезија. А ја у својој поезији кажем: Хвала Богу да смрт не постоји, но са земље небу пресељење, Земаљско се у пролазно броји, а на небу заувек Срећење.

Zoran Ranko

Прича о трагедији породице Мухарема Ибраја из Ђаковице

Једна од најболнијих прича о страдањима на подручју Косова и Метохије је судбина породице Ибрај. У само неколико дана током јуна 1999. године ова породица је прејурјела ненагоднаг губиљак и незамисливу тортуру. Иако албанске националности, чланови ове породице били су против ширења националне мржње и одани Србији, земљи у којој су живели. Из тог разлога су нејесиво били међа припадника ОВК, ујрожени и изложени прејњама. Ијак, нису слућили да ће њихова бројна породица доживети јојром и остјати без 6 чланова. Пројивили су се убијању и јројону невиних, а судбина је била да им се дојоди оно јројив чеја су се снажно залајали.

Три припадника ОВК 18. јуна 1999. одводе из јородичној дома Ибрај у Осек Хиљи Мухамејта и Јакуја у свој шјаб, у Јуник. Наредној дана, након оружане прејње, исји јочиниоци одводе и Ибера. Припадници ОВК ни 20. јуна нису заобишли кућу Ибрај. Том јриликом насилно су одведени Иса и тада шек јунолетњи Кујјим. Последња ојмица чланова јородице Ибрај десила се 22. јуна, када је јрисилно одведен и Исуф.

Фамилија Ибрај је, на основу незваничних информација које је добила од јознаника, сазнала да су остјети мушкарци боравили у илејалном зајвору у Јунику. Тамо су били изложени физичком злостјављању, као и друјим облицима малјрејтирања. То је уједно била и јоследња весј о Ибрајима. Након тоја им се јуби сваки јрај и више никада нису били вијени живи.

Једино шјо су јреживели чланови јородице Ибрај мојли учинији како би сачували своју безбедносј, досјојансјтво и живосје било је да најусје Осек Хиљу, остјаве своје ојњишје на Косову и Метохији и јобетну у Ниш, јде се и сада налазе.

МУХАРЕМ ИБРАЈ

Координација српских удружења породица несталих, убијених и погинулих лица са простора бивше Југославије
Coordination of the Serbian associations of families of missing, murdered and killed persons from the territory of former Yugoslavia

Координација српских удружења породица несталих, убијених и погинулих лица са простора бивше Југославије (у даљем тексту: Српска координација) јесте добровољна, невладина и непрофитна организација која окупља удружења породица жртава са простора бивше Југославије ради расветљавања судбине несталих, отетих, заробљених, убијених и погинулих лица на подручју бивше Југославије, од Шентиља до Кошара. Мисија Српске координације је много шира; она, поред решавања питања судбине принудно несталих, убијених и погинулих, обухвата питања подршке и заштите интереса породица жртава, укључујући борбу за истину, правду и сатисфакцију, подстицање солидарности друштва са жртвама и породицама жртава, неговање културе сећања на трагичне догађаје у којима су страдали чланови породица жртава итд. Српска координација је кровна организација удружења породица несталих, убијених и погинулих лица са простора бивше Југославије, која окупља преко 60 удружења из Републике Српске (БиХ), Републике Србије (укључујући удружења породица несталих у Републици Хрватској и у АП Косову и Метохији) и Црне Горе. Српска координација делује од 2005. године, а правно је устројена јуна 2012. године.

Сваке године Српска координација поводом 30. августа – Међународног дана несталих лица – организује национално обележавање овог значајног датума (комеморативне академије, пригодне изложбе и шетње чланова породица жртава до Споменика несталим лицима).

До сада је у организацији Српске координације одржано преко 30 конференција за медије, округлих столова, комеморативних академија, изложби и других програмских садржаја, на којима смо настојали да учинимо јавним и актуелним важна питања везана за страдање српског народа на просторима бивше Југославије у ратовима деведесетих година, као што су питање политизованог и необјективног приступа узроцима и последицама ратова на простору бивше Југославије, питање селективне правде за српске жртве, питање неадекватног правног статуса жртава и породица жртава у правном систему Републике Србије, питање неговања културе сећања, питање достојног обележавања датума и места страдања српског народа итд. На овим скуповима су, поред представника Српске координације и Удружења породица жртава, учествовале и познате личности из јавног живота и научне заједнице Србије и Хрватске – др Предраг Марковић, Саво Штрбац, др Јово Бакић, др Чедомир Антић, др Милан Гулић, Бруно Векарић, мр Ђорђе Вукадиновић, Саша Јанковић, др Дејан Мировић, др Здравко Грујић, Милка Љубичић, Весна Тершелич, др Хрвоје Класић, Зоран Пусић, др Еуген Јаковчић, Иван Грујић и многи други.

Поводом годишњица највећих злочина над српским народом, Српска координација редовно издаје саопштења за медије, у којима указује на околности страдања српског народа, некажњивост злочина и потребу за остварењем права на истину и правду. Српска координација има садржајну сарадњу са Комисијом за нестала лица Владе Републике Србије. Координација остварује редовну сарадњу са Међународним комитетом Црвеног крста и са Црвеним крстом Србије.

Представнике Српске координације је 2014. године, поводом Међународног дана људских права, примио Томислав Николић, тадашњи председник Републике Србије. На манифестацији и конференцији за медије, које је поводом Међународног дана несталих лица 30. 8. 2018. године организовала Српска координација, говорила је Ана Брнабић, председница Владе Републике Србије.

Српска координација има изузетну сарадњу са својом највећом и најорганизованнијом чланицом, Републичком организацијом породица заробљених и погинулих бораца и несталих цивила Републике Српске (РОПИН), а у мају 2018. године делегацију Српске координације примио је Милорад Додик, тадашњи председник Републике Српске.

Делегацију Српске координације је, у оквиру обележавања Међународног дана несталих лица, 2. септембра 2019. године примио господин Александар Вучић, председник Републике Србије. Том приликом председник Вучић је подржао рад Српске координације, а нарочито иницијативу за доношење Закона о несталим лицима. У складу са договором постигнутим на поменутом састанку, Српска координација је израдила Модел закона о принудно несталим лицима и правима њихових породица и доставила га Кабинету председника и Комисији за нестала лица на даље поступање.

У оквиру пројекта који је финансирала Комисија за нестала лица Владе Републике Србије, Српска координација је 2019. године, у циљу неговања културе сећања, издала публикацију Ратни злочини над Србима у Хрватској од 1990. до 1995. и ратни злочини над Србима на Косову и Метохији од 1998. до 2004. Приређивачи публикације су Драган Пјевач и Душко Челић.

Српску координацију чине следећа удружења и организације и савези удружења:

1. Удружење родитеља и породица ухапшених, заробљених и несталих лица Савезне Републике Југославије, са седиштем у Новом Саду;
2. Републичка организација породица заробљених и погинулих бораца и несталих цивила Републике Српске, са седиштем у Бањој Луци (РОПИН), са свим чланицама;

3. Удружење породица несталих и погинулих лица „Суза“, са седиштем у Београду;
4. Савез удружења породица заробљених и несталих лица у Републици Српској (Босна и Херцеговина), са седиштем у Бањој Луци;
5. Удружење породица киднапованих и несталих лица на Косову и Метохији, са седиштем у Београду;
6. Удружење породица киднапованих и убијених на Косову и Метохији, са седиштем у Београду;
7. Удружење породица киднапованих и убијених на простору Косова и Метохије „Црвени божур“ (за Црну Гору), са седиштем у Сутомору;
8. Удружење породица косметских страдалника, са седиштем у Београду;
9. Центар заштите породица жртава рата на Косову и Метохији, са седиштем у Сурчину.

Председник Српске координације је др Душко Челић.

Заменица председника Српске координације је Драгана Ђукић.

Председник управног одбора Српске координације је Драган Пјевач.

Са једне од конференција за медије Српске координације: Саво Шћрбац (директор Веријаса), Недељко Мићковић (председник РОПИН-а), Драган Пјевач и др Душко Челић

Са обележавања Међународној дана несталих лица: полагање венца и цвећа на Сјомен-обележје лицима несталим на простору бивше Југославије

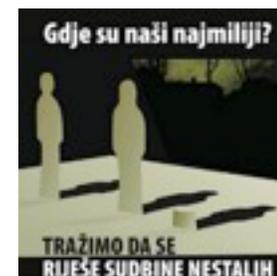
Са пријема делегације Српске координације код Александра Вучића, председника Републике Србије,

Председник Координације српских удружења породица несталих, убијених и погинулих лица са простора бивше Југославије Душко Челић, др sc. iur.

Душко Челић

Регионална координација удружења породица несталих лица са подручја бивше Југославије

E-mail: regionalna.koordinacija@gmail.com

ОСНОВНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ

Регионална координација удружења породица несталих особа са подручја бивше Југославије је невладина, нестраначка и непрофитна организација која заступа и представља проблематику несталих особа те даје допринос убрзању процеса у решавању судбина несталих особа и остваривању права преживјелих чланова њихових породица.

Регионална координација окупља савезе и удружења породица несталих особа из Босне и Херцеговине, Републике Хрватске, Републике Србије, Црне Горе и Косова* без обзира на вјерску и националну припадност.

Циљеви и дјелатности РК су:

- заговарање и лобирање код релевантних институција да убрзају решавање питања несталих особа и да овај проблем третирају искључиво као хуманитарно-правно питање;

- промоција и успостављање сарадње са међународним организацијама које се баве питањем несталих особа и људских права на глобалном нивоу;
- подизање јавне свјести о питању несталих особа;
- заговарање и помоћ у остваривању права жртава и преживјелих чланова породица;
- заговарање процеса суочавања са прошлошћу, доласка до истине и задовољавања правде;
- унапређење сарадње између чланица и размјена информација;
- афирмација удружења као представника својих чланица.

МИСИЈА

Представљање и заступање проблематике несталих особа са подручја бивше Југославије и давање доприноса убрзању процеса у рјешавању судбина несталих особа и остваривању права преживјелих чланова њихових породица.

ВИЗИЈА

Пронађени посмртни остаци, враћени идентитети свих несталих особа у државама региона и задовољена правда за породице несталих особа.

ВРИЈЕДНОСТ

Једнак приступ трагању за несталим особама без обзира на вјерску и националну припадност.

АКТИВНОСТИ

Да би се остварили циљеви, организују се и реализују различите активности:

- организовање и реализација регионалних конференција о рјешавању проблематике несталих особа са подручја бивше Југославије;
- праћење резултата и евентуалних проблема у вези са процесима ексхумација и идентификација несталих особа и остваривања права преживјелих чланова њихових породица;
- сусрети и размјена информација са представницима домаћих и међународних институција укључених у процес рјешавања судбина несталих особа;
- сусрети и размјена искустава са међународним организацијама које се питањем људских права баве на глобалном нивоу;
- обиљежавање Међународног дана несталих и других значајних датума;
- друге активности везане за процес рјешавања судбина несталих особа и људска права уопће.

Semina Alekić predsjedavajuća UO RK-a

Alekić

РЕСУРСНИ ЦЕНТАР ЗА НЕСТАЛА ЛИЦА

Мултиетнички Ресурсни центар за нестала лица је јединствена институција на Косову*⁷⁷ која пружа неутрално место за састајање породица несталих лица, омогућава сарадњу и размену информација у вези са несталим лицима и пружа подршку породицама појединаца из свих заједница који су нестали за време конфликта на Косову.

Ресурсни центар за нестала лица спаја породице несталих лица, охрабрује их на сарадњу и тежи ка размени знања и искустава на пољу решавања судбине несталих лица на Косову.

Циљеви

- Служи као неутрално место за састајање и размену информација међу породицама несталих лица;
- Подржава интеграцију породица несталих лица различите етничке припадности: косовских Срба, косовских Албанаца и других етничких група;
- Олакшава приступ информацијама и материјалу везаном за нестала лица на Косову породицама несталих лица и јавности уопште.

⁷⁷ Овај назив није повезан са питањем статуса Косова и у складу је са Резолуцијом 1244/1999 Већа безбедности УН и Мишљењем Међународног суда правде о проглашењу независности Косова.

Активности

- Организовање редовних координационих састанака са породицама несталих особа;
- Одржавање веб странице Ресурсног центра за нестала лица и израда промотивног материјала;
- Успостављање информативне платформе у Ресурсном центру за нестала лица, укључујући и публикације о несталим лицима, преведену документацију и законодавство, као и други релевантни материјал;
- Организовање конференција, округлих столова и других догађаја везаних за нестала лица.

Корисници

Директни корисници су породице несталих лица на Косову и породице несталих које живе ван територије Косова.

Секундарни корисници су становници Косова уопште, који могу да посете Ресурсни центар за нестала лица, информишу се и приступе документацији везаној за нестала лица.

Оснивачи

Ресурсни центар за нестала лица су основали представници породица несталих лица, косовских Албанаца и косовских Срба.

Административна и техничка подршка

Ресурсни центар за нестала лица има два менаџера, два административна радника и једног помоћног радника (чистачицу).

САРАДЊА И ЗНАЧАЈ МЕДИЈА У ПРОЦЕСУ РАЗОТКРИВАЊА ИСТИНЕ О НЕСТАЛИМ ЛИЦИМА

Последњу деценију 20. века обележили су оружани сукоби на територији бивше Југославије. У том периоду страдања и егзодуса српског становништва медији су имали двоструку улогу – били су, у мањој или већој мери, канал информисања и средство за убрзање процеса разоткривања истине о несталим лицима.

У време док су немири буктали, медији су активно извештавали са ратом захваћеног подручја. Телевизијске програме су испуњавали дневници, репортаже и специјалне емисије које су се тицале ратне тематике, док су у штампаним медијима простор заузимали истраживачки текстови, вести, фелџони и публикације, који су обавештавали о актуелним оружаним сукобима. Неки од њих су објективно преносили слику о догађајима, методама и размерама почињених злочина, док су други користили медијску пажњу како би тенденциозно пласирали лажне информације и искривљену слику тадашње стварности. Чини се да су данас, када су сукоби већ деценијама иза нас, домаћа и светска јавност недовољно упућене у трагедију коју је српско становништво преживело током ратног периода.

Питање несталих те процесуирање и праведно кажњавање свих налогодаваца и починилаца који су посредно или непосредно учествовали у злочинима мора бити актуелно до проналажења и последњег несталих лица. Ова тема не може и не сме медијски да застари све док правда не буде задовољена, а свако кривично дело осуђено без обзира на националну припадност или верско обележје које носи. Нестали, убијени и страдали нису само статистички податак. Њихова жртва и изгубљени животи не могу се свести на цифре нити им пажњу треба поклањати само на значајне датуме када се обележавају страдања.

Обавеза државе и друштва је да сваку жртву сачува од заборава, а сарадња институција са медијима олакшава тај процес. Питање несталих лица мора бити медијски видљивије. На тај начин ће се стимулирати одговорност и професионалност надлежних у региону и међународној заједници, који недовољно чине како би се сазнала судбина свих за којима се трага. Обавеза медија је да интересовањем за ову најболнију тему прошлости помогну како би се она што брже и ефикасније окончала.

Трагање за лицима несталим у оружаним сукобима нису само административни поступци, теренске провере локација, ексхумације и идентификације. Иза тога стоји много хуманија и емотивнија улога Комисије за нестала лица, која је за чланове породица несталих адресат за помоћ, наду и утеху још од 1994. године. Комисија је

подсетник за све који су изгубили своје најдраже да у свом болу нису сами и подршка свима који су свој мир изгубили са онима за којима трагају да истрају у заједничком процесу сазнавања истине.

Због високог степена осетљивости ове теме, као и напетости и неизвесности које се свакодневно деле са члановима породица несталих и њиховим удружењима, ово није само обичан посао на који се заборавља након радног времена. Они који га обављају неизоставно морају бити племенити и посвећени, јер и поред професионалности, ова проблематика не дозвољава да јој се приступа равнодушно. Управо због тога залагање Комисије за нестала лица не пролази медијски незапажено, а њени чланови су увек спремни да, удружујући напоре са представницима медија, допринесу праву свих грађана да буду информисани о овом важном питању и утичу на проблем који заслужује да без изузетка буде решен.

Organization for Security and Co-operation in Europe
KOSOVO VERIFICATION MISSION
Human Rights Division
Beogradska Ulica br.32, Pristina

Tel: 00 381 (0) 38 500 162
Fax: 00 381 (0) 38 500 188

el. vesia
Ⓟ

26-Feb-99

Record of Meeting on 18 FEB 99 with the Zone Commander and the Military Police Chief of the KLA in Llapashtica (Podujevo) Regarding Detention Visits.

Two separate meetings were conducted, one with the Zone Commander (ZC) 'Remi' and one with the Military Police Chief (MPC), 'Fati' both on the issue of KVM access to KLA detention facilities. Participants from KVM were Sandra Mitchell (SM), Director of Human Rights and Susanne Ringgaard (SR), Human Rights Field Co-ordinator.

During the first meeting with the ZC, the discussion focused on the KVM's request for access to all KLA detention facilities and those being detained. Access to the detention facility was denied for "security reasons." It was explained that those in the custody of the KLA are kept in houses and must be moved around depending on the level of fighting etc. Access to a selection of detainees was granted. The ZC informed us that we would have access to eight detainees, all Albanians charged with looting, stealing and 'collaboration with the enemy'. It was explained that we would be taken to another building where we could meet privately with each of the detainees. We were told that only Albanians are in the KLA detention facilities - no Serbs. The Commander also informed us that approx. ten detainees are under some form of house arrest. The ZC was not well informed on the actual details of the legal procedures and asked us to rely on the MPC for this information.

The ZC informed us that mistreatment of detainees/prisoners is forbidden according to the KLA 'Penal Code of War', and that if mistreatment did happen, disciplinary action would be taken.

SM asked what the KLA intended to do with all the detainees when a political settlement was reached which may include some amnesty provisions. The ZC did not appear to have given this question any thought, so it was suggested that the KLA think about it and discuss it with the LO.

After the meeting with the ZC, we were taken to the MPC's office.

The MPC explained that each brigade in the KLA has a MPC with the authority to indict according to KLA military court rules. When people are indicted, they are placed in pre-trial detention for up to 2-3 months before they are brought before a military court. He justified the fact that civilians are tried in a military court with the absence of those political and legal institutions in place prior to 1989. The court is composed of a board of judges, an investigative judge, and a jury. All members are lawyers or officers.

The general detention procedure was described as follows: information is received by the "KLA police" that a crime has been committed including allegations of collaboration. An "invitation" is then given to the person identified as being "wanted" by the KLA and the person either comes to the "police" or is taken into custody. An informative talk then occurs with either the prison commandant or an

"investigative judge". The person will then be placed in detention. It has not so far been possible for the detainee to choose a lawyer himself.

The MPC showed us several dossiers on the detainees. The files contained what appeared to be a summons, fingerprints, witness statements, the detainee's own statement and notes from prison/judicial officials. He stated that similar files exist for all those in detention. A list of all those in KLA detention was requested again and he agreed to work on such a list.

At this time the trials are not occurring with any frequency because of the security situation. We asked if KVM could monitor such trials. So long as the trials are in public (i.e., security situation is stable) then KVM will be able to monitor them.

We were informed that there are three detention facilities within the jurisdiction of Llapashtica zone. All are in houses and all in secret locations. The conditions in the detention facilities were described as being the same as those for soldiers, i.e., same food, and same living conditions. All detainees receive three meals a day; blankets and beds; access to toilets and showers; 2-3 share a room; and they are allowed outside to collect and cut wood, walk and do cleaning.

Some detainees are kept in solitary confinement, usually those held for serious offenses related to collaboration. No one has been executed.

All those in KLA custody are in pre-trial detention. He admitted that the KLA has prisons for those who have been "tried" but would not disclose the number or location of the prisons.

Family visits are allowed only after the investigative period. It is proposed to the families that women and children do not visit for security reasons. Depending on the security situation, the KLA will contact the family if the situation is calm. The visit can last 30-60 min.

All detainees have access to medical attendance on a need basis.

The MPC also stated that there have been 10-15 Serbs who have "gone through" the detention facilities. When asked where they are now, he stated that they were let go. 1 Serb was released about 2-3 months ago in cooperation with USKDOM.

The MPC wanted to be present at our meetings with the detainees but after some discussion he agreed we could do it privately. He would not allow us to give the detainees paper on which to write letters to their families.

**Organization for Security and Co-operation in Europe
Kosovo Verification Mission
Human Rights Division**

Record of meeting with the Zone Commander in Petrova on 23 FEB 99 Regarding Detention Visits

The meeting had been scheduled by Rushdie Ashari and Arlind during a meeting the week before. The Commander was informed about the issue to be discussed. Rushdie Ashari has in the past worked as the Director of the Sub-Council for the Defense of Human Rights and Freedoms in Stimlje and is well aware of human rights issues in general and those linked to detention visits in particular. The meeting had originally been scheduled to include only a representative from the Human Rights Division, HQ Pristina, but because the Commander was almost three hours late for the meeting, it coincided with the weekly meeting between KLA LO Ken Marcussen and Commander Rose Mary Jendesten.

I informed the Zone Commander that KVM had already successfully established a contact with the Zone Commander in Llapashtica, who allowed us to meet privately with eight ethnic Albanian detainees. I suggested this could be an opportunity to set precedence for regular visits to all KLA detention facilities and that KVM appreciated the positive gesture made by Zone Commander "Remi".

The commander stated he thought KVM to be cynical to propose detention visits to KLA during a time when Albanians are tortured and killed in Serb prisons. He seemed not entirely dismissive though and I was informed after the meeting by Arlind that we should keep pushing and that he and Rushdie would try to convince the Commander to agree.

Arlind also said that he had worked as a prison guard in Drenica for a few months. He informed that he had guarded the two Serb journalists and that the Commander had demanded that the two prisoners be treated well and served coffee every morning. He also admitted that Serb policemen who "had gone through the system" had not been treated in quite the same way as other prisoners. He declined to elaborate.

I will schedule another meeting with the Zone Commander to follow up.

Recorded by
Susanne Ringgaard

ПРИЛОГ 2

Преглед ексхумираних и идентификованих посмртних остатака на територији Републике Србије у вези са оружаним сукобима на територији бивше СФРЈ

Локација	Датум ексхумације	Број ексхумираних тела	Број идентификованих тела	Тражилимаз на метода	ДНК метода	Презиме Републике Хрватској	Презиме БиХ	Презиме Р. Србији	Презиме породице у Р. Србији	Презиме Р. Црној Гори
Подношје Нови Сад	Дунав март 2002. године и 2006. године	62	47	25	22	46		1		
Подношје Српска Митровица	Сава септембар 2002. године и септембар 2013.	122	84	32	62	17	72	3	1	
Ружа	Старо католичко гробље октобар 2010. године	10								
Шип	Католичко гробље октобар 2013.	1	1		1	1				
Подношје Шабац	Сава и Дунав новембар 2002. год.	32	24		24	1	22	1		
Београд Ледаје и Обреновац***	подручје оружаног сукоба мај 2004. године	80	49	2	47	0	8	22	13	
Београд Н. Бекваца и Орловац	Дунав и Сава новембар 2006. године	62	25		25	7	18			
Смиларево, Панчево и Ковин	Дунав и Сава мај 2007. године, октобар 2013., децембар 2016.	39	5		5	2	2		1	
Ната*	Грчко гробље јул 2010. године	10	1	1		1				
Парубац**	Текер септембар 2010. године	14	14		14		11	3	1	
		462	269	66	266	31	133	27	17	1
Подношје гроба моста****		31	26	6	23	21	7		1	
Укупно		483	289	66	273	102	140	27	18	1

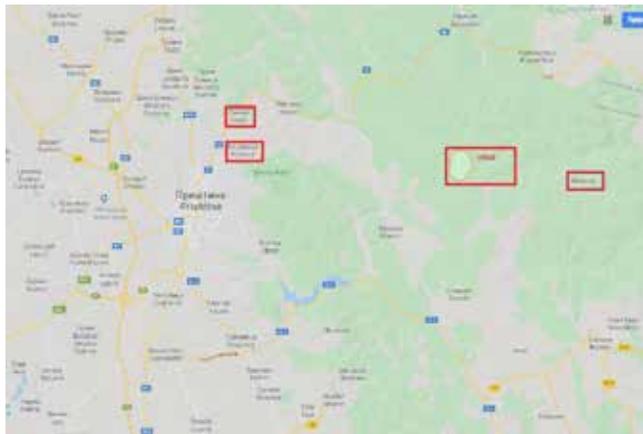
* од 10 ексхумираних за 4 посмртна остатака су узети узорци за ДНК анализу, 1 понављајући услед пражњења језера приликом развоја хидроелектране "Бајина Башка" изградња је претрала терена и пронађени су наведени посмртни остаци
 ** 80 ексхумираних НН посмртних остатака, 1 понављајући
 *** од 31 ексхумираних посмртних остатака 4 су НН тела са локација Босут (2), Аранђеловац (1) и Гибар
 март 15
 1. Подручје општине Нови Сад градско гробље "Леја" 18.-19.03.2002. године и 14.-18.06.2002. године.
 2. Подручје општине Земун Митровица 10.-24.09.2002. године, Инђија 20.09.2002. и Рума 20.09.2002. године.
 3. Подручје општине Београд Доњојоско гробље 26.11.03.12.2002.
 4. Подручје града Београда градско гробље "Ледаје" 17.05.-26.05.2004., градско гробље и Обреновац 27.05.2004. године, градско гробље "Нова Беџанија" 21.-27.11.2000. године и градско гробље "Орловац" 26.11.2008. године.
 5. Подручје општине Панчево, Бмедевево 08.05.2007. године, Панчево 08.05.2007. године и Ковин 10.05.2007. године
 6. Додатне ексхумације Инђија 24.-26. септембар 2013. године
 7. Ексхумације Шид, Гибарс 01. и 02. октобар 2013. године
 8. Додатне ексхумације Ковин 14. октобар 2013. године
 9. Додатне ексхумације Бмедевево 09. децембар 2016. године

Преглед ексхумираних, обдукованих, идентификованих и презимних НН тела из масовних гробница на територији Републике Србије током 2001 - 2016. године у вези са конфликтном на АП Косову и Метохији

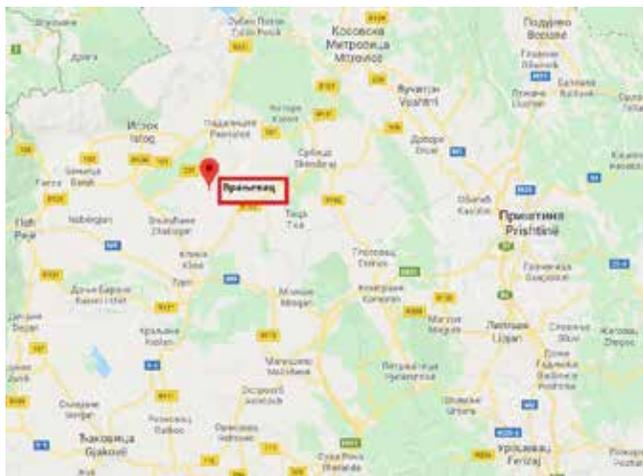
Локација	Датум ексхумације	Број ексхумираних тела	Број идентификованих тела	Број идентификованих тела	ДНК метода	Презиме ЕУЛЕКС	Презиме породице у Р. Србији
Белчица, Петрово Село и Парубац	јул - септембар 2001, 2002, 2004	846	30	823	823	846	/
Рашка	2014	53	/	53	53	53	/
Укупно		899	30	876	876	899	/

ПРИЛОГ 3

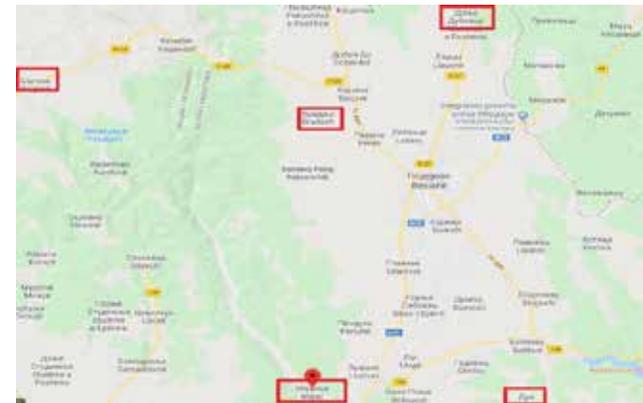
ЛАБ - ПРИШТИНА

- Оперативна зона ЛАБ: Приштина и Подујево
- Број лица чија је судбина још увек непозната: 95
- Пронађено посмртних остатка: 69

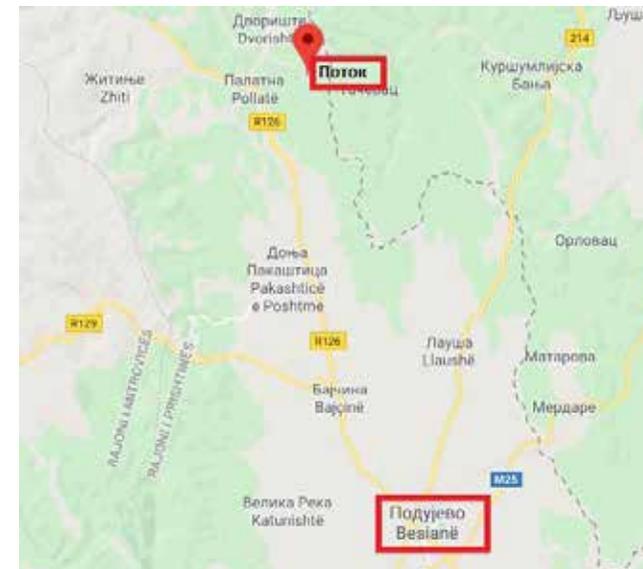

ЛАБ - ПОДУЈЕВО

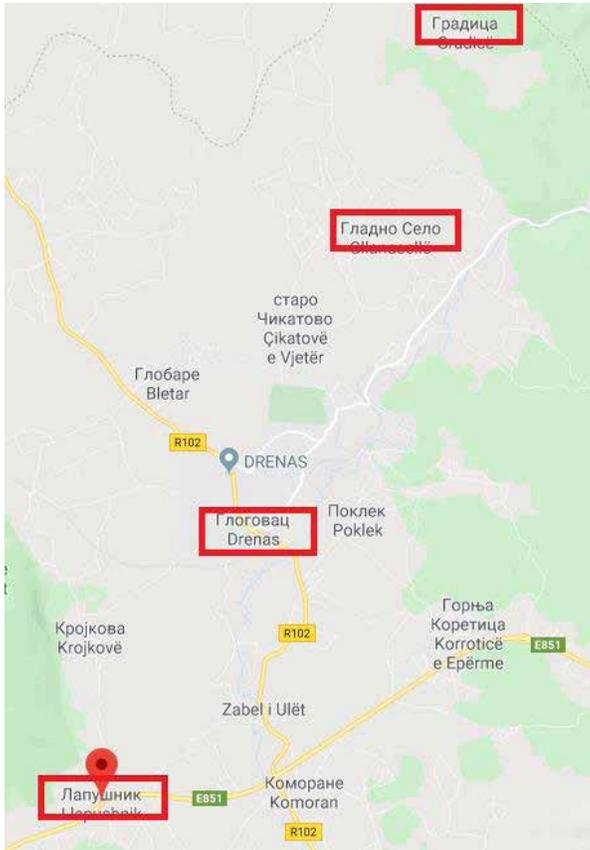

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Петрово
2. Лапаштица
3. Ливадица

ДРЕНИЦА – ГЛОГОВАЦ

Оперативна зона ДРЕНИЦА:
Глоговац и Србица

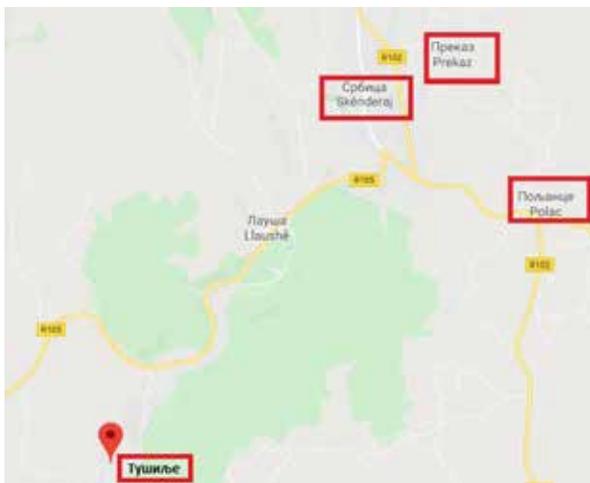
Број лица чија је судбина још
увек непозната: 52

Број пронађених посмртних
остатака: 13

Преостали логори који нису
уцртани на мапи:

1. Фероникл
2. Горње Обриње
3. Врбовац

ДРЕНИЦА – СРБИЦА

Преостали логори који нису
уцртани на мапи:

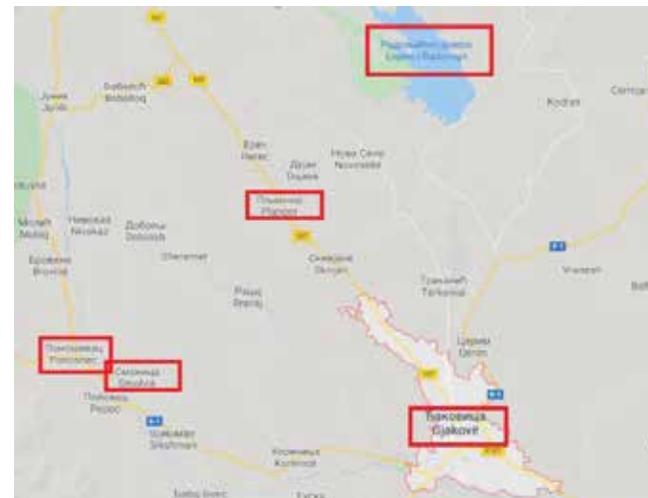
1. Ликовац
1. Овчарево
1. 3. Воћњак

ДУКАЂИНИ – ЂАКОВИЦА

Оперативна зона
ДУКАЂИНИ: Ђаковица,
Пећ, Исток и Дечане

- Број лица чија је
судбина још увек
непозната: 185
- Пронађени посмртни
остац: 103

Логори који нису уцртани
на мапи:

1. Јабланица
2. Пискоте
3. Хотел Паштрик

ДУКАЋИНИ - ПЕЋ

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Предузеће „Дукађин“
2. Пиљара преко пута специјалне болнице
3. Зграда саобраћајне полиције
4. Рухот
5. Љутоглава
6. Раушић
7. Беопетрол
8. Ренесанса, самопослуга
9. Магацин, комбинат коже и обуће
10. Зграда комерцијалне школе
11. Пашино село
12. Љешане
13. Аутобуска станица
14. Набрђе
15. Сврке
16. Ћушка

ДУКАЋИНИ - ИСТОК

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Мотел Рибњак

ДУКАЋИНИ - ДЕЧАНЕ

Сви логори су уцртани на мапи.

КАРАДАК – ГЊИЛАНЕ

Оперативна зона КАРАДАК: Гњилане, Бујановац, Косовска Каменица и Ново Брдо

Број лица чија је судбина још увек непозната: 40

Пронађени посмртни остаци: 33

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

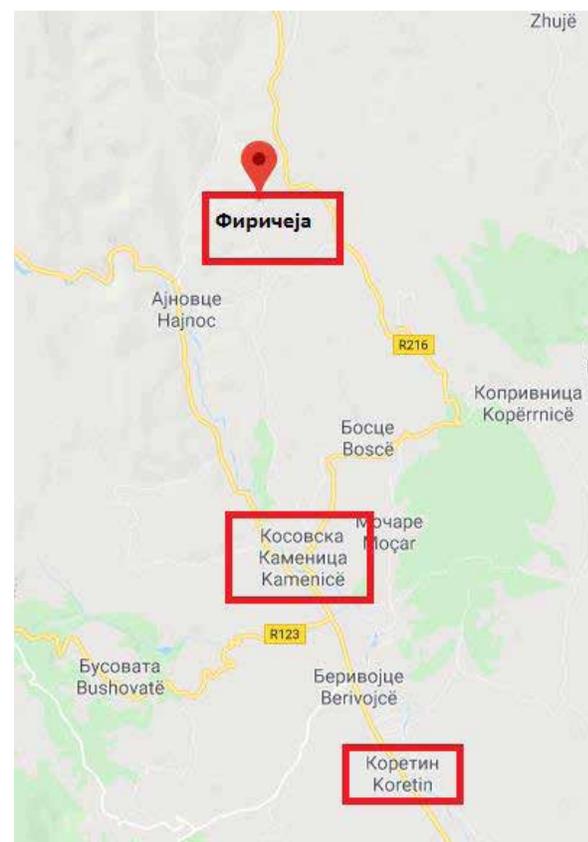
1. Ловце
2. Насеље Гавран
3. Дом ЈНА
4. Дом ученика „Трајко Перић“
5. Зграда Беобанке
6. Просторије текстилног комбината „Гњилане“
7. Предузеће „16. новембар“
8. Доњи Макреш
9. Жеговац
10. Махала Рудаци

КАРАДАК – БУЈАНОВАЦ

Сви логори су уцртани на мапи.

КАРАДАК – КОСОВСКА КАМЕНИЦА

Сви логори су уцртани на мапи.

КАРАДАК – НОВО БРДО

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Рудник
2. Клобукар
3. Објект полицијске станице
4. Објект поште

НЕРОДИМЉЕ – УРОШЕВАЦ

Оперативна зона НЕРОДИМЉЕ: Урошевац

Број лица чија је судбина још увек непозната: 44

Пронађени посмртни остаци: 21

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Дом ЈНА
2. Фабрика алата и пегли
3. Просторије ЈКП Звезда
4. Догањево

ПАШТРИК – ПРИЗРЕН

Оперативна зона ПАШТРИК: Призрен, Ораховац и Сува Река

Број лица чија је судбина још увек непозната: 120

Пронађени посмртни остаци: 117

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Објект СУП
2. Средња уч. школа „Вук Караџић“
3. Дом ЈНА
4. Објект техничке школе
5. Објект школе за глувонеми „Спиро Мојсић“
6. Душаново
7. Тусус
8. Куковце
9. Рандубрава

ШАЉА – КОСОВСКА МИТРОВИЦА

Преостали логори који нису уцртани на мапи:

1. Насеље Тамник, центар за социјални рад
2. Баре
3. Велика школа између Бајгоре и Ковачице
4. Забрђе

ШТИМЉЕ

Сви логори су уцртани на мапи.

ПРИЛОГ 4

Упоредни преглед реисцированих гробних места на територији Републике Хрватске где су сахрањена лица српске националности („Бљесак“ и „Олуја“) и преглед ексхумираних постојећих остатака из масовних и појединачних гробница и гробних места

I. Заједничке гробнице из 1995. године („Бљесак“ и „Олуја“) 211

1.4 Република Хрватска регион Западна Славонија

Редни бр.	Гробља	Број	Гробља	Број	Прелиминарно идентификовано	Неидентификовано	Разлика	Ексхумирано	Идентификовано
Подаци Р Србија		Подаци Р Хрватска							
1	ОКУЧАНИ	28	ОКУЧАНИ	28	14	14		37	26
2	МЕДАРИ	27	МЕДАРИ	27	15	12		28	24
3	ВРБОВЉАНИ	56	ВРБОВЉАНИ	56	19	37		48	28
4	ШИРИЦИ	3	ШИРИЦИ	3		3		1	1
5	ЛАЂЕВАЦ	4	ЛАЂЕВАЦ	4		4			
6	ЦАГЕ	1	ЦАГЕ	1		1			
7	Д'ЧАГЛИЋ	1	Д'ЧАГЛИЋ	1		1			
8	ГАВРИЊИЦА	2	ГАВРИЊИЦА	2	1	1			
9	НОВСКА	10	НОВСКА	10	8	2		8	3
10	Д'РАЈИЋ	26	Д'РАЈИЋ	26	12	14		28	20
11	ИВАНОВАЦ	2	ИВАНОВАЦ	2	2				
12	БЕГОВАЧА	1	БЕГОВАЧА	1	1				
13	РАТКОВАЦ	2	РАТКОВАЦ	2	2				
14	ШЕВОИЦА	2	ШЕВОИЦА	1	1		1		
15	ГАГИЋИ	2	ГАГИЋИ	2	2				
16	БОДЕГРАЈ	1	БОДЕГРАЈ	1	1				
17	С'ГРАДИЦКА	1	С'ГРАДИЦКА	1	1				
Укупно		169		168	79	89	1	150	102

1.6 Република Хрватска регион Северна Далмација

Редни бр.	Гробља	Број	Гробља	Број	Прелиминарно идентификовано	Неидентификовано	Разлика	Ексхумирано	Идентификовано
Подаци Р Србија		Подаци Р Хрватска							
1	КНИН	258	КНИН	208	55	153	50	301	257
2	ЗАДАР	59	ЗАДАР	15	15	44		66	52
3	ЗЕМУНИК Д	2	ЗЕМУНИК Д	2	1	1			
4	ШИБЕНИК	17	ШИБЕНИК	17	11	6		44	32
5	ВРЛИКА	7	ВРЛИКА	7	3	4		6	4
6	ПРОКЉАН ДАМЈАНИЋИ	2	ПРОКЉАН ДАМЈАНИЋИ	2	2				
7	КОЊЕВРАТЕ	1	КОЊЕВРАТЕ	1	1				
8	ЛУКИЋИ	1	ЛУКИЋИ	1	1				
9	ЖИТНИЋ	1	ЖИТНИЋ	1	1				
10	КУЛА АТЛАГИЋ	1	КУЛА АТЛАГИЋ	1	1				
11	ОТИШИЋ	1	ОТИШИЋ	1	1			1	
Укупно		350		300	92	208	50	418	345

I.в Република Хрватска регион Лица

Редни бр.	Гробља	Број	Гробља	Број	Прелиминарно идентификовано	Неидентификовано	Разлика	Екскумирано	Идентификовано
Подаци Р Србија		Подаци Р Хрватска							
1	ГРАЧАЦ	159	ГРАЧАЦ	144	21	123	15	155	114
2	КОРЕНИЦА	21	КОРЕНИЦА	20		20	1	27	22
3	ЛИЧКА ЈАСЕНИЦА	4	ЛИЧКА ЈАСЕНИЦА	4	3	1		5	2
4	ЖИТНИК	44	ЖИТНИК	44	1	43		58	41
5	ВОДОТЕЧ	8	ВОДОТЕЧ	3	1	2	5	3	
6	ДОЉАНИ	2	ДОЉАНИ	2	1	1		2	
7	ТУРЈАНСКИ	5	ТУРЈАНСКИ	2		2	3		
8	УДБИНА	1	УДБИНА	1	1				
9	ОТОЧАЦ	1	ОТОЧАЦ	1		1		1	
Укупно		245		221	28	193	24	251	179

I.г Република Хрватска регион Банија

Редни бр.	Гробља	Број	Гробља	Број	Прелиминарно идентификовано	Неидентификовано	Разлика	Екскумирано	Идентификовано
Подаци Р Србија		Подаци Р Хрватска							
1	ПЕТРИЊА	142	ПЕТРИЊА	110	20	90	32	160	76
2	ДВОР	2	ДВОР	2	2				
3	ДВОР НА УНИ	112	ДВОР НА УНИ	43		43	64	64	34
4	ГЛИНА	51	ГЛИНА	51	7	44		36	14
5	ШАШ	15	ШАШ	15	5	10		14	4
6	УШТИЦА	2	УШТИЦА	2		2		4	2
7	ВЕЛИКА ЦРКВИНА	1	ВЕЛИКА ЦРКВИНА	1		1			
8	НОВСКА	1	НОВСКА	1	1			1	1
9	ГОРЊЕ СЕЛИШТЕ	88	ГОРЊЕ СЕЛИШТЕ	15	7	8	73	56	14
Укупно		414		240	42	198	169	335	145

I.д Република Хрватска регион Кордун

Редни бр.	Гробља	Број	Гробља	Број	Прелиминарно идентификовано	Неидентификовано	Разлика	Екскумирано	Идентификовано
Подаци Р Србија		Подаци Р Хрватска							
1	СЛУЊ	16	СЛУЊ	16	1	15	0	18	10
2	ТУШИЛОВИЋ	4	ТУШИЛОВИЋ	4		4		1	1
3	ГОРЊИ СЛЕНИЧАК	1	ГОРЊИ СЛЕНИЧАК	1		1		1	1
4	ДУГА РЕСА	1	ДУГА РЕСА	1	1			1	
5	ДОЊИ СКРАД (МАЛИ КОЗИНАЦ)	6	ДОЊИ СКРАД (МАЛИ КОЗИНАЦ)	3		3	3	6	1
6	КРЊАК	13	КРЊАК	2		1	12	1	
7	МАЛИ КОЗИНАЦ	2	МАЛИ КОЗИНАЦ	2		2		3	3
Укупно		43		29	2	26	15	31	16
УКУПНО		1221		958	243	714	259	1185	787
Прецоставено		36		32					

II. Масовне гробнице из 1991. године

Редни број	Гробља	Екскумирано	Идентификовано
1	РИЗВАНУША (ПАУЛИН ДВОР)	17	17
2	КУКУЉЕВЦИ	20	13
3	МАШИЋКА ШАГОВИНА	19	14
Укупно		56	44

III. Појединачна гробна места и гробнице

Редни број	Гробља	Екскумирано	Идентификовано
1	Вуковар, Шањегавић, Осучани, Голубњача, Војин, Кијани, Бобород, Г. Баћин, Венковци, Батњани, Жегар, Бенковец, Зрмања врело, Раштепа, Дарувар, Полана, Дољани, Личка Калдрма, Рудолова, Широка Кула, Горња Обријеж, Пољане и др.	142	139
2	Задар - 2 (незарегистрована гробна места, други део гробља, 1995, 1997 и 1998. година)	18	9
Укупно I + II + III		1401	979

ИЗРАЗИ ЗАХВАЛНОСТИ

Уз напомену да захвалност коју дугујемо свима који су са нама сарађивали није протоколарна и израз пристојности, желимо искрено да се захвалимо:

Породицама страдалих и несталих на стрпљењу, потпори и поверењу које су нам указали током вођења овог процеса;

Удружењима на ангажовању и помоћи коју су нам несебично пружали кроз окупљања чланова породица, обележавања важних датума, организовање трибина, конференција и др; Невладиним организацијама из цивилног сектора на значајном доприносу у раду; Хвала и онима који су током процеса били са нама и уз нас, али нису дочекали расветљавање судбина својих ближњих.

Захвалили бисмо се и међународним организацијама – МКЦК, МНКЛ, UNMIK, EULEX, јер се једино уз њихову подршку и помоћ овај дуготрајан процес може наставити и у будућности. Њихови мандати и медијаторство за нас има непроцењив значај, како бисмо процес одржали живим и да траје.

Захвални смо УНДП који нам пружа подршку и помоћ и који је препознао вредност ове публикације и олакшао нам да сачувамо од заборавља све што смо као Комисија прошли са породицама и свим актерима у овом процесу.

Државним органима и институцијама Републике Србије хвала на подршци, пруженој помоћи и стварању услова, за разрешавање судбине значајног броја несталих лица.

Надлежним телима за тражење несталих лица смо захвални на сарадњи у расветљавању случајева несталих лица и поред бројних потешкоћа и изазова са којима смо се суочавали у том процесу. Уз сва уважавања формалних надлежности која ова тела имају и њихових мандата, проблематика несталих лица се због карактера сукоба не може зауставити на административним линијама или граничним прелазима.

Читав овај хуманитарни, политички и цивилизацијски процес не сме бити обустављен, стога је важно да регионалном сарадњом истрајемо у намери да ово питање решимо. На том путу су нам од великог значаја медији којима смо унапред захвални на простору и ангажовању у наредном периоду.

Заслуге и захвалност припадају и онима који више нису међу нама: некадашњим председницима Комисија, које су се бавиле овим питањем, Павлу Тодоровићу и Гвоздену Гагићу; експертима судске медицине проф. Славиши Добричанину и проф. Вујадину Оташевићу, као и шефу Приштинске делегације проф. Пајазиту Нушију и члану Приштинске делегације Пренку Ђетају, који су значајно утицали на одржавање континуитета дијалога између Београда и Приштине. Такође, дугујемо захвалност и члановима породица несталих лица који нису дочекали расветљење судбине својих најмилијих, у чије име ћемо наставити ову борбу.

На крају, хвала и сваком појединцу који је својим свесрдним залагањем допринео томе да посао који обављамо не буде узалудан.

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ И НЕ ПОНОВИ...

Тема прошлости је неизбежна, а на по нас свакодневно подсећају они који се са њом и њеним последицама боре и данас. Иза нас је 25 година и успеха и неизвесности, а без обзира на пропек времена, истина је оно на чему и даље непрекидно радимо и што остављамо у наслеђе генерацијама које радове, злочине и страдања и не памте. Будућност нас мора охрабрили да онима који тек спасавају оставимо рашчишћене рачуне из прошлости. Дужност нам је да их убедимо у бесмисао сукоба и у то да је једина исправна борба ненасилна, она којом се постижу мир, стабилност и безбедност.

Зато на нашем путу не сме бити одустајања. Наше залагање и наши резултати представљају дуг према онима који су изгубили незамењиво. Немамо право на заборав и тишину, јер правду дугујемо и онима којих више нема.

Морамо се повинovati стрпљењу јер је пред нама дуг и мукоотрпан пут, којим ћемо ићи све док и последња породица несталих не сазна истину о својим најближима.

Број оних који се и даље воде као нестали за нас, не само као надлежну институцију већ и као одговорне појединце, представља мотив да испрајемо у напорима да без одлагања дамо одговор на ово најтеже неразјашњено питање.

Решавањем судбина несталих неће се изменити прошлост нити ће по садашњост учинити мање болном, али ће се осветлити још увек мрачан пут ка помирењу, ка добросуседским односима у којим заслужујемо да живимо у будућности. Суочавање са истином и њено превазилажење морају бити темељи на којима ће почивати суживот у региону.

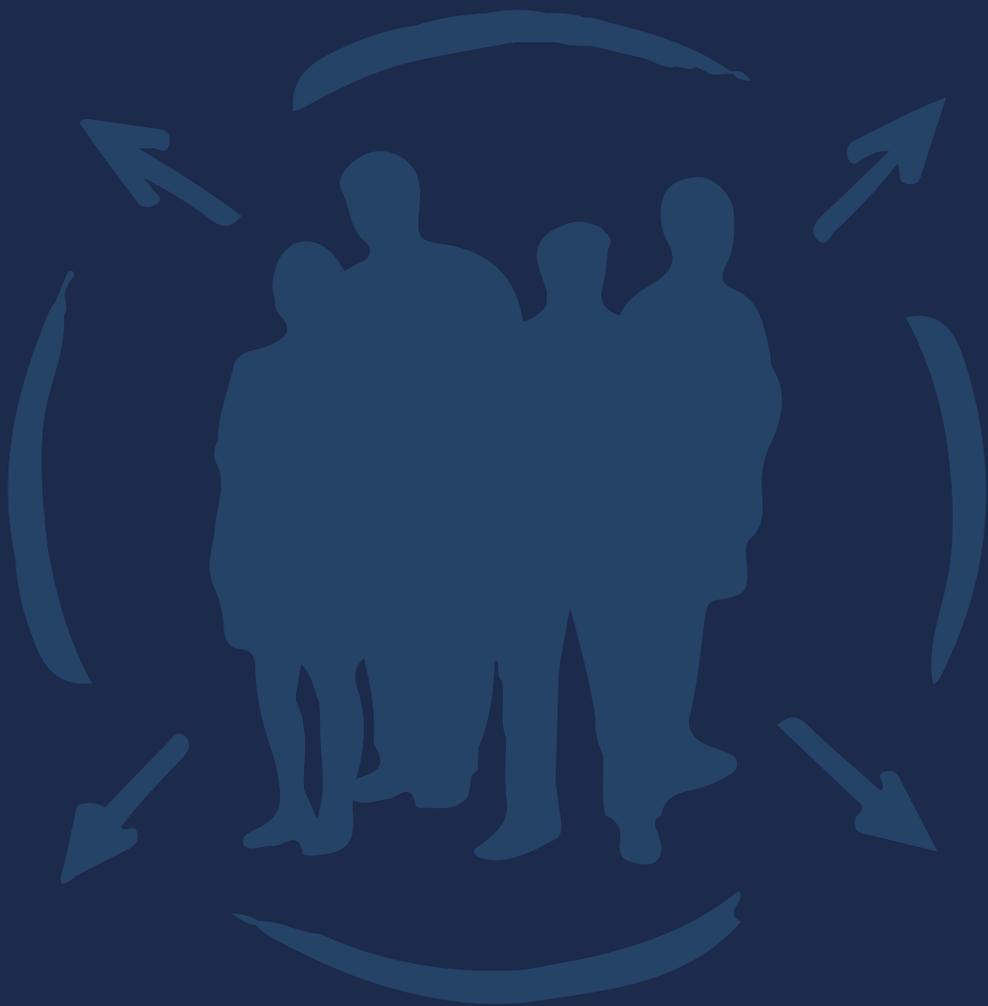
На нама је да испрајемо у борби да сви који су одговорни за све страшне злочине и страдања буду приведени правди. Сви без разлике. То можемо само ако злочине и злочинце назовемо правим именом, ако односом свих нас према неделима и онима који су их починили пошале-мо поруку да смо се променили.

Ово је још једно размеђе, однос према прошлости ради будућности. То је ново светло за излазак из овог нашег тунела. Пут ка будућности, поверењу и помирењу.

Морамо имати на уму да је и праштање део процеса расветљавања судбине несталих, не само од стране оних којих су остали без својих ближњих већ и од читавог народа и државе. Не због тога што је опроштај заслужен нити што ће се тиме заборавити почињено, већ зато што смо сви ми ти који заслужујемо спокој. Да се најстрашније више никад не понови. Да оружани сукоби, брутални злочини и страдање невиних остану део прошлости.

Истина, посвећеност и испрајност су нам императиви. Као део трагедије сваког несталог појединца и део наде свих оних који их и даље траже, без колебања и чврсто верујемо да никада није касно за правду.

ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ
Вуко Стојковић
Вељко Стојковић

ISBN 978-86-905670-1-0